

Nr 20.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till allmän förfogandelag m. m.; given Stockholms slott den 18 december 1953.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1. allmän förfogandelag;
2. allmän ransoneringslag;
3. lag angående tillägg till lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigs-sjukvårdslagen); samt
4. lag om ändring i rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583).

GUSTAF ADOLF.

John Ericsson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Propositionen innehåller förslag till lagstiftning med syfte att i kristider möjliggöra åtgärder, som kunna finnas nödvändiga för att tillgodose behov av viktiga förnödenheter och för att åstadkomma en ändamålsenlig hushållning med sådana. Den nuvarande tidsbegränsade allmänna förfogandelagen föreslås skola ersättas med en ny lag av permanent karaktär. Vid sidan av denna lag ställes en ny, icke tidsbegränsad allmän ransoneringslag.

De föreslagna förfogande- och ransoneringslagarna äro s. k. fullmaktslagar, d. v. s. lagarna angiva endast en allmän ram beträffande arten och innehållet i de förordnanden Kungl. Maj:t får meddela med stöd av dem.

Betingelserna för att de båda lagarna skola få tillämpas äro av tre olika slag, nämligen a) krig, vari riket befinner sig; b) krigsfara, vari riket befinner sig; och c) krig, vari riket befunnit sig, eller krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse, till följd varav inom riket uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen.

Allmänna förfogandelagen är avsedd att användas huvudsakligen i försörjningspolitiskt syfte; den får alltså icke utnyttjas t. ex. för enbart prispolitiska syften. I förslaget ha de intressen, som avses bli tillgodosedda genom lagen, preciserats närmare än som skett i gällande förfogandelag. — Kungl. Maj:ts befogenheter ha både utvidgats och begränsats i förhållande till nuvarande lag. — Beslagsinstitutet har behållits, men termen beslag har utbytt mot uttrycket förfogandeförbud. Användningsområdet för sådant förbud kommer att bli mindre än för det nuvarande beslaget, eftersom bl. a. ransoneringsåtgärder avses skola vidtagas med stöd av den föreslagna ransoneringslagen. Förfogandeförbud skall enligt förslaget användas endast som förberedelse till förordnande om avstående av förnödenhet. — Kungl. Maj:ts rätt att till underordnade myndigheter delegera sina befogenheter regleras närmare i lagförslaget.

De i förslaget till förfogandelag lämnade reglerna om storleken av utgående ersättningar överensstämma i stort sett med nu gällande ersättningsbestämmelser. Sålunda upptager förslaget dels en allmängiltig huvudregel för olika fall av förfoganden och dels ett stadgande om upprättande av särskilda taxor, efter vilka ersättningarna i första hand böra utgå. Huvudregeln har samma innebörd som för närvarande, men i förtydligande syfte har den utformats något annorlunda. Stadgandet om taxepriser har i viss mån utbyggts. Enligt förslaget skola nämligen samtliga enligt prisregleringslagen gällande priser — alltså även ej prövade individuella stoppriser — gälla som taxepriser. Den nuvarande regeln om rätt för riksvärderingsnämnden att vid obillighet höja ersättningsbelopp har något utvidgats. — I fråga om formerna för bestämmande av ersättning må nämnas att enligt förslaget den enskilde sakägaren alltid har rätt att få sin sak prövad i två instanser. Liksom nu är riksvärderingsnämnden högsta instans. Det förordas dock, att den får en något annorlunda sammansättning än för närvarande.

Även den *allmänna ransoneringslagen* avses skola användas huvudsakligen i försörjningspolitiskt syfte. Lagen är åsyftad att utgöra grunden för handels-, användnings- och transportregleringar. Den reglerar också Kungl. Maj:ts befogenheter att uttaga clearing- och prisutjämningsavgifter.

Om föreskrift enligt ransoneringslagen i betydande mån begränsat möjligheten för ägare av förnödenhet att tillgodogöra sig värdet av denna, kan enligt förslaget ägaren under vissa förutsättningar få föreskriften för sin del hävd eller förnödenheten inlöst av kronan i närmare angiven ordning.

I ransoneringslagen har inarbetats — och delvis omarbetats — nuvarande bestämmelser om straff och andra påföljder för överträdelse av vissa ransoneringsförfattningar m. m. Handelsförbudet i lagen den 5 juni 1942 om förbud i vissa fall mot handel med ransonerade varor har i förslaget utökats med förbud att i rörelse använda förnödenhet, som är föremål för reglering.

Förslaget till lag om tillägg till *krigssjukvårdslagen* innebär, att de i gällande förfogandelag upptagna bestämmelserna om förfogande för sjukvårdsändamål överflyttas till krigssjukvårdslagen.

Ändringen i *rekvisitionslagen* avser riksvärderingsnämndens sammansättning samt reglerna om grunderna för bestämmande av ersättning vid rekvisition. Dessa regler föreslås få i stort sett samma innebörd som motsvarande regler i allmänna förfogandelagen.

Den föreslagna lagstiftningen är avsedd att träda i kraft den 1 juli 1954, då den nuvarande förfogandelagens giltighetstid utlöper.

F ö r s l a g

till

Allmän förfogandelag.

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser.

1 §.

Kommer riket i krig, skola bestämmelserna i 2—9 §§ träda i tillämpning. Då kriget upphört, förordnar Konungen senast före avslutandet av den riksdagssession, som börjar näst efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skola tillämpas; dock att vad nu sagts ej skall gälla, i den mån bestämmelserna alltjämt skola äga tillämpning på grund av förordnande enligt andra eller tredje stycket.

Vid krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas. Sådant förordnande skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan, huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, är detsamma förfallet. Upphör krigsfaran, varder senast före nästkommande riksdagssessions avslutande meddelat förordnande av Konungen upphävt.

Har till följd av krig, vari riket befunnit sig, eller krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2 § första och tredje styckena samt 3—9 §§ stadgas helt eller delvis skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning.

Under tid, då bestämmelse i 2—9 §§ äger tillämpning, skola däremot svarande stadganden i 10—49 §§ tillämpas.

2 §.

För att tillgodose behov av förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, må föreskrift meddelas i enlighet med vad i 3—9 §§ stadgas.

Därjämte må föreskrift enligt 4 § meddelas för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål samt föreskrift enligt 8 § meddelas för annat ändamål av betydelse för det allmänna än att tillgodose behov som i första stycket avses.

Föreskrift som i första stycket sägs, grundad på förordnande enligt 1 § tredje stycket, må dock meddelas allenast för att tillgodose behovet av förnödenhet, beträffande vilken knapphet eller betydande fara för knapphet uppstått till följd av händelse som där angives.

Om förfogande.

3 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva, att ägare eller innehavare av förnödenhet som avses i 2 § första stycket skall avstå förnödenheten till kronan.

Är förnödenhet, som enligt föreskrift skall avstås till kronan, ej i så berett skick som erfordras för dess användande till det avsedda ändamålet, äger Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer ålägga ägaren eller innehavaren av förnödenheten att, innan den avstås eller därefter, ombesörja att den undergår nödig beredning i den mån sådan enligt gängse förfarande och ortens sed skulle hava verkställts av ägaren eller innehavaren, om den ej tagits i anspråk av kronan.

Föreskrift enligt denna paragraf må avse jämväl förnödenhet, som efter föreskriftens meddelande frambringas eller tillverkas eller ock införes till riket eller inom riket införes till visst område.

4 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva, att ägare eller innehavare av fastighet, gruva, byggnad, järnväg, industriell anläggning, starkströmsanläggning, lageranläggning eller annan anläggning eller av fartyg, motordrivet fordon eller annat transportmedel eller av flytdockor eller lyftkranar eller av gräv- eller lastmaskiner eller andra större arbetsmaskiner, som äro flyttbara, skall ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen.

Har föreskrift meddelats jämlikt föregående stycke om upplåtelse av fastighet eller byggnad, är ägaren eller innehavaren berättigad att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme på fastigheten eller i byggnaden, såframt han ej anorstädets förfogar över bostad eller annat icke följer av särskilt stadgande.

5 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger ålägga ägare eller innehavare av fastighet eller gruva, från vilken i 2 § första stycket omförmäld förnödenhet kan utvinnas, ombesörja, att sådan förnödenhet frambringas och, om så erfordras och lämpligen kan ske, beredes för kronans räkning.

6 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger ålägga ägare eller innehavare av fabrik, starkströmsanläggning eller annan anläggning ombesörja, att förnödenhet som avses i 2 § första stycket frambringas, tillverkas, beredes eller iståndsättes för kronans räkning.

7 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger ålägga ägare eller innehavare av lageranläggning ombesörja, att förnödenhet som avses i 2 § första stycket lagras för kronans räkning.

8 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger ålägga ägare eller innehavare av järnväg, fartyg, motordrivet fordon eller annat transportmedel ombesörja, att forsling verkställs för kronans räkning.

9 §.

Kan föreskrift varom förmäles i 3 § första eller tredje stycket antagas bliva påkallad rörande viss förnödenhet, äger Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer, i avbidan på att sådan föreskrift meddelas, förförbjuda ägare eller innehavare av förnödenheten att förfoga över densamma (*förfogandeförbud*).

Har ej inom trettio dagar från det förfogandeförbud blev gällande ägaren eller innehavaren förpliktats avstå förnödenheten till kronan, och ingiver han till den som meddelat förbudet ansökan om dess hävande, skall förbudet upphöra att gälla, där ej sådant förpliktande sker inom lika tid från utgången av nämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs.

10 §.

Har föreskrift meddelats enligt 3, 5 eller 6 §, må ägare eller innehavare av förnödenhet som avses med föreskriften icke förfoga över förnödenheten.

I fall som i första stycket sägs ävensom då förfogandeförbud meddelats, må dock ägaren eller innehavaren behålla eller använda så mycket av förnödenheten, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom och den som av honom njuter kost eller stat. Där synnerliga skäl därtill äro, äger dock Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer förbjuda ägare eller innehavare att i någon mån förfoga över förnödenhet, som förvärvats i uppenbart syfte att åter avyttra densamma.

I de fall, där andra stycket första punkten vinner tillämpning, äger Konungen eller myndighet som Konungen därtill förordnar bestämma, huru mycket av förnödenheten som ägare eller innehavare må behålla eller använda. Beslut, varigenom sådan bestämmelse meddelas, skall icke vara avgörande för frågan om lagligheten av åtgärd, som ägaren eller innehavaren dessförinnan vidtagit.

11 §.

I ärende enligt 3—8 §§ äger Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer förordna, att förnödenhet eller annan egendom skall avstås eller eljest ställas till förfogande eller tjänst utföras icke åt kronan utan åt annan, som därvid bestämmes. Har sådant förordnande meddelats, skall vad i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe.

12 §.

Vid meddelande och tillämpning av föreskrift enligt 3—9 §§ skall tillses, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes. Menar någon att föreskrift på grund av särskilda förhållanden för honom medför synnerlig skada eller olägenhet, må han till den som meddelat föreskriften ingiva ansökan om hävande eller ändring därav.

13 §.

Föreskrift varom i 3—9 §§ förmäles må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag. Föreskriften skall gälla mot ägare eller innehavare, när han fått del därav; dock skall föreskrift rörande förnödenhet, vilken frambringas, tillverkas eller införes efter föreskriftens delgivning, gälla från det förnödenheten frambringats, tillverkats eller införts.

14 §.

Ägare eller innehavare av förnödenhet, som enligt 3 § skall avstås till kronan eller jämlikt 5 eller 6 § frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts för kronans räkning eller beträffande vilken förfogandeförbud gäller, är pliktig upplägga, förvara och vårda förnödenheten. Kan ägaren eller innehavaren ej tillfredsställande fullgöra vårdnadsplikten, skall han därom ofördröjligen göra anmälan hos länsstyrelsen eller den myndighet, som meddelat föreskriften.

15 §.

Förnödenhet, som enligt 3 § skall avstås eller enligt 4 § upplåtas till kronan eller som enligt 5 eller 6 § frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts för kronans räkning, skall av ägaren eller innehavaren avlämnas inom tid och på ort, som bestämmes av Konungen eller myndighet som Konungen förordnar. Kan ägaren eller innehavaren ej fullgöra vad sålunda ålagts honom, skall han därom ofördröjligen göra anmälan hos länsstyrelsen eller den myndighet, som meddelat bestämmelser om avlämnandet.

16 §.

Förnödenhet, som enligt 3 § skall avstås till kronan eller som enligt 5 eller 6 § frambringats eller tillverkats för kronans räkning, övergår i kronans ägo, när den avlämnats eller eljest tagits i besittning för kronans räkning.

17 §.

Har beslut i ärende som avses i 3—11 och 15 §§ meddelats av annan än Konungen, må besvär anföras hos Konungen inom tre veckor från det klaganden erhöll del av beslutet; dock skall beslutet lända till efterrättelse utan hinder av anförda besvär, om ej annorlunda förordnas.

Om ersättning m. m.

18 §.

För förnödenhet, som jämlikt 3, 5 eller 6 § ställes till kronans förfogande av annan än återförsäljare, utgår ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återanskaffning av sådan förnödenhet. Avstås förnödenheten av återförsäljare, lämnas ersättning med belopp som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid återanskaffning och återförsäljning av sådan förnödenhet.

Upplåtes egendom jämlikt 4 § till begagnande av kronan, lämnas skälig ersättning för den för upplåtaren förlorade avkastningen eller nyttan. Har egendomen lidit skada eller avsevärd försämring, utgår skälig ersättning jämväl härför.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom, som upplåtits enligt 4 §, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren till följd därav fått vidkännas samt för skada eller avsevärd försämring, som genom åtgärden kan hava åsamkats förnödenheten.

För tjänst, som enligt 6, 7 eller 8 § utföres för kronans räkning, utgives ersättning efter vad finnes skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid utförande av sådan tjänst.

Har ägare eller innehavare enligt 14 § upplagt, förvarat eller vårdat förnödenhet, må han därför åtnjuta ersättning; och skall i fråga om sådan

ersättning gälla vad i fjärde stycket är stadgat. Skall förnödenhet avlämnas på annan ort än den där förnödenheten finnes, må ägaren eller innehavaren för förnödenhetens forsling till orten för avlämnandet åtnjuta ersättning efter samma grund.

19 §.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning enligt 18 § bör utgå, skall taxa på nämnda pris upprättas. I taxa upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 18 § angivna grunderna och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tiden för taxans upprättande. Taxa skall gälla för riket eller för visst område av riket.

Taxa upprättas av riksvärderingsnämnden. Gäller enligt lag om prisreglering visst pris, skall så anses som om priset varit upptaget i taxa; dock skall priset icke gälla som taxepreis för annat område av riket eller i vidare mån än priset är gällande enligt lag som nyss sagts.

Gäller taxepreis för förnödenhet eller annat, som avses i 18 §, skall ersättningen därför utgå efter nämnda pris. Skulle tillämpningen av taxepriset på grund av särskilda omständigheter innefatta obillighet, må ersättningen dock av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp. Vid förfoganden enligt 5—8 §§ skall tillämpning av taxepreis alltid anses innefatta obillighet, därest den som drabbas av förfogandet icke genom taxepriset erhåller ersättning för sina nödvändiga kostnader.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

20 §.

Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid följande tidpunkter, nämligen

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 3 § första stycket, då föreskriften meddelades,

om förnödenheten på grund av föreskrift enligt 3 § andra stycket undergått beredning, då beredningen fullbordades,

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 3 § tredje stycket, då frambringandet, tillverkningen eller införandet skedde,

om förnödenheten frambringats på grund av åläggande enligt 5 §, då frambringandet skedde eller, om den jämlikt åläggandet därjämte undergått beredning, då beredningen fullbordades,

om förnödenheten frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts på grund av åläggande enligt 6 §, då frambringandet, tillverkningen, beredningen eller iståndsättandet skedde, samt

om ändring eller förflyttning vidtagits enligt 4 § eller forsling verkställdes enligt 8 eller 15 § eller annan tjänst utförts enligt 7 eller 14 §, då tjänsten utfördes.

21 §.

Skall förnödenhet jämlikt 3, 5 eller 6 § ställas till kronans förfogande, och möter ej genom ägarens eller innehavarens förvällande hinder att förnödenheten tages i besittning för kronans räkning, står kronan faran för att förnödenheten av våda förstöras, försämras eller minskas.

22 §.

Häves förfogandeförbud eller upphör det eljest att gälla utan att förnödenheten avstås till kronan, och har förnödenheten lidit skada till följd av förfogandeförbudet, skall kronan lämna skälig ersättning för skadan.

23 §.

Ersättning, som skall utgå efter taxa, fastställas till beloppet av den myndighet, som Konungen bestämmer.

Ersättning, som icke skall utgå efter taxa, bestämmas av de lokala värderingsnämnder, som omförmälas i rekvisitionslagen, i följande ordning:

1) ersättning för hästar och hästfordon, som avstås enligt 3 §, jämte tillbehör och foder bestämmas av hästvärderingsnämnd;

2) ersättning för motordrivna fordon, släpfordon och efterfordon, som avstås enligt 3 §, jämte tillbehör bestämmas av bilvärderingsnämnd; samt

3) ersättning för fartyg, som avstås enligt 3 § eller upplåtes enligt 4 §, jämte utrustning bestämmas av fartygsvärderingsnämnd eller, där fartyg skall avlämnas på ort utanför marindistrikt och Konungen ej för visst fall annorlunda förordnar, av allmän lokal värderingsnämnd.

Den värderingsnämnd, som enligt vad ovan sagts har att bestämma ersättning för viss egendom, bestämmer jämväl den särskilda ersättning enligt 18 § andra, tredje och femte styckena, som hänför sig till samma egendom.

Annan ersättning än nu sagts bestämmas av allmän lokal värderingsnämnd.

Utan hinder av vad sålunda stadgats må på båda parternas skriftliga begäran fråga om ersättning, som icke skall utgå efter taxa, upptagas omedelbart av riksvärderingsnämnden.

I lokal värderingsnämnds beslut må kronan och enskild sakägare samt i beslut av myndighet, som i första stycket sägs, enskild sakägare söka ändring hos riksvärderingsnämnden inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet. Med enskild sakägare avses i detta stycke jämväl den som enligt 11 § satts i kronans ställe.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

24 §.

När ersättningsbelopp bestämts genom beslut, varöver den ersättningskyldige äger klaga, skall, sedan tiden för överklagande gått till ända och om annat icke följer av bestämmelserna i 25 §, det fastställda beloppet eller, om beslutet överklagats av den ersättningskyldige, den del av beloppet som icke omfattas av överklagandet genast utbetalas till den ersättningsberättigade.

Har ersättningsbelopp bestämts genom beslut, varöver den ersättningskyldige ej äger klaga, skall, om annat icke följer av bestämmelserna i 25 §, ersättningen i den mån den icke tidigare gäldats genast utbetalas till den ersättningsberättigade.

Fullgör ej den, som enligt 11 § satts i kronans ställe, honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som bestämts enligt 23 §, är kronan pliktig att på ansökan av den till ersättning berättigade genast gälda ersättningen.

25 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i förnödenhet, som avstås till kronan, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Detsamma skall gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran.

Ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser ersättningsbeloppet förnö-

denhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det begär, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Om uppgiftsskyldighet.

26 §.

Det åligger envar att, i den mån Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer det föreskriver, lämna uppgift huruvida och i vilken myckenhet han innehar eller i vilken omfattning han frambringat, tillverkat, berett eller iståndsatt förnödenhet som avses i 2 § första stycket.

27 §.

För kontroll av riktigheten och fullständigheten av uppgifter, som infordrats jämlikt 26 §, är uppgiftsskyldig pliktig att på anfordran av länsstyrelse eller polismyndighet eller av annan myndighet som Konungen bestämmer tillhandahålla myndigheten eller dess ombud handelsböcker och andra affärshandlingar.

28 §.

Länsstyrelse, polismyndighet och annan myndighet som Konungen bestämmer samt ombud för sådan myndighet äga för det i 27 § angivna syftet undersöka kontor, fabrik, butik, serverings- och lagerlokal, ladugård och annan lägenhet, varöver den uppgiftsskyldige förfogar.

29 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i 26—28 §§ inhämtats må ej ypas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet.

30 §.

Har någon underlåtit att fullgöra uppgiftsskyldighet, som åligger honom enligt 26 §, eller att efterkomma anfordran enligt 27 § eller har någon vägrat att lämna myndighet eller dess ombud tillträde för verkställande av kontroll i fall varom i 28 § sägs, må länsstyrelse eller annan myndighet som Konungen bestämmer förelägga den försumlige lämpligt vite.

Länsstyrelse äger utdöma vite enligt denna paragraf.

Om straff m. m.

31 §.

Var som uppsåtligen i strid mot föreskrift, som meddelats med stöd av denna lag, förfogar över, undansticker, skadar eller förstör förnödenhet eller annat som föreskriften avser, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Till enahanda straff dömes den som uppsåtligen åsidosätter vad på honom ankommer för att fullgöra föreskrift eller bestämmelse, som meddelats med stöd av 3—8 §§, eller som uppsåtligen underlåter att fullgöra honom enligt 14 eller 15 § åliggande skyldighet.

32 §.

Den som uppsåtligen underlåter att fullgöra uppgiftsskyldighet varom förmäles i 26 §, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

33 §.

Lämnar någon uppsåtligen vid fullgörande av uppgiftsskyldighet enligt 26 § osann uppgift, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

34 §.

Har brott varom förmäles i 31—33 §§ icke förövats i yrkesmässig förvärvsverksamhet eller eljest i vinningssyfte och är brottet med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som ringa, dömes till dagsböter.

35 §.

Är brott som i 31—33 §§ sägs med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall dömas till fängelse eller till straffarbete i högst två år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet eller om gärningsmannen begagnat vilseledande bokföring eller gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

36 §.

Förövas gärning som i 31—33 §§ sägs av oaktsamhet och är ej oaktsamheten med hänsyn till omständigheterna att anse som ringa, straffes med dagsböter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år eller dagsböter.

37 §.

Var som uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåter att efterkomma anfordran enligt 27 §, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

38 §.

Bryter någon uppsåtligen eller av oaktsamhet mot vad i 29 § är stadgat, dömes, där han ej för brottet är underkastad ansvar enligt allmän strafflag, till dagsböter eller fängelse.

39 §.

Husbonde ansvarar för brott varom förmäles i 31—33 samt 35—37 §§, som begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore brottet begånget av honom själv, därest ej omständigheterna göra sannolikt att brottet skett utan hans vetskap och vilja. I fall som här avses må straffet ej sättas högre än fängelse i sex månader, där icke tillämpning av reglerna i 3 kap. 4 § strafflagen leder till strängare straff.

40 §.

Har någon förövat gärning, som enligt 31—36 §§ är belagd med straff, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, egendom, som i samband med gärningen mottagits eller genom gärningen undanhållits, förklaras förverkad till alla delar eller, om synnerliga skäl därtill giva anledning, till allenast viss del. Utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, skall i stället värdet förklaras förverkat. Äger eller innehar gärningsmannen ytterligare förråd av den förnödenhet gärningen avsett, må jämväl efter ty skäligt prövas sådana förråd förklaras förverkade. Föreligger särskild anledning därtill, må även förråd av andra förnö-

denheter, beträffande vilka föreskrift meddelats enligt 3—9 §§ och som ägas eller innehavas av gärningsmannen, förklaras förverkade.

Förklaras förnödenhet förverkad, skall jämväl emballage eller kärl, vari den förvaras, förklaras förverkat.

41 §.

Förverkat gods skall försäljas mot skälig betalning och under iakttagande av de föreskrifter, som må gälla för överlåtelse av förnödenhet av det slag varom fråga är.

Har beslag lagts på egendom, som kan antagas bliva förverkad, och är den underkastad förskämning eller snar förstörelse eller annan nedgång i värdet, må den genast försäljas under iakttagande av bestämmelserna i första stycket, och skall så alltid ske om ägaren begär det. Uppskattas egendomens värde till etthundra kronor eller mera och har ej försäljning påkallats av ägaren, skall dock tillstånd till försäljningen sökas hos den domstol som har att upptaga frågan om egendomens förverkande. Domstolen må utan ägarens hörande meddela beslut om egendomens avyttring.

Köpeskilling, som influtit vid avyttring enligt föregående stycke, skall intill dess frågan om förverkande blivit slutligen avgjord mot ränta insättas i bank.

42 §.

Brott varom förmäles i 38 § må ej åtalas av allmän åklagare utan att målsägande angivit det till åtal. Skall brottet straffas efter allmän strafflag, gäller vad där stadgas i fråga om rätt till åtal.

43 §.

Värdet av förverkad egendom tillfaller kronan.

Särskilda bestämmelser.

44 §.

Vägrar eller försummar någon att behörigen eller i rätt tid avlämna förnödenhet, som jämlikt 3 § skall avstås eller jämlikt 4 § skall upplåtas till kronan eller som jämlikt 5 eller 6 § frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts för kronans räkning, äger polismyndighet uttaga förnödenheten.

45 §.

Har föreskrift om avstående av förnödenhet jämlikt 3 § ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då tillämpning av paragrafens bestämmelser i det hänseende varom fråga är upphör, är föreskriften utan verkan. Föreskrift enligt någon av 4—9 §§ gäller ej längre än till tidpunkt, då tillämpningen av paragrafen i det hänseende varom fråga är upphör, där ej annat följer av vad i 46 eller 47 § stadgas. I fråga om ersättning, variill någon enligt denna lag är berättigad vid nämnda tid eller för upplåtelse som därefter gäller, skola lagens bestämmelser fortfarande äga tillämpning.

46 §.

Då fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av föreskrift enligt 4 § upplåtits för drivande av jordbruk, skall upplåtelsen gälla under bestämd tid, dock högst tio år.

När fastigheten tillträdes eller avträdes, skall på kronans bekostnad häl-

las syn; och gäller om synförrättningen och klander därav vad som stadgas med avseende på jordbruksarrende i allmänhet. Finnes fastigheten vid avträdet vara i bättre skick än vid tillträdet, äger kronan för det belopp, var till den genom förbättringen uppkomna värdestegringen vid avträdessynen uppskattas, rätt till betalning ur fastigheten enligt vad nedan sägs, dock endast såvitt fråga är om nödig förbättring. Har avdrag för förbättring gjorts vid bestämmande av den ersättning, som tillkommer jordägaren i anledning av fastighetens ianspråktagande, skall anteckning därom göras i synehandlingen; och äger kronan icke rätt till betalning ur fastigheten för vad sålunda gäldats. Vid tillämpningen av vad i detta stycke stadgas skall byggnad eller annan anläggning, som för kronans räkning utförts under upplåtelse-tiden, räknas såsom tillbehör till fastigheten, om kronan till jordägaren avstår sin rätt till byggnaden eller anläggningen.

Vid avträdessynen skall förfallodag bestämmas för belopp, för vilket kronan enligt andra stycket äger njuta betalning. Beloppet skall utgå med samma förmånsrätt som avgäld av fast egendom varom i 17 kap. 6 § handelsbalken stadgas, där det ej stått inne längre än ett år efter förfallodagen. Om så finnes lämpligt, må beloppet fördelas på flera förfallodagar. Klandras synen av jordägaren, bestämmes förfallotiden för kronan tillkommande belopp av domstolen. Vinner synen laga kraft mot jordägaren, äger kronan på grund av synehandlingen för förfallet belopp erhålla utmätning av fastigheten.

Konungen äger, där det finnes skäligt, medgiva nedsättning av belopp, som enligt andra stycket tillkommer kronan.

Om fastighetens ianspråktagande samt angående avträdessynen skola anteckningar göras i in-tecknings- eller fastighetsboken enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

47 §.

Har fastighet enligt denna lag tagits i anspråk av annan orsak än i 46 § sägs, skall upplåtelsen, där det finnes påkallat av särskilda skäl, gälla under bestämd tid, dock högst fem år. Vad nu sagts om fastighet skall ock tillämpas på gruva eller på byggnad eller anläggning, som ej är tillbehör till fast egendom.

48 §.

Konungen äger meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, om verkställighet av föreskrift varom stadgas i 3—9 §§ samt om användande för det avsedda behovet av vad enligt denna lag tagits i anspråk så ock i övrigt meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

49 §.

Genom denna lag inskränkes ej den rätt att tvångsvis taga i anspråk för nödenheter eller tjänstbarheter, som enligt gällande författningar tillkommer militär myndighet eller ock civil myndighet för civilförsvarets behov eller polismyndighet för ordningsmaktens behov.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Där i lag eller författning hänvisas till allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293), skall hänvisningen i stället avse motsvarande stadgande i denna lag.

F ö r s l a g
till
Allmän ransoneringslag.

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser.

1 §.

Kommer riket i krig, skola bestämmelserna i 2—5 §§ träda i tillämpning. Då kriget upphört, förordnar Konungen senast före avslutandet av den riksdagssession, som börjar näst efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skola tillämpas; dock att vad nu sagts ej skall gälla, i den mån bestämmelserna alltjämt skola äga tillämpning på grund av förordnande enligt andra eller tredje stycket.

Vid krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas. Sådant förordnande skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan, huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, är detsamma förfallet. Upphör krigsfaran, varder senast före nästkommande riksdagssessions avslutande meddelat förordnande av Konungen upphävt.

Har till följd av krig, vari riket befunnit sig, eller krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2—5 §§ stadgas, helt eller delvis, skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning.

Föreskrift enligt 2 § första stycket, 3 § andra stycket, 4 eller 5 § må dock, därest den grundas på förordnande enligt tredje stycket i denna paragraf, meddelas allenast i fråga om förnödenhet, beträffande vilken knapphet eller betydande fara för knapphet uppstått till följd av händelse som där anges.

Vid meddelande och tillämpning av föreskrift enligt 2—5 §§ skall tillses, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes.

Under tid, då bestämmelse i 2—5 §§ äger tillämpning, skola även däremot svarande stadganden i 6—46 §§ tillämpas.

Om reglering av handel m. m.

2 §.

För att möjliggöra en av förhållandena påkallad hushållning med förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen föreskriva

1) att sådan förnödenhet under viss tid icke må saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlåtas eller förvärfvas;

2) att sådan förnödenhet må saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlåtas eller förvärfvas allenast i den ordning och på de villkor, som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer; eller

3) att sådan förnödenhet må användas allenast för de ändamål, på de villkor och med de begränsningar, som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Föreskrift som nu sagts må meddelas även beträffande annan förnödenhet, om så erfordras för att reglering, som genomförts med stöd av bestämmelserna i första stycket, skall kunna tillfredställande kontrolleras.

Har föreskrift jämlikt första stycket 1) eller 2) meddelats rörande överlåtelse av viss förnödenhet, skall, där ej Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer annorlunda förordnar, vad sålunda stadgats äga motsvarande tillämpning med avseende å näringsidkares uttag av förnödenheten ur sin rörelse.

3 §.

I den mån så finnes oundgängligen erforderligt för att ernå en tillfredsställande kontroll av reglering, som genomförts med stöd av 2 §, äger Konungen föreskriva, att rätt att frambringa, tillverka, bereda eller använda eller att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast

1) den som, efter prövning av myndighet som Konungen bestämmer, äger för yrket nödig erfarenhet och gjort sig känd för redbarhet och ordentlighet och i övrigt är lämplig samt innehar ändamålsenlig utrustning; eller

2) den som av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer erhållit särskilt tillstånd.

Då synnerliga skäl därtill föranleda, må Konungen meddela föreskrift som i första stycket sägs jämväl när där angiven förutsättning icke föreligger men föreskriften är oundgängligen erforderlig för att åstadkomma en av förhållandena påkallad hushållning med förnödenhet som avses i 2 § första stycket.

Om särskilda avgifter.

4 §.

För att utjämna priserna på förnödenheter av samma eller likartat slag, som införas till riket, eller på förnödenhet, som införes till riket, och förnödenheter av samma eller likartat slag, som frambringas eller tillverkas inom riket, äger Konungen, om så erfordras för att tillgodose behov av förnödenhet som avses i 2 § första stycket, föreskriva att, enligt grunder som Konungen bestämmer, i vissa fall avgift (*clearingavgift*) skall erläggas och i andra fall bidrag (*clearingbidrag*) skall utgå för förnödenhet, som införes till riket eller som frambringas eller tillverkas inom riket.

När särskilda skäl därtill äro, må förordnande som i första stycket sägs avse jämväl förråd av förnödenhet, som finnas inom riket då förordnandet träder i kraft.

5 §.

Om så erfordras för att tillgodose behov av förnödenhet som avses i 2 § första stycket må Konungen föreskriva, att viss avgift (*prisutjämningsavgift*) skall erläggas för förnödenhet, som utföres ur riket, enligt grunder som Konungen bestämmer.

6 §.

Uppstår överskott vid clearingförfarande, bestämma Konungen och riksdagen huru överskottsmedlen skola användas.

Konungen och riksdagen bestämma jämväl om användningen av medel, som inflyta genom uttagande av prisutjämningsavgift.

7 §.

Konungen äger meddela föreskrifter om restitution av och befrielse från clearingavgift och prisutjämningsavgift.

Om inlösen.

8 §.

Har Konungen på grund av knapphet eller befarad knapphet på viss förnödenhet beträffande denna meddelat föreskrift jämlikt 2 eller 3 §, må ägare av sådan förnödenhet till länsstyrelsen ingiva en till Konungen ställd ansökan om inlösen av de förråd av förnödenheten, som han innehar.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer skall inom trettio dagar från det ansökningen ingavs besluta, huruvida förnödenheten skall av kronan inlösas. Sker ej inlösen och har föreskrift, som jämlikt 2 eller 3 § meddelats, i betydande mån begränsat ägarens möjlighet att tillgodogöra sig värdet av förnödenheten, skall, där ej föreskriften för ägaren medfört allenast ringa men, Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer förordna, att ägaren av förnödenheten må överlåta eller använda denna utan hinder av vad med stöd av 2 eller 3 § föreskrivits.

9 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger förordna, att inlösen av förnödenhet jämlikt 8 § skall verkställas icke av kronan utan av annan, som därtill samtyckt. Har sådant förordnande meddelats, skall vad i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe.

10 §.

För förnödenhet, som jämlikt 8 § inlöses av kronan, utgår ersättning med belopp motsvarande de kostnader ägaren haft för produktion eller inköp av det inlösta partiet ävensom de utgifter han kan hava haft för forsling och lagring av partiet; dock må ersättning icke bestämmas till högre belopp än som skolat utgå, därest förnödenheten jämlikt allmänna förfogandelagen avståtts till kronan. Ersättning bestämmas av allmän lokal värderingsnämnd, som omförmäles i rekvisitionslagen. Ändring i lokal värderingsnämnds beslut må av kronan och enskild sakägare sökas hos riksvärderingsnämnden inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet. Över riksvärderingsnämndens beslut må klagan ej föras.

11 §.

När ersättningsbelopp bestämts av lokal värderingsnämnd, skall, sedan tiden för överklagande gått till ända och om annat icke följer av bestämmelserna i 12 §, det fastställda beloppet eller, om nämndens beslut överklagats av den ersättningskyldige, den del av beloppet som icke omfattas av överklagandet genast utbetalas till den ersättningsberättigade.

Har riksvärderingsnämnden avgjort ersättningsfråga skall, om annat icke följer av bestämmelserna i 12 §, ersättningen i den mån den icke tidigare gäldats genast utbetalas till den ersättningsberättigade.

Fullgör ej den, som enligt 9 § satts i kronans ställe, honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som enligt denna lag skall utgå, är kronan pliktig att på ansökan av den till ersättning berättigade genast gälda ersättningen.

12 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i förnödenhet, som inlöses av kronan, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Detsamma skall gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran.

Ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser ersättningsbeloppet förnödenhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det begär, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Om ransoneringsbevis.

13 §.

Bevis, som myndighet för reglering enligt 2 § utfärdat om rätt att förvärva eller använda förnödenhet (*ransoneringsbevis*), må icke utbjudas till avyttring mot vederlag eller mot vederlag överlätas. Ej heller må sådant bevis mot vederlag i penningar överlämnas att användas av annan än den, för vilken beviset är utfärdat.

Har myndighet utställt legitimationskort avsett att användas vid utdelning av ransoneringsbevis, skall vad i denna lag sägs om ransoneringsbevis gälla även sådant kort.

14 §.

Ransoneringsbevis må icke heller utan vederlag överlätas eller mot annat vederlag än penningar överlämnas att användas av annan än den, för vilken beviset är utfärdat, i andra fall eller på andra villkor än som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen förordnar.

15 §.

Näringsidkare må icke heller utan vederlag till begagnande av annan överlämna eller ur sin rörelse uttaga ransoneringsbevis, som han mottagit i eller för rörelsen, annorledes än i den ordning och på de villkor som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

16 §.

Ransoneringsbevis må av myndighet, som utfärdat beviset, eller av ombud för denna myndighet återkallas, om tilldelningen av beviset föranletts av oriktig uppgift eller om den, för vilken beviset utfärdats, enligt meddelade föreskrifter icke är berättigad att innehava eller begagna beviset eller om särskilda omständigheter eljest föranleda bevisets återkallande.

17 §.

Har ransoneringsbevis återkallats, skall bevisets innehavare ofördröjligen överlämna beviset till den myndighet som återkallat det eller, där annan myndighet angivits i beslutet om återkallandet, till denna myndighet.

18 §.

Har någon för vilken ransoneringsbevis utfärdats erhållit flyttningsbetyg till utlandet, skall han överlämna beviset till den myndighet, som utfärdat det, eller till ombud för denna myndighet. Avlider någon för vilken sådant bevis utfärdats, skall dödsbodelägare eller annan, vilken har den dödes egendom i sin vård, överlämna beviset till myndighet eller ombud som nu sagts.

Om uppgiftsskyldighet.

19 §.

Det åligger envar att, i den mån Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer det föreskriver, lämna uppgift huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet som avses i 2 § första stycket eller, då föreskrift meddelats jämlikt 2 § andra stycket eller 3 § första stycket, sådan förnödenhet som avses med föreskriften.

Meddelas föreskrift jämlikt 2, 3, 4 eller 5 §, åligger det en var som yrkesmässigt frambringar, tillverkar, köper eller säljer eller i yrkesmässigt bedriven verksamhet använder förnödenhet som avses med föreskriften att, i den mån myndighet som Konungen bestämmer det föreskriver och i enlighet med de närmare anvisningar myndigheten meddelar, föra de anteckningar angående sin rörelse som erfordras för kontroll av föreskriftens efterlevnad samt att till myndigheten eller dess ombud lämna skriftliga uppgifter angående rörelsen.

20 §.

För kontroll av riktigheten och fullständigheten av uppgifter, som infordrats jämlikt 19 §, är uppgiftsskyldig pliktig att på anfordran av länsstyrelse eller polismyndighet eller av annan myndighet som Konungen bestämmer tillhandahålla myndigheten eller dess ombud handelsböcker och andra affärshandlingar ävensom sådana anteckningar som omförmälas i 19 § andra stycket.

21 §.

Länsstyrelse, polismyndighet och annan myndighet som Konungen bestämmer samt ombud för sådan myndighet äga för det i 20 § angivna syftet undersöka kontor, fabrik, butik, serverings- och lagerlokal, ladugård och annan lägenhet, varöver den uppgiftsskyldige förfogar.

22 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i 19—21 §§ inhämtats må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet.

23 §.

Har någon underlåtit att fullgöra vad enligt 17 eller 18 § åligger honom eller att fullgöra uppgiftsskyldighet, som åligger honom enligt 19 §, eller att efterkomma anfordran enligt 20 § eller har någon vägrat att lämna myndig-

het eller dess ombud tilltråde för verkställande av kontroll i fall varom i 21 § sägs, må länsstyrelse eller annan myndighet som Konungen bestämmer förelägga den försumlige lämpligt vite.

Länsstyrelse äger utdöma vite enligt denna paragraf.

Om straff m. m.

24 §.

Var som uppsåtligen saluhåller, mot vederlag utbjuder, överlåter, förvärvar, använder eller ur sin rörelse uttager förnödenhet i strid mot föreskrift eller villkor, som meddelats med stöd av 2 §, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Till enahanda straff dömes den som uppsåtligen frambringar, tillverkar, bereder eller använder eller yrkesmässigt köper eller säljer förnödenhet i strid mot föreskrift enligt 3 §.

25 §.

Lämnar någon uppsåtligen i ärende om utfående eller återkallande av ransoneringsbevis eller i ärende om tillstånd som i 3 § sägs till myndighet eller dess ombud osann uppgift, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

26 §.

Var som uppsåtligen bryter mot vad i 13—15 §§ sägs eller obehörigen förskaffar sig eller annan ransoneringsbevis, dömes, även om beviset är falskt, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

27 §.

Den som, sedan för honom utfärdat ransoneringsbevis återkallats, uppsåtligen använder beviset för förvärv av förnödenhet eller som uppsåtligen obehörigen begagnar för annan utfärdat ransoneringsbevis, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

28 §.

Den som uppsåtligen underlåter att fullgöra uppgiftsskyldighet varom förmäles i 19 §, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Till samma straff dömes den som uppsåtligen underlåter att i anteckningar som i 19 § sägs införa uppgift, som bort i sådana anteckningar införas, där underlåtenheten innebär fara i bevishänseende.

29 §.

Lämnar någon uppsåtligen vid fullgörande av uppgiftsskyldighet enligt 19 § osann uppgift eller inför någon uppsåtligen osann uppgift i sådana anteckningar som avses i 19 §, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

30 §.

Har brott varom förmäles i 24—29 §§ icke förövat i yrkesmässig förvärvsverksamhet eller eljest i vinningssyfte och är brottet med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som ringa, dömes till dagsböter.

31 §.

Är brott som i 24—29 §§ sägs med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall dömas till fängelse eller till straffarbete i högst två år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet eller av ransoneringsbevis eller om gärningsmannen begagnat vilseledande bokföring eller gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

32 §.

Förövas gärning som i 24—29 §§ sägs av oaktsamhet och är ej oaktsamheten med hänsyn till omständigheterna att anse som ringa, straffes med dagsböter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år eller dagsböter.

33 §.

Var som uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåter att efterkomma anfordran enligt 20 §, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

34 §.

Bryter någon uppsåtligen eller av oaktsamhet mot vad i 22 § är stadgat, dömes, där han ej för brottet är underkastad ansvar enligt allmän strafflag, till dagsböter eller fängelse.

35 §.

Åsidosätter näringsidkare vid omhänderhavande utav rörelsens förråd av förnödenhet, beträffande vilken reglering genomförts med stöd av 2 eller 3 §, eller utav ransoneringsbevis, som i eller för rörelsen mottagits, den omsorg, som av honom skäligen kan påfordras, och kan han till följd därav icke redovisa förrådet eller bevisen i den ordning som må hava bestämts, dömes till dagsböter. Den som är anställd hos näringsidkare dömes ävenledes till dagsböter, därest han vid omhänderhavande som nyss sagts åsidosätter den omsorg som av honom skäligen kan påfordras och näringsidkaren till följd därav icke i vederbörlig ordning kan redovisa förrådet eller bevisen.

Vad i första stycket är stadgat i fråga om ransoneringsbevis skall ock gälla anteckningar som i 19 § omförmälas eller andra handlingar, vilka i samband med reglering som förut sagts skola upprättas enligt föreskrift av myndighet.

36 §.

Har mot näringsidkare som driver handel med eller i sin rörelse använder förnödenhet, beträffande vilken reglering genomförts med stöd av 2 §, åtal väckts för brott varom i 24—29 §§, 31 § eller 32 § andra stycket förmälas och har han genom brottet i väsentlig mån åsidosatt föreskrift eller villkor, som meddelats enligt 2 §, må myndighet som Konungen bestämmer meddela förbud för honom att i rörelsen saluhålla, överlåta eller använda sådan förnödenhet som brottet avsåg. I den mån särskilda förhållanden därtill föranleda må förbud som nyss sagts utsträckas att gälla jämväl andra förnödenheter, beträffande vilka reglering genomförts med stöd av 2 §.

Avsåg brottet förnödenhet, beträffande vilken reglering genomförts med stöd av 3 §, och har näringsidkaren genom brottet i väsentlig mån åsidosatt föreskrift enligt samma paragraf, må, i den mån särskilda förhållanden därtill föranleda, förbud som i första stycket sägs meddelas honom med avseende å förnödenhet, beträffande vilken reglering genomförts med stöd av 2 §.

Ogillas åtalet eller upphäves fällande dom av högre rätt, skall förbudet omedelbart hävas av den myndighet som meddelat förbudet.

37 §.

Förbud som i 36 § sägs består så länge med stöd av 2 § genomförd reglering gäller för den förnödenhet förbudet avser eller tills förbudet dessförinnan upphäves.

38 §.

Den som uppsåtligen saluhåller, överlåter eller använder förnödenhet i strid mot förbud varom förmäles i 36 §, dömes till dagsböter eller fängelse. Är brott som i första stycket avses med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall dömas till fängelse eller straffarbete i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet.

Förövas gärning som i första stycket sägs av oaktsamhet och är ej oaktsamheten med hänsyn till omständigheterna att anse som ringa, straffes med dagsböter. Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år eller dagsböter.

39 §.

Den för vilken förbud enligt 36 § meddelats är berättigad att få förnödenhet, som omfattas av förbudet och som han innehar vid delgivningen av detta, inlöst genom den myndighets försorg som meddelat förbudet. Härvid skola bestämmelserna i 9—12 §§ äga tillämpning.

40 §.

Husbonde ansvarar för brott varom förmäles i 24—29 och 31—33 §§ samt 38 §, som begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore brottet begånget av honom själv, därest ej omständigheterna göra sannolikt att brottet skett utan hans vetskap och vilja. I fall som här avses må straffet ej sättas högre än fängelse i sex månader, där icke tillämpning av reglerna i 3 kap. 4 § strafflagen leder till strängare straff.

41 §.

Har någon förövat gärning, som enligt 24—32 §§ eller 35 eller 38 § är belagd med straff, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, egendom eller ransoneringsbevis, som i samband med gärningen mottagits eller som olovligen saluhållits eller utbudits till avyttring mot vederlag, eller förnödenhet, som genom gärningen undanhållits eller olovligen använts eller, där föreskrift meddelats enligt 3 §, olovligen frambringats, tillverkats, beretts eller använts, förklaras förverkad till alla delar eller, om synnerliga skäl därtill giva anledning, till allenast viss del. Utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, skall i stället värdet förklaras förverkat. Äger eller innehar gärningsmannen ytterligare förråd av förnödenhet som gärningen avsett, må jämväl efter ty skäligt prövas sådana förråd förklaras förverkade. Föreligger särskild anledning därtill, må även förråd av andra förnödenheter, beträffande vilka reglering genomförts med stöd av 2 eller 3 § och som ägas eller innehavas av gärningsmannen, förklaras förverkade.

Förklaras förnödenhet förverkad, skall jämväl emballage eller kärl, vari den förvaras, förklaras förverkat.

42 §.

Förverkat gods skall försäljas mot skälig betalning och under iakttagande av de föreskrifter, som må gälla för överlåtelse av förnödenhet av det slag varom fråga är.

Har beslag lagts på egendom, som kan antagas bliva förverkad, och är den underkastad förskämning eller snar förstörelse eller annan nedgång i värdet, må den genast försäljas under iakttagande av bestämmelserna i första stycket, och skall så alltid ske om ägaren begär det. Uppskattas egendomens värde till etthundra kronor eller mera och har ej försäljning påkallats av ägaren, skall dock tillstånd till försäljningen sökas hos den domstol, som har att upptaga frågan om egendomens förverkande. Domstolen må utan ägarens hörande meddela beslut om egendomens avyttring.

Köpeskillning, som influtit vid avyttring enligt föregående stycke, skall intill dess frågan om förverkande blivit slutligen avgjord mot ränta insättas i bank.

43 §.

Brott varom förmåles i 34 § må ej åtalas av allmän åklagare utan att målsägande angivit det till åtal. Skall brottet straffas efter allmän strafflag, gäller vad där stadgas i fråga om rätt till åtal.

Åtal för brott som avses i 35 § må väckas allenast efter anmälan eller medgivande av myndighet som Konungen bestämmer.

44 §.

Värdet av förverkad egendom tillfaller kronan.

Särskilda bestämmelser.

45 §.

Klagan över beslut, som annan myndighet än domstol meddelat i fråga om tillämpning av denna lag, skall föras genom besvär inom tre veckor från det klaganden erhöll del av beslutet och i den ordning som är bestämd för överklagande av myndighetens beslut; dock skall klagan över beslut, som meddelats beträffande tillämpning av 36 eller 37 §, föras hos Konungen. Utan hinder av däröver förd klagan skall myndighetens beslut lända till efterrättelse, om ej annorlunda förordnas.

46 §.

Konungen äger meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, av föreskrift varom stadgas i 2—5 §§ så ock i övrigt meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Genom denna lag upphävas lagen den 5 juni 1942 (nr 298) om förbud i vissa fall mot handel med ransonerade varor, lagen den 5 juni 1942 (nr 302) om straff för överträdelse av vissa ransoneringsförfattningar, kungörelsen den 21 mars 1941 (nr 200) angående särskilda legitimationskort för erhållande av inköpskort för ransonerade varor, m. m., kungörelsen den 16 januari 1942 (nr 10) angående återkallande av inköpskort m. m. och kungörelsen den 17 juni 1943 (nr 405) med vissa bestämmelser angående handeln med ransonerade varor, m. m.; dock att vad i kungörelsen den 17 juni 1943 stadgas i fråga om tystnadsplikt samt vad i de upphävda författningarna i övrigt stadgas i fråga om brott begångna under författningarnas giltighetstid skall äga tillämpning även efter den 30 juni 1954.

F ö r s l a g

till

L a g

angående tillägg till lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen).

Härigenom förordnas att lagen den 27 november 1953 om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen) från och med den 1 juli 1954 skall innehålla en ny paragraf, betecknad 7 a §, av följande lydelse.

7 a §.

Då 3 § tillämpas skall, utan hinder av vad i allmänna förfogandelagen finnes stadgat om förutsättningarna för lagens tillämpning, nämnda lag i erforderliga delar gälla för att tillgodose det allmänt civila medicinalväsendets behov.

Förslag

till

Lag

om ändring i rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583).

Härigenom förordnas, att 9, 11, 12, 14 och 15 §§ rekvisitionslagen den 30 juni 1942 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

9 §.

9 §.

Riksvärderingsnämnden är — — — må föras.

Riksvärderingsnämnden skall bestå av fem ledamöter, där ej enligt vad nedan stadgas annorlunda föreskrives. Konungen utser tre av ledamöterna och förordnar en av dem att vara ordförande. Av övriga ledamöter utses den ene av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen, där ej Konungen bestämmer, att dessa ledamöter eller någon av dem skola utses av andra centrala myndigheter med sakkunskap inom industriens eller folkhushållningens område. För envar av ledamöterna utses en suppleant. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och suppleanterna skola minst en ledamot och en suppleant hava utövat domarämbete.

Om så finnes erforderligt med hänsyn till ärendenas mängd eller omfattning äger Konungen föreskriva, att riksvärderingsnämnden skall arbeta å två eller flera avdelningar. Varje avdelning skall bestå av fem ledamöter, utsedda på sätt i andra stycket föreskrives. Konungen förordnar vice ordförande att leda arbetet å avdelning, där ordföranden ej tjänstgör. För envar av ledamöterna utses en suppleant. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och suppleanterna å varje avdelning skola minst en ledamot och en suppleant hava utövat domarämbete. Ären-

Riksvärderingsnämnden skall, där ej enligt vad nedan stadgas annorlunda föreskrives, bestå av fem av Konungen utsedda ledamöter. Konungen förordnar en av ledamöterna, vilken skall vara lagkunnig och i domarvärv erfaren, att vara ordförande. Av övriga ledamöter skall minst en vara eller hava varit innehavare av domarämbete.

Om så finnes erforderligt med hänsyn till ärendenas mängd eller omfattning, äger Konungen föreskriva att riksvärderingsnämnden skall arbeta å två eller flera avdelningar mellan vilka ärendena fördelas i enlighet med bestämmelser som Konungen meddelar efter förslag av nämnden. Varje avdelning skall bestå av fem av Konungen utsedda ledamöter. Konungen förordnar en av ledamöterna, vilken skall vara lagkunnig och i domarvärv erfaren, att såsom vice ordförande leda arbetet å avdelning, där ordföranden ej tjänstgör. Av övriga ledamöter skall minst

(Nuvarande lydelse.)

dena fördelas mellan de olika avdelningarna i enlighet med bestämmelser, som Konungen meddelar efter förslag av nämnden.

(Föreslagen lydelse.)

en å varje avdelning vara eller hava varit innehavare av domarämbete.

Konungen utser ock en suppleant för varje ledamot. Suppleant skall uppfylla för ledamoten stadgade behörighetsvillkor.

Ledamöter och — — — — — fyra år.

11 §.

För förnödenhet, som övertages med äganderätt, skall lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. Övertages med äganderätt egendom, som på grund av tidigare ianspråktagande innehaves med nyttjanderätt, skall vid ersättningens bestämmande skälig hänsyn tagas till den ersättning, som utgått för egendomens nyttjande.

12 §.

Då förnödenhet tages i anspråk med nyttjanderätt, skall lämnas ersättning efter den i 11 § angivna grund för den för upplåtaren förloerade avkastning eller nytta.

Har förnödenheten — — — — — ersättning därför.

Har åtgärd — — — — — genom åtgärden.

Har nyttjanderätt — — — — — av värderingsnämnd.

14 §.

I den — — — — — taxans upprättande.

Riksvärderingsnämnden verkställer — — — — — eller ort.

Riksvärderingsnämnden äger — — — — — och tjänstbarheter.

Taxa, som — — — — — riksvärderingsnämndens prövning.

Gäller enligt lag om prisreglering visst pris, skall så anses som om priset varit upptaget i taxa; dock skall priset icke gälla som taxepreis för annat område av riket eller i vidare mån än priset är gällande enligt lag som nyss sagts.

11 §.

För förnödenhet, som övertages med äganderätt från annan än återförsäljare, skall lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återanskaffning av sådan förnödenhet. Övertages förnödenheten från återförsäljare, utgår ersättning med belopp som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid återanskaffning och återförsäljning av sådan förnödenhet. Övertages med äganderätt egendom, som på grund av tidigare ianspråktagande innehaves med nyttjanderätt, skall vid ersättningens bestämmande skälig hänsyn tagas till den ersättning, som utgått för egendomens nyttjande.

12 §.

Då förnödenhet tages i anspråk med nyttjanderätt, skall lämnas skälig ersättning för den för upplåtaren förlorade avkastningen eller nyttan.

14 §.

(Nuvarande lydelse.)

15 §.

Finnes i taxa upptaget pris för rekvirerad förnödenhet eller tjänstbarhet, skall ersättningen därför utgå i enlighet med taxan; dock må riksvärderingsnämnden, där taxans tillämpning på grund av särskilda omständigheter skulle innefatta synnerlig obillighet, på framställning bestämman ersättningen till högre belopp.

(Föreslagen lydelse.)

15 §.

Gäller taxepreis för rekvirerad förnödenhet eller tjänstbarhet, skall ersättningen därför utgå efter nämnda pris; dock må riksvärderingsnämnden, där taxepreisets tillämpning på grund av särskilda omständigheter skulle innefatta obillighet, på framställning bestämman ersättningen till högre belopp.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

De ledamöter i riksvärderingsnämnden, som utsetts i enlighet med äldre bestämmelser, så ock deras suppleanter skola fortfarande tjänstgöra under den tid, för vilken de blivit utsedda.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland i statsrådet å Stockholms slott den 13 november 1953.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, försvars-, inrikes- och finansdepartementen anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Ericsson, fråga rörande *ny allmän förfogandelag* och *allmän ransoneringslag m. m.* samt anför därvid följande.

Inledning.

Krislagstiftningen under världskrigen och tiden närmast efter dem.

Under såväl första som andra världskriget och under tiden närmast efter dessa krig har Kungl. Maj:t i lagstiftningsväg erhållit vittgående befogenheter för att i folkförsörjningens intresse reglera produktion, omsättning och konsumtion samt för att kontrollera priserna. Redan strax efter första världskrigets början utfärdades den 9 oktober 1914 en lag om förfogande över vissa varor. Genom denna lag fick Konungen rätt att beträffande de viktigaste förnödenheterna fastställa maximipris och förordna om deras avstående till kronan mot lösen. Denna kronans förfoganderätt motsvarade i viss mån den rekvisitionsrätt, varom stadgades i lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov. Förfogandelagstiftningen utbyggdes efter hand. Bestämmelserna om maximipris och om förfogande uppdelades sålunda år 1916 på två särskilda författningar, varav den ena benämndes förfogande lag och den andra maximiprislag. 1916 års förfogandelag, som avsåg att möjliggöra en reglering av väsentliga delar av vårt ekonomiska liv, fick en utformning som sedermera i stort sett behållits. Den ersattes år 1917 av en ny förfogandelag. Samma år tillkom den s. k. prissockerlagen. 1917 års förfogandelag avlöstes år 1918 av en ny, vilken var i kraft till den 1 mars 1921, då även maximiprislagen och prissockerlagen upphörde att gälla.

Bland de arbetsuppgifter, som tillkom den år 1928 inrättade rikskommisionen (numera riksnämnden) för ekonomisk försvarsberedskap, ingick att

förbereda erforderliga författningar och instruktioner m. m. inom kommissionens verksamhetsområde. Ett av kommissionen framlagt förslag ledde till allmänna förfogandelagen, utfärdad den 22 juni 1939. Lagen, som är uppbyggd efter mönster av 1918 års förfogandelag, är en s. k. fullmaktslag, d. v. s. lagen anger endast en allmän ram beträffande arten av och innehållet i de förordnanden Kungl. Maj:t får meddela för att tillgodose folkförsörjningen under utomordentliga krisförhållanden. 1939 års förfogandelag gällde ursprungligen till och med den 31 mars 1940. Lagens giltighetstid har därefter förlängts, vanligen för ett år i sänder, och lagen gäller nu till och med den 30 juni 1954. Den har ändrats tre gånger, senast den 3 juni 1949.

Vid sidan av allmänna förfogandelagen har alltsedan år 1939 förekommit ett flertal andra tidsbegränsade fullmaktslagar, vilka liksom förfogandelagen i folkförsörjningens intresse givit Kungl. Maj:t möjlighet att vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden förordna att vad i lagarna stadgas skall äga tillämpning. Sådan lagstiftning har bl. a. tillgripits till stöd för åtgärder på prisbildningens område. För närvarande gäller i detta hänseende prisregleringslagen den 30 juni 1947, som medger Kungl. Maj:t rätt att fastställa normalpris, förordna om prisstopp m. m.

Vidare kan nämnas att 1895 års rekvisitionslag ersatts av de efter varandra gällande rekvisitionslagarna den 31 mars 1938 och den 30 juni 1942. Sistnämnda lag, som alltjämt gäller, är en ej tidsbegränsad fullmaktslag. Den ger Kungl. Maj:t möjlighet att, sedan jämlikt § 74 regeringsformen förordnats att krigsmakten eller någon del därav skall ställas på krigsfot, meddela militära myndigheter rätt att mot ersättning rekvirera förnödenheter och tjänstbarheter, som erfordras för att fylla sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka icke kan på annat sätt tillgodoses med tillräcklig skyndsamhet.

Andra i nu förevarande sammanhang betydelsefulla, ej tidsbegränsade lagar är beredskapsförfogandelagen den 30 juni 1942 och civilförsvarslagen den 15 juli 1944. Enligt den förra äger Kungl. Maj:t förordna om skyldighet för ägare eller innehavare av viss egendom att på anfordran av militär myndighet ställa egendomen till krigsmaktens förfogande, där så prövas nödvändigt för att tillgodose beredskapen vid sådan del av krigsmakten, som, utan att vara ställd på krigsfot, tages i anspråk för ändamål, varom sägs i 28 § 1 mom. värnpliktslagen, eller ock för avveckling av tidigare anbefalld beredskap. Civilförsvarslagen innehåller bl. a. bestämmelser om rätt för civilförsvarsmyndighet att under civilförsvarsberedskap förfoga över viss egendom för att fullgöra uppgift inom civilförsvaret.

Förutom med stöd av de fullmakter, som riksdagen lämnat genom den allmänna förfogandelagstiftningen, har under båda världskrigen och tiden närmast efter dessa olika krigsregleringar genomförts med stöd av § 89 regeringsformen, d. v. s. utan riksdagens medverkan. Framförallt har detta gällt regleringar av import och export, men också handels-, användnings- och transportregleringar har företagits i denna ordning.

Slutligen kan anmärkas att under andra världskriget och tiden därefter i samband med regleringar av utrikeshandeln uttagits clearingavgifter för att utjämna kostnader vid import samt prisutjämningsavgifter för att motverka en av exportprisutvecklingen betingad stegring av de svenska hemmamarknadspriserna. Sådana avgifter har uttagits med riksdagens godkännande.

Utredning angående ändrad krislagstiftning.

Som förut nämnts ändrades 1939 års allmänna förfogandelag senast den 3 juni 1949. Ändringarna var icke av mera genomgripande natur. Till grund för lagändringen låg ett förslag, vilket utarbetats av särskilt tillkallade sakkunniga — *förfoganderättskommittén* — med uppdrag bl. a. att företaga en översyn av förfogandelagens bestämmelser. Förslaget behandlades i propositionen nr 210/1949. Föredragande departementschefen framhöll därvid, att åtskilliga problem i hithörande frågor kvarstod olösta och att de borde upptagas vid en grundligare översyn av lagen i belysning av erfarenheterna från den gångna kristiden. För detta ändamål bemyndigade Kungl. Maj:t mig den 13 oktober 1950 att tillkalla en utredningsman att utreda frågan om revision av allmänna förfogandelagen och därmed sammanhängande spörsmål samt den 8 juni 1951 att tillkalla högst åtta sakkunniga att under utredningsarbetet stå till utredningsmannens förfogande för samråd.

Med stöd av dessa bemyndiganden tillkallades den 7 november 1950 såsom utredningsman generaldirektören O. A. V. Söderström samt den 19 juni 1951 såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören G. I. Andersson, filosofie licentiaten K. D. M. Bonow, Kooperativa förbundet, direktören i Sveriges köpmannaförbund N. O. G. J. Borgström, ledamoten av riksdagens första kammare, professorn N. Herlitz, ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren E. E. Jacobsson, direktören i Dynäs aktiebolag K. E. Nyberg, direktören i Sveriges lantbruksförbund C. E. Sjögren och ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren P. G. A. Svensson.

I direktiven för utredningens arbete erinrades om att ytterligare översyn av allmänna förfogandelagen var påkallad och borde komma till stånd, var-efter bl. a. följande anfördes.

En genomgång bör till en början avse att belysa, huru under kristiden behovet av ingripanden på handels- och förbrukningens områden i olika fall tillgodosetts — med stöd av förfogandelagen eller på andra vägar. En viktig uppgift blir att fastställa i vad mån sådana föreskrifter om handels- och förbrukningsregleringar, import- och exportregleringar samt liknande, vilka under kristiden skett utan stöd av förfogandelagen, böra införas inom förfogandelagens område. I den mån detta ej blir fallet uppkommer frågan huruvida Kungl. Maj:ts befogenheter i avsedda hänseenden böra i annan ordning närmare preciseras och eventuellt komma till uttryck i ny särskild lagbestämmelse. Riktningen bör vara att å ena sidan ha en säker formell bas för ett snabbt och effektivt ingripande i fall, där försörjnings- och varuutbytesförhållandena det kräva, men å andra sidan sörja för att riksdä-

gens inflytande på dessa utomordentligt betydelsefulla områden kan komma till sin rätt. I sistnämnda hänseende bör särskilt övervägas huruvida möjligen nya former kunna tänkas för riksdagens medverkan vid behandlingen av dessa frågor. Undersökas bör naturligen också huru den nuvarande förfogandelagens bestämmelser verkat i praktiken och vilka jämkningar som mera tekniskt kunna vara påkallade med avseende å lagens utformning. Härvidlag uppkommer bl. a. spørsmålet huruvida Kungl. Maj:t i mindre viktiga fall bör uttryckligen medgivnas att, i vidare mån än enligt lagens nuvarande lydelse, på annan myndighet överföra sådant bestämmande som grundas på lagen. Till prövning bör även upptagas, huruvida alla lagbestämmelser i ämnet böra vara sammanförda i en författning eller om det kan anses lämpligare att ha en särskild lagstiftning för krig och krigsfara samt en annan för utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Innebörden av sistnämnda begrepp torde böra närmare preciseras. Särskild uppmärksamhet bör ägnas beslagsinstitutet och frågan om dess lämplighet såsom grund för krisregleringar. Vidare böra ersättningsreglerna omprövas med ledning av riksvärderingsnämndens erfarenheter.

Utredningen har till fullgörande av sitt uppdrag avgivit ett den 20 juni 1952 dagtecknat betänkande (SOU 1952: 24) med förslag till

- 1) *allmän förfogandelag*; och
- 2) *allmän ransoneringslag*.

De sakkunniga har förklarat, att de ansluter sig till de båda lagförslagen med tillhörande motiv. Herrar Andersson och Herlitz har dock i några hänseenden anmält avvikande uppfattning.

Över betänkandet har yttranden avgivits av riksåklagarämbetet, Svea hovrätt, Göta hovrätt, arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, fortifikationsförvaltningen, riksvärderingsnämnden, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, statens biltrafiknämnd, lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnd, kommerskollegium, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, dåvarande statens bränslekommission, statens handels- och industrikommission, statens priskontrollnämnd, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Kopparbergs samt Norrbottens län, samtliga civilbefälhavare, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges grossistförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges lantbruksförbund och Sveriges redareförening. Vid kommerskollegiets yttrande har fogats utlåtanden från flertalet av rikets handelskammare och vid jordbruksnämndens yttrande utlåtande från Svenska spannmålsbolaget. Biltrafiknämnden har vid sitt yttrande fogat utlåtande från Sveriges trafikbilägares riksorganisation. Slutligen har överståthållarämbetet bilagt sitt yttrande ett utlåtande från slakthus- och saluhallsstyrelsen i Stockholm.

På grundval av vad sålunda förekommit har inom handelsdepartementet upprättats förslag till ny allmän förfogandelag och till allmän ransoneringslag. Ett genomförande av det förra förslaget nödvändiggör vissa ändringar såväl i rekvisitionslagen den 30 juni 1942 som i det på riksdagens prövning

beroende förslaget till lag om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden. Dessa båda ändringsförslag har jämväl utarbetats inom handelsdepartementet. Förslaget till allmän ransoneringslag medför en ändring i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt. De fyra inom handelsdepartementet upprättade förslagen torde som *Bihang* få fogas till statsrådsprotokollet för denna dag.

Gällande lagstiftning.

1939 års allmänna förfogandelag.

Faktiska betingelser för lagens tillämpning.

Enligt 1 § förfogandelagen äger Konungen vid *krig* eller *krigsfara*, vari riket befinner sig, förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må, om riksdagssession ej pågår, sådant förordnande ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Skulle riksdagen icke godkänna förordnandet inom trettio dagar eller, om förordnandet meddelats då session ej pågår, inom trettio dagar från sessionens början, skall förordnandet upphöra att gälla efter utgången av nämnda tid. *Under andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden* äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas helt eller delvis skall äga tillämpning under viss tid, högst ett år varje gång.

Befogenheter enligt lagen.

Jämlikt 2—7 §§ förfogandelagen äger Kungl. Maj:t under de i lagen angivna förutsättningarna meddela föreskrifter av i huvudsak följande slag:

enligt 2 §: om avstående till kronan av förnödenhet för att tillgodose behovet för befolkningen eller produktionen eller för krigsbruk eller för annat ändamål av betydelse för det allmänna samt om viss skyldighet att verkställa sedvanlig beredning av förnödenhet;

enligt 3 §: om beslag av sådan förnödenhet;

enligt 4 §: om upplåtelse med nyttjanderätt till kronan av fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel för behov som avses i 2 § eller för sjukvårdsändamål, för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål;

enligt 5 §: om skyldighet för ägare eller innehavare av fastighet, fabrik eller annan anläggning, järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel att för behov som avses i 2 § frambringa, tillverka, bereda, istandsätta eller tillhandahålla förnödenhet samt att för behov som nyss är sagt eller eljest för tillgodoseende av ändamål av betydelse för det allmänna verkställa forsling;

enligt 6 §: om upplåtelse av byggnad eller del därav eller markområde eller annat utrymme till kronan för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål; samt

enligt 7 §: om tillhandahållande av elektrisk kraft från starkströmsanläggning för kronans räkning eller upplåtelse av sådan anläggning eller del därav till kronan för att tillgodose befolkningens eller produktionens behov av elektrisk kraft eller eljest för ändamål av betydelse för det allmänna.

I 8—13 §§ lämnas en del tillämpningsföreskrifter i anslutning till bestämmelserna i 2—7 §§.

Utnyttjandet av befogenheterna.

I anslutning till nu återgivna bestämmelser må nämnas att de Kungl. Maj:t tillkommande befogenheterna utnyttjats i mycket olika omfattning.¹ Beslagsinstitutet har utan jämförelse använts mest. Beslaget innebär förbud för ägare eller innehavare att utöver husbehov förfoga över den beslagtagna förnödenheten. Förbudet avser både rättsliga och faktiska förfoganden. I princip gäller beslaget i vems hand förnödenheten än må befinna sig.

När beslagsinstitutet infördes, vilket skedde genom 1916 års förfogandebeslag, var avsikten att det skulle utgöra en förberedelse till en kommande expropriation av förnödenheter. Det ansågs nödvändigt att kunna tillgripa beslag för att göra förfoganderätten verkningsfull och sålunda under någon tid förhindra att denna omintetgjordes av förnödenhetens ägare eller innehavare genom försäljning eller onyttig förbrukning av befintliga förråd eller dylikt. För att ett beslag icke skulle bli alltför betungande för näringslivet och då föremålen för beslagsrätten kunde vara av så olika natur att det intrång som ingripandet medförde kunde växla från fall till fall, infördes redan från början en bestämmelse av innebörd, att varuinnehavaren ägde att efter utgången av en i lagen angiven kort tid kräva beslagets hävande, och att beslaget skulle anses hävt, om varan ej inlöstes inom viss tid efter det begäran därom framställts. I gällande lag återfinns denna bestämmelse i 3 § andra stycket.

Ganska snart förlorade emellertid beslagsinstitutet sin ursprungliga karaktär. Anledningen härtill var den, att det i praktiken endast sällan blev fråga om att expropriera en beslagtagna vara. I stället har beslaget, särskilt under och efter andra världskriget, använts huvudsakligen såsom underlag för regleringsåtgärder av olika slag. Beslagets betydelse har väsentligen kommit att ligga däri, att beslaget — i förening med det expropriationshot som legat bakom — gjort det möjligt för regleringsmyndigheterna att beträffande beslagtagna varor försäljning och användning lämna de inskränkande föreskrifter, som försörjningsläget påkallat. Med hjälp av förordnande om beslag har exempelvis kunnat föreskrivas att den beslagtagna varan får säljas endast till vissa särskilt auktoriserade uppköpare eller användas endast för viss tillverkning. Vanligen har emellertid beslaget kompletterats med en reglering av handeln med den beslagtagna varan. Därvid har i allmänhet föreskrivits, att beslaget skall vara hävt dels i den mån tillstånd till försäljning av varan lämnas av vederbörande försörjningskommission samt försälj-

¹ En utförlig redogörelse lämnas i Bilaga nr 1 till SOU 1952:24.

ning sker i den ordning och under de villkor som av kommissionen föreskrives och dels i den mån försörjningskommissionen lämnar tillstånd att på annat sätt förfoga över varan och innehavaren uppfyller de för sådant tillstånd meddelade villkoren. Man har sålunda i möjlig mån försökt undvika att låta staten förfoga över beslagtagna varupartier och i stället strävat efter att överlämna åt det enskilda näringslivet att inom regleringens ram sörja för att förnödenheterna skulle komma till bästa möjliga användning. Vidare må nämnas att beslagsinstitutet utnyttjats i samband med clearingförordnanden. Sålunda har regleringsmyndigheten, när den lämnat tillstånd åt enskild att förbruka eller överlåta beslagtagna vara, ansetts kunna föreskriva att visst clearingpris tillämpas och att clearingavgift inbetalas.

Av det anförda framgår att bestämmelsen i 2 § om förnödenhets avstående till kronan använts huvudsakligen såsom komplement till beslagsinstitutet. Endast i undantagsfall har förordnande om avstående riktats mot viss ägare eller innehavare.

Förfoganden enligt 4 och 5 §§ har icke förekommit i större utsträckning, och bestämmelserna i 6 och 7 §§ har icke tillämpats i något fall.

Bestämmelser om ersättning.

14—21 §§ upptager utförliga regler om de grunder, efter vilka ersättning skall utgå för vad som enligt lagen ställs till kronans förfogande. Enligt 14 § är huvudregeln att ersättning utgår med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. I fråga om egendom, som tages i anspråk med nyttjanderätt, utgår ersättningen efter samma grund för den för upplåtaren förlorade avkastningen eller nyttan. Jämlikt 15 § skall ersättningen, där så lämpligen kan ske, utgå efter taxa, som upprättas av riksvärderingsnämnden. Har enligt prisregleringslagen visst pris fastställts, skall så anses som om priset varit upptaget i sådan taxa. Skulle tillämpningen av taxepriiset på grund av särskilda omständigheter innefatta obillighet, må dock riksvärderingsnämnden bestämma ersättningen till högre belopp. I 16 § stadgas att ersättningen skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid närmare angivna tidpunkter. Enligt 17 § är ägare eller innehavare av förnödenhet som avstås i förekommande fall berättigad till ersättning för vård- och transportkostnader. I 18 § lämnas föreskrifter bl. a. om kronans skyldighet att betala ersättning för skada, som åsamkats förnödenhet till följd av beslag, för den händelse detta hävs eller eljest upphör att gälla utan att förnödenheten avstås. Vidare åligger det kronan att lämna skälig ersättning i det fall att egendom, som tagits i anspråk med nyttjanderätt, lidit skada eller avsevärd försämring. Jämlikt 19 § skall ersättning, som utgår efter taxa, till beloppet fastställas av den myndighet Konungen därtill bemyndigat. Ändring i myndighetens beslut kan sökas hos riksvärderingsnämnden inom tjugu dagar från det sakägaren fått del av beslutet. Nämnden skall också såsom första och enda instans bestämma ersättning,

som icke utgår efter taxa. I 20 § stadgas hur ersättningen skall gäldas och i 21 § lämnas regler om rätt för den, som har panträtt i avstådd förnödenhet, att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran.

Uppgiftsskyldighet m. m.

Enligt 22 § åligger det envar att vid förfrågan av närmare angiven myndighet lämna upplysning om innehav av förnödenhet som avses i 2 § eller om produktion av sådan förnödenhet eller elektrisk kraft. Vidare lämnas regler om rätt för myndighet att undersöka uppgiftsskyldigs kontor, lagerlokal eller annan lägenhet ävensom att granska hans handelsböcker och affärshandlingar. Härför förutsätts dock att den uppgiftsskyldige vägrat lämna uppgift som avfordrats honom eller att det finns skäligen anledning misstänka att han söker vilseleda myndigheten rörande något varom upplysning begärts.

Bestämmelser om straff m. m.

I 23—25 §§ återfinns stadganden om straff och förverkandepåföljd. Enligt dessa kan den som åsidosätter föreskrift, vilken meddelats med stöd av lagen, dömas till dagsböter eller fängelse. Är brottet med hänsyn till omständigheterna att anse som grovt, är straffet fängelse eller straffarbete i högst två år. Fälls någon till straff skall även förverkande ådömas, där ej särskilda förhållanden föranleder till annat. Därjämte finns föreskrifter om straff för brott mot den i lagen stadgade tystnadsplikten.

I detta sammanhang bör jämväl erinras om de bestämmelser om straff och andra påföljder, som under andra världskriget meddelats i anslutning till de av Kungl. Maj:t med stöd av § 89 regeringsformen utfärdade författningarna om regleringar av olika slag. Sådana bestämmelser återfinns i kungörelsen den 17 juni 1943 med vissa bestämmelser angående handeln med ransonerade varor, m. m. (*straffkungörelsen*), vilken gjorts tillämplig på flertalet ransoneringsförfattningar.

I straffkungörelsen straffbeläggs olovlig överlåtelse och olovligt förvärv av ransonerad vara samt olovlig förbrukning eller användning av sådan vara. Vidare stadgas straff för brott mot villkorsbestämmelser, som knutits till rätt att förvärva förnödenhet eller till annat tillstånd eller medgivande. Också obehöriga förfaranden vid utfående eller begagnande av inköpsbevis m. m. är straffbelagda. Detsamma gäller förseelse rörande antecknings- eller uppgiftsskyldighet, som åläggs med stöd av bestämmelser i ransoneringsförfattning. Slutligen föreskrivs straff för vårdslöshet vid omhändertagande av ransonerade varor eller inköpsbevis för sådana varor. — Straffet är vanligen dagsböter eller fängelse i högst sex månader. I några fall stadgas fängelse upp till två år.

I straffkungörelsen finns även ett stadgande enligt vilket husbonde i åtskilliga fall ansvarar för förseelse, begången av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom om förseelsen begåtts av honom själv, såframt ej omständigheterna gör sannolikt att förseelsen skett utan hans vetskap och vilja.

I likhet med förfogandelagen innehåller straffkungörelsen bestämmelser om förverkandepåföljd vid flertalet brott, såvida icke särskilda förhållanden föranleder till annat. Bestämmelserna i de båda författningarna är dock icke helt sammanfallande. Sålunda kan domstolen enligt straffkungörelsen, om synnerliga skäl därtill föranleder, förklara egendomen förverkad till allenast viss del. Vidare må domstolen, om den tilltalade äger eller innehar ytterligare förråd av den vara överträdelsen avsett, förklara jämväl sådana förråd förverkade. Föreligger särskild anledning därtill, må domstolen även förklara förråd av andra ransonerade varor som ägs eller innehas av den tilltalade förverkade.

Möjlighet att utdöma väsentligt strängare straff än enligt straffkungörelsen föreligger jämlikt lagen den 5 juni 1942 om straff för överträdelser av vissa ransoneringsförfattningar (*straffskärpningslagen*).

Straffskärpningslagen är utformad såsom en fullmaktslag. Den bemyndigar Kungl. Maj:t att förordna om tillämpning av de i lagen lämnade bestämmelserna. Sådant förordnande har meddelats i straffkungörelsen. Straff enligt lagen kan ådömas bl. a. för olovlig överlåtelse eller olovligt förvärv av ransonerad vara samt för uppsåtlig underlåtenhet att fullgöra deklARATIONSSKYLDIGHET eller att införa uppgifter i anteckningar, som skall föras jämlikt ransoneringsförfattning. Vidare kan straff ådömas den som obehörigen förskaffar sig eller annan inköpsbevis eller i sådant syfte lämnar oriktiga uppgifter till myndighet. — Straffet må bestämmas till fängelse eller straffarbete i högst två år, om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som grovt. I lagen anges att vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningen avsett betydande myckenhet av varan eller ransoneringsbevis eller avsett ett flertal legitimationskort, som utfärdats för kontroll vid utdelning av inköpskort för ransonerade varor.

Slutligen kan erinras om den särskilda påföljd (*handelsförbud*), som infördes genom lagen den 5 juni 1942 om förbud i vissa fall mot handel med ransonerade varor. Enligt denna lag kan handlande förbjudas att handla med ransonerade varor, om han i väsentlig mån åsidosatt meddelad ransonerings- eller prisbestämmelse beträffande vara, med vilken han idkar handel, dock endast under förutsättning att åtal väckts för den gärning, på vilken förbudet grundas. Förbudet skall upphävas, om åtalet ogillas eller fällande dom upphävs av högre rätt. Handelsförbud meddelas av central krismyndighet, som därvid avgör huruvida förbudet skall avse endast viss eller vissa varor eller samtliga ransonerade varor som faller under myndighetens verksamhetsområde. Annan central krismyndighet äger, i den mån särskilda förhållanden föranleder därtill, utsträcka förbudet att gälla också ransonerade varor som hör till dess verksamhetsområde. Beslut varigenom handelsförbud meddelats kan överklagas hos regeringsrätten. Handlande som drabbats av handelsförbud är berättigad påfordra, att vederbörande centrala krismyndighet ombesörjer inlösen av de honom tillhöriga varor, som omfattas av förbudet.

Även i denna lag finns bestämmelser om straff, däribland för husbonde, samt om förverkandepåföljd.

Rekvisitionslagen.

Såsom förut nämnts har denna lag tillkommit för att bereda Konungen möjlighet att under närmare angiven förutsättning meddela militära myndigheter rätt att mot ersättning rekvirera förnödenheter och tjänstbarheter, som erfordras för att fylla krigsmaktens oundgängliga behov. Tillämpningsföreskrifter till lagen lämnas i rekvisitionsförordningen den 30 juni 1942. Enligt dessa författningar handläggs ärenden om ersättning dels av lokala värderingsnämnder och dels av riksvärderingsnämnden.

Lokala värderingsnämnder.

De lokala nämnderna är av fyra slag, nämligen *hästvärderingsnämnder*, *bilvärderingsnämnder*, *allmänna lokala värderingsnämnder* och *fartygsvärderingsnämnder*. De tre förstnämnda inrättas länsvis till det antal och med de verksamhetsområden, som länsstyrelsen efter förslag av militärbefälhavaren bestämmer. Fartygsvärderingsnämnder inrättas i varje marindistrikt. Kungl. Maj:t fastställer antalet nämnder i varje distrikt och arbetsfördelningen mellan dem. De lokala värderingsnämnderna består av tre ledamöter samt suppleanter. I allmän lokal värderingsnämnd finns två suppleanter för varje ledamot och i övriga nämnder en suppleant för varje ledamot. Av ledamöterna i hästvärderingsnämnd, bilvärderingsnämnd och allmän lokal värderingsnämnd utses två, därav ordföranden, av länsstyrelsen samt den tredje av militärbefälhavaren. Ledamöterna i hästvärderingsnämnd skall äga sakkunskap om hästar och deras brukbarhet, och en av ledamöterna skall dessutom ha ingående erfarenhet om värdering av hästar. Ledamöterna i bilvärderingsnämnd skall vara förtroagna med motorfordons och motorredskaps konstruktion och skötsel. En av ledamöterna skall tillika äga ingående erfarenhet av värdering av motorfordon och motorredskap. Ledamöterna i allmän lokal värderingsnämnd skall ha allmän erfarenhet i praktiska värv. Av ledamöterna i fartygsvärderingsnämnd utses två, därav ordföranden, efter förslag av kommerskollegium, av länsstyrelsen i det län, där chefen för marindistriktet har sitt säte. Den tredje ledamoten utses av chefen för marindistriktet och skall vara mariningenjör eller, om sådan icke finns att tillgå, annan lämplig ingenjör. Övriga ledamöter i nämnden skall ha ingående kännedom om värdering av fartyg och om sjöfartsförhållanden.

Lokal värderingsnämnd är beslutsmässig endast då samtliga ledamöter är tillstädes. Värderingsnämnd äger höra sakkunnig, om så anses erforderligt. Skall nämnden pröva fråga, för vars bedömande fordras särskild sakkunskap, är nämnden skyldig att höra sakkunnig, om icke sakkunskap är företrädd inom nämnden. Då allmän lokal värderingsnämnd skall bestämma ersättning för förnödenhet, skall i regel värdering ske av tre gode män. Vid bestämmande av ersättning för rekvirerat fartyg skall besiktning i närmare angiven ordning äga rum för att utröna fartygets värde och beskaffenhet.

Riksvärderingsnämnden.

Riksvärderingsnämnden skall i princip bestå av fem ledamöter. Konungen utser tre av ledamöterna och förordnar en av dem att vara ordförande. Av övriga ledamöter utses den ene av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen, där ej Konungen bestämmer, att dessa eller en av dem skall utses i annan ordning. För envar av ledamöterna utses en suppleant. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och suppleanterna skall minst en ledamot och en suppleant ha utövat domarämbete.

Det åligger riksvärderingsnämnden att lämna lokal värderingsnämnd erforderliga instruktioner och anvisningar för dess verksamhet. Riksvärderingsnämnden skall fastställa riktprislista till ledning för häst- och bilvärderingsnämnderna.

Vid mobilisering eller eljest då Kungl. Maj:t så förordnar skall riksvärderingsnämnden upprätta taxor till ledning för bestämmande av ersättning. I viss utsträckning äger även de allmänna lokala värderingsnämnderna uppgöra sådana taxor. Dessa skall översändas till riksvärderingsnämnden, som sedan alla taxorna kommit in prövar och gör de ändringar i taxorna som erfordras samt fastställer dessa.

Beträffande de grunder, efter vilka ersättning skall utgå, gäller i tillämpliga delar väsentligen samma regler som i allmänna förfogandelagen.

I fråga om vilken myndighet som har att bestämma ersättningen gäller i huvudsak följande.

Ersättning, som utgår efter taxa, bestäms av den rekvirerande myndigheten inom ramen för taxan. Enskild sakägare, som är missnöjd med myndighetens beslut, äger anföra besvär hos allmän lokal värderingsnämnd inom tjugu dagar från det han fick del av beslutet. Vill han göra gällande att taxans tillämpning framstår såsom synnerligen obillig, kan han ansöka om ytterligare ersättning hos riksvärderingsnämnden. Över allmän lokal värderingsnämnds beslut äger såväl den enskilde som kronan föra talan hos riksvärderingsnämnden inom berörda tid.

I de fall då taxa saknas skall ersättningen bestämmas av lokal värderingsnämnd. Arbetsfördelningen mellan de olika slagen av nämnder är närmare angiven i rekvisitionsförordningen. Klagan över lokal värderingsnämnds beslut må av parterna å ömse sidor föras hos riksvärderingsnämnden. Denna är sista instans i alla ärenden.

Prisregleringslagen.

Jämlikt 3 § äger Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer fastställa visst pris, som prövas skäligt, att gälla såsom *normalpris* vid frivillig försäljning av viss förnödenhet eller vid frivilligt utförande av tjänst. Normalpriset får icke överskridas utan särskilt tillstånd.

I 6 § stadgas bl. a. att Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva, att den som frivilligt säljer viss förnödenhet eller frivilligt utför viss tjänst icke utan tillstånd får överskrida det pris å förnö-

denheten eller tjänsten, som han tillämpade vid närmare angiven tidpunkt (prisstopp). Stadgandet innebär, att den enskilde icke får sälja förnödenhet eller utföra tjänst till högre pris än det för honom gällande *stoppriset*, förrän vederbörligt tillstånd lämnats.

Allmänna grunder för en ny lagstiftning.

I. Behovet av fullmaktslagar under krisförhållanden.

Utredningen.

Inledningsvis erinras om att riksdagen genom ett antal fullmaktslagar be- myndigat Kungl. Maj:t att själv under utomordentliga förhållanden besluta om åtgärder, som eljest skulle kräva riksdagens medverkan, samt att grunden härtill uppenbarligen är den, att det skulle vara förenat med allvarliga olägenheter att avvakta riksdagens beslut i varje särskilt fall. Framför allt när det gäller sådana ingripanden, som avses i allmänna förfogandelagen, är det naturligt att man måste handla snabbt. Enighet råder också därom att en fullmaktslag av väsentligen samma omfattning som gällande förfogandelag i fortsättningen är erforderlig vid krig och krigsfara. Beträffande frågan i vad mån en sådan lag behövs även vid andra utomordentliga förhållanden hänvisar utredningen till den följande framställningen i betänkandet.

Utredningen behandlar i fortsättningen spørsmålet huruvida det är behövt att utvidga fullmaktslagstiftningen på folkförsörjningens område till att omfatta andra ingripanden än förfogande över egendom. Det framhålls att i första hand handels- och användningsregleringar, transportregleringar samt import- och exportregleringar kommer i fråga samt att krisläget ofta kräver, att sådana regleringsåtgärder genomförs utan omgång. Erfarenheten visar nämligen, att folkförsörjningens intressen bäst tillgodoses om ransoneringar och andra regleringar kan planeras i förväg och sedan utan dröjsmål genomföras, då så är påkallat och lämpligt. Det är vanligen av största vikt, att regleringsåtgärder icke blir kända i förväg. De kan därför i allmänhet icke grundas på någon av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt stiftad lag för varje särskilt fall. Lagråds- och riksdagsbehandlingen är oftast för tidskrävande, vartill kommer den offentlighet som är förknippad med en sådan behandling. På grund av det anförda måste enligt utredningens mening befogenheter finnas för Kungl. Maj:t att utan riksdagens hörande besluta om regleringsåtgärder av detta slag.

Härefter kommer utredningen in på frågan i vilken utsträckning nämnda behov bör tillgodoses genom en fullmaktslagstiftning och framhåller därvid, att frågan sammanhänger med omfattningen av de befogenheter, som enligt § 89 regeringsformen anses tillkomma Kungl. Maj:t. Utredningen erinrar, att omfattningen alltsedan stadgandets tillkomst varit omstridd. Varken för-

arbetena eller doktrinen ger tillräcklig ledning för ett säkert bedömande härav. Allmänt erkänt är endast att Kungl. Maj:t icke utan riksdagens medverkan kan vidtaga åtgärder, som innebär förfogande över ägande- eller nyttjanderätt eller är att betrakta som beskattning. Icke heller praxis lämnar en klar bild av omfattningen utav de Kungl. Maj:t tillkommande befogenheterna enligt § 89 regeringsformen. Handels-, användnings- och transportregleringar har visserligen genomförts av Kungl. Maj:t utan riksdagens medverkan och utan att någon riksdagens fullmakt åberopats, men det är oklart, i vilken utsträckning Kungl. Maj:t därvid stött sig på § 89 regeringsformen. Det kan nämligen ifrågasättas om icke ett av Kungl. Maj:t meddelat förordnande om handelsreglering utan beslag enligt förfogandelagen grundat sig därpå att, eftersom Kungl. Maj:t är berättigad att jämlikt denna lag lägga varorna under beslag, Kungl. Maj:t också måste vara befogad tillgripa den mindre långt gående åtgärden att enbart genomföra handelsreglering. Enligt utredningens mening är emellertid riktigheten härav tveksam. Det framhålls vidare, att utvecklingen gått i den riktningen att tillägga riksdagen allt större inflytande vid behandlingen av frågor om statliga ingripanden på näringslivets område.

Utredningen anser, att de handels-, användnings- och transportregleringar, som måste genomföras under kristider, ofta innebär så väsentliga ingrepp i näringsfriheten, att de är jämförbara med de fall, då kronan tager enskild egendom i anspråk. Enligt utredningens mening är det med hänsyn härtill befogat, att riksdagen medverkar vid tillkomsten av krisregleringar av denna art, såvida icke regleringarna avser ingripanden av mindre betydelse.

I fråga om import- och exportregleringar framhåller utredningen, att praxis utbildat sig därhän att Kungl. Maj:t äger genomföra dem med stöd av § 89 regeringsformen utan riksdagens medverkan. Kungl. Maj:ts befogenhet härutinnan är emellertid icke oomstridd. Även import- och exportregleringar innebär i allmänhet betydande ingrepp i näringsfriheten och härav följer att riksdagens medverkan skulle krävas för dessas genomförande. Enligt utredningens åsikt leder emellertid särskilda omständigheter, som måste beaktas då det gäller sådana regleringar, till annat resultat. Behov av att snabbt vidtaga regleringar av import och export kan uppkomma även under tider, då den krisbetonade fullmaktslagstiftningen icke är i kraft, t. ex. på grund av internationella valutaförhållanden. Det är dessutom omöjligt att i förväg lämna meddelanden om planerade inskränkningar i importen eller exporten. Kungl. Maj:t måste därför ständigt ha befogenhet att kunna vidtaga regleringsåtgärder härutinnan. Enligt utredningens uppfattning föreligger ej anledning att bryta den fasta praxis, som utbildat sig på detta område och som innebär att Kungl. Maj:t med stöd av § 89 regeringsformen äger vidtaga erforderliga ingripanden. Utredningen tillägger emellertid, att i viss mån andra synpunkter kan anläggas på importregleringar, som sker i rent protektionistiskt syfte. Starka skäl talar för att sådana skall komma till stånd under medverkan av riksdagen.

I detta sammanhang behandlar utredningen olika slag av avgifter vid import och export samt avgifter, som avser att utjämna priserna på inhemska och utländska förnödenheter (clearing- och prisutjämningsavgifter). Enligt utredningens uppfattning är dessa avgifter av sådan art, att de icke får påläggas eller höjas utan riksdagens medverkan.

Sammanfattningsvis uttalar utredningen, att ändring icke bör göras i rådande praxis beträffande Kungl. Maj:ts befogenheter att, såvitt syftet ej är rent protektionistiskt, med stöd av § 89 regeringsformen reglera import och export. Utredningen anser däremot att riksdagen bör medverka då det gäller handels-, användnings- och transportregleringar samt uttagande av avgifter vid import och export ävensom avgifter, som syftar till att utjämna priserna på inhemska och utländska förnödenheter. Fullmaktslagstiftningen bör enligt utredningens mening utvidgas till att avse regleringar och åtgärder av nämnt slag i den omfattning krisförhållandena kräver och som närmare anges i det följande. Utredningen framhåller i anslutning härtill, att om förslaget följs, så torde därigenom en precisering av Kungl. Maj:ts administrativa befogenheter ske i så måtto, att Kungl. Maj:t i fortsättningen icke på annan grund än med stöd av fullmaktslag — alltså icke med stöd av § 89 regeringsformen — bör vidtaga åtgärder, som omfattas av lagen. Undantag måste dock göras för ingripanden, som är av mindre betydelse; sådana ingripanden bör Kungl. Maj:t även framdeles få göra med stöd av sin ekonomiska lagstiftningsmakt.

Herr Herlitz förklarar, att han ej kan ansluta sig till vad utredningen uttalat om Kungl. Maj:ts grundlagsenliga befogenhet att reglera utrikeshandeln. Fast praxis, innebärande att Kungl. Maj:t, såvitt syftet ej är protektionistiskt, äger vidtaga erforderliga ingripanden, torde icke föreligga. I den mån sådan praxis kan urskiljas, kan starkt ifrågasättas, om den är förenlig med regeringsformen. I varje fall innebär det, med den grundläggande betydelse som utrikeshandeln reglering numera fått för vårt ekonomiska liv, en äventyrlig rubbning av den konstitutionella jämvikten att utestänga riksdagen från allt inflytande på detta område. Eftersom likväl påtagliga praktiska behov nödvändiggör, att utrikeshandeln i viss omfattning regleras av regeringen, förordas en särskild lagstiftning härom, som utgår från riksdagens principiella medbestämmanderätt. Denna lagstiftning torde, liksom förfogande- och ransoneringslagarna, kunna omedelbart tillägga Kungl. Maj:t vidsträckta befogenheter i tider av krig och krigsfara, men i övrigt låta det ankomma på riksdagen att årligen, efter vad förhållandena påkallar, besluta inom vilka gränser, för vilka syften och på vilket sätt Kungl. Maj:t må stadga import- och exportförbud och vidtaga därmed sammanhängande åtgärder.

I detta sammanhang bör nämnas att enligt hr Herlitz' mening fullmaktslagstiftningen icke heller bör inrymma rätt för Kungl. Maj:t att uttaga prisutjämningsavgift.

Remissinstanserna.

Ingen av de hörda myndigheterna eller sammanslutningarna har bestritt behovet av en fullmaktslagstiftning i den omfattning utredningen förordar.

I den mån frågan särskilt beröres, uttalar remissinstanserna sin tillfredsställelse över att Kungl. Maj:ts rätt att genomföra handels-, användnings- och transportregleringar förts in under den föreslagna fullmaktslagstiftningen, eftersom det är angeläget att undanröja all tveksamhet angående Kungl. Maj:ts befogenheter.

Grossistförbundet anser emellertid, att gränsdragningen icke blivit tillräckligt tydlig. Utredningens uttalande, att Kungl. Maj:t måste vara berättigad att med stöd av sin ekonomiska lagstiftningsmakt företaga ingripanden av mindre betydelse, är enligt förbundets mening alltför obestämt. Förbundet frågar, huruvida detta spørsmål skall bedömas ur samhällets eller den enskildes synvinkel. Ett förtydligande på denna punkt är viktigt, enär en åtgärd av mindre betydelse för samhället kan vara av stor betydelse för den enskilde. Dessutom torde det vara erforderligt att närmare angiva arten av de ingripanden som avses. Eljest skapas utrymme för alltför långt gående ingripanden. Över huvud är det ur rättssäkerhetens synpunkt angeläget att tillförsäkra den enskilde, vilken är den svagare parten, betryggande rättsskydd mot de administrativa organen.

Beträffande utredningens förslag att Kungl. Maj:t alltjämt skall äga genomföra import- och exportregleringar utan riksdagens medverkan, såvitt syftet icke är protektionistiskt, ifrågasätter *köpmannaförbundet* samt *ålskilliga handelskammare* i likhet med hr Herlitz huruvida det verkligen ingår i Kungl. Maj:ts grundlagsenliga befogenheter att utan riksdagens medverkan besluta om import- och exportregleringar. Enligt dessa sammanslutningars mening bör fullmakter på detta område, i den mån de anses nödvändiga, inflyta i särskild fullmaktslag.

Priskontrollnämnden — som säger sig ej vilja närmare ingå på spørsmålet huruvida Kungl. Maj:t äger genomföra import- och exportregleringar med stöd av § 89 regeringsformen eller om härför fordras riksdagens medverkan — anser att sådana regleringar likväl av praktiska skäl bör falla utanför en allmän fullmaktslagstiftning. Nämnden utgår därvid främst från att import- och exportregleringar kan bli erforderliga på grund av internationella valutaförhållanden, även om läget i övrigt icke påkallar ikraftträdande av den allmänna fullmaktslagstiftningen.

Flera remissinstanser motsätter sig, att den förordade fullmaktslagstiftningen används för uttagande av clearing- och prisutjämningsavgifter. Härom må emellertid hänvisas till framställningen under III i det följande.

Departementschefen.

Erfarenheten från de båda världskrigen och tiden närmast efter dem visar, att myndigheterna vid krig, krigsfara och andra utomordentliga för-

hållanden måste kunna ingripa på näringslivets område i syfte att trygga folkförsörjningen och krigsmaktens behov. Bl. a. blir det nödvändigt att reglera tillverkningen, omsättningen och förbrukningen av livsviktiga förnödenheter av olika slag. Sådana krisåtgärder kan genomföras med stöd av Kungl. Maj:ts administrativa befogenheter enligt § 89 regeringsformen eller grundas på lagstiftning, som tillkommit genom samfällt beslut av Kungl. Maj:t och riksdag, eller företagas genom förordnanden av Kungl. Maj:t enligt särskilda av riksdagen lämnade fullmakter.

Krisåtgärder som nu nämnts innebär ofta betydande ingrepp i den enskildes rätt och det vore därför i och för sig önskvärt, att fråga om sådana åtgärder hänsköts till riksdagen i varje särskilt fall. Såsom utredningen framhållit skulle det emellertid mestadels vara förenat med allvarliga olägenheter att avvakta ett riksdagsbeslut. Det ligger i sakens natur, att en krisåtgärd för att få avsedd verkan vanligen måste genomföras utan dröjsmål och utan att åtgärden blir känd i förväg. Framförallt gäller detta vid krig och krigsfara och då fråga är om att förfoga över förnödenheter, som är av vikt för befolkningen eller det allmänna. Alltsedan det första världskriget har också de författningar som reglerat förfoganderätten — däribland nu gällande allmänna förfogandelag — utgjorts av fullmaktslagar. Riksdagen har m. a. o. bemyndigat Kungl. Maj:t att under närmare angivna förutsättningar och inom ramen för vissa i lagen mera allmänt uppdragna riktlinjer själv besluta om förfogande över enskild egendom. Denna ram har i regel lämnat Kungl. Maj:t en betydande frihet beträffande innehållet i ett sådant beslut.

Varken utredningen eller någon av remissinstanserna har ifrågasatt annat än att det även i fortsättningen måste finnas en fullmaktslag, vilken medger Kungl. Maj:t rätt att vid krig eller krigsfara förordna om förfogande över enskild egendom i ungefär samma omfattning som enligt gällande förfogandelag. Icke heller enligt min mening är anledning att i detta hänseende frånga den nuvarande ordningen. Frågan, huruvida och i vilken mån rätten för Kungl. Maj:t att meddela beslut om förfogande bör föreligga också under andra utomordentliga förhållanden än krig och krigsfara, behandlas under IV i det följande.

Enligt sitt uppdrag har utredningen undersökt, om en fullmaktslagstiftning bör inrymma befogenhet för Kungl. Maj:t att i folkförsörjningens intresse företaga andra ingripanden i enskild rätt än förfoganden. Därvid behandlas först handels- och användningsregleringar samt transportregleringar.

Såsom utredningen angivit inträder ofta ett krisläge så hastigt, att det icke kan bemästras utan statliga regleringar. Vad nyss sagts om nödvändigheten av snabbhet och sekretess vid förfoganden gäller även i fråga om nu avsedda regleringar. Erfarenheten från de båda världskrigen visar också oförtydligt, att det i övervägande antalet fall icke är möjligt att med avsedd verkan genomföra en reglering genom särskild lagstiftning av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt. I krislägen måste Kungl. Maj:t

kunna vidtaga nödiga åtgärder utan riksdagens hörande i varje särskilt fall. Huruvida en fullmaktslagstiftning är behövlig härför beror, som utredningen framhållit, på omfattningen av Kungl. Maj:ts befogenheter enligt § 89 regeringsformen.

Handels-, användnings- och transportregleringar har — såsom utredningen erinrat — under de båda världskrigen genomförts utan särskilt riksdagsbeslut och utan att någon riksdagens fullmakt åberopats. Kungl. Maj:ts befogenheter i förevarande avseenden har emellertid icke ansetts otvetydiga. Enligt min mening är det angeläget, att oklarheten på detta område undanröjs. Utredningen har efter en ingående prövning funnit, att det knappast är förenligt med vår tids uppfattning att Kungl. Maj:t genomför handels-, användnings- och transportregleringar under åberopande av § 89 regeringsformen och alltså helt utan riksdagens medverkan. Såsom stöd för denna åsikt anförs främst att sådana regleringar ofta innebär minst lika allvarliga ingrepp i enskilds rätt som då kronan genom ett förfogandebeslut tvingar någon att avstå en förnödenhet. Det måste därför anses befogat, att riksdagen i princip medverkar vid tillkomsten av de regleringar varom nu är fråga. Ingen av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna har haft något att erinra häremot. Vad utredningen sålunda förordat är enligt min åsikt välgrundat och jag ansluter mig till utredningens ståndpunkt i frågan.

Då utredningen behandlar motsvarande spörsmål såvitt angår i m p o r t o c h e x p o r t r e g l e r i n g a r, har den däremot stannat för det förslaget, att en blivande fullmaktslagstiftning icke skall omfatta detta slags regleringar. Det främsta skälet härför är, att ehuru en reglering av utrikeshandeln mången gång kan vara lika betungande för den enskilde som en reglering av inrikeshandeln, anledning saknas att rubba den fasta praxis som utbildat sig på detta område. Denna praxis innebär, att Kungl. Maj:t — såvida det icke är fråga om en importreglering med protektionistiskt syfte, då riksdagens medverkan i vanlig ordning fordras — äger reglera utrikeshandeln med stöd av sin ekonomiska lagstiftningsmakt enligt § 89 regeringsformen. Såsom ytterligare skäl åberopar utredningen behovet av att kunna vidtaga regleringar av import och export även vid en tidpunkt, då den krisbetonade fullmaktslagstiftningen icke är i kraft, t. ex. i syfte att bemästra de olägenheter som kan uppstå till följd av internationella valuta-förhållanden.

Icke från något håll har ifrågasatts att bestämmelser om reglering av utrikeshandeln skall inflyta i förevarande fullmaktslagstiftning. Herr Hertitz samt några företrädare för det enskilda näringslivet bestrider emellertid riktigheten av utredningens åsikt, att Kungl. Maj:t i något fall skulle vara befogad att enbart med stöd av sin ekonomiska lagstiftningsmakt vidtaga så ingripande åtgärder som import- och exportregleringar innebär. Enligt deras mening krävs härför riksdagens godkännande, vilket dock bör lämnas i särskild ordning.

För egen del finner jag de av utredningen anförda skälen bärande och jag ansluter mig till utredningens förslag att lämna import- och exportregleringar utanför en allmän fullmaktslagstiftning av nu ifrågasatt slag.

Ingen har bestritt riktigheten av utredningens åsikt, att clearing- och prisutjämningsavgifter icke får påläggas eller höjas utan riksdagens medverkan. Däremot har från åtskilliga håll gjorts gällande att det icke är rikligt att, såsom utredningen föreslagit, reglera uttagandet av sådana avgifter i en allmän fullmaktslagstiftning.

Av skäl som kommer att redovisas i ett senare avsnitt bör dock enligt min mening utredningens förslag i denna del godtagas.

På grund av det anförda får jag förorda bifall till utredningens förslag, att en blivande allmän fullmaktslagstiftning skall omfatta — förutom förfoganden — handels-, användnings- och transportregleringar ävensom uttagande av clearing- och prisutjämningsavgifter.

II. Intressen som skall tillgodoses genom lagstiftningen.

Utredningen.

Till en början erinras om att gällande förfogandelag avser att möjliggöra åtgärder, som erfordras för att tillgodose behovet av förnödenhet, i den mån detta är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna. Utredningen framhåller under hänvisning till sin redogörelse för de krisåtgärder, som under andra världskriget vidtagits med stöd av förfogandelagen, att dessa vanligen ytterst syftat till att tillgodose befolkningens och krigsmaktens behov av förnödenheter och vissa tjänstbarheter, d. v. s. haft försörjningspolitiskt syfte. Det framhålls emellertid, att också andra intressen ibland varit den huvudsakliga anledningen till att åtgärder av nyss nämnt slag vidtagits eller bibehållits. Sålunda har regleringar i några fall genomförts i prisreglerings- eller priskontrollsyfte, i valutapolitiskt syfte eller i sysselsättningspolitiskt syfte.

Vid prövningen av frågan om vilka intressen, som bör tillgodoses genom en allmän fullmaktslag, anför utredningen inledningsvis, att ju fler dessa intressen är desto svåröverskådligare blir lagens verkningar och desto mera höljda i dunkel beträffande syftet kan de åtgärder bli, som vidtages med stöd av lagen. Utredningen anser därför, att en allmän fullmaktslags syften bör begränsas till ett fåtal för riket eller befolkningen livsviktiga intressen.

Enligt utredningen är ett av de intressen, som bör tillgodoses genom förevarande lagstiftning, befolkningens behov av förnödenheter och ett annat försvarets behov härutinnan.

Utredningen behandlar härefter spørsmålet huruvida en allmän fullmaktslag bör tillgodose även andra intressen än nu nämnda rent försörjningspolitiskt betingade.

Vad då först angår valutapolitiska intressen framhåller utredningen, att ingripanden i form av ransonerings ibland kan vara erfor-

derliga för att jämvikt i betalningsbalansen skall uppnås. Enligt utredningens uppfattning bör man dock icke utan tvingande skäl anlita en allmän fullmaktslag för ett dylikt ändamål. Det synes lämpligare att i ett sådant läge söka andra utvägar.

I frågan huruvida en allmän fullmaktslag bör få anlitas som underlag för åtgärder i prisreglerande syfte framhåller utredningen, att även om en försörjningsreglering genomförs uteslutande med hänsyn till försörjningsintresset, så har den en prisreglerande verkan i samma mån som den ökar tillförseln av eller minskar efterfrågan på den reglerade varan eller andra varor. På motsvarande sätt kan en prisregleringsåtgärd få försörjningspolitisk verkan genom att öka eller minska konsumtion eller produktion. Det är emellertid enligt utredningen önskvärt att så långt möjligt hålla en allmän fullmaktslag fri från prispolitiska syften. Frågan om åtgärder för priskontroll torde därför i princip böra upptagas i anslutning till prisregleringslagen eller bli föremål för särskild lagstiftning.

Utredningen anser slutligen att det ej bör ifrågakomma att inom ramen för en allmän fullmaktslag tillgodose vissa andra speciella intressen. Sålunda bör åtgärd för att förhindra verksamhet, vilken under rådande förhållanden anses vara farlig av militära skäl, t. ex. förbud mot flygfotografering och försäljning av flygfotografier, eller som betingas av säkerhetsskäl, exempelvis kontroll av tillverkning av karbidlampor, eller som har till syfte att försvåra sabotage eller som eljest är föranledd av skäl, som ej har samband med landets försörjning, regleras i vanlig ordning, d. v. s. i form av lagstiftning genom samfälliga beslut av Kungl. Maj:t och riksdag eller med utnyttjande av Kungl. Maj:ts ekonomiska lagstiftningsmakt.

På grund av det anförda förordar utredningen, att en allmän fullmaktslag i huvudsak skall ha endast försörjningspolitiskt syfte. Härav följer att lagens bestämmelser måste utformas på ett något annorlunda sätt än för närvarande. Liksom enligt gällande förfogandelag bör förfoganden — och andra åtgärder — få ske för att tillgodose behovet av förnödenhet, som är erforderlig för krigsbruk eller som är av vikt för befolkningen eller produktionen, men den nuvarande tånjbara bestämmelsen, att förfogande kan ske för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för annat ändamål av betydelse för det allmänna, torde böra ersättas med den mera entydiga föreskriften, att förfoganden — och andra åtgärder — får ske för att tillgodose behovet av förnödenhet, som är behövlig för ekonomisk försvarsberedskap, d. v. s. för försvarsförberedelser i syfte att trygga folkförsörjningen och försvarets behov av förnödenheter.

Herr Andersson anser, att de statliga myndigheterna, för att priskontrollen skall bli verkningsfull, i vissa lägen bör ha möjlighet att i prisreglerande syfte vidtaga sådana åtgärder, som avses med den föreslagna fullmaktslagstiftningen. Han kan därför icke biträda utredningens uppfattning, att denna lagstiftning ej skall få användas i rent prisreglerande syfte, under annan förutsättning än att prisregleringslagstiftningen samtidigt

kompletteras med bestämmelser om befogenheter för myndigheterna att vidtaga åtgärder av nämnt slag.

Remissinstanserna.

Så gott som undantagslöst ansluter sig de hörda myndigheterna och sammanslutningarna till utredningens uppfattning att i huvudsak endast försörjningspolitiska intressen bör tillgodoses genom den föreslagna fullmaktslagstiftningen. I samband därmed har en del remissinstanser behandlat frågan om lagstiftningen bör tillgodose också prispolitiska intressen.

Sålunda anför *jordbruksnämnden*, att begränsningen av lagstiftningens räckvidd till att i princip avse försörjningsmässigt betingade åtgärder och således icke åtgärder i huvudsakligen valuta- eller prispolitiska syften synes vara följdriktig och uppenbarligen ägnad att skapa större klarhet på området än vad hittills varit förhållandet. Nämnden förutsätter att Kungl. Maj:t, när så bedöms aktuellt, överväger frågan om de speciella förfoganden vilka i ett krisläge bör få tillgripas i exempelvis prisreglerande syfte.

Kooperativa förbundet anser, att även om ransoneringar i ett skärpt läge sannolikt icke kan göras effektiva utan stöd av priskontroll, detta icke utgör skäl för att i den allmänna fullmaktslagstiftningen inbegripa även prisreglering. Priskontroll bör icke införas såsom kontrollåtgärd vid regleringar förrän behovet oundgängligen kräver. Föreskrifter härom bör då helst grundas på särskild prisregleringslagstiftning.

Också *grossistförbundet* betonar vikten av att hålla lagstiftningen fri från prispolitiska syften.

Handels- och industrikommissionen framhåller svårigheten att renodla försörjningsintressena framförallt i förhållande till de prispolitiska intressena. Erfarenheten visar, att de senare ofta kvarstår under längre tid än de rena försörjningsintressena. Detta har medfört att en reglering behållits ur rent prispolitiska synpunkter, vilket är mindre tillfredsställande. Härtill kommer att försörjnings- och prispolitiska intressen icke alltid sammanfaller, varför det synes kommissionen lämpligt att de olika intressenas företrädare i sådana fall får som hittills skett hänskjuta frågorna till Kungl. Maj:t.

Även *industriförbundet* understryker svårigheten att draga en klar gräns mellan olika intressen. Förbundet ifrågasätter, huruvida den av utredningen förordade principiella ståndpunkten i praktiken alltid kommer att bli avgörande.

Landsorganisationen vill icke uttala en bestämd mening i frågan huruvida prispolitiska intressen bör tillgodoses i en allmän fullmaktslagstiftning eller om prisregleringslagen bör kompletteras härutinnan. Enligt organisationens åsikt är det dock av betydelse, att prisregleringslagstiftningen icke försvagas.

Priskontrollnämnden däremot motsätter sig utredningens förslag att full-

maktslagstiftningen icke skall tillgodose prispolitiska intressen. Nämnden framhåller, att utredningen gjort ett klart avsteg från de principer som tillämpats under det andra världskriget och därefter. Förfogandelagstiftningen har nämligen i stor utsträckning utgjort grundval för prisreglerande föreskrifter. Enligt nämndens uppfattning hade det varit av stort intresse, om det inom ramen för utredningen varit möjligt att belysa det nära sambandet mellan pris- och försörjningspolitiska frågor ävensom de för- och nackdelar som kan vara förbundna med att fullmaktslagstiftningen brukas jämväl i prisreglerande syfte. Nämnden instämmer med utredningen såtillvida, att syftet med lagstiftningen i första hand bör vara försörjningspolitiskt. Ej heller har nämnden något att erinra mot att frågan om åtgärder för priskontroll i princip upptages i anslutning till prisregleringslagen. Nämnden vill däremot ifrågasätta, huruvida det är lämpligt att beröva Kungl. Maj:t möjligheten att använda fullmaktslagstiftningen i prisreglerande syfte samt huruvida en sådan begränsning över huvud taget är möjlig.

I anslutning härtill anför nämnden följande.

Givetvis är det icke möjligt att här mera ingående belysa detta komplex av frågor. Nämnden vill emellertid fästa uppmärksamheten på den allvarliga situation, som skulle komma att uppstå genom ett undanryckande av det stöd förfogandelagstiftningen hittills utgjort för prisregleringen. Erfarenheterna under andra världskriget och tiden därefter ha otvetydigt givit vid handen, att i den då rådande bristsituationen det icke skulle varit möjligt att inom vissa för folkhushållet synnerligen betydelsefulla områden uteslutande med stöd av prisregleringslagens bestämmelser åstadkomma en effektiv och smidig prisreglering och samtidigt förhindra en förskjutning av produktionen till enbart lönsamma varor. Härför erfordrades kompletterande föreskrifter av förfogandelagstiftnings karaktär. Det må här endast pekas på, att man icke skulle kunnat genomföra en effektiv prisreglering på garner, vävnader, kläder eller skor, därest icke prisregleringen intimt förbundits med bestämmelser utfärdade av vederbörande försörjningskommission. Det ovan sagda gäller dock endast prisregleringen i fabrikkantledet. För prisregleringen i övriga handelsled ha prisregleringslagens föreskrifter fullt tillräckliga. — I avsaknad av andra hållpunkter torde det vara berättigat att utgå från att under ett skede, som tvingar till återinförande av prisreglering, den ekonomiska situationen och förhållandena i övrigt kunna komma att bli i stort sett likartade dem, som varit förhärskande under den sistförflutna krigs- och efterkrigstiden. I vart fall torde man kunna räkna med, att de regleringsmetoder som använts under nyssnämnda tid därvid komma att bli normgivande. Om man utgår härifrån och förutsätter att den föreslagna fullmaktslagstiftningen icke skulle utgöra underlag för pridföreskrifter, blir det enligt nämndens erfarenheter nödvändigt, att Kungl. Maj:t tillägges befogenheter, som i vissa fall gå avsevärt utöver de i nuvarande prisregleringslag stadgade.

För att antyda arten av den lagstiftning, som sålunda skulle bli erforderlig såsom komplement till prisregleringslagen, berör nämnden härefter närmare en del av de befogenheter inom gällande förfogandelag, som haft betydelse för prisregleringen. Nämnden omnämner därvid, att beslut om

avstående av förnödenhet i prisregleringssyfte visserligen förekommit endast i ett fall, men att detta berott på att i övriga fall erforderliga överenskomelser kunnat träffas med näringslivet. Det kan antagas, att denna möjlighet underlättats av den omständigheten, att ett avstående eljest kunnat framtvingas med stöd av förfogandelagen. — Vidare framhåller nämnden att beslagsinstitutet i stor utsträckning använts såsom underlag för prisreglering. Därvid har ett intimt samarbete förekommit mellan nämnden och vederbörande försörjningskommission, varigenom en på samma gång effektiv och smidig prisreglering kunnat genomföras. — Slutligen understryker nämnden, att under sistförflutna kristid såväl clearing- som prisutjämningsavgifter i ej obetydlig omfattning uttagits i prisreglerande syfte. Enligt nämndens uppfattning måste man räkna med att dylika förfaranden blir nödvändiga även i en eventuell ny kris.

Sammanfattningsvis anför nämnden i denna fråga följande.

Nämnden anser för sin del, att sambandet mellan de försörjningspolitiska och de prispolitiska intressena är så intimt, att det i regel icke går att draga en gräns för var det ena slutar och det andra börjar. Enligt nämndens mening är det därför icke praktiskt genomförbart att särskilja en fullmaktslagstiftning avsedd för försörjningsfrågor från en i väsentliga stycken likartad lagstiftning för prisregleringsfrågor. En sådan uppdelning skulle dessutom uppenbarligen kunna leda till svårlösta kompetenskonflikter mellan de olika myndigheter som ha att administrera krisregleringarna. Under sistförflutna kristid ha däremot — såvitt nämnden känner till — några väsentliga olägenheter i administrativt hänseende icke uppstått av den anledningen, att förfogandelagstiftningen tjänat som grund för prisregleringsföreskrifter. I en del fall har det visserligen varit nödvändigt att av prisregleringsskäl bibehålla beslag på vissa råvaror längre än vad som enligt försörjningsmyndigheternas mening varit erforderligt ur försörjningssynpunkt. Varken för näringslivet eller för myndigheternas del synes dock olägenheter ha vållats av detta förfarande, då i sådana fall de tidigare individuella förbrukningstillstånden regelmässigt ersatts med generella. — Som tidigare antytts anser nämnden, med hänsyn till vad som ovan anförts om det nära sambandet mellan försörjnings- och prisfrågorna, att det skulle varit lyckligare, om hela detta frågekomplex samtidigt hade upptagits till behandling med tillgodogörande av de erfarenheter som krismyndigheterna var för sig vunnit under krigs- och efterkrigstiden. Då emellertid så icke skett, finner nämnden det utomordentligt angeläget — speciellt mot bakgrunden av utredningens uttalanden om begränsningen av fullmaktslagstiftningens intressesfär — att frågan om en beredskapslagstiftning på prisregleringens område snarast upptages till prövning.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap anser, att en lagstiftning om förfogande icke bör begränsas till försörjningspolitiska intressen utan skall kunna användas i alla de fall, då ett viktigt allmänt intresse så påfordrar.

Departementschefen.

Enligt 2 § gällande förfogandelag är lagens syfte att tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna.

Av ordalagen torde framgå att i lagen angivna åtgärder är avsedda att genomföras främst då förnödenhet är erforderlig ur försörjningssynpunkt. Utformningen av paragrafen hindrar emellertid icke, att lagen utnyttjas för att tillgodose andra ändamål. Så har också skett under andra världskriget och tiden närmast därefter. Förfogandelagens bestämmelser om avstående av förnödenheter och om beslag har sålunda i några fall använts i prisreglerings- eller priskontrollsyfte, i valutapolitiskt eller sysselsättningspolitiskt syfte eller för att möjliggöra uttagande av clearingavgifter, som icke varit behöfliga ur försörjningssynpunkt.

Frågan om vilka intressen som lämpligen bör tillgodoses i en fullmaktslagstiftning av allmänna förfogandelagens natur har under senare år varit omstridd. Sålunda har den meningen framförts — bl. a. av riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap i dess yttrande över utredningens förslag — att en dylik lagstiftning bör kunna användas i alla de fall, då ett viktigt allmänt intresse så kräver. Å andra sidan har åtskilliga, däribland förfoganderättskommittén, förfäktat att en allmän fullmaktslagstiftning icke bör få utnyttjas för att tillgodose andra intressen än rent försörjningspolitiska. Andra åter har i likhet med priskontrollnämnden varit förespråkare för den linjen, att lagstiftningen förutom för försörjningspolitiska intressen i allt fall måste kunna tillämpas i prisreglerande syfte.

Vid sin prövning av detta spörsmål har utredningen stannat för att i huvudsak endast försörjningspolitiska intressen bör få tillgodoses inom ramen för en allmän fullmaktslagstiftning.

Uppenbarligen medför en fullmaktslagstiftning, som avser att tillgodose en vid krets av intressen, vissa fördelar. Behovet av speciella fullmaktslagar skulle med en så beskaffad allmän fullmaktslagstiftning minskas och därtill kommer att ju vidare intressekretsen är, desto lättare blir det för de beslutande myndigheterna att avgöra, huruvida den allmänna fullmaktslagstiftningen må tillämpas eller ej. Vidare kan det synas föga följdriktigt, att en och samma åtgärd — t. ex. ransonering av viss förnödenhet — får genomföras med stöd av lagstiftningen, såvida åtgärden är behövlig ur försörjningssynpunkt, men icke om den är erforderlig för att tillgodose exempelvis ett valutapolitiskt syfte eller ett prisregleringsintresse.

En fullmaktslagstiftning med ett vidsträckt tillämpningsområde är emellertid också ägnad att väcka allvarliga betänkligheter. Dess verkningar blir, såsom utredningen betonat, svåra att överblicka. Fasta hållpunkter för tillämpningen saknas och lagstiftningen kan komma att återopas som grund för åtgärder, vilka strider mot dess ursprungliga syften eller icke varit av lagstiftaren förutsedda och vilka alltså i själva verket vidtages utan riksdagens godkännande. Det kan också göras gällande att en så beskaffad lagstiftning kan begagnas för onödiga och godtyckliga ingripanden.

Enligt min mening är de fördelar, som enligt vad nyss sagts följer med en vidsträckt fullmaktslagstiftning, icke så stora att de uppväger de betydande olägenheterna. Jag ansluter mig därför till utredningens slutsats, att den nu ifrågasatta lagstiftningens syften bör begränsas till ett fåtal för riket eller befolkningen livsviktiga intressen.

Ingen har haft något att erinra mot utredningens ståndpunkt, att befolkningens och försvarets behov av förnödenheter är ett sådant intresse. Det bör dock i detta sammanhang framhållas att det måhända förefaller mindre lämpligt att i en lagstiftning sammanföra bestämmelser, som gäller icke endast den civila befolkningens försörjning utan även rent militära behov, och att det är mera följdriktigt att låta alla stadganden, som avser förfoganden för militära ändamål, inflyta i rekvisitionslagen. Detta spørsmål har emellertid alltsedan tillkomsten av 1916 års förfogandelag dryftats i olika sammanhang och statsmakterna har varje gång stannat för den ordning som nu gäller. Såsom skäl härför har anförts bl. a. att rekvisitionslagen tillkommit med tanke på krigsmaktens mera tillfälliga och lokala behov, medan här är fråga om förfoganden, vilka skall tillgodose försvarets allmänna behov och sålunda har nära samband med förfoganden för civilbefolkningens försörjning. Enligt min mening är den nuvarande ordningen ändamålsenlig och den bör därför icke frångås.

Som förut nämnts har utredningen i princip avvisat tanken på att *a n d r a* i n t r e s s e n än försörjningspolitiska skall få tillgodoses genom en allmän fullmaktslagstiftning. Övervägande antalet remissinstanser har anslutit sig till denna ståndpunkt. Åtskilliga av dem uttalar särskilt sin tillfredsställelse över att de *p r i s p o l i t i s k a* intressena lämnats utanför lagstiftningen. Några remissinstanser är emellertid tveksamma på denna punkt och priskontrollnämnden uttalar sig för att lagstiftningen utformas så att den kan tillgodose även prispolitiska intressen.

I och för sig kan givetvis skäl anföras för den av priskontrollnämnden uttalade uppfattningen. Det kan sålunda knappast förnekas, att ett nära samband föreligger mellan prispolitiska och försörjningspolitiska frågor, eller att en åtgärd som vidtages i prisreglerande syfte också kan få försörjningspolitiska följder och tvärtom. Erfarenheten har vidare visat att under kristider åtgärder, som har prisreglerande och priskontrollerande syfte, stundom ej blir tillräckligt verkningsfulla, om icke den förnödenhet varom fråga är ransoneras eller läggs under beslag eller förordnande om dess avstående meddelas. Såväl förfoganderättskommittén som utredningen har emellertid funnit, att frågan om åtgärder för priskontroll i princip bör behandlas i prisregleringslagen eller i annan särskild lagstiftning. Jag biträder denna uppfattning och anser sålunda, att en allmän fullmaktslagstiftning av nu ifrågasatt slag icke bör innefatta medgivande att genomföra åtgärder som i huvudsak tillgodose endast prispolitiska syften. Därvid utgår jag från att det nyss berörda nära sambandet mellan försörjnings- och prisfrågor i praktiken ofta möjliggör en verksam priskontroll beträffande sådana förnödenheter, som av försörjningspolitiska skäl blivit föremål för åtgärder enligt den allmänna fullmaktslagstiftningen.

På grund av vad sålunda anförts finner jag mig böra förorda utredningens förslag, att den blivande allmänna fullmaktslagstiftningen i princip skall avse att under rådande utomordentliga förhållanden *d e l s* tillgodose behov av förnödenhet, som är erforderlig för krigsbruk eller för ekonomisk för-

svarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen och dels möjliggöra en av sådana förhållanden påkallad hushållning med dylik förnödenhet.

III. Lagstiftningens omfattning.

Utredningen.

Enligt utredningens mening bör en blivande lagstiftning främst avse fullmakter för Kungl. Maj:t, som möjliggör förfogande i nödig utsträckning över förnödenheter samt över produktions- och transportmedel för framställning eller distribution av förnödenheter. I fråga om gränserna för denna förfoganderätt har utredningen funnit, att de befogenheter, som tillkommer Kungl. Maj:t enligt gällande förfogandelag, i stort sett är nödvändiga och tillfyllest. Den omständigheten, att vissa av dem icke alls eller endast i ringa utsträckning utnyttjats, kan enligt utredningens uppfattning icke åberopas såsom stöd för ett antagande att dessa befogenheter utan olägenhet skulle kunna undvaras. Förfogandelagen har nämligen varit avsedd att gälla även under krig. Vidare torde befogenheterna haft viss betydelse, även om de formellt icke använts. Det har sålunda förekommit att statliga myndigheter i stället för att utnyttja de i lagen lämnade befogenheterna kunnat träffa avtal med näringsidkare och andra. Dessa har känt till att myndigheterna haft möjlighet att alternativt använda befogenheterna och denna omständighet har säkerligen gjort dem benägna att ingå avtal.

Utredningen har emellertid ansett sig böra förorda vissa förtydliganden av befogenheternas innehåll ävensom mindre utvidgningar och inskränkningar. Sålunda föreslås att kretsen av den lösa egendom, som skall kunna tagas i anspråk med nyttjanderätt, utvidgas att omfatta vissa transportabla arbetsmaskiner. Vidare förordas att ägare eller innehavare av lageranläggning skall kunna åläggas att förvara förnödenhet för kronans räkning. Å andra sidan föreslås, att förfogande över byggnad eller annat utrymme för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål skall utgå. Enligt utredningens mening bör i stället frågan om behov av utrymmen för dessa ändamål, i den mån den icke kan lösas med stöd av bestämmelser i civilförsvarslagen, regleras genom särskild lagstiftning.

Även rätten att taga fastighet, byggnad eller annan egendom i anspråk med nyttjanderätt för sjukvårdsändamål skall enligt utredningens förslag bortfalla ur förfogandelagstiftningen. Utredningen hänvisar till att behovet av förfoganderätt för detta ändamål är avsett att tillgodoses genom särskild lagstiftning om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden.

Härom må i detta sammanhang följande nämnas.

I betänkande angående hälso- och sjukvården vid krig och andra utomordentliga förhållanden (SOU 1952:22) har förslag framlagts till lag om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden. För-

slaget avser den allmänt civila hälso- och sjukvården. Enligt 3 § i förslaget skall lagen tillämpas, då riket befinner sig i krig eller krigsfara eller det eljest påkallas av likartade utomordentliga förhållanden eller av andra utom riket inträffade extraordinära händelser. Jämlikt förslagets 8 § skall, då 3 § tillämpas, utan hinder av vad i allmänna förfogandelagen finns stadgat om förutsättningarna för lagens tillämpning, denna lag i erforderliga delar gälla för att tillgodose det allmänna civila medicinalväsendets behov.

Vidare föreslår utredningen, såsom förut nämnts, att fullmaktslagstiftningen skall omfatta befogenheter för Kungl. Maj:t att besluta om handels- och användningsregleringar. Utredningen understryker därvid, att det under en kristid med brist på förnödenheter av olika slag är nödvändigt att reglera förbrukningen av sådana varor, på vilka brist uppstått. Detta sker enklast genom en reglering av handeln med varorna, innebärande att överlåtelse får ske endast mot inköpsbevis, som utfärdats av myndighet. I ett krisläge med varuknapphet är det dessutom angeläget tillse, att tillgängliga varor används på ett ändamålsenligt sätt. Sålunda kan det bli fråga om att förbjuda viss användning av förnödenhet eller föreskriva att viss förnödenhet får begagnas endast för särskilt ändamål. Vidare kan det bli ofrånkomligt att i varubesparingssyfte föreskriva, att en vara skall vara sammansatt på visst sätt eller att inom vissa varugrupper endast standardiserade artiklar får tillverkas.

Utredningen framhåller vidare, att vissa handels- och användningsregleringar ej torde kunna bestå, i vart fall icke under längre tid, med mindre Kungl. Maj:t tillerkänns särskilda befogenheter. I denna fråga anför utredningen bl. a. följande.

Vissa ransoneringar kunna sålunda enligt vad erfarenheten visat icke tillfredsställande kontrolleras, utan att kretsen av dem som tillverka, bereda eller driva yrkesmässig handel med varan begränsas. Detta kan sammanhänga med att det icke är praktiskt möjligt att anordna kontroll på mer än ett begränsat antal platser, att man måste uppställa krav på bokföring och redovisning av den ransonerade varan som icke kunna uppfyllas av vem som helst, att man måste uppställa vissa krav på personliga kvalifikationer hos den som skall ha hand om den ransonerade varan o. s. v. Exempel härpå erbjuda ransoneringar av tvål, tvättmedel, ved, kött, mjöl och spannmål. För att kunna övervaka bestämmelser om köttansonering blev det under senaste kristiden nödvändigt att i kontrollsyfte begränsa rätten att utföra slakt, vare sig denna skedde yrkesmässigt eller ej. Av motsvarande skäl blev det nödvändigt att begränsa rätten att mala spannmål till mjöl, att tillverka tvål och tvättmedel, att driva handel med ved o. s. v. till dem som erhållit särskilt tillstånd härför. Är tillgången på en ransonerad vara mycket knapp, kan det i en kristid innebära avsevärda risker att låta vem som helst etablera sig som handlande med varan. Detta förutsätter nämligen, att vederbörande tilldelas ett ingångslager, svarande mot hans omsättning, och sådan tilldelning kan inte lämnas utan närmare prövning av sökandens allmänna pålitlighet. Det blir alltså i dessa fall erforderligt att införa viss begränsning i rätten att fritt grunda nya företag. Blir bristsituationen ännu mera skärpt, kan det i undantagsfall rent av bli nödvändigt att begränsa rätten att driva handel med varan ytterligare för att hindra att varan sprides för mycket. Vissa förnödenheter, t. ex. skrot, äro vidare av den art, att en hus-

hållning svårligen går att genomföra annat än medelst en auktorisation av handeln.

I anslutning till det anförda förordar utredningen, att den blivande lagstiftningen skall inrymma befogenheter för Kungl. Maj:t att genom föreskrifter om auktorisation begränsa kretsen av dem som frambringa, tillverkar, bereder eller använder eller yrkesmässigt köper eller säljer viss förnödenhet när så oundgängligen erfordras för kontroll av handels- eller användningsreglering. I undantagsfall bör befogenheten att meddela föreskrifter om auktorisation få användas även då så är erforderligt för att åstadkomma en av förhållandena påkallad hushållning med förnödenhet. Vid utöväandet av dessa befogenheter måste tillses att rörlighet och konkurrens icke begränsas i vidare mån än med hänsyn till syftet är oundgängligen nödvändigt.

Enligt utredningens förslag bör fullmaktslagstiftningen också inrymma möjlighet för Konungen att genomföra transportregleringar. Utredningen framhåller, att sådana kan bli nödvändiga i ett bristläge för att åstadkomma hushållning med exempelvis drivmedel, smörjolja, gummi och fordon eller för att möjliggöra kontroll av andra regleringar. I samband med ransonering av bensin kan t. ex. räjongbegränsningar för bensindrivna fordon föreskrivas. Utredningen understryker emellertid att det, helt oberoende av en bristsituation, kan bli erforderligt med reglerande föreskrifter för att tillgodose det allmänna transportbehovet på viss ort, samt att en särskild regleringsfullmakt måste finnas för detta fall. Gällande förfogandelagsbestämmelser om transportålägganden bör därför behållas.

Utredningen behandlar vidare frågan om clearingförfarande (clearingavgifter och clearingbidrag) vid import och om prisutjämningsavgifter vid export.

Till en början erinras att sådana avgifter under den av andra världskriget föranledda kristiden ibland uttagits i samband med regleringar av utrikeshandeln för att utjämna import- och exportpriser. Enligt utredningens åsikt torde det bli behövt att uttaga detta slags avgifter även under kommande kristider. Såsom utredningen förut framhållit bör avgifterna icke påläggas utan riksdagens medverkan, men eftersom det oftast är av största vikt att beslut om att avgift skall uttagas icke i förväg kommer till allmän kännedom, bör fullmakt lämnas Kungl. Maj:t att vid behov meddela dylikt beslut.

Utredningen anser det vara tveksamt, huruvida bestämmelser om clearing- och prisutjämningsavgifter bör inrymmas i den lagstiftning, varom nu är fråga, eller i särskild fullmaktslag eller i en prisregleringslag. Till förmån för det sista alternativet talar enligt utredningens mening att sådana avgifter alltid får prisreglerande verkningar. Å andra sidan framhålls att avgifterna i åtskilliga fall helt eller delvis är betingade av försörjningspolitiska omständigheter. Till belysning härav anför utredningen.

Under kristider äro kostnaderna vid import av varor ofta stigande, och kostnadsstegringen kan vara mycket olika vid import från olika områden. Import kommer givetvis icke till stånd, om icke importören får ersättning

för sina kostnader vid försäljning på hemmamarknaden. Priset inom landet kan å andra sidan ofta icke tillåtas stiga så mycket som erfordras för att import utan prisutjämning i någon form skall kunna ske från de länder, vilkas export till Sverige belastas med höga kostnader. Äro möjligheterna till import mot låga kostnader begränsade, kan utebliven import från andra länder, där kostnaderna bli högre, giva upphov till varubrist. Genom att lägga avgifter på import, som kan ske till låga kostnader, och använda dessa avgifter för att delvis finansiera import, som kräver höga kostnader, kan försörjningssituationen förbättras utan att priset inom landet behöver bli högre än som motsvaras av det genomsnittliga importpriset. På motsvarande sätt kan man genom att lägga clearingavgifter på de partier av en förnödenhet, som kan tillverkas inom landet till lägre kostnad än den importerade förnödenheten betingar, möjliggöra en nödvändig import till priser, som ligga över det pris som medgivas vid försäljning inom landet. Situationen blir givetvis i princip likartad, om kostnaderna för produktion inom landet äro högre än importpriserna och det inhemska behovet endast till en begränsad del kan täckas genom import. Genom att använda clearingavgifter på importerade varukvantiteter till att delvis täcka kostnaderna för den nödvändiga inhemska produktionen kan man hålla en jämn prisnivå, som är lägre än som betingas av kostnaderna för produktion inom landet.

Utredningen anser sig icke böra förorda, att denna lagstiftning skall inrymma ett clearingförfarande för att öka den inhemska produktionen av en förnödenhet, som icke alls eller endast i begränsad omfattning kan importeras. Enligt utredningens mening är ett sådant förfarande ägnat att minska företagens benägenhet att hålla produktionskostnaderna låga och risken härför synes vara så stor, att riksdagens medverkan till clearing av detta slag bör krävas i varje särskilt fall.

Under hänvisning till det anförda förordar utredningen, att Kungl. Maj:t, såvitt angår förnödenheter av samma eller likartat slag, bör lämnas fullmakt att genomföra clearingförfarande i syfte att dels utjämna priserna vid import och dels utjämna priserna mellan importerade varor och inom landet tillverkade partier. Utredningen framhåller därvid, att ett sådant förfarande i första hand bör komma till stånd på frivillig väg genom överenskommelse med importörerna.

Vad angår behovet av prisutjämningsavgifter i försörjningspolitiskt syfte framhåller utredningen, att under kristider prisnivån på världsmarknaden har en benägenhet att stiga. Är den svenska prisnivån lägre, blir följdén att förnödenheter exporteras, därvid brist på varor inom landet kan uppstå. Denna utveckling kan visserligen hindras genom ett exportförbud, men om varutillgången inom landet är tillräcklig för att tillåta en i och för sig önskvärd export, måste exportmängden på något sätt fördelas. Detta kan ske genom s. k. kvotering. En sådan åtgärd har emellertid många ogynnsamma verkningar, konkurrensen hindras, gamla företag konserveras o. s. v. Genom prisutjämningsavgifter kan exporten ofta begränsas utan att ett mer eller mindre invecklat kvoteringssystem behöver tillgripas. Med hänsyn härtill föreslår utredningen, att den nu avsedda fullmaktslagstiftningen ger Kungl. Maj:t möjlighet att i försörjningspoli-

tiskt syfte uttaga prisutjämningsavgifter. Utredningen uttalar sig emellertid för att uttagande av sådana avgifter om möjligt bör ske i anslutning till överenskommelser mellan staten och vederbörande branschorganisationer. Tvång bör alltså tillgripas endast då det är oundgängligen nödvändigt.

Herr Herlitz förklarar sig icke kunna biträda förslaget om prisutjämningsavgifter. Enligt hans mening kan sådana avgifter i vissa lägen vara ändamålsenliga, men de bör — såsom hitintills torde ha varit fallet — grundas på ett av riksdagen för varje särskilt fall givet bemyndigande. Utredningens förslag synes även betänkligt med hänsyn särskilt till vad § 60 regeringsformen stadgar om riksdagens befogenhet att bestämma om tullar.

I anslutning till vad utredningen sålunda föreslagit angående omfattningen av en blivande fullmaktslagstiftning behandlar utredningen frågan om huru beslagsinstitutet skall begagnas. Det framhålls därvid, att utrymmet för detta institut blir väsentligt mindre än förut. Beslag bör sålunda icke längre användas såsom underlag för ingripanden i handels- och användningsreglerande syfte, eftersom åtgärder i sådana hänseenden skall vidtagas direkt med stöd av författningsbestämmelser. Beslagsinstitutet kan därvid beräknas komma att användas huvudsakligen såsom förberedande åtgärd till beslut om avstående av förnödenheter. I samband härmed kan nämnas att utredningen föreslår att termen »beslag» utbyts mot förfogandeförbud.

Härutöver behandlar utredningen ett spörsmål av lagteknisk natur, nämligen huruvida de befogenheter, som enligt förslaget skall tillkomma Kungl. Maj:t, bör upptagas i en och samma lag eller uppdelas på särskilda lagar. Utredningen betonar därvid, att bestämmelserna om förfoganderätt avsevärt skiljer sig från de bestämmelser som avser ransoneringsåtgärder av olika slag. Främst med hänsyn härtill finner utredningen det vara lämpligt att uppdelas bestämmelserna på två lagar. Av dessa skulle den ena reglera förfoganderätten och därmed sammanhängande spörsmål och den andra behandla överlåtelse och användning av varor, andra inskränkningar i näringsfriheten samt uttagande av clearing- och prisutjämningsavgifter.

Till sist framhåller utredningen, att det för närvarande finns bestämmelser om förfoganderätt — förutom i allmänna förfogandelagen — i rekvisitionslagen, beredskapsförfogandelagen och civilförsvarslagen, samt att tillämpningsbestämmelser till lagarna lämnas i tre olika författningar. En sådan ordning kan i praktiken medföra olägenheter. Det får antagas, att svårigheterna skulle bli mindre om bestämmelserna kunde införas exempelvis i en huvudförfattning och en tillämpningsförfattning. Ett sådant sammanförande fordrar emellertid en genomgång och granskning av hela det hithörande författningskomplexet, något som utredningen ansett falla utanför sitt uppdrag.

Remissinstanserna.

De hörda myndigheterna och sammanslutningarna har i stort sett icke något att erinra mot att den tillämnade lagstiftningen i vad avser förfog-

ganden skall inrymma i huvudsak de befogenheter, som enligt gällande förfogandelag tillkommer Kungl. Maj:t.

Utredningens förslag att kretsen av den lösa egendom som får tagas i anspråk med nyttjanderätt skall utvidgas med transportabla arbetsmaskiner har lämnats utan erinran av remissinstanserna. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* ifrågasätter dock, om icke kretsen lämpligen borde utvidgas att omfatta även lyftkranar och flytdockor.

Icke heller förslaget att ägare eller innehavare av lageranläggning skall kunna åläggas att lagra förnödenhet för kronans räkning har föranlett någon invändning från remissinstansernas sida. *Bränslekommissionen* framhåller, att härigenom möjliggörs åläggande för t. ex. innehavare av kolgård eller tankanläggning att lagra kol eller bensin. Detta är till stor fördel, eftersom enligt gällande lag förfogande med nyttjanderätt är enda möjligheten att åstadkomma sådan lagring. Även *Kooperativa förbundet* finner den ifrågasatta bestämmelsen vara ändamålsenlig i vissa lägen.

Förslaget att utelämna gällande bestämmelse om rätt till förfogande över fastighet eller annat utrymme för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål har dryftats av några remissinstanser. Därvid framhålls allmänt den utomordentliga betydelsen av att möjlighet finns att taga i anspråk erforderliga utrymmen för dessa ändamål.

Byggnadsstyrelsen anser, att behovet av utrymmen i allt väsentligt kan tillgodoses med stöd av de befogenheter, som enligt civilförsvarslagen tillkommer civilförsvarsmyndigheterna. I fråga om arkivalier och samlingar nämner styrelsen att, i vart fall såvitt angår statsverkets egendom, vissa förvaringsutrymmen antingen redan ordnats eller förberetts för användning vid krig eller krigsfara. Styrelsen har därför icke något att invända mot att denna bestämmelse utgår.

Icke heller *marinförvaltningen* har något att erinra häremot men framhåller angelägenheten av att frågan om utrymmen för dessa behov skyndsamt blir föremål för särskild lagstiftning, om den icke kan lösas på annat sätt.

Civilbefälhavaren i fjärde civilområdet anför att, om utrymmen för ifrågasvarande ändamål ej kan tagas i anspråk med stöd av civilförsvarslagen, det synes angeläget att denna fråga behandlas redan i detta sammanhang.

Civilbefälhavaren i andra civilområdet ansluter sig till denna uppfattning och framhåller därvid, att länsstyrelsen visserligen redan enligt civilförsvarslagen kan taga byggnader och anläggningar i anspråk för omhändertagande av utrymda och flyktingar, men att kompletterande bestämmelser torde krävas.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap däremot avstyrker förslaget i den mån det innebär en begränsning av förfoganderätten enligt gällande lag. Enligt riksnämndens mening är det — bortsett från att det är mindre önskvärt att tillskapa nya förfogandelagar — angeläget att den blivande fullmaktslagstiftningen kan användas i alla de fall, då ett viktigt allmänt

intresse så påfordrar. För övrigt kan även i fråga om förvaring av arkivalier ett försörjningspolitiskt intresse vara för handen. Sålunda ligger i stor utsträckning försäkringsbolagens handlingar till grund för reglering av krigsskador å fastigheter etc. Det är även av vikt, att försäkringar utbetalas redan under krig, då det gäller att hålla ett krigsviktigt företag i gång. Även andra exempel torde finnas. Slutligen understryker riksnämnden, att civilförsvarslagens förfoganderegler icke omfattar alla behov, som kan uppkomma i fråga om bostäder till husvilla.

I anslutning till förslaget att icke medlaga bestämmelsen om rätt att förfoga över fastighet, byggnad eller annan egendom med nyttjanderätt för sjukvårdsändamål har riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap samt civilbefälhavaren i andra civilområdet uttalat sig.

Riksnämnden avstyrker förslaget i den mån det innebär en begränsning av förfoganderätten enligt nuvarande förfogandelag samt hänvisar därvid till betänkandet med förslag till lag om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden. Riksnämnden framhåller, att nyssnämnda förslag saknar särskild bestämmelse om förfoganderätt för sjukvårdsändamål. Eftersom icke heller förslaget till den nya förfogandelagstiftningen medger förfogande med nyttjanderätt för sjukvårdsändamål, skulle enligt riksnämndens mening t. ex. planläggningen av lokaler för beredskapssjukhusen i stor utsträckning bli värdelös. Riksnämnden har också i utlåtande över förslaget till lag om hälso- och sjukhusvård avstyrkt bestämmelserna i förslagets 8 §.

Civilbefälhavaren i andra civilområdet betonar vikten av att möjlighet finns att förfoga över fastighet m. m. för sjukvårdsändamål.

Ingen av remissinstanserna har något att erinra mot förslaget, att en allmän fullmaktslagstiftning bör inrymma befogenheter för Kungl. Maj:t att genomföra handels- och användningsregleringar.

Däremot har det av utredningen förordade stadgandet om rätt för Kungl. Maj:t att för kontroll av sådan reglering m. m. meddela auktorisation ingivit betänkligheter hos åtskilliga remissinstanser.

Sålunda anser länsstyrelsen i Norrbottens län, att det ur vissa synpunkter varit önskvärt att utesluta stadgandet ur lagstiftningen. Då detta likväl icke synes möjligt, är det självfallet av vikt att stadgandet tillämpas med allra största varsamhet.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap omnämner, att riksnämnden vid tidigare samråd med utredningen ifrågasatt om icke föreskrift om auktorisation borde i varje särskilt fall underställas riksdagen för godkännande inom viss tid, förslagsvis 30 dagar. Denna möjlighet har icke behandlats i betänkandet, men den torde likväl vara värd att överväga. Enligt riksnämndens uppfattning bör i vart fall en klar förutsättning för fullmaktens begagnande vara, att föreskriften icke blott är oundgängligen erforderlig utan även att den måste genomföras med sådan snabbhet, att riksdagens samtycke icke hinner inhämtas i förväg.

Grossistförbundet finner stadgandet vara otillfredsställande ur den all-

männa rättssäkerhetens synpunkt. Förbundet ifrågasätter, om icke stadgandet strider mot § 16 regeringsformen. Det innebär nämligen, att administrativ myndighet på icke närmare angivna lämplighetsgrunder kan beröva en näringsidkare hans utkomstmöjligheter. Detta ingrepp är enligt förbundets mening i och för sig så allvarligt, att — oavsett huru regeringsformen tolkas i detta hänseende — administrativa myndigheter icke av kontrollskäl bör tillerkännas så vittgående befogenheter som utredningen förordat.

Norrbottnens och Västerbottnens läns handelskammare ifrågasätter, om icke en sådan begränsning i näringsfriheten som en auktorisation innebär bör genomföras genom vanlig lagstiftning, vartill tid i regel torde finnas. Enligt handelskammarens uppfattning visar erfarenheten från det andra världskrigets regleringar, att det är svårt att genomföra auktorisationer så att de blir effektiva. Av allmänheten uppfattas de också i många fall som onödiga eller rent av som otillåtna ingrepp i individens frihet. Det synes därför handelskammaren oriktigt att — i allt fall då krig eller krigsfara icke föreligger — tillåta auktorisationer på grundval av en fullmaktslagstiftning.

Enligt *Kooperativa förbundets* mening innebär det föreslagna stadgandet om auktorisation ett åsidosättande av näringsfrihetsförordningens bestämmelser. Det bör icke ifrågakomma att inom ramen för en lagstiftning, som enligt förslaget kan avse reglering även i fredstid, lämna Kungl. Maj:t en så vidsträckt fullmakt.

I anslutning härtill anför förbundet följande.

Förslaget innehåller visserligen den bestämmelsen, att det vid utfärdande av auktorisation skall tillses, »att rörlighet och konkurrens icke begränsas i vidare mån än som med hänsyn till syftet med föreskriften är oundgängligen nödvändigt». Vad denna bestämmelse beträffar, synes den icke innebära något annat än en allmän utfästelse att icke skärpa auktorisationsåtgärden utöver det behov, som föreligger för varje särskilt syfte, vilket väl bör anses gälla för alla föreskrifter, som utfärdas med stöd av lagen. I övrigt gäller, att auktorisationsbestämmelsen kan bringas i tillämpning, när detta är oundgängligen erforderligt för att ernå tillfredsställande kontroll över regleringar men också för att åstadkomma en av förhållandena påkallad hushållning med förnödenheter i en knapphetssituation, som uppkommit till följd av utomordentliga händelser utom riket, alltså i fredstid. Det är fullt tänkbart, att den i det sistnämnda fallet, om lagen satts i kraft, kan finna användning för att i en övergående knapphet på världsmarknaden, vars närmare beskaffenhet och särskilda krav konstateras genom mer eller mindre ingående bedömning av administrativa myndigheter, tillskapa importeller andra karteller, vilka när knappheten upphört fortsätta att i en eller annan form utöva ett bestämmande inflytande över marknaden. Styrelsen är därför av den mening, att även om generell fullmakt för auktorisation som ett medel till kontroll av regleringar, som snabbt måste genomföras, kan vara motiverad i krigstid, den för knapphetssituationer i fredstid icke borde förekomma, utan förslag till auktorisation i de fall, där den i en sådan situation anses oundgängligen erforderlig, framläggas i form av särskild lag och prövas från fall till fall av riksdagen.

Flertalet handelskammare anser i likhet med *Kooperativa förbundet*, att en föreskrift om auktorisation innebär ett så långt gående ingrepp i den en-

skildes rätt att driva näring, att den i fredstid icke får tillgripas annat än efter riksdagens ställningstagande till särskild proposition i ämnet.

Icke någon av de hörda myndigheterna eller organisationerna har något att invända mot förslaget, att lagstiftningen skall inrymma befogenhet för Kungl. Maj:t att genomföra transportregleringar.

Förslaget om rätt för Kungl. Maj:t att inom ramen för lagstiftningen uttaga clearingavgifter har behandlats av några utav remissinstanserna.

Kommerskollegium har i princip icke något att invända mot förslaget. Kollegium betonar emellertid, att systemet med clearingavgifter kan komma att minska importörens eller tillverkarens intresse av att nedbringa kostnaderna för varorna. Systemet bör därför handhas med stor försiktighet.

Stockholms handelskammare, handelskammaren i Karlstad samt *Smålands och Blekinge handelskammare* är tveksamma, huruvida uttagande av clearingavgifter bör inrymmas bland de regleringar som Kungl. Maj:t själv äger vidtaga, då krig eller krigsfara icke föreligger. Enligt deras mening bör spørsmålet ytterligare övervägas.

Skånes handelskammare anser, att avgifter av denna typ principiellt icke bör påläggas utan riksdagens hörande i det särskilda fallet. Därvid bör enligt handelskammarens mening en bestämd maximigräns uppdragas för varje slag av avgift. Det sätt varpå clearingavgifter under de senaste åren uttagits har ofta lett till att den enskilde affärsman sett grunden undanryckas för träffade affärsdispositioner. Därav har följt ekonomiska förluster och långtgående menliga verkningar för verksamheten på längre sikt. Enligt handelskammarens åsikt har den rättsosäkerhet, som härigenom skapats, varit betydande. I verkligheten har det ofta rört sig om pålagor, som för den enskilde verkar som en ren beskattning. På grund av det anförda anser handelskammaren, att fullmakten i denna del under alla förhållanden skall begränsas till förnödenheter av väsentlig betydelse för folkförsörjningen.

Kooperativa förbundet ifrågasätter, om icke påläggandet av clearingavgifter vid import kan komma i strid med den s. k. Havana-stadgan samt det allmänna tull- och handelsavtalet (GATT-avtalet), vilka båda biträtts av vårt land. Härefter redogör förbundet tämligen utförligt för de olika konfliktlägen, som i detta hänseende kan uppkomma.

Spannmålsbolaget ställer sig i princip avvisande mot förslaget, att fullmaktslagstiftningen skall inrymma befogenhet för Kungl. Maj:t att uttaga clearingavgifter.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap vänder sig mot utredningens förslag, att clearingavgifter icke får påläggas för att utjämna priserna beträffande förnödenheter, som icke alls eller i endast ringa omfattning importeras. Clearingförfarandets betydelse för försörjningen är dock minst lika stor i fråga om sådana varor som övriga. Sålunda var det clearingförfarande för ved, som gällde under senaste krigstiden, betingat av de långa transportvägarna till en del stora förbrukningsområden och nödvän-

digheten av att där kunna tillhandahålla ved utan att behöva taga hänsyn till varifrån veden kom. Likaså bestämdes clearingpriserna på flytande drivmedel icke endast för att få viss proportion mellan priserna på olika spritblandningar utan även kostnaderna för gengasdrift beaktades.

Också *priskontrollnämnden* behandlar frågan om clearing mellan priserna på enbart inom landet tillverkade förnödenheter. I likhet med utredningen anser nämnden ett sådant förfarande vara äventyrligt ur den synpunkten, att det är ägnat att minska benägenheten hos företagen att hålla produktionskostnaderna låga. Det är sannolikt, att intet står att vinna med ett dylikt clearingsystem. Vill man uppmuntra till ökad produktion, torde i stället en gynnsamt avvägd prissättning vara den bästa utvägen. Med hänsyn till det anförda finner nämnden, att clearingförfarande av detta slag bör användas endast i sällsynta undantagsfall eller under alldeles speciella förhållanden.

Förslaget om befogenhet för Kungl. Maj:t att inom lagstiftningens ram uttaga prisutjämningsavgifter har föranlett uttalanden från ett flertal remissinstanser.

Priskontrollnämnden säger sig icke ha annat att erinra än att möjlighet att pålägga prisutjämningsavgift bör föreligga även när så är erforderligt ur prispolitisk synpunkt. Nämnden erinrar om att gällande förordning om prisutjämningsavgifter såsom förutsättning för införandet av sådan avgift uttryckligen anger, att åtgärden skall vara påkallad av prispolitiska skäl.

I denna fråga anför *industriförbundet*, att det givetvis kan vara ett försörjningsintresse att i lämplig omfattning hålla exporten tillbaka. Lika klart är emellertid, att i sådant fall benägenheten att exportera väsentligen sammanhänger med förhållandet mellan exportpriset och hemmamarknadspri-set. Om det senare tillåtes anpassa sig efter exportpriset, torde knapphet på varan icke behöva befaras på grund av för stor export. Den av utredningen förordade bestämmelsen måste därför utgå från den förutsättningen, att man genom priskontroll eller på annat sätt håller de inhemska priserna på lägre nivå än priserna på världsmarknaden. Denna bestämmelse tillgodoser därför enligt förbundets mening icke i första hand ett försörjningsintresse utan intresset av att möjliggöra en inhemsk prissättning, som är oberoende av världsmarknaden. Bestämmelsen synes till sitt egentliga syfte nära överensstämma med förordningen om prisutjämningsavgift. Det kan därför enligt förbundets uppfattning ifrågasättas om bestämmelsen fyller något behov vid sidan av nämnda förordning. Frånsett vad nu anförts vill förbundet i anslutning till herr Herlitz' särskilda yttrande ifrågasätta, om det är lämpligt att generellt bemyndiga Kungl. Maj:t att utan riksdagens medverkan i det särskilda fallet uttaga avgifter, vilka för dem som drabbas därav har samma karaktär som av riksdagen beslutade skatter.

Grossistförbundet, *köpmannaförbundet*, *de flesta handelskamrarna* och *spannmålsbolaget* biträder herr Herlitz' mening, att en allmän fullmaktslagstiftning icke bör inrymma befogenhet för Kungl. Maj:t att uttaga prisutjämningsavgifter, utan att åtgärder av sådan art ovillkorligen kräver riksdagens bemyndigande för varje särskilt fall.

Enligt *grossistförbundets* mening måste trängande skäl motivera ett avsteg från riksdagens beskattningsrätt. Några praktiska skäl synes icke kunna åberopas för införandet av en bestämmelse om prisutjämningsavgifter. Syftet kan nämligen tillgodoses genom förhållandevis enkla administrativa åtgärder utan intrång på riksdagens beskattningsrätt. Enklast är att tillgripa ett exportlicensförfarande, som på bättre sätt än en generellt verkande prisutjämningsavgift kan trygga de försörjningssyften, som avses bli skyddade. Enligt förbundets åsikt skulle den administrativa kontrollapparaten då icke bli mer omfattande än den som följer av utredningens förslag.

Köpmannaförbundet och *Stockholms handelskammare* finner införandet av prisutjämningsavgifter ofta vara ägnat att medföra sådana allmänna handelspolitiska konsekvenser, att redan på grund härav riksdagens medverkan synes påkallad. *Östergötlands och Södermanlands handelskammare* tillägger att, såvitt de senaste årens erfarenheter utvisar, uttagandet av prisutjämningsavgifter har orsakat bestående skadeverkningar för vårt lands handelsförbindelser med utländska avnämare.

Kommerskollegium finner vad i denna fråga anförts från handelskamrarnas sida vägande. Enligt kollegiets mening måste å andra sidan beaktas, att prisutjämningsavgifter utgör ett mera smidigt instrument för exportbegränsning än exportförbud med kvoteringsförfarande, och att det under utomordentliga förhållanden kan vara av stor betydelse att snabbt kunna tillgripa en sådan åtgärd som uttagande av prisutjämningsavgifter. På grund härav har kollegiet stannat för att godtaga utredningens förslag.

Icke någon av de hörda myndigheterna eller sammanslutningarna har något att erinra mot utredningens förslag att *beslagsinstitutet* hädanefter skall användas huvudsakligen såsom förberedande åtgärd till beslut om avstående av förnödenheter.

Skånes handelskammare betecknar förslaget såsom ett avgjort framsteg i jämförelse med nuvarande ordning.

Den av utredningen förordade lagtekniska utformningen att uppdelas Kungl. Maj:ts befogenheter på en förfogandelag och en ransoneringslag har vunnit samtliga remissinstansers gillande. Från flera håll har därvid anförts, att uppdelningen är klarläggande och ändamålsenlig.

Åtskilliga av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna har betonat angelägenheten av att sammanföra de olika bestämmelser som gäller på förfoganderättens område i en författning och att frågan om ett sådant sammanförande bör bli föremål för särskild utredning.

Civilbefälhavaren i fjärde civilområdet anser, att det ej borde stöta på några större praktiska svårigheter att samla alla hithörande bestämmelser i en författning. Vid krigsfall torde i många fall den praktiska tillämpningen av de olika bestämmelserna komma att utövas av förhållandevis, åtminstone på detta område, orutinerade befattningshavare, vilka saknar mera ingående kännedom om samtliga nu gällande författningar i detta ämne. Utan tvekan skulle det vara dessa befattningshavare till stor hjälp, om samtliga bestämmelser funnes i en författning.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser det i vart fall böra tillses, att analoga situationer i de olika författningarna i görligaste mån regleras genom enhetliga bestämmelser.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap omnämner, att riksnämnden tidigare understrukt önskvärdheten av att sammanföra bestämmelserna om förfoganderätt i färre författningar. Dessutom framhålls att utredningen icke angivit någon klar gräns mellan allmänna förfogandelagens tillämpningsområde, å ena, samt området för övriga rekvisitions- och förfogandebestämmelser, å andra sidan. Riksnämnden förutsätter, att rekvisitionslagen och beredskapsförfogandelagen får tillämpas endast av myndigheter tillhörande krigsmakten för att tillgodose dess direkta behov. På motsvarande vis förutsätts, att förfoganderätt enligt civilförsvarslagen får utnyttjas allenast för att tillgodose vederbörande civilförsvarsmyndighets direkta behov. Det skall icke förnekas att det är besvärligt att draga en klar gräns och att fall kan uppkomma, där det t. ex. blir svårt för en länsstyrelse att avgöra, om civilförsvarslagen eller allmänna förfogandelagen bör tillämpas.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län betonar särskilt de svårigheter länsstyrelserna har i de av riksnämnden angivna hänseendena.

Också *länsstyrelsen i Malmöhus län* understryker, att den nuvarande uppdelningen av bestämmelserna om förfoganderätt på ett flertal författningar medför olägenheter i form av svåröverskådlighet samt tveksamhet beträffande vilket lagrum som bör tillämpas i det särskilda fallet. Enligt länsstyrelsens mening hade det därför varit önskvärt att utredningen mera ingående behandlat frågan om möjligheterna att minska eller måhända helt undanröja dessa olägenheter genom att sammanföra hithörande bestämmelser i ett författningskomplex. På grund härav föreslår länsstyrelsen att denna fråga utreds, om möjligt innan den av utredningen nu förordade lagstiftningen genomförs. — Länsstyrelsen behandlar också en fråga, som icke berörts i betänkandet. Det framhålls, att förfogandelagen avses bli tillämplig endast å enskild egendom. Enligt länsstyrelsens mening kan därför tvekan uppstå om huru skall förfaras med statlig eller kommunal egendom, som mot lega uthyrts till enskild. Som exempel anför länsstyrelsen det fallet, att i ett krigsläge brist uppstår på telefonapparater och att det då kan bli nödvändigt att flytta hos enskilda uppsatta telefoner till platser, där de ur försvarssynpunkt fyller en bättre uppgift. Enligt länsstyrelsens mening bör denna fråga klarläggas, även om det anses böra ske utom ramen för den föreslagna förfogandelagstiftningen.

Departementschefen.

Såsom av närmast föregående avsnitt framgår förordas att den blivande fullmaktslagstiftningen skall omfatta befogenheter för Kungl. Maj:t att genomföra åtgärder, som är nödvändiga för att tillgodose befolkningens och försvarets behov av förnödenheter och för att åstadkomma en ändamålsenlig hushållning med dylika. En i så allmänna ordalag hållen beskrivning kan emellertid icke anses tillfyllest utan i lagstiftningen bör även anges de när-

mare befogenheter som skall tillkomma Kungl. Maj:t. Redan i detta sammanhang bör förutskickas att enligt utredningens förslag fullmaktslagstiftningen avses bli tillämplig icke endast då riket befinner sig i krig eller krigsfara utan även under vissa andra utomordentliga förhållanden, samt att den följande framställningen i detta avsnitt hänför sig främst till förstnämnda fall. I nästföljande avsnitt kommer den frågan att beröras, huruvida de befogenheter som kan anses erfordrliga under krig och krigsfara också bör finnas under andra utomordentliga förhållanden.

Tvekan torde icke råda därom att lagstiftningen måste innehålla bestämmelser om rätt för Kungl. Maj:t att förordna om förfogande över förnödenheter samt över produktions- och transportmedel för framställning och fördelning av förnödenheter. Icke heller synes vara något att erinra mot utredningens ståndpunkt, att de befogenheter som i nyss angivna avseenden tillkommer Kungl. Maj:t enligt gällande förfogandelag i stort sett är nödvändiga och tillfyllest.

Utredningens förslag innebär emellertid — utöver en del förtydliganden vilka bör godtagas — såväl vissa utvidgningar av de nuvarande befogenheterna som några inskränkningar i dem. Den ena utvidgningen avser flyttbara gräv- och lastmaskiner och andra större arbetsmaskiner, vilka föreslås bli förda under den lösa egendom, som får tagas i anspråk med nyttjanderätt. Förslaget torde böra bifallas med det av en länsstyrelse förordade tillägget, att samma sak bör gälla lyftkranar och flytdockor. Jämväl den andra utvidgningen, som innebär att innehavare av lageranläggning skall kunna åläggas att för kronans räkning ombesörja lagring av förnödenhet, synes ändamålsenlig.

Vad härefter angår de av utredningen föreslagna inskränkningarna, så avser den ena slopande av bestämmelsen om att kronan äger förfoga över byggnad m. m., som är erforderlig för att bereda bostad åt husvilla eller för att förvara arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål. Enligt utredningens mening hör dessa syften tillgodoses inom ramen för civilförsvarslagen eller, i den mån så är erforderligt, i särskild ordning. Detta förslag har lämnats utan erinran bl. a. av civilförsvarsstyrelsen, med vilken utredningen samrått på denna punkt. Endast riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap har avstyrkt förslaget. Avstyrkandet måste emellertid ses främst mot bakgrunden av riksnämndens i annat sammanhang omnämnda uppfattning, att en allmän förfogandelagstiftning bör få användas så snart detta är påkallat ur allmän synpunkt. Väl är det riktigt, såsom riksnämnden framhållit, att upplåtande av byggnad för något av de ändamål varom nu är fråga kan tjäna ett försörjningspolitiskt intresse, men enligt min åsikt är detta intresse vanligen icke så påtagligt eller omedelbart, att det bör tillgodoses genom en allmän fullmaktslagstiftning. I likhet med utredningen finner jag det ligga närmast till hands, att civilförsvarslagen eller, därest denna icke skulle vara tillfyllest, särskild fullmaktslag används för dessa syften.

Den andra inskränkningen gäller borttagande av bestämmelsen om rätt

för kronan att med nyttjanderätt taga fastighet, byggnad, järnväg eller annat transportmedel i anspråk för sjukvårdsändamål. Utredningen har därvid utgått från att behovet av förfoganderätt för detta ändamål kommer att tillgodoses genom särskild lagstiftning. Även i detta sammanhang har riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap motsatt sig, att de befogenheter som tillkommer Kungl. Maj:t enligt gällande förfogandelag begränsas.

Genom proposition nr 222/1953 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga lag om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag). Propositionen bygger i stort sett på det lagförslag, som framlagts i SOU 1952: 22. Den skillnaden föreligger emellertid, att Kungl. Maj:ts förslag saknar bestämmelser om förfoganderätt. Här om anför föredragande departementschefen att — eftersom proposition angående ny allmän förfogandelag ännu icke utarbetats samt stadgandena i gällande förfogandelag torde böra tills vidare godtagas för den allmänt civila hälso- och sjukvårdsberedskapen lika väl som för annan civil beredskapsanläggning — särskilda bestämmelser i ämnet icke bör meddelas i den nya krigssjukvårdslagen. Propositionen angående denna lag har behandlats av 1953 års riksdag under höstsessionen.

Uppenbarligen måste Kungl. Maj:t ha befogenhet att under utomordentliga förhållanden förordna om förfogande över enskild egendom för sjukvårdsändamål. För närvarande är detta krav tillgodosett genom bestämmelser i rekvisitionslagen, civilförsvarslagen och allmänna förfogandelagen. I de båda förstnämnda lagarna har krigsmaktens respektive civilförsvarets intressen i detta hänseende tillvaratagits, medan de i förfogandelagen meddelade bestämmelserna avser det allmänna civila medicinalväsendets behov. Enligt min mening är det lämpligare om detta behov tillgodoses i den blivande krigssjukvårdslagen, vilken reglerar den hälso- och sjukvårdande verksamhet som under närmare angivna utomordentliga förhållanden avses skola bedrivas av annan än krigsmakten och civilförsvaret. En sådan ordning är desto mera påkallad som krigssjukvårdslagen avses skola träda i tillämpning under delvis andra betingelser än dem som — enligt vad av den följande framställningen framgår — föreslås beträffande den blivande allmänna förfogandelagen. Vidare må framhållas att här knappast är fråga om ett försörjningspolitiskt intresse i egentlig mening och att därför är i och för sig önskvärt, att hithörande bestämmelser lämnas utanför förfogandelagen.

På grund av det anförda får jag förorda, att de i gällande förfogandelag upptagna bestämmelserna om förfogande för sjukvårdsändamål utgår och att erforderliga bestämmelser i stället lämnas i den blivande krigssjukvårdslagen.

Såsom av den tidigare framställningen framgår har ingen av remissinstanserna haft något att erinra mot att den blivande fullmaktslagstiftningen inrymmer befogenhet för Kungl. Maj:t att genomföra handels- och användningsregleringar. Ej heller har anmärkts på de riktlinjer, som utredningen uppdragit för den närmare utformningen av sådana regle-

ringar. Också enligt min mening är vad utredningen härutinnan förordad ändamålsenligt och bör godtagas.

Däremot har åtskilliga remissinstanser — huvudsakligen företrädare för det enskilda näringslivet — avstyrkt förslaget att lagstiftningen skall medge Kungl. Maj:t rätt att, för kontroll av handels- och användningsregleringar eller för att åstadkomma en nödvändig hushållning av förnödenhet, genom auktorisation begränsa kretsen av dem som frambringa, tillverkar, bereder, använder eller yrkesmässigt idkar handel med förnödenhet. Därvid görs gällande att en fullmakt av angivet slag är alltför vidsträckt. Det framhålls att ett beslut om auktorisation utgör ett allvarligt ingrepp i enskild rätt och att det är betänkligt ur rättssäkerhetens synpunkt. Den meningen har också uttalats att ett beslut om auktorisation skulle strida mot näringsfrihetsförordningens bestämmelser, enär det innebär att administrativa myndigheter frántager vissa medborgare rätten att idka näring. Från ett håll ifrågasätts till och med om icke det föreslagna stadgandet står i strid med § 16 regeringsformen. Enligt dessa remissinstansers mening bör föreskrift om auktorisation — åtminstone i fredstid — icke lämnas utan riksdagens medverkan i varje särskilt fall. Flertalet anser, att denna medverkan bör ske i form av vanlig lagstiftning. Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap förordar, att riksdagens godkännande skall inhämtas viss kortare tid efter det föreskriften meddelats.

Otvivelaktigt kan skäl åberopas mot utredningens förslag. Det må även erinras att statsmakterna tidigare i olika sammanhang betonat vikten av att konkurrensen inom näringslivet är fri. Ur denna synpunkt är det önskvärt att undvika en ordning, som innebär att endast särskilt utvalda företagare får utöva visst näringsfång och som alltså har utpräglat konkurrensbegränsande verkningar. Synpunkten kan dock icke under alla förhållanden tillmätas avgörande betydelse. Ibland kan nämligen en dylik ordning vara starkt påkallad av försörjningspolitiska skäl. Detta gäller framför allt, då det råder brist på någon viktig vara — ett förhållande som i och för sig verkar konkurrensbegränsande. Såsom utredningen framhållit har erfarenheten från tiden för andra världskriget klart utvisat, att syftet med en handels- eller användningsreglering kan förfelas, därest icke de som skall tillverka, använda eller idka handel med den reglerade förnödenheten eller sålunda de som ytterst har ansvaret för regleringens genomförande uppfyller vissa fordringar i fråga om redbarhet, yrkesskicklighet, kunnighet i bokföring o. dyl. Ofta behövs en noggrann kontroll över att meddelade regleringsföreskrifter efterlevs för att exempelvis allmänhetens möjligheter att anskaffa en ransonerad vara i avsedd omfattning icke skall äventyras. I dessa och liknande fall är onekligen en auktorisation både det enklaste och mest verksamma hjälpmedlet.

Enligt min mening saknas fog för uppfattningen, att ett beslut om auktorisation skulle strida mot grundlagen eller näringsfrihetsförordningen. Hinder synes icke möta att meddela sådant beslut med stöd av lagstiftning som tillkommit under riksdagens medverkan. Huruvida denna medverkan

bör ske i form av lagstiftning i det särskilda fallet eller om det räcker med att fullmakt lämnas inom ramen för den lagstiftning varom nu är fråga, kan däremot vara tveksamt. Det kan ej bestridas, att en föreskrift om auktorisation innebär ett så betydande ingrepp i enskildas rätt, att sedvanlig lagstiftning är i och för sig önskvärd. Även i detta sammanhang måste emellertid kravet på effektivitet och snabbhet tillgodoses. Uppkommer plötsligt ett läge som gör en auktorisation nödvändig, torde det ej vara tillrådligt att avvakta den tidskrävande och offentliga lagråds- och riksdagsbehandlingen. Kungl. Maj:t måste då ha rätt att själv ofördröjligen fatta beslut. Härtill kommer att en anordning som förutsätter lagstiftning i varje särskilt fall kan antagas medföra en väsentligt ökad arbetsbelastning icke minst för riksdagen. Av skäl som kommer att redovisas under avsnitt VI kan jag icke ansluta mig till riksnämndens ståndpunkt, att Kungl. Maj:t skulle vara skyldig att inom viss kortare tid inhämta riksdagens godkännande av beslutet.

På grund av det anförda biträder jag förslaget, att fullmaktslagstiftningen skall berättiga Kungl. Maj:t att under de av utredningen förordade förutläggningarna meddela föreskrift om auktorisation. Det föreslagna stadgandet om att myndigheterna vid tillämpningen av dylik föreskrift skall tillse att rörlighet och konkurrens icke begränsas mer än som är oundgängligen nödvändigt synes böra utgå ur lagtexten. Såsom Kooperativa förbundet framhållit är vad här uttalats självklart och är uppenbarligen tillämpligt beträffande alla föreskrifter som utfärdats med stöd av lagstiftningen.

Vad utredningen anført i anslutning till sitt förslag att den blivande lagstiftningen skall inrymma befogenhet för Kungl. Maj:t att vidtaga transportregleringar har icke rönt gensaga från något håll och icke heller enligt min mening finns något att erinra däremot.

Utredningens uppfattning, att fullmaktslagstiftningen skall berättiga Kungl. Maj:t att förordna om clearingförfarande i form av clearingavgifter och clearingbidrag för att utjämna kostnaderna vid import ävensom att uttaga prisutjämningsavgifter för att utjämna priserna vid export anser jag mig kunna biträda i allt väsentligt. Det torde nämligen ej kunna förnekas att det — såsom var fallet under andra världskriget — kan bli nödvändigt att i ett skärpt krisläge pålägga clearing- och prisutjämningsavgifter. Likaså är det uppenbart, att ett beslut härom mången gång måste kunna meddelas utan förvarning för att få avsedd verkan. Blir den tilltänkta åtgärden känd i förväg, kan nämligen befaras att näringsidkare, som anser åtgärden vara till sin nackdel, äventyrar syftet med denna genom att öka importen eller exporten och därmed vållar skada för landet i dess helhet. På grund härav är det önskvärt, att riksdagen lämnar Kungl. Maj:t fullmakt att, när läget så kräver, förordna om uttagande av clearing- och prisutjämningsavgifter. Icke heller kan jag finna, att en sådan ordning är betänklig ur principiell synpunkt. Från åtskilliga håll har visserligen gjorts gällande att dessa avgifter rätteligen är att betrakta som ett slags skatter eller tullar och att riksdagens samtycke

därför är erforderligt i varje särskilt fall, men denna åsikt torde icke vara riktig. Skatter och tullar har nämligen andra syften än clearing- och prisutjämningsavgifter. Den mest påtagliga skillnaden är, att dessa avgifter saknar allt samband med fiskaliska intressen. Vidare må erinras att riksdagen i annat sammanhang, nämligen genom förordningen den 25 maj 1945 angående prisutjämningsavgift, redan lämnat Kungl. Maj:t generellt bemyndigande att uttaga sådan avgift. Slutligen bör i anslutning till Kooperativa förbundets yttrande framhållas att hänsynen till internationella avtal icke i och för sig torde utgöra hinder för riksdagen att lämna Kungl. Maj:t fullmakt att pålägga clearing- och prisutjämningsavgifter. Uppkommer fråga att begagna det lämnade bemyndigandet, måste självfallet noga övervägas huruvida den tillämnade åtgärden strider mot något av Sverige ingånget avtal. Här som eljest bör vårt land söka uppfylla sina internationella förpliktelser och det måste sålunda vara en förutsättning för fullmaktens begagnande, att åtgärden icke strider mot dem. Det kan emellertid förutses, att vissa av nu ifrågavarande internationella överenskommelser icke kommer att tillämpas vid krig eller krigsfara.

I likhet med utredningen finner jag det emellertid vanskligt att avgöra, huruvida bestämmelserna om fullmakt för Kungl. Maj:t att pålägga clearing- eller prisutjämningsavgifter bör lämnas i den lagstiftning varom här är fråga. I annat sammanhang har betonats att lagstiftningen icke är avsedd att användas för andra än försörjningspolitiska syften. Behov av clearing- och prisutjämningsavgifter torde emellertid föreligga framför allt ur prispolitiska synpunkter. Härtill kommer att, även om dylik avgift uttages av andra skäl, den så gott som alltid får prisreglerande verkningar. Det ligger därför onekligen nära till hands att förorda, att fullmakten meddelas i prisregleringslagen eller annan särskild lagstiftning med syfte att tillgodose prispolitiska intressen. I anslutning härtill må erinras om nyssnämnda förordning om prisutjämningsavgifter, vilken har detta syfte. Av utredningens ingående redogörelse torde å andra sidan framgå att under utomordentliga förhållanden åtgärden att pålägga clearing- eller prisutjämningsavgifter i många fall kan vara den som är bäst ägnad att avhjälpa uppkommen eller hotande brist på en viktig förnödenhet och att åtgärden således är nödvändig för att tillgodose rent försörjningspolitiska intressen. Denna omständighet väger enligt min åsikt tyngre än de skäl, som talar mot utredningens förslag.

Med hänsyn till det anförda förordas även från min sida att den allmänna fullmaktslagstiftningen skall upptaga bestämmelser, som berättigar Kungl. Maj:t att, när så är påkallat av försörjningspolitiska skäl, genomföra clearingförfarande i form av clearingavgifter och clearingbidrag ävensom föreskriva om uttagande av prisutjämningsavgifter.

Det må emellertid betonas, att ett beslut om clearingförfarande kan få ogynnsamma verkningar i olika avseenden. Sålunda är, såsom kommerskollegium framhållit, clearingavgifter ägnade att minska importörens eller tillverkarens intresse av att nedbringa kostnaderna för varorna. De fördelar

han i vanliga fall har av att hålla lägre kostnader än sina konkurrenter försvinner nämligen, om han får betala detta i form av avgifter som tillgodoför dem. I fråga om förnödenheter som icke importerats utan tillverkas utslutande inom landet har utredningen — med instämmande av priskontrollnämnden — funnit denna olägenhet så betydande, att utredningen avvisat tanken på att den allmänna fullmaktslagstiftningen skall få användas för att utjämna priserna på sådana förnödenheter. Enligt utredningens mening bör, därest det är behöfligt att tillgripa ett clearingförfarande för enbart inom landet tillverkade förnödenheter, i stället riksdagens samtycke i varje särskilt fall inhämtas. Visserligen har riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap motsatt sig denna begränsning av Kungl. Maj:ts befogenheter enligt fullmaktslagstiftningen, men det av utredningen anförda skälet härför synes mig så bärande, att dess linje bör följas.

Icke heller kan bortses från att clearing- och prisutjämningsavgifter — även om de icke strider mot ingångna internationella avtal — stundom betraktas med oblida ögon från utländskt håll. Vidare är det obestriddigt att dylika avgifter kan medföra ogynnsamma verkningar för enskilda näringsidkare. Försiktigheten bjuder därför, att förevarande fullmakt utnyttjas återhållsamt. Under andra världskriget och under tiden därefter har clearing- och prisutjämningsförfaranden vanligen kunnat genomföras genom frivilliga överenskommelser. Jag förutsätter att ett sådant tillvägagångssätt även i framtiden skall kunna tillämpas och att tvång endast undantagsvis skall behöva tillgripas. Här som eljest måste den grundsatsen gälla att en åtgärd, som under normala förhållanden är otänkbar med hänsyn till de ogynnsamma verkningarna, i ett skärpt krisläge ofta kan så påtagligt gagna landet eller befolkningen att betänkligheterna får vika.

I anledning av industriförbundets uttalande bör framhållas att ett av försörjningspolitiska skäl fattat beslut att belägga exporten av viss vara med prisutjämningsavgift icke med nödvändighet förutsätter, att det inhemska priset på varan genom priskontroll hålls på lägre nivå än priset på världsmarknaden. Detta sammanhänger med att dylikt beslut i och för sig har denna verkan. I princip kan nämligen exportören sälja varan inom landet till ett pris, som med avgiftens belopp understiger exportpriset, utan att göra ekonomisk förlust. Är tillgången på varan god, blir därför följderna vanligen den att exportören i stället för att sälja huvudparten av tillgängliga varupartier till utlandet utbjuder en större del på hemmamarknaden till lägre priser och därigenom medverkar till att avhjälpa ett bristläge.

Till sist må i anslutning till grossistförbundets yttrande understrykas att systemet med prisutjämningsavgifter utgör en av de utvägar som står till buds för att åstadkomma en reglering av exporten och att i varje särskilt fall den anordning bör väljas som kan anses bäst tillgodose det med åtgärdens avsedda syftet.

I likhet med utredningen finner jag, att beslagssinstituttet hädanefter i regel ej bör användas annat än som förberedande åtgärd till beslut om avstående av förnödenhet. Såsom i specialmotiveringen kommer att när-

mare utvecklas anser jag mig böra biträda utredningens förslag att utbyta uttrycket »beslag» mot förfogandeförbud.

Likaså tillstyrks den lagtekniska utformning som utredningen förordat eller att Kungl. Maj:ts befogenheter enligt den blivande lagstiftningen uppdelas på en allmän förfogandelag och en allmän ransoneringslag.

Vidare anser jag i likhet med utredningen och åtskilliga remissinstanser det vara synnerligen önskvärt att den nuvarande splittringen på förfoganderättens område undanröjs. Ett sammanförande av hithörande bestämmelser kräver emellertid ingående utredningar och överväganden. På grund härav och då det ur flera synpunkter är angeläget, att revisionen av den allmänna förfogandelagstiftningen icke ytterligare fördröjs, bör sammanläggningen få anstå.

Vad slutligen angår det av länsstyrelsen i Malmöhus län berörda spörsmålet angående kronans rätt att förfoga över statlig eller kommunal egendom, som mot lega uthyrts till enskild person, må betonas att syftet med den allmänna förfogandelagstiftningen är att under närmare angivna förutsättningar möjliggöra för kronan att förfoga över förnödenhet som eljest icke är åtkomlig. Självfallet är lagen i första hand tillämplig på egendom som tillhör annan än kronan och alltså även på kommun tillhörig egendom. Härutöver torde emellertid lagen kunna tillämpas på förnödenhet, som visserligen ägs av kronan men upplåtits åt annan utan att kronan därvid förbehållit sig rätten att återtaga förnödenheten i ett så utomordentligt läge som då förfogandelagen är i kraft.

IV. Faktiska betingelser för lagstiftningens tillämpning.

Utredningen.

Såsom förut anförts är de faktiska betingelserna för tillämpning av gällande förfogandelag antingen krig eller krigsfara eller ock andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Utredningen redogör ingående för tolkningen av dessa begrepp (betänkandet s. 78—82).

I fråga om den blivande lagstiftningen framhåller utredningen, att behovet av handlingsfrihet för Kungl. Maj:t när det gäller att vidtaga de med lagstiftningen avsedda åtgärderna växlar med krislägets art och styrka. Enligt utredningens mening bör Kungl. Maj:t icke erhålla större befogenheter än vad varje läge kräver. Förutsättningar för lagstiftningens tillämpning bör alltså, i den mån så är möjligt, såsom enligt nuvarande ordning anpassas till de olika lägen, som kan tänkas uppkomma.

Utredningen anser det uppenbart, att en vidsträckt handlingsfrihet för Kungl. Maj:t är oundgängligen nödvändig under tid, då vårt land befinner sig i krig eller i krigsfara. I sådant läge är det ofrånkomligt, att stora delar av produktion och konsumtion läggs under allmän kontroll och att kronan erhåller en omfattande förfoganderätt. På grund härav förordar utredningen att, om landet kommer i krig eller krigsfara, Kungl. Maj:t till-

erkänns alla de befogenheter, som enligt vad förut sagts bör ingå i den fullmaktstagstiftning, varom här är fråga (1 § första stycket).

Vid behandling av spörsmålet huruvida andra utom ordentliga förhållanden än krig och krigsfara bör utgöra betingelse för att tillämpa fullmaktstagstiftningen framhåller utredningen, att brist på förnödenheter kan uppstå även under tid, då riket icke befinner sig i krig eller krigsfara, samt att omständigheterna kan vara sådana att bristen icke går att avhjälpa genom import. Också i dylikt fall framträder behovet av att tillerkänna Kungl. Maj:t extraordinära befogenheter av den art som här avses. Det är dock naturligt att begränsa befogenheterna till sådana lägen, där knapphet eller betydande fara för knapphet på försörjningsviktiga förnödenheter uppstått. Utredningen anser det emellertid icke utan vidare klart att alla händelser, som har sådana följder, kan godtagas som förutsättningar för tillämpning av en allmän krislagstiftning av fullmaktsnatur.

För egen del finner utredningen, att tvekan icke torde råda därom att lagstiftningen måste inrymma befogenheter för Kungl. Maj:t att göra nödvändiga ingripanden för det fall att ett krig — utan att beröra eller ha berört vårt land — orsakat knapphet på viktiga förnödenheter inom landet.

Utredningen framhåller vidare, att även andra händelser än krig kan medföra sådan knapphet och vara av den natur, att de bör utgöra anledning att tillämpa lagstiftningen. Skillnad bör dock göras mellan tilldragelser, som hänför sig uteslutande till vårt land, samt händelser utom riket. I det förra fallet — framhåller utredningen — rör det sig ofta om situationer, som är självförvållade i den meningen, att de utgör följden av exempelvis den förda ekonomiska politiken, omfattande arbetskonflikter eller dylikt. Enligt utredningens åsikt torde det icke böra ifrågakomma att undanröja de ogynnsamma verkningarna härav genom ingripanden i enskildas äganderätt eller näringsfrihet. Förhållandena är visserligen icke desamma då det gäller sådana inom riket inträffade händelser som missväxt, men dylika händelser av den omfattning att avsevärda försörjningssvårigheter uppstår är så sällsynta, att de med hänsyn till önskvärdheten av att få klara gränslinjer kan lämnas ur räkningen i detta sammanhang. Utredningen anser därför att en allmän förfogande- och ransoneringslagstiftning icke bör kunna tillämpas i ett knapphetsläge, som uppkommit till följd av inrikespolitiska åtgärder eller andra inom landet inträffade händelser, utan att svårigheterna i sådant fall får lösas genom särskild lagstiftning.

När utredningen härefter behandlar frågan, i vilken utsträckning den allmänna fullmaktstagstiftningen bör vara tillämplig i ett knapphetsläge, som orsakats av tilldragelser utom riket, framhålls att världspolitiska spänningstillstånd ofta leder till rustningskonjunkturen, som i sin tur förorsakar brist på råvaror. Sådan brist eller fara för sådan brist kan ge upphov till internationella överenskommelser om fördelning eller användning av olika råvaror, t. ex. kol, järn eller stål. Är vårt land hänvisat till att helt eller delvis täcka sitt behov av dylik vara genom import, kan det bli nöd-

vändigt att vidtaga inhemska regleringsåtgärder. Ett deltagande i internationella råvaruallokeringar kan även tvinga Sverige att införa regleringar beträffande varor som ej importeras samt t. o. m. i fråga om varor som exporteras. För att få t. ex. kol kan vårt land nödgas biträda en råvaruallokering angående järnmalm. Importsvårigheter kan vidare uppstå exempelvis till följd av inre oroligheter i ett land, från vilket Sverige brukar importera en ur försörjningssynpunkt särskilt viktig vara. Sådana förhållanden är ofta svåra att förutse. Är möjligheten att anskaffa varan från annat håll begränsad, kan samma bristläge uppkomma som vid en avspärrning under krig. Knapphet på varor kan också uppstå på grund av bristande jämvikt i betalningsbalansen med utlandet. Beror denna på någon utom riket inträffad utomordentlig händelse, bör enligt utredningens mening befogenheterna i den allmänna krislagstiftningen få användas för att råda bot på varuknappheten. Har den bristande jämvikten däremot sin grund i vårt lands ekonomiska politik, anser utredningen — såsom av det förut anförda framgår — att denna lagstiftning icke får tillämpas.

Vad sålunda anförts talar enligt utredningens uppfattning för att världspolitiska spänningstillstånd, internationella råvaruallokeringar och inre oroligheter i främmande länder samt därmed jämförliga utom riket inträffade händelser, därest de förorsakar knapphet eller betydande fara för knapphet inom Sverige på viktiga förnödenheter, godtages såsom förutsättningar för tillämpning av en allmän krislagstiftning.

Utredningen behandlar också frågan, huruvida en lagstiftning, som icke innehåller förfoganderätt, är tillräcklig för det fall att riket icke befinner sig i krig eller krigsfara. Det framhålls därvid till en början att behovet av förfoganderätt i sådant fall icke framträder med samma styrka som då riket befinner sig i krig eller krigsfara och att det i vissa lägen kan framstå som obehövt att tvångsvis förfoga över nyttigheter. Å andra sidan kan ur försörjningssynpunkt skillnaden i de olika fallen vara obetydlig. Under ett krig mellan andra stater kan sålunda vid en viss tidpunkt krigsfara för vårt land föreligga, varefter denna upphör utan att därför knappheten på livsviktiga förnödenheter blir mindre. Med hänsyn härtill, och då det är önskvärt att fullmakterna i lagtexten görs så vidsträckta att de medger av läget påkallade ingripanden, bör enligt utredningens uppfattning möjlighet till förfogande över nyttigheter finnas även då riket icke befinner sig i krig eller krigsfara. Huruvida en förfoganderätt i visst knapphetsläge är erforderlig eller ej, får bedömas med ledning av omständigheterna i det särskilda fallet. Denna prövning bör, såsom närmare utvecklas i följande avsnitt, ankomma på riksdagen, i samband med att den skall bestämma om och i vilken mån fullmakt skall lämnas Kungl. Maj:t att tillämpa lagstiftningen. Utredningen förutsätter — som också framgår av följande avsnitt — att riksdagens prövning blir noggrann och ingående samt att tillämpningsförordnandet, vilket må meddelas för högst ett år varje gång, inom ramen för lagstiftningen icke görs vidare än som vid varje särskilt tillfälle erfordras.

Under hänvisning till vad sålunda sagts föreslår utredningen, att Kungl.

Maj:t får befogenheter enligt en allmän fullmaktslagstiftning av det slag, varom här är fråga, att företaga behövliga åtgärder, då riket befinner sig i krig eller krigsfara eller då till följd av krig eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse knapphet eller betydande fara för knapphet på viktig förnödenhet uppkommit inom riket (1 § andra stycket).

Herr Herlitz anför, att man med hänsyn till jämvikten i vårt statsskick måste hysa starka betänkligheter mot en förfogande- och ransoneringslagstiftning, som gäller även då riket icke är i krig eller krigsfara. Likväl måste man böja sig för behovet av en på förhand noga övertvägd och antagen ramlagstiftning, som ger de planläggande myndigheterna fasta hållpunkter för deras arbete och gör illa genomtänkta improvisationer överflödiga. Enligt herr Herlitz' mening är det emellertid synnerligen vanskligt att på ett tillfredsställande sätt ange förutsättningarna för förordnanden i sådana fall, då riket icke är i krig eller krigsfara. En stor svårighet ligger däri, att lagstiftaren måste taga sikte på rätt olikartade situationer; å ena sidan den som föreligger, då efterverkningarna av ett läge där lagarna tillämpats under krig eller krigsfara gör sig gällande, samt å andra sidan en utomordentlig situation som uppkommer av helt annan anledning. En annan svårighet är att i fråga om andra händelser än krig närmare beskriva dessa. När en händelse skall betecknas som »utomordentlig», är en vansklig bedömningsfråga. Detsamma gäller det tänjbara begreppet »betydande fara för knapphet». Det måste beklagas att utredningen nödgats uppge det principiellt betydelsefulla kravet, att »utomordentliga förhållanden» skall ha uppkommit för att lagarna skall få tillämpas. Huruvida ett visst läge uppkommit »till följd» av händelser utom riket, blir med nödvändighet en omdömesfråga. I ett invecklat sammanhang låter det sig sällan göra att utpeka en enda orsak som avgörande.

Remissinstanserna.

Icke någon av de hörda myndigheterna eller sammanslutningarna har i princip motsatt sig förslaget, att Kungl. Maj:t bör tillerkännas de befogenheter utredningen förordat, då riket kommer i krig eller krigsfara.

Kooperativa förbundet anser det vara i allo att tillråda, att en ramlagstiftning för sådana befogenheter finns färdigställd och utfärdad för krigsfall, som i betraktande av det moderna krigets natur kräver synnerligen snabba ingripanden till skydd för folkförsörjningen och konsumenternas berättigade intressen av att priserna ej uppskruvas och viktiga förnödenheter ej undanhålls marknaden etc.

Östergötlands och Södermanlands handelskammare anför, att delade meningar ej torde råda om att näringslivet i händelse av krig eller krigsfara måste underkasta sig långt gående ingrepp till säkerställande av produktion, som är nödvändig för försvaret och folkförsörjningen. Vidare måste möjlighet föreligga att på ett ändamålsenligt sätt fördela förefintliga tillgångar. Dessa ingrepp måste företagas utan onödigt dröjsmål. Det synes därför handelskammaren välbetänkt, att den erforderliga lagstiftningen i form av be-

redskapslagar, färdiga att vid behov ges gällande kraft, redan i fredstid utarbetas. Handelskammaren har icke förbisett de allvarliga följder, som dessa lagar kan få bl. a. för den enskilde näringsidkaren.

Flertalet övriga handelskammare anlägger liknande synpunkter.

Utredningens förslag, att fullmaktslagstiftningen skall kunna tillämpas då till följd av krig eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse knapphet eller betydande fara för knapphet på viktig förnödenhet uppkommit, tillstyrks av *bostadsstyrelsen, jordbruksnämnden, kommerskollegium, bränslekommissionen, priskontrollnämnden, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Hallands och Kopparbergs län samt landsorganisationen. Överståthållarämbetet* framhåller därvid att riksdagsbehandlingen, som följer på en av Kungl. Maj:t gjord framställning om tillämpning av lagstiftningen, torde borga för att fullmakter icke lämnas utan tillräckliga skäl eller i vidare omfattning än nödvändigt. *Jordbruksnämnden* har utgått från att förevarande bestämmelse icke ges för vidsträckt tolkning.

Förslaget lämnas utan erinran också av *riksåklagarämbetet, Svea hovrätt, Göta hovrätt, arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, fortifikationsförvaltningen, riksvärderingsnämnden, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, biltrafiknämnden, lantbruksstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, civilbefälhavarna i första—fjärde civilområdena ävensom slakthus- och saluhallsstyrelsen, spannmålsbolaget och trafikbilägarnas riksorganisation.*

Östergötlands och Södermanlands handelskammare ställer sig principiellt välvillig till utredningens förslag men ifrågasätter, om icke de ingrepp som kan försvaras då landet råkat i krig eller krigsfara borde i görligaste mån begränsas vid andra krislägen. I allt fall måste man då hoppas på att lagarna tillämpas med en klok och måttfull återhållsamhet, så att den enskildes rätt ej mer än nödvändigt träds för nära, och att fullmakterna icke används för ej avsedda syften.

Länsstyrelsen i Norrbottens län, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län, Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare, Gotlands handelskammare, Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare, köpmannaförbundet, industriförbundet, riksförbundet för landsbygdens folk, lantbruksförbundet och redareföreningen kan endast med tvekan godtaga utredningens förslag. De understryker därvid de betänkligheter, åt vilka herr Herlitz givit uttryck.

Handels- och industrikommissionen finner det icke vara av större praktisk betydelse om man inrymmer de befogenheter, som bör tillkomma Kungl. Maj:t i annat fall än vid krig eller krigsfara, i en allmän fullmaktslagstiftning eller om man väljer den utvägen att stifta ny lag i varje särskilt fall.

Även *grossistförbundet* anser det ur formella synpunkter relativt betydelselöst, om bestämmelsen i 1 § andra stycket finns med i lagstiftningen eller

ej. Reellt sett innebär emellertid förekomsten av bestämmelsen ett föregripande av förhållanden och ståndpunktstaganden, som för ögonblicket ej är för handen men vilka — om de skulle bli aktuella — måste bedömas från då rådande utgångspunkter. Förbundet anser det därför olämpligt att låsa utgångsläget för den framtida bedömningen vid de nu föreslagna bestämmelserna.

Stockholms handelskammare anför — med instämmande av *Smålands och Blekinge handelskammare* samt *handelskammaren i Karlstad* — att utom riket inträffade särskilda förhållanden visserligen kan leda till så allvarliga brister i försörjningshänseende, att extraordinära statliga ingrepp är av nöden. I regel torde dock brådskan icke vara större, än att frågan kan övervägas av statsmakterna i varje särskilt fall. Dessutom är det ytterst vanskligt att för andra fall än krig och krigsfara i lagtext fastställa betingelserna för lagstiftningens ikraftträdande. Bedömandet måste bli subjektivt och det påverkas lätt av andra syften än dem fullmaktslagstiftningen avser att trygga. Enligt handelskammarens uppfattning bör därför Kungl. Maj:ts befogenheter vara mycket begränsade, då det gäller att vidtaga åtgärder i andra utomordentliga lägen än krig och krigsfara. Handelskammaren anser, att denna uppfattning i princip överensstämmer med utredningens egen. Utredningen förutsätter ju, att i dessa lägen behovet av fullmakter skall noggrant prövas. Såvitt handelskammaren kan finna, måste emellertid denna prövning i praktiken bli tämligen formell. Det kan nämligen ej ens fordras, att Kungl. Maj:t skall kunna fullständigt ange de skilda konkreta syften som de begärda fullmakterna avser att tillgodose. Ej heller torde riksdagen vara benägen att i mera viktiga hänseenden motsätta sig Kungl. Maj:ts önskemål. Offentliga debatter lär knappast komma till stånd. Författningar, som tillkommer med stöd av fullmaktslagstiftning, blir icke granskade av lagrådet. Allmänna rättssäkerhetssynpunkter och intresset av att ej alltför djupt ingripa i den enskildes rörelsefrihet kan uppenbarligen bättre tillgodoses, då den sedvanliga lagstiftningsvägen beträds. Härtill kommer att statsregleringar, som införts under en kris, gärna behålls även då skälet för deras införande bortfallit. Vidsträckta fullmakter för myndigheterna leder lätt till rättsosäkerhet och godtycke. Gränsen mellan myndigheternas kompetens och den enskildes handlingsfrihet blir obestämd. Inom krisförvaltningen utbildas lätt en felaktig uppfattning om de statliga organens rättigheter och skyldigheter gentemot den enskilde. På grund av det anförda avstyrker handelskammaren, att Kungl. Maj:t, då krig eller krigsfara ej föreligger, lämnas fullmakt att förfoga över enskild egendom med nyttjanderätt eller att ålägga ägare av fastighet eller industrianläggning att producera för kronans räkning eller att förordna om lagring av förnödenheter för kronan eller att föreskriva skyldighet att ställa transportmedel till kronans förfogande eller att besluta om auktorisation för kontroll av handels- eller användningsreglering m. m. Icke heller bör Kungl. Maj:t ha rätt att uttaga exportavgifter och det är tveksamt, om icke detsamma borde gälla uttagande av clearingavgifter. Om det i fredstid skulle visa sig nödvändigt att göra brådskan-

de ingrepp på försörjningsområdet, är det enligt handelskammarens mening ej någon olägenhet, därest Kungl. Maj:ts befogenheter begränsas till genomförande av handels- och användningsreglering samt förordnande om beslag.

Skånes handelskammare anlägger liknande synpunkter och framhåller därvid bl. a. att riksdagen numera är samlad under större delen av året samt att i brådskande fall under mellanterminerna riksdagen relativt snabbt kan inkallas för att behandla en av Kungl. Maj:t i vanlig ordning gjord framställning om fullmakt att i visst fall vidtaga en extraordinär åtgärd på folkförsörjningens område. För den enskilde näringsidkaren skulle en sådan lagstiftningsprocedur skapa en ökad känsla av trygghet och förtroende och därmed även en ökad solidaritet med samhället. Att handelskammaren har svårt att godtaga en fullmaktslagstiftning för andra utomordentliga lägen än krig och krigsfara sammanhänger delvis med de mindre gynnsamma erfarenheter, som stora grupper näringsidkare under efterkrigstiden haft av förhandlingar med krismyndigheterna. Dessa har nämligen, för att få näringsidkare att mer eller mindre frivilligt ansluta sig till olika regleringsåtgärder, ej sällan hänvisat till de möjligheter som förfogandelagen erbjudit för åtgärdernas genomförande tvångsvis. Samarbetet gagnas förvisso bäst av att förhandlingarna förs i en förtroendefull anda och utan hänsyn till statsmakternas möjligheter att tillgripa lagstiftningsåtgärder. Handelskammaren hemställer därför, att Kungl. Maj:ts befogenheter, då krig eller krigsfara ej föreligger, begränsas på sätt Stockholms handelskammare förordat.

Handelskammaren i Göteborg och *handelskammaren i Gävle* biträder denna hemställan.

Enligt *kommerskollegiets* mening är de av handelskamrarna sålunda anförda skälen för en begränsning av fullmakterna icke övertygande. Kollegiet understryker, att även under andra utomordentliga förhållanden än krig och krigsfara ett snabbt ingripande kan vara nödvändigt. Den omgång, som vidtagande av provisoriska åtgärder i avvaktan på lagstiftning i ämnet innebär, kan föranleda att det önskade resultatet icke uppnås. Särskild lagstiftning beträffande varje ingripande skulle vidare kunna medföra en väsentligt ökad arbetsbelastning för riksdagen.

Civilbefälhavaren i femte civilområdet anser, att den föreslagna lagstiftningen icke bör reglera andra ingripanden än dem, som måste vidtagas vid krig eller krigsfara eller vid andra utomordentliga, av krig eller krigsfara föranledda förhållanden, d. v. s. även under övergångstid efter det kriget eller krigsfaran upphört. I andra fall bör enligt civilbefälhavarens mening särskild lagstiftning tillgripas.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap och *Kooperativa förbundet* ställer sig helt avvisande till förslaget att fullmaktslagstiftningen skulle gälla i andra lägen än krig och krigsfara.

Riksnämnden bestrider icke, att behov av fullmakter för Kungl. Maj:t kan föreligga även om riket icke är i krig eller krigsfara. Enligt riksnämndens uppfattning torde dock frågan om i vilken utsträckning och under vilka förutsättningar regleringsåtgärder bör tillgripas i fredstid ofta bli föremål

för delade meningar. Bestämmelser härom behövs icke i förväg, då det står Kungl. Maj:t och riksdagen fritt att vid behov besluta om erforderliga åtgärder. Härvid kan, om så finns lämpligt, förordnas att fullmaktslagarnas stadganden skall träda i kraft. Genom att de föreslagna bestämmelserna i 1 § andra stycket inskränker giltigheten till viss tid och till vissa förutsättningar uppdrages i förväg en gräns för riksdagens befogenhet att i framtiden medge tillämpning av lagarna. Detta förefaller riksnämnden egendomligt särskilt som det främsta syftet med lagarna är att ge befogenhet åt Kungl. Maj:t. Lagarna kan behövas även under andra förutsättningar än som angivits i förslaget. Riksdagen torde i så fall vara oförhindrad att medge detta och eventuellt kan paragrafen när som helst ändras. Riksnämnden kan därför icke finna något fog för de föreslagna bestämmelserna i 1 § andra stycket.

Kooperativa förbundet framhåller, att nämnda bestämmelser innebär en utvidgning i förhållande till gällande förfogandelag, eftersom hänvisning sker till ett knapphetsläge. Lagstiftningen kan nämligen sättas i kraft i nästan varje läge, då en internationell knapphet som påverkar även vårt land uppträder. Minskad tillgång på en eller annan förnödenhet, åtföljd av höga priser, är en vanligen återkommande företeelse på den internationella marknaden. Intet synes hindra att lagstiftningens ikraftträdande upptages till prövning vid varje sådant tillfälle, som är framkallat av utomordentlig händelse utom riket. Betänkandet innehåller ej heller någon definition på begreppen »knapphet» eller »fara för knapphet». Förbundet kan därför icke finna den förordade ramlagstiftningen ändamålsenlig för att bemästra knapphetssituationer i fredstid, vilka kan uppträda av högst växlande orsaker och åtföljas av högst växlande yttringar. För att lagstiftningen skall kunna träda i kraft i dessa fall fordras under alla förhållanden en, formellt sett, normal riksdagsbehandling. Det förefaller därför förbundet egendomligt, att denna behandling skulle avse frågan om, vilka delar av en i förväg uppgjord ramlagstiftning som skulle sättas i kraft, i stället för en proposition berörande erforderliga befogenheter för Kungl. Maj:t, avpassade efter särarten av den föreliggande situationen.

Även *grossistförbundet* finner själva begreppsbestämningen »knapphet eller betydande fara för knapphet» vara för tänjbar och obestämd. Enligt förbundets mening kan bakom ett fastslående av att knapphet är för handen ligga en bedömning med inslag av de mest skiftande politiska mål. Begreppsbestämningen är därför av föga betydelse för begränsningen av ett framtida handlande inom den av utredningen åsyftade ramen.

Bränslekommissionen däremot anser, att hänvisningen till ett knapphetsläge innebär en klar begränsning i förhållande till gällande förfogandelag. Det synes dock kommissionen riktigt, att denna begränsning görs.

Enligt *landsorganisationens* uppfattning inskränker lagstiftningen alltför snävt Kungl. Maj:ts befogenheter genom att hänföra ifrågasatta åtgärder till bristsituationer. Framför allt de i förslaget till ransoneringslag angivna åtgärderna måste betraktas såsom självklara från samhällets sida vid lösningen av försörjningsproblem av allmänt intresse.

Tolkningen av uttrycket »knapphet» har ytterligare berörts av tre remissinstanser.

Sålunda bör enligt *riksnämndens* mening under alla förhållanden ordet »knapphet» såsom alltför obestämt lämpligen utbytas mot ordet »brist».

Jordbruksnämnden betonar, att med uttrycket »knapphet» torde avses — förutom verklig brist — endast sådana utpräglade knapphetslägen, som gör en tillämpning av de föreslagna lagarna nödvändig.

Industriförbundet ifrågasätter, om icke förutsättningarna för tillämpning av fullmakterna bort skärfas, såtillvida att ingripanden icke borde få förekomma i andra fall än då fråga vore om förnödenhet som ur försörjnings synpunkt är *särskilt* viktig.

Utredningens förslag att knapphetsläget skall hänföra sig till utom riket inträffade utomordentliga händelser har föranlett uttalanden från några remissinstanser.

Sålunda understryker *Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare* angelägenheten av att utredningens förslag följs på denna punkt.

Priskontrollnämnden har icke något att invända mot förslaget, men betydelsen av förevarande begränsning får enligt nämndens mening icke överdrivas. Det torde nämligen i praktiken bli mycket svårt att objektivt klarlägga, huruvida t. ex. en bristande betalningsbalans uppstått på grund av utrikespolitiska eller inrikespolitiska förhållanden. Någon instans, som kan avgöra detta, torde icke finnas. Enligt nämndens uppfattning är det därför sannolikt, att en sådan fråga kommer att avgöras under vanliga parlamentariska former av regering och riksdag.

Handels- och industrikommissionen anlägger liknande synpunkter.

Bränslekommissionen ifrågasätter, huruvida icke även förhållanden vilka uppkommit till följd av inom riket inträffade händelser, såsom missväxt och isblockad i hamnarna, skall föras under fullmaktslagstiftningens tillämpningsområde. Sådana händelser är dock sällan av den omfattningen, att de förorsakar avsevärda försörjningssvårigheter. På grund härav ansluter sig kommissionen till utredningens ståndpunkt i denna fråga.

Bostadsstyrelsen erinrar om verkstadskonflikten år 1945 och den knapphet på olika förnödenheter som då hotade. Styrelsen finner emellertid tillräckliga skäl ej föreligga att frångå utredningens förslag, att inom riket inträffade händelser ej får föranleda tillämpning av fullmaktslagstiftningen.

Departementschefen.

Såsom i annat sammanhang betonats är grunden för en fullmaktslag, att sådana förhållanden kan inträda att Kungl. Maj:t bör ha frihet vidtaga en med lagen avsedd åtgärd utan att behöva inhämta riksdagens samtycke i form av vanlig lagstiftning. Vissa faktiska betingelser måste m. a. o. vara uppfyllda för att Kungl. Maj:t skall få använda de i lagen lämnade fullmakterna.

Alltsedan den första förfogandelagens tillkomst har, liksom beträffande flertalet fullmaktslagar, gällt att Kungl. Maj:t ägt förordna om tillämpning

av lagen, då riket befinner sig i krig eller krigsfara. Nödvändigheten härav har aldrig varit ifrågasatt och utredningen föreslår också, att denna ordning skall behållas samt tillämpas jämväl i fråga om den förordade ransoneringslagen. Ingen av remissinstanserna har haft något att erinra mot att Kungl. Maj:t, om landet råkar i krig eller krigsfara, får utnyttja samtliga de befogenheter som anses böra ingå i en allmän fullmaktslagstiftning av nu förevarande slag. Också enligt min mening talar alla skäl för en sådan ordning.

Förutom vid krig eller krigsfara får gällande förfogandelag tillämpas vid andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Stadgande härom återfanns redan i 1915 års förfogandelag och dess berättigande i och för sig har knappast varit omstridd. Meningarna har däremot stundom varit delade, när det gällt att bedöma huruvida berörda betingelser kan anses föreligga vid ett visst skede. Särskilt har meningsmotsättningarna framträtt under övergångstiden efter andra världskriget i samband med att förordnande om fortsatt tillämpning av nu gällande allmänna förfogandelag meddelats. Å ena sidan har anförts att de utomordentliga förhållanden, som alltjämt var för handen och nödvändiggjorde ransonerings- och regleringssystemets bibehållande, väsentligen hade sin grund i världskriget och att sålunda formellt hinder ej mötte att behålla lagen i kraft. Från åtskilliga håll har häremot invänts att begreppet »utomordentliga, av krig föranledda förhållanden» måste tolkas snävt och att, i allt fall ett par år efter krigets slut, betingelser för lagens tillämpning saknades; de förhållanden som åberopats hade i verkligheten andra orsaker, bl. a. inom riket inträffade händelser.

Det enklaste sättet att undvika antydda meningsskiljaktigheter är onekligen att låta den blivande fullmaktslagstiftningen träda i tillämpning, endast då riket kommer i krig eller krigsfara. Detta skulle medföra att särskild lag måste stiftas, så snart eljest någon åtgärd av det slag varom här är fråga skulle visa sig behöfelig. Denna utväg skulle tillfredsställa de företrädare för det enskilda näringslivet som i detta sammanhang — under åberopande av att en allmän fullmaktslagstiftning möjliggör alltför långt gående ingrepp i de enskildas frihet och egendom samt därför knappast uppfyller rättssäkerhetens krav — mer eller mindre bestämt motsatt sig att lagstiftningen skall vara tillämplig i fredstid. Hur beaktansvärda dessa synpunkter än är, talar å andra sidan åtskilliga skäl mot att göra en sådan inskränkning. Sålunda är det knappast möjligt att ange någon skarp gräns mellan begreppen krigsfara och andra utomordentliga förhållanden. Exempelvis kan under ett krig, som ej direkt berör vårt land, förhållandena växla från tid till annan, så att under vissa skeden krigsfara kan anses föreligga medan så icke är fallet under andra perioder. Begränsas lagstiftningens tillämplighet till tid, då riket är i krig eller krigsfara, kan också riskeras att begreppet krigsfara ges en alltför vidsträckt tolkning, vilket ur andra synpunkter kan vara olämpligt. Slutligen må erinras att de praktiska olägenheterna av en lagstiftning i det särskilda fallet mången gång är lika framträdande antingen den tillämnade åtgärden har sin grund i krig eller krigsfara eller den orsa-

kas av andra därmed jämställda händelser. Svårigheterna att förse befolkningen eller försvaret med viktiga förnödenheter kan vara lika påtagliga i båda fallen. Också här gäller att syftet med erforderliga åtgärder kan äventyras, om dessa blir kända i förväg, och att de därför måste kunna genomföras tillräckligt snabbt. Ett behörigt hänsyntagande till de olika synpunkter som sålunda kan anföras leder enligt min mening till att lagstiftningen icke kan begränsas till att avse allenast krig eller krigsfara utan att den måste kunna tillämpas även under andra förhållanden.

När det gäller att närmare ange övriga betingelser för lagstiftningens tillämplighet än krig och krigsfara, vari landet befinner sig, är det emellertid, med hänsyn till de betänkligheter som kan anföras mot en sådan lagstiftning, angeläget tillse att tillämplighetsområdet icke blir för vidsträckt och att hithörande stadganden blir så entydiga som möjligt. Utredningen har också strävat efter att tillgodose dessa båda synpunkter.

Sålunda bör enligt utredningens mening av lagtexten otvetydigt framgå, att inom riket knapphet eller betydande fara för knapphet måste ha uppkommit på förnödenhet för att Kungl. Maj:t skall få utnyttja fullmakterna. Den sålunda uppställda förutsättningen innebär — såsom utredningen framhållit — en avsevärd inskränkning i förhållande till vad som gäller enligt 1939 års allmänna förfogandelag. Denna begränsning synes mig fullt naturlig såsom överensstämmande med de riktlinjer, som uppdragits för att ange lagstiftningens allmänna syfte, nämligen att avhjälpa och förebygga knapphetslägen på försörjningsområdet. Det kan därför knappast anses tillrådligt att, såsom landsorganisationen förordar, låta lagstiftningen bli tillämplig även då sådant läge ej föreligger. Detta skulle innebära ett klart avsteg från nämnda syfte. — Med anledning av de uttalanden som ordet »knapphet» föranlett från ett par håll må framhållas, att det torde vara ogörligt att finna ett uttryck som icke lämnar utrymme för olika tolkningar. Ordet »knapphet» får visserligen anses ha en något vidare innebörd än »brist», men det innebär dock att tillgången på förnödenheten på ett påtagligt sätt understiger den normala. Också i fråga om uttrycket »betydande fara för knapphet» framträder svårigheterna att skapa ett begrepp som icke är tänjbart. Uttrycket synes dock vara tillräckligt tydligt för att icke bli misstolkat. De farhågor som grossistförbundet hyser i detta sammanhang synes mig överdrivna. Det saknas nämligen grundad anledning antaga, att statsmakterna skulle fastslå förhandenvaron av ett knapphetsläge enbart för att med hjälp av fullmaktslagstiftningen söka uppnå ett allmänpolitiskt mål. Slutligen bör i anslutning till industriförbundets yttrande betonas att en gradering mellan sådana förnödenheter, som är särskilt viktiga ur försörjningssynpunkt, och andra förnödenheter varken är möjlig eller lämplig. Även i detta sammanhang bör det räcka med den allmänna förutsättningen för lagstiftningens tillämplighet, nämligen att förnödenheten skall vara behövlig för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller i övrigt vara av vikt för befolkningen eller produktionen.

Såsom utredningen framhållit kan knapphet eller betydande fara för knapphet på förnödenhet uppkomma till följd av händelse som inträffat antingen inom eller utom riket. Utredningen avvisar tanken på att tilldragelser inom landet skulle kunna föranleda tillämpning av fullmaktslagstiftningen. Härav följer att exempelvis den föreslagna ransoneringslagen icke får tillgripas för att genomföra en handelsreglering i ett bristläge, som väsentligen har sin grund i arbetskonflikter, missväxt, ishinder o. dyl. Ingen av remissinstanserna har haft något att invända mot utredningens ståndpunkt. Ett par av dem ifrågasätter visserligen, om icke den förordade lagstiftningen borde vara tillämplig även i sådana fall, men de har slutligen stannat för att tillräckliga skäl härför icke kan anses föreligga.

Icke heller enligt min mening är anledning att frånga utredningens förslag. I fråga om tilldragelser inom riket av den art att de påverkar förhållandena på försörjningsområdet finns uppenbarligen möjligheter att följa utvecklingen. Plötsliga knapphetslägen torde sällan uppkomma och tiden lär där för medgiva lämpliga planeringsåtgärder i förväg. Skulle lagstiftning visa sig nödvändig, bör den ske i vanlig ordning.

Däremot har utredningen funnit erforderligt, att fullmaktslagstiftningen skall kunna utnyttjas om knapphetsläget uppkommit genom krig eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse. Obestriddligen är i sådant fall skälen för en tillämpning av lagstiftningen långt starkare. Vårt land kan i dylika fall ofta icke påverka händelseförloppet och kan oförmodat ställas inför ett läge, där knapphet på viktiga förnödenheter uppstått eller hotar och som icke går att bemästra genom import eller ökad inhemsk produktion.

Mot den av utredningen föreslagna lydelsen kan givetvis invändas att ordet »utomordentlig» icke är entydigt utan kan föranleda tolkningssvårigheter. Uppenbart är emellertid att de situationer som här åsyftas är så många och av så skiftande slag att det svårligen låter sig göra att i en lagtext uttömmande ange dem.

I likhet med utredningen finner jag, att ett krig mellan främmande stater är en sådan händelse som — därest övriga förutsättningar är uppfyllda — skall kunna föranleda lagstiftningens tillämpning, samt att det är i och för sig likgiltigt huruvida kriget pågår eller upphört eller om det innebär eller i ett tidigare skede inneburit fara för vårt land. Ett stadgande av detta innehåll måste för övrigt anses ha ännu större berättigande än det hade vid sin tillkomst. Ett krig förorsakar nämligen numera vanligen katastrofala rubbningar i de krigförande ländernas hela samhällsliv och verkningarna härav uppträder ofta bl. a. i form av påfrestningar för andra länders näringsliv på ett mera påtagligt sätt än tidigare.

Det kan icke förnekas att också andra utomlands timade tilldragelser än krig kan ha svåra och ej förutsedda följder för vårt land ur försörjningssynpunkt. Utredningen nämner i detta sammanhang främst världspolitiska spänningstillstånd, internationella råvaruallokeringar samt inbördeskrig eller andra inre oroligheter i främmande länder. De skäl som utredningen an-

fört för att sådana och liknande utomordentliga händelser bör möjliggöra ingripanden enligt fullmaktslagstiftningen synes mig bärande. Också här gör sig den senaste tidens snabba utveckling på olika områden starkt gällande. Tilldragelser som direkt hänför sig till ett eller flera land kan till följd av den alltmer framträdande internationella gemenskapen lätt påverka förhållandena i andra länder.

Såsom herr Herlitz och en del remissinstanser framhållit kan det själfallet många gånger vara vanskligt att bedöma, huruvida ett inom riket uppkommet knapphetsläge är en följd av utomlands inträffade händelser eller har andra orsaker. Det måste dock förutsättas, att prövningen av denna fråga blir noggrann och att den sker efter objektiva och sakliga grunder.

Vid ett ställningstagande till frågan om lagstiftningen skall gälla även under andra förhållanden än krig eller krigsfara bör även beaktas det i följande avsnitt framlagda förslaget, att Kungl. Maj:t under tid, då riket icke är i krig eller krigsfara, får begagna fullmakterna endast med samtycke av riksdagen, samt att samtycket kan begränsas till viss eller vissa fullmakter. Det ligger sålunda i riksdagens hand att avgöra, huruvida betingelserna för lagstiftningens tillämpning i allo är uppfyllda. Vidare blir det riksdagens sak att pröva, vilken eller vilka fullmakter som lämpligen bör lämnas med hänsyn till det föreliggande läget. Jag kan därför icke dela de betänkligheter, som från några handelskammars sida framförts mot tanken att samtliga i lagstiftningen inrymda fullmakter skall kunna tillämpas även om landet icke befinner sig i krig eller krigsfara.

På grund av det anförda tillstyrker jag utredningens förslag, att den allmänna fullmaktslagstiftningen skall kunna tillämpas — förutom då riket befinner sig i krig eller krigsfara — när till följd av krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet.

Slutligen må nämnas att jag icke biträder de synpunkter som anförts av riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. Det vill synas som om riksnämnden finner en i fredstid gällande fullmaktslagstiftning vara närmast till hinders, såvida den ej kan tillämpas även under andra betingelser än de av utredningen förordade. Av vad tidigare sagts torde emellertid framgå att det knappast kan tänkas uppkomma ett ur försörjningssynpunkt så allvarligt läge, att icke antingen fullmaktslagstiftningen får utnyttjas eller tiden medger andra planeringsåtgärder eller särskild lagstiftning. Den omständigheten att lagarna i fredstid får sättas i kraft endast under vissa betingelser torde å andra sidan icke — såsom jämväl Kooperativa förbundet och grossistförbundet tycks mena — föregripa eller försvåra åtgärder av samma eller liknande slag, därest under andra betingelser dylika åtgärder av statsmakterna bedöms som ändamålsenliga. Bedömandet måste rimligen bli detsamma, vare sig fullmaktslagstiftningen finns eller icke. I anslutning till handels- och industrikommissionens uttalande må till sist understrykas att den praktiska fördelen med en i fredstid tillämplig fullmaktslagstiftning framför allt är den, att riksdagsbehandlingen kan påbörjas kort tid efter det

den utomordentliga händelsen inträffat, eftersom tidsödande och omfattande förarbeten icke är erforderliga.

V. Giltighetstid och formella förutsättningar för lagstiftningens tillämpning.

Utredningen.

I betänkandet anförs att det knappast torde råda delade meningar om lämpligheten av att låta en allmän ransonerings- och förfogandelagstiftning gälla utan tidsbegränsning för det fall att landet kommer i krig eller krigsfara. En permanent lagstiftning är nämligen till stor fördel för det planeringsarbete som redan i fredstid måste göras för den militära och ekonomiska försvarsberedskapen, främst därför att de planerande myndigheterna får möjlighet att bedöma vilka ingripanden, som kan göras och hur dessa skall ske.

I fråga om lagstiftningens tillämpning i annat utomordentligt läge än då riket befinner sig i krig eller krigsfara erinrar utredningen om att enligt gällande förfogandelag riksdagens samtycke fordras för att lagen i sådant fall skall träda i kraft, samt att ett beslut härom kan avse högst ett år. Behålls denna ordning i den nya lagstiftningen, vilket utredningen — såsom av det följande framgår — finner lämpligt, kommer skillnaden mellan en permanent och en tidsbegränsad lagstiftning från riksdagens synpunkt att bli mycket liten.

Utredningen anser sig böra på grund av det anförda förorda, att den nya ransonerings- och förfogandelagstiftningen blir permanent.

När utredningen behandlat spørgsmålet om förutsättningarna för lagstiftningens tillämpning vid krig eller krigsfara, har den övervägt att — liksom förutsatts skola ske enligt lagen den 30 maj 1952 (nr 269) om skyldighet för civilförsvarspliktig att tjänstgöra vid krigsmakten — låta lagstiftningen träda i tillämpning utan särskilt förordnande och utan riksdagens godkännande, då riket kommer i krig. Utredningen har emellertid icke ansett sig böra tillstyrka en sådan ordning. Enligt utredningens mening torde det nämligen vara principiellt riktigt att upprätthålla kravet på att riksdagen skall godkänna ett förordnande om lagstiftningens ikraftträdande och att avvikelse härifrån icke bör ske i annat fall än då hinder möter att inhämta riksdagens godkännande. Sådant hinder kan visserligen uppkomma t. ex. vid ett modernt blixtkrig, men frågan har betydelse långt utöver området för denna lagstiftning och bör därför prövas i större sammanhang för att lösas efter enhetliga linjer i olika fall. Utredningen uttalar sig därför för att det nuvarande kravet på ett särskilt förordnande bibehålls också för det fall att riket råkar i krig. Med hänsyn till behovet av snabbt handlande måste Kungl. Maj:t å andra sidan ha befogenhet att vid krig eller krigsfara utan riksdagens samtycke förordna, att lagstiftningen skall tillämpas under viss kortare tid. Denna bör dock enligt utredningens mening vara längre än i gällande förfogandelag. Utredningen föreslår därför, att förordnande av nyssnämnt slag skall underställas riksdagen inom en månad,

vid äventyr att det eljest förfaller, och att förordnandet skall vara förfallet om det icke gillas av riksdagen inom två månader från det underställningen skett.

I fråga om lagstiftningens tillämpning under andra utomordentliga förhållanden än krig eller krigsfara anknyter utredningen delvis till de under föregående avsnitt angivna synpunkterna. Sålunda erinras om att behovet av en fullmaktslagstiftning icke är lika framträdande som under krig eller krigsfara och att de omständigheter, som kan föranleda tillämpning av lagstiftningen, är mycket växlande. Utredningen finner det vara en i det närmaste olöslig uppgift att i lagtext eller på annat sätt i förväg uttömmande ange dessa omständigheter. Ej heller är det möjligt att i förväg fastslå, i vilken omfattning fullmakter bör lämnas i ett visst läge. Vidare bör — såsom utredningen tidigare framhållit — riksdagen i möjlig utsträckning få tillfälle att göra sitt inflytande gällande. Utredningen anser därför, när fråga är om andra utomordentliga förhållanden än krig och krigsfara, den nuvarande ordningen vara riktig och ändamålsenlig. De i lagstiftningen lämnade fullmakterna bör sålunda under nyss angivna förhållanden kunna bringas i tillämpning, helt eller delvis, under en tid av högst ett år i sänder, därvid riksdagens samtycke alltid erfordras. Denna ordning medger, att fullmakternas omfattning och den tidrymd varunder de skall gälla kan bestämmas med hänsyn till det läge som råder när de lämnas. Utredningen framhåller därvid, att fullmakterna kan begränsas till att avse endast vissa förfogande- eller ransoneringsåtgärder. Bemyndigande att uttaga clearing- eller prisutjämningsavgifter krävs allenast under vissa förhållanden. Det är vidare möjligt att inskränka fullmakterna till vissa försörjningsområden, vissa varugrupper eller varor eller vissa behov. I fråga om fullmakternas giltighetstid framhålls, att det ibland kan visa sig lämpligt att bemyndigande lämnas för kortare tid än ett år, t. ex. för tid då riksdagssession icke pågår jämte den tid som beräknas åtgå för att riksdagen skall kunna besluta om förnyat bemyndigande. Jämväl i detta sammanhang betonar utredningen angelägenheten av att frågan om i vilken omfattning Kungl. Maj:t är i behov av de i lagstiftningen angivna fullmakterna ingående prövas av riksdagen, samt att tillämpningsförordnandet icke görs vidare än som vid varje särskilt tillfälle erfordras.

Herr Herlitz anser sig böra kraftigt understryka att lagstiftningens uppgift, till den del den ej avser tid då riket befinner sig i krig eller krigsfara, endast är att utgöra en ram, inom vilken Konung och riksdag får ingripa när ett vanskligt läge uppkommit. Utvecklingen skulle bli helt snedvriden, om det gjordes till regel att med en eller annan inskränkning sätta lagstiftningen i tillämpning. Tvärtom måste ett förordnande härom föregås av ett övertvägande, lika noggrant som då ny lag stiftas, huruvida och i vilken utsträckning Konungen bör utrustas med utomordentliga befogenheter. Försummas en sådan prövning, blir lagstiftningen ett medel för en djupgående omvandling av vårt statsskick. Enligt herr Herlitz' åsikt hade det varit önsk-

vårt med en föreskrift som uttryckligen anger, att förutsättningen för förordnandet är att det uppkomna läget gör ingripanden enligt lagstiftningen nödvändiga.

Remissinstanserna.

icke någon av remissinstanserna har något i och för sig att erinra mot att den föreslagna lagstiftningen görs permanent och utfärdas redan i fredstid.

Den av utredningen ej godtagna utvägen att låta lagstiftningen automatiskt träda i tillämpning när riket råkar i krig har behandlats av *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *civilbefälhavaren i femte civilområdet*.

Länsstyrelsen kan ej dela utredningens uppfattning i detta hänseende. Enligt länsstyrelsens mening bör den föreslagna lagstiftningen för att fylla kravet på en godtagbar beredskap träda i automatisk tillämpning senast vid den tidpunkt riket kommer i krig. Man måste räkna med att ett krig numera kan öppnas utan varsel och medföra sådana följder, att ett tillämpningsförordnande icke utan betydande tidsutdräkt kan utfärdas. Vidare kan inträffa att ett meddelande om ett utfärdat förordnande på grund av förbindelseavbrott eller liknande kommer myndigheterna för sent tillhanda.

Civilbefälhavaren ansluter sig till dessa synpunkter och ifrågasätter, om icke de båda lagarna borde träda i automatisk tillämpning såväl vid krig som krigsfara. *Civilbefälhavaren* framhåller, att de ämbets- och tjänstemän, som under sådana förhållanden skall tillämpa lagarna, måste ha visshet om att de gäller. Denna kan icke uppnås på annat sätt än genom en föreskrift, att författningen ifråga vid en viss tidpunkt träder i automatisk tillämpning. Enligt *civilbefälhavarens* mening synes denna tidpunkt böra bestämmas till senast den dag, då Kungl. Maj:t låter tillkännage beredskapstillstånd genom beredskapslarm. Denna ordning gäller enligt den tillämpningskungörelse, som utfärdas i anslutning till rekvisitionslagen.

Remissinstanserna har icke i princip något att invända mot förslaget att Kungl. Maj:t skall i förväg inhämta riksdagens samtycke för att i annan utomordentlig situation än krig eller krigsfara få tillämpa i lagstiftningen inrymd fullmakt och att riksdagens beslut härom kan avse högst ett år.

I anslutning till förslaget att den allmänna fullmaktslagstiftningen skall bli permanent har *arbetsmarknadsstyrelsen*, *jordbruksnämnden*, *riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap* och *civilbefälhavaren i första civilområdet* upptagit frågan om nödvändigheten av att komplettera lagstiftningen med en fullmaktslag på tjänstepliktens område.

Sålunda anför *riksnämnden*, att bestämmelserna i den föreslagna allmänna fullmaktslagstiftningen icke är tillräckliga för att nå det avsedda syftet. Ett åläggande att tillverka varor eller verkställa forsling kan icke efterkommas, om vederbörande företagare icke har erforderlig arbetskraft. Vid planläggningen har det visat sig, att detta i flera fall kan befaras beträffande krigsviktiga företag. Det är i hög grad önskvärt, att värnpliktiga förbehålls

krigstjänst, och därför bör värnpliktiga inom särskilt krigsviktiga företag såvitt möjligt ersättas med icke-värnpliktiga från arbetsområden av mindre betydelse. Härför behövs emellertid en tjänstepliktslag, som är tillgänglig redan i fredstid såsom fullmaktslag att tillämpas vid krig eller krigsfara.

Arbetsmarknadsstyrelsen tillägger, att avsaknaden av en fullmaktslag på tjänstepliktslagens område medför att efter ett krigsutbrott vederbörande myndigheter kan komma att under kortare eller längre tid stå utan befogenheter att vidtaga effektiva åtgärder på arbetsmarknadsområdet.

Departementschefen.

De under första världskriget utfärdade allmänna förfogandelagarna var tidsbegränsade; de gällde högst ett år i sänder. Samma ordning tillämpades ursprungligen beträffande 1939 års förfogandelag. Förfoganderättskommittén föreslog emellertid i sitt år 1949 framlagda betänkande angående vissa ändringar i förfogandelagen, att denna i fortsättningen skulle gälla för obestämd tid. I den proposition (nr 210/1949) som på grundval av betänkandet utarbetades förklarade föredragande departementschefen sig biträda själva tanken i detta förslag, men med hänsyn till den blivande grundliga översynen av lagen förordades att giltighetstiden i avvaktan på resultatet härav skulle begränsas till utgången av år 1952. Detta blev också riksdagens beslut. Sedermera har lagen förlängts till den 1 juli 1954.

Vid bedömande av spørsmålet, huruvida den föreslagna fullmaktslagstiftningen bör göras permanent eller tidsbegränsad, måste till en början beaktas att den skall tillämpas, då riket befinner sig i krig eller krigsfara. Såsom i andra sammanhang betonats är det av synnerlig vikt att Kungl. Maj:t omedelbart kan utnyttja sina befogenheter enligt lagstiftningen, om något av dessa båda fall inträffar. Den första förutsättningen för att så skall kunna ske är, att den lagstiftning som inrymmer befogenheterna är i kraft. Ur denna synpunkt är det av ringa värde att allenast ha en tidsbegränsad fullmaktslagstiftning. Risken för ett oväntat angrepp på vårt land torde aldrig kunna helt uteslutas, och statsmakterna skulle med hänsyn härtill vara tvingade att förlänga giltighetstiden varje gång denna utlöpt. Det framstår också såsom föga ändamålsenligt att, så länge riket befinner sig i krig eller krigsfara, med vissa mellanrum behöva stifta särskild lag allenast för att utsträcka nämnda tid. Härtill kommer, såsom utredningen framhållit, att en permanent lagstiftning är till stor fördel för det planeringsarbete som nödvändigt måste utföras i förväg för att möta svårigheterna på försörjningsområdet vid krig eller krigsfara.

Om det sålunda framstår såsom riktigt och ändamålsenligt att lagstiftningen, i vad den hänför sig till krig och krigsfara, får gälla utan tidsbegränsning, är frågan mera vansklig i vad den rör lagstiftningens tillämpning under fredstid. I ett sådant läge är tidsnöden icke så påtaglig, och det kan därför med hänsyn till de principiella betänkligheterna ifrågasättas, om lagstiftningen verkligen bör äga giltighet för obegränsad tid. I detta sammanhang erinrar utredningen, att enligt gällande förfogandelag riksdagens

samtycke krävs för att lagen skall få tillämpas, då riket icke befinner sig i krig eller krigsfara, och att samtycket gäller för högst ett år varje gång. Såsom utredningen framhåller, medför denna omständighet att skillnaden mellan en permanent och tidsbegränsad lagstiftning blir ringa ur riksdagens synpunkt. Denna ordning bör enligt vad nedan sägs behållas.

På grund av det anförda finner jag mig böra förordna bifall till utredningens, av remissinstanserna utan erinran lämnade förslag, att de blivande förfogande- och ransoneringslagarna icke skall vara tidsbegränsade.

Enligt gällande förfogandelag är den formella förutsättningen för att lagen skall träda i tillämpning, att Kungl. Maj:t förordnar härom. Befinner sig riket i krig eller krigsfara, må förordnandet meddelas utan riksdagens hörande. Skyldighet föreligger dock att inom viss kortare tid inhämta riksdagens samtycke. Enligt utredningens förslag skall i huvudsak samma ordning tillämpas beträffande de ifrågasatta förfogande- och ransoneringslagarna. Utredningen har dock övervägt tanken att låta lagarna träda i automatisk tillämpning, om riket kommer i krig. Det framhålls att vid ett modernt blixtkrig hinder kan möta att inhämta riksdagens godkännande. Av principiella skäl vill emellertid utredningen upprätthålla kravet på sådant godkännande och anser frågan böra prövas i större sammanhang för att lösas efter enhetliga linjer i skilda fall. I likhet med ett par remissinstanser finner jag emellertid, att lagarna knappast skulle fylla sin uppgift som beredskapslagar på ett tillfredsställande sätt, om de icke träder i tillämpning i samma ögonblick som kriget bryter ut. Det kan framhållas att andra fullmaktslagar som behandlats under senare år utformats så att de blir automatiskt tillämpliga, om landet skulle råka i krig. Detta gäller ej endast den av utredningen särskilt omnämnda lagen utan även — sedan den 12 mars 1953 — lagen den 13 mars 1942 (nr 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. Också förslaget till krigssjukvårdslag har en bestämmelse av denna innebörd. På grund härav vill jag förordna att de blivande förfogande- och ransoneringslagarna skall, därest riket kommer i krig, träda i tillämpning utan särskilt förordnande och utan riksdagens godkännande.

Kravet på en omedelbar tillämpning är icke lika starkt, då riket kommer i krigsfara. I sådant fall torde Kungl. Maj:ts förordnande kunna avvaktas och ej heller synes det vara till olägenhet, om riksdagens godkännande måste begäras och lämnas inom viss tid efter det förordnandet meddelats. Den för nuvarande förfogandelag i detta hänseende gällande ordningen bör därför, såsom utredningen förordat, tillämpas i fråga om den blivande fullmaktslagstiftningen. Utredningens förslag, att den tidrymd inom vilken riksdagen efter underställandet skall lämna sitt godkännande bör utsträckas från en till två månader, synes ändamålsenligt och tillstyrks därför.

Vad slutligen angår tid, då riket icke är i krig eller krigsfara, innebär utredningens förslag att Kungl. Maj:t må förordna om till-

lämpning av lagstiftningen endast under förutsättning av riksdagens samtycke. Sådant förordnande får vidare enligt förslaget meddelas för högst ett år i sänder och kan inskränkas till en eller flera fullmakter. Mot förslaget, som i denna del bygger på nuvarande förfogandelag, har remissinstanserna icke haft något i och för sig att invända. Enligt min mening är den föreslagna ordningen ägnad att minska de betänkligheter, som ur principiell synpunkt kan anföras mot en också i fredstid gällande allmän fullmaktslagstiftning. Kravet på riksdagens samtycke borgar för att de tilltänkta lagarna icke utnyttjas för ändamål, som strider mot deras syfte. Frågan, huruvida samtliga förutsättningar för lagarnas tillämpning är för handen, avgörs under sedvanliga parlamentariska former. Vid riksdagsdebatterna kan frågan allsidigt belysas och riksdagen kan tillse, att endast sådana fullmakter lämnas som är behöfliga med hänsyn till föreliggande läge. Dessutom har riksdagen möjlighet att avpassa fullmakternas giltighetstid efter förhållandena i det särskilda fallet. Överhuvud finns alla förutsättningar för att hithörande spörsmål skall bli lika noggrant prövade av riksdagen som då det gäller att antaga ny lag. Enligt min mening saknas skäl förmoda att riksdagen skulle försumma att göra en sådan prövning. Särskild föreskrift om att ingripanden enligt lagstiftningen får ske endast då läget så påkallar synes mig därför överflödig. På grund av det anförda tillstyrker jag utredningens förslag.

Slutligen må framhållas att frågan, huruvida den föreslagna fullmaktslagstiftningen bör kompletteras med en fullmaktslag på tjänstepliktens område, icke kan lösas redan i detta sammanhang. Härför fordras särskilda undersökningar och överväganden, vilka skulle medföra en ej önskvärd försening av den lagstiftning varom nu är fråga.

VI. Riksdagens medverkan vid tillämpning av lämnade fullmakter.

Utredningen.

Inledningsvis erinras om att riksdagen genom en fullmaktslag överlåter bestämmanderätten i en rad olika frågor till Kungl. Maj:t och detta huvudsakligen för att kravet på snabbhet och effektivitet skall tillgodoses. Utredningen understryker därvid vikten av att icke gå längre än som betingas av detta krav och upptager till behandling frågan, huruvida icke riksdagen på något sätt kan beredas tillfälle att utöva inflytande även vid tillämpningen av lämnade fullmakter, utan att berörda krav eftersätts. Det framhålls att spörsmålet har betydelse främst, då det gäller fullmakter som hänför sig till andra utomordentliga förhållanden än när riket befinner sig i krig eller krigsfara.

Utredningen undersöker olika vägar för riksdagens medverkan i nyssnämnda hänseende. Därvid behandlas först spörsmålet huruvida det bör åligga Kungl. Maj:t att, när fullmakterna begärs, lämna riksdagen en redogörelse för de ingripanden, som avses skola genomföras, och därigenom göra det möjligt för riksdagen att närmare uttala sig om dessa. Efter att ha redovisat

de skäl, som talar mot en sådan anordning (betänkandet s. 93—94), finner utredningen, att lagstiftningen icke bör upptaga ett stadgande av dylik innebörd. I stället anser utredningen att det bör överlämnas åt Kungl. Maj:t att med utgångspunkt från de förhållanden, som råder då bemyndigandet begärs, bedöma huruvida en redogörelse för tilltänkta åtgärder kan och bör lämnas samt vad den bör omfatta. Utredningen betonar vikten av att redogörelsen icke innehåller något som kan framkalla rykte om att ransonering av hamstringsmjölig vara är förestående, enär sådana rykten kan medföra stora skadeverkningar, även om de är osanna. Å andra sidan framhålls att, om skadeverkningar icke kan befaras, redogörelse bör lämnas riksdagen.

I fortsättningen dryftar utredningen möjligheten av att i lagstiftningen införa ett stadgande av innebörd, att fullmakterna begränsas till att ge Kungl. Maj:t rätt att förordna om provisoriska regleringsåtgärder, varefter riksdagen i efterhand avgör om regleringarna skall bestå eller ej. Utredningen erinrar om att denna fråga behandlades av 1949 års riksdag i samband med prövningen av förfoganderättskommitténs förslag till vissa ändringar i gällande förfogandelag, men att de praktiska olägenheter, som skulle följa med ett sådant stadgande, ansågs vara alltför stora (betänkandet s. 94—96). Utredningen delar de betänkligheter, som sålunda framförts mot att genom ett uttryckligt stadgande i en allmän fullmaktslag tillerkänna Kungl. Maj:t allenast en villkorlig befogenhet. Det framhålls också att — om i visst läge med fog kan göras gällande att en sålunda beskaffad fullmakt skulle räcka för att uppnå de syften lagstiftningen avser att tillgodose — en sådan begränsning kan ske i samband med att fullmakten lämnas.

En annan möjlighet att bereda riksdagen ökat inflytande i detta hänseende är — framhåller utredningen — att riksdagen vid tillkomsten av de åtgärder, som skall genomföras med stöd av lämnade fullmakter, representeras av något lämpligt organ, med vilket samråd sker innan åtgärderna vidtages (betänkandet s. 96—98). Utredningen erinrar därvid om att riksbanks- och riksgäldsfullmäktige enligt regeringsformen tillagts vissa uppgifter såsom förtroendemän för riksdagen. Det framhålls också att utrikesnämnden är ett permanent organ, som kan anses representera riksdagen, nämligen i utrikespolitiska angelägenheter. Vidare omnämner utredningen, att 1951 års riksdag behandlade ett motionsvis väckt förslag om inrättande av ett organ med parlamentarisk anknytning för kontinuerliga överläggningar i försvarsfrågor men att förslaget icke ledde till någon riksdagens åtgärd. För egen del ger utredningen uttryck för den uppfattningen att den bästa lösningen för att öka riksdagens inflytande på de åtgärder, som i kris-tider måste genomföras på folkförsörjningens område, är att låta representanter för riksdagen medverka vid ärendenas beredning. Utredningen vill dock icke förordna en anordning, där riksbanksfullmäktige, riksgäldsfullmäktige eller utrikesnämnden företräder riksdagen. Eftersom det för närvarande icke finns något permanent riksdagsorgan, som bättre än de nu nämnda lämpar sig för medverkan i försörjningspolitiska ärenden, anser utredningen det böra närmare undersökas, huruvida icke ett särskilt organ

för sådan medverkan bör tillskapas. Denna fråga, som torde kräva grundlagsändring, bör emellertid enligt utredningens uppfattning tagas upp i ett större sammanhang. Inrättandet av ett eller flera sådana organ kan nämligen vara av betydelse på andra områden än folkförsörjningens.

Slutligen har utredningen övervägt den anordningen, att det vid fullmakternas beviljande uttryckligen föreskrivs att meddelande om åtgärder som vidtagits med stöd av fullmakterna skall lämnas riksdagen. Därvid redogör utredningen för de överväganden, som tidigare i olika sammanhang gjorts i denna fråga i anslutning till gällande förfogandelag, varjämte utredningen närmare undersöker de olika möjligheter som för närvarande står Kungl. Maj:t till buds för att underrätta riksdagen om vidtagna åtgärder (betänkandet s. 99—102). Utredningen uttalar, att det ur många synpunkter är lämpligt att riksdagen i en eller annan form får meddelande om åtgärder, som genomförts med stöd av givna fullmakter. Enligt utredningens mening är det dock uppenbart, att meddelanden jämlikt § 56 riksdagsordningen är ett system som av flera skäl icke kan förordas i detta sammanhang. Det är i stället naturligt att Kungl. Maj:t, när ny fullmakt begärs av riksdagen, utförligt redogör för de ingripanden, som gjorts på grundval av den tidigare fullmakten. Därjämte torde redogörelse för vidtagna åtgärder kunna lämnas riksdagen i samband med remissdebatter, allmänna ekonomiska debatter och dylikt eller i samband med framställningar om anslag åt krismyndigheter eller i andra sammanhang. Utredningen anser emellertid särskild lagföreskrift härutinnan icke vara erforderlig.

Remissinstanserna.

Endast tre av remissinstanserna har berört denna fråga.

Grossistförbundet och *industriförbundet* biträder utredningens uppfattning, att en särskild utredning bör komma till stånd för att undersöka frågan, huruvida icke ett särskilt organ för riksdagens medverkan bör tillskapas.

Skånes handelskammare förordar införandet av en föreskrift, enligt vilken Kungl. Maj:t skulle vara skyldig att i efterhand redovisa för de lagstiftningsåtgärder, som vidtagits med stöd av fullmakter, lämnade av riksdagen vid krig eller krigsfara.

Departementschefen.

Såsom i andra sammanhang nämnts kan de åtgärder, som Kungl. Maj:t under närmare angivna förutsättningar får vidtaga med stöd av den blivande fullmaktslagstiftningen, innebära allvarliga ingrepp i näringslivet och enskildas rätt. Med hänsyn härtill är det i och för sig önskvärt att riksdagen i en eller annan form kan övertyga sig om att åtgärderna icke blir mer ingripande än nödvändigt. Framförallt gäller detta under tid, då riket icke är i krig eller krigsfara. Utredningen har ägnat detta spörsmål särskild uppmärksamhet och noga prövat de olika vägar som står till buds. I allt väsentligt kan jag biträda de slutsatser vartill utredningen kommit.

På de av utredningen anförda skälen finner jag det sålunda icke böra föreskrivas skyldighet för Kungl. Maj:t att i samband med att fullmakter begärs lämna riksdagen redogörelse för de åtgärder som avses bli genomförda. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida och i vilken omfattning en sådan redogörelse kan lämnas utan att syftet med den begärda fullmakten äventyras till skada för folkförsörjningen.

Spörsmålet om lämpligheten av att göra en utav Kungl. Maj:t genomförd regleringsåtgärd beroende av riksdagens godkännande i efterhand behandlades ingående redan i samband med 1949 års ändringar i nuvarande förfogandelag. Statsmakterna fann dock då, att flera omständigheter talade mot en dylik ordning. Sålunda framhölls att en endast provisoriskt gällande reglering skulle medföra osäkerhet och ovisshet samt hålla samtidigt med regleringens införande träffade överenskommelser svävande, ävensom att riksdagen kunde känna sig nödsakad att taga ansvaret för en dylik reglering för att därigenom undvika olägenheterna av att kullkasta redan vidtagna åtgärder. Samma invändningar kan fortfarande göras mot tanken att i en allmän fullmaktslagstiftning tillerkänna Kungl. Maj:t endast villkorliga befogenheter. Vidare bör beaktas att ett underställningsförfarande av detta slag kan medföra en avsevärd arbetsbelastning för statsmakterna. Såsom utredningen erinrar torde hinder ej möta för riksdagen att under tid, då riket icke är i krig eller krigsfara, om så anses lämpligt i det särskilda fallet föreskriva, att endast provisoriska åtgärder får vidtagas med stöd av lämnad fullmakt.

Den av utredningen anvisade vägen att låta riksdagen företrädas av ett särskilt organ, med vilket Kungl. Maj:t samråder innan åtgärder genomförs på grundval av meddelade fullmakter, synes vara i och för sig framkomlig. Såsom utredningen påpekat torde dock de nuvarande permanenta organen — riksbanks- och riksgäldsfullmäktige samt utrikesnämnden — knappast vara lämpade att medverka vid rent försörjningsmässiga avgöranden. På grund härav och då frågan om skapandet av ett nytt organ med denna och andra liknande uppgifter fordrar särskilda undersökningar och överväganden finner jag lika med utredningen, att denna fråga, om så anses lämpligt, får lösas i ett större sammanhang.

Slutligen avstyrker jag i likhet med utredningen ett uttryckligt stadgande om skyldighet för Kungl. Maj:t att underrätta riksdagen om de åtgärder, som genomförts med stöd av lämnade fullmakter. Bl. a. torde det icke vara tillrådligt att binda en sådan redogörelse vid viss form. Jag vidhåller också min i propositionen nr 193/1951 uttalade åsikt, att meddelanden enligt § 56 riksdagsordningen icke är ett ändamålsenligt förfarande. Det sagda innebär självfallet icke, att redogörelse till riksdagen om vidtagna åtgärder ej skall lämnas. Härför finns dock flera andra möjligheter. Sålunda kan, såsom utredningen betonat, redogörelser avges — förutom i form av svar på enkla frågor eller interpellationer — vid remissdebatter eller allmänna ekonomiska debatter. Vidare är det naturligt, att Kungl. Maj:t i samband med att nya fullmakter begärs eller då en allmän översikt av det ekonomiska läget lämnas redogör för hur meddelade fullmakter utnyttjats.

VII. Ersättningsgrunder vid förfoganden enligt en allmän förfogandelag.

Utredningen.

Under detta avsnitt lämnas först en utförlig redogörelse för de ersättningsgrunder som hittills tillämpats vid förfoganden och för de överväganden som gjorts i anslutning till ersättningsreglernas utformning (betänkandet s. 103—112). Därvid framhåller utredningen, att i samband med tillkomsten av 1941 års prisregleringslag en viss samordning skett av grunderna för ersättningar i anledning av förfoganden samt reglerna för den allmänna priskontrollen, sådana dessa utformats i prisregleringslagen. Enligt utredningens åsikt är behovet av en dylik samordning särskilt påfallande i vissa fall. I fråga om vara, som åsatts normalpris enligt prisregleringslagen, kan sålunda ersättningen vid förfogande icke gärna bestämmas till högre belopp än normalpriset. Varuinnehavaren skulle nämligen då bli mindre benägen att genom frivillig försäljning avyttra varan till gällande normalpris. Å andra sidan kan det enligt utredningens mening icke komma i fråga att fastställa lägre ersättningar i samband med förfoganden än de normalpris som kan erhållas vid frivillig avyttring. Gällande förfogandelag har också godtagit principen, att ett enligt prisregleringslagen fastställt pris skall tillämpas även vid förfoganden.

I fortsättningen framhåller utredningen, att en förfogandelag också måste upptaga bestämmelser om grunder för fastställande av ersättning för sådana nyttigheter som icke direkt omfattas av priskontrollen. Ofta beror det på en tillfällighet vilka varor som vid en viss tidpunkt är underkastade priskontroll. Det synes därför mest rättvist och följdriktigt att, då nyttighet tages i anspråk enligt förfogandelagen, tillämpa i huvudsak samma grunder för ersättnings bestämmande, vare sig nyttigheten är föremål för priskontroll eller icke.

Det anförda leder enligt utredningens uppfattning närmast till att de allmänna grunderna för ersättning jämlikt förfogandelagen utformas på ungefär samma sätt som reglerna för fastställande av priser enligt prisregleringslagen. Enligt sistnämnda lag är skäligheten avgörande vid bestämmande av normalpris. I förfogandelagen skulle sålunda endast behöva stadgas, att ersättning vid förfoganden skall utgå med belopp som prövas skäligt. Till ledning för prövningen skulle då ligga de direktiv som vid varje tillfälle gäller för den allmänna priskontrollen.

Utredningen betonar emellertid, att vissa olägenheter kan uppstå av en så allmän formulering som förekommer i prisregleringslagen. Förutsättning måste i så fall vara, antingen att den prisreglerande myndigheten blir företrädd i den eller de nämnder, som skall handlägga ersättningsfrågor enligt förfogandelagen, eller att dessa nämnder fortlöpande underrättas om priskontrollens direktiv. En sådan ordning skulle kunna genomföras utan större svårigheter, om ersättningarna enligt förfogandelagen bestämdes av ett centralt organ, men frågan kommer i annat läge därest — såsom utred-

ningen föreslår — fastställandet av ersättningarna överlämnas åt ett flertal lokala organ som första instans. Utredningen finner det därför önskvärt, att grunderna för ersättning enligt förfogandelagen även i fortsättningen närmare anges i lagtexten.

Enligt nuvarande direktiv för priskontrollen är huvudregeln, att normalpris för förnödenhet skall beräknas så att priset täcker produktions- och anskaffningskostnaderna jämte skälig handelsvinst, därvid dessa kostnader beräknas med ledning av återanskaffningsprisprincipen. Enligt utredningens mening bör dessa grunder i förfogandelagen kunna uttryckas på det sätt, att ersättning för förnödenhet som ställs till kronans förfogande eller för tjänst som utförs för kronans räkning skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återanskaffning av sådan förnödenhet eller vid utförande av sådan tjänst. Med nödvändiga kostnader förstås här icke kostnaderna i det särskilda fallet utan kostnaderna hos rationellt arbetande företag. Vidare framhåller utredningen att till kostnader vid produktion av förnödenhet bör räknas kostnader för råvaror, arbetslöner — däri inbegripet skälig ersättning till företagaren för hans egen arbetsinsats — avskrivning på byggnader och inventarier enligt grunder som gäller för den statliga priskontrollen, för närvarande återanskaffningsprisprincipen, allmänna förvaltningskostnader och andra omkostnader samt skälig förräntning av det i företaget investerade kapitalet, värderat efter nyssnämnda grunder. Utredningen framhåller i anslutning härtill, att i kostnaderna ingår även vad som i gällande lag oegentligt benämns handelsvinst. Vad utredningen sålunda anfört om kostnader vid produktion bör i tillämpliga delar gälla även distribution och dylikt. I sådant fall där förnödenheten ej kan återanskaffas bör man enligt utredningens åsikt använda återanskaffningsvärdet vid den tidpunkt, då förnödenheten senast anskaffats.

Utredningen förordar, att gällande förfogandelags bestämmelser om upprättande i förväg av *taxor* efter vilka ersättning utgår behålls, samt att jämlikt prisregleringslagen fastställda priser — såsom för närvarande — är tillämpliga vid förfoganden som om de varit upptagna i taxa.

I detta sammanhang kommer utredningen in på frågan om vilken verkan som bör tillerkännas *stoppris* vid bestämmande av ersättning i samband med förfoganden. Därvid erinras om att gällande förfogandelag icke som taxepreis godkänner ett ej prövat individuellt stoppris. Utredningen betonar, att denna fråga kan ses ur två synpunkter. Sålunda kan krävas att med taxepreis skall jämnställas endast priser, som är lika för alla inom visst område. I så fall kan blott normalpris användas som taxepreis. Å andra sidan kan fordras att ersättning enligt förfogandelagen skall överensstämma med det pris, som skulle erhållas vid fri försäljning. Då bör både normalpriser och stoppriser likställas med taxepreis. Utredningen tillägger, att det ur nu angivna synpunkter icke är någon skillnad mellan stoppriser, som prövats av priskontrollnämnden, och stoppriser som icke blivit föremål för sådan prövning. Enligt utredningens mening överensstämmer individuella

stoppriser, vare sig de blivit prövade eller ej, oftast bättre med de faktiska kostnadsförhållandena än vad normalpriserna gör. Detta gäller i varje fall under tiden närmast efter prisstoppets genomförande. Det står också varje säljare fritt att när som helst få individuellt stoppris prövat efter skälighetsprincipen. Visserligen kan invändas att sådana priser under en krisperiod med stigande priser icke följer utvecklingen utan släpar efter, men denna invändning gäller även normalpris och särskilt fastställda taxepriiser. Utredningen anser att också praktiska skäl talar för att samtliga enligt prisregleringslagen gällande priser godtages som taxepris. Den nuvarande ordningen att såsom taxepris godkänna ett av priskontrollnämnden prövat individuellt stoppris men icke stoppris, som grundar sig endast på Kungl. Maj:ts beslut om allmänt prisstopp, förefaller utredningen högst irrationell. För närvarande torde praktiskt taget alla stoppriser tillhöra den förra gruppen.

På anförda skäl föreslår utredningen, att samtliga enligt prisregleringslagen gällande priser skall anses som taxepris. Vidare förordas att en ny förfogandelag skall upptaga den nuvarande jämkningsregeln, enligt vilken ersättningen kan bestämmas till högre belopp än taxepriset, därest tillämpningen av detta pris på grund av särskilda omständigheter skulle innefatta obillighet.

Härefter behandlar utredningen frågan om ersättning vid produktions-, lagrings- och forslingsålägganden. Därvid framhålls att det icke synes vara i enlighet med vedertagna rättsgrundsatser att tvinga någon att utföra viss prestation med förlust för honom själv. Enligt de för priskontrollen nu gällande direktiven får emellertid prishöjning i allmänhet ej medges, såvida icke verkställd lönsamhetsberäkning visar att i annat fall verksamheten inom företaget eller branschen som en helhet kommer att ge en avkastning som uppenbarligen är för låg. Dessutom skall vid prissättningen hänsyn tagas till förhållandena hos rationellt arbetande företag. Dessa regler kan medföra, att vissa företagare icke utan förlust kan frambringa förnödenheter till taxepris. Bestämmelserna om ersättning vid åläggande enligt en förfogandelag bör därför enligt utredningens mening icke läsas fast vid prisregleringslagens priser och ej heller vid de särskilt fastställda taxepriserna. Utredningen framhåller, att man vid utformningen av dessa bestämmelser kan välja mellan flera alternativ. En möjlighet är sålunda att låta de allmänna reglerna för bestämmande av ersättning formellt gälla även för nu förevarande fall men medge den ersättningsberättigade att efter särskild prövning få högre ersättning, i den mån så fordras för att han skall undgå förlust. Vidare kan en specialregel för dessa fall anknyta till den nyss omnämnda jämkningsregeln, enligt vilken ersättningen kan höjas när en tillämpning av huvudreglerna skulle innefatta obillighet. Utredningen förordar för sin del den lösningen, att till jämkningsregeln fogas en bestämmelse av innehåll, att tillämpning av taxepris alltid skall anses innefatta obillighet, därest den som drabbats

av åläggande att frambringa förnödenhet, verkställa försling eller lagra förnödenhet icke får gottgörelse för sina nödvändiga kostnader.

Beträffande ersättning vid förfogande, som innebär att egendom tages i anspråk med nyttjanderätt, förordar utredningen att gällande bestämmelser behålls. Utredningen anser också, att de nuvarande reglerna om ersättning för vård- och transportkostnader i vissa fall vid avstående av förnödenhet införs i en ny förfogandelag. Vidare upptager utredningens förslag den nu gällande regeln att, om förfogandeförbud (beslag) hävs eller eljest upphör utan att förnödenheten avstås, kronan skall gälda skälig ersättning för skada, som åsamkats förnödenheten till följd härav.

Slutligen framhåller utredningen att grunderna för ersättning i anledning av rekvisition enligt rekvisitionslagen för närvarande är desamma som för ersättning vid förfogande enligt förfogandelagen. Därest utredningens förslag godtages, bör ersättningsreglerna i rekvisitionslagen bringas i överensstämmelse med de nya bestämmelserna i förfogandelagen.

Remissinstanserna.

Ingen av remissinstanserna har haft något i och för sig att invända mot principen att ersättning enligt förfogandelagen skall utgå efter de grunder som gäller för den allmänna priskontrollen.

Allmänt anför emellertid *grossistförbundet*, att de för priskontrollen för närvarande gällande direktiven icke är så utformade, att de tillgodoser kravet på ekonomisk rättssäkerhet. En lagstiftning av den ekonomiskt genomgripande natur som den nu föreslagna ter sig enligt förbundets mening utomordentligt betänkelig, då som faktisk grund för tillämpningen ligger regler, vilka av Kungl. Maj:t i administrativ ordning fastställts för den priskontrollerande verksamheten. Dessa regler har förändrats och anpassats efter växlande politiska mål. Det är underförstått, att prisregleringslagen också i fortsättningen skall kunna användas som ett medel i Kungl. Maj:ts hand för att tillgodose allmänna politiska syften. För att det skall vara möjligt att inom ramen av en beredskapslagstiftning upprätthålla kravet på rättssäkerhet för den enskilde, är det nödvändigt att skapa garantier för att även prisdirektiven erbjuder full rättssäkerhet och ej tjänar andra syften än som föranlett den föreslagna fullmaktslagstiftningens tillämpning. Förbundet kan därför icke tillstyrka att ersättningsgrunderna bestäms på sätt utredningen föreslagit. Gränsdragningen mellan den enskildes och det allmännas rätt är otillfredsställande och möjliggör ej för den enskilde att hävda sin rätt mot staten i besvärliga avvägnings- och skälighetsfrågor.

Flertalet handelskammare anlägger liknande synpunkter och betonar därtill angelägenheten av att ingen skall vara skyldig att avstå något till det allmänna utan att därför tillerkännas full ersättning.

Redareföreningen understryker, att såsom en ledande princip vid utformningen av ersättningsbestämmelserna bör gälla att den, vars egendom tages

i anspråk, icke kommer i sämre ekonomiskt läge än den, vars tillgångar av samma art icke tagits i anspråk. I så fall har den enskilde ej anledning att söka undandraga sig fullgörandet av föreskrivna ålägganden.

Den av utredningen föreslagna huvudregeln för ersättning enligt förfogandelagen, nämligen att ersättning för förnödenhet som avstås till kronan eller för tjänst som utförs för kronans räkning skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återanskaffning av sådan förnödenhet eller vid utförande av sådan tjänst, har föranlett anmärkningar från åtskilliga remissinstanser.

I fråga om begreppen återanskaffning och handelsvinst hänvisar *köpmannaförbundet* till utredningens uttalande, att saklig ändring i gällande förfogandelags ersättningsregler icke åsyftas. En jämförelse mellan avfattningen av dessa regler och de föreslagna bestämmelserna synes dock visa, att de senare för den enskildes del innebär både fördelar och nackdelar. Genom att begreppet »återanskaffning» införts i lagtexten har fastslagits att förnödenhetens inköpsvärde vid tidpunkten för avståendet skall utgöra en av grunderna för ersättningens bestämmande. Utformningen är ägnad att skingra hittills förekommande tvister på denna punkt. Å andra sidan inrymmer nuvarande förfogandelag begreppen »återförsäljning» och »normal handelsvinst», under det att dessa uttryck utelämnats ur förslaget. Av stort värde är emellertid att utredningen i sina motiv klart utsäger, att till kostnader vid distribution av förnödenhet bör räknas bl. a. sådana kostnader som skälig ersättning till företagaren för hans egen arbetsinsats, skälig förräntning av investerat kapital samt vad som i nuvarande lag benämnes handelsvinst. Enligt förbundets mening överensstämmer den av utredningen förordade lagtexten emellertid icke med vare sig allmänt språkbruk eller företagarekonomisk terminologi, där »nödvändiga kostnader vid återanskaffning» ingalunda torde täcka »alla nödvändiga kostnader vid återförsäljning». På grund av det anförda vill förbundet förorda, att stadgandet erhåller förslagsvis följande lydelse »— — — utgår ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid återanskaffning samt vid produktion eller återförsäljning av sådan förnödenhet eller vid utförande av sådan tjänst.»

Också *Svea hovrätt, överståthållarämbetet, flertalet handelskammare och redareföreningen* anser, att den av utredningen föreslagna avfattningen av detta stadgande i de av köpmannaförbundet angivna hänseendena icke täcker vad utredningen förordat i motiven, samt att stadgandet därför bör behålla nuvarande lydelse eller omformuleras på annat lämpligt sätt.

Jordbruksnämnden framhåller, att utredningens ståndpunkt för en handlandes del innebär, att han skall ha ersättning icke endast för de egentliga återanskaffningskostnaderna utan även för den handelsvinst han skulle fått vid försäljning av den vara som avståtts. Nämnden ifrågasätter, om den av utredningen föreslagna formuleringen av stadgandet tillräckligt tydligt anger att man såvitt angår handel och dylikt avsett något mer än enbart återanskaffningsprisprincipen. Enligt nämndens mening bör övervägas,

om icke stadgandet bör utformas i närmare anslutning till de för den prisreglerande verksamheten gällande riktlinjerna. Där talas om »täckning av produktions- eller anskaffningskostnaderna jämte skälig handelsvinst».

Även riksvärderingsnämnden, kommerskollegium och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap anser, att en tydligare formulering är önskvärd.

Priskontrollnämnden vill till förebyggande av en felaktig tolkning av utredningens uttalande i anslutning till begreppet »handelsvinst» framhålla att, om skälig förräntning av investerat kapital inräknas i kostnaderna, handelsvinst därutöver icke bör ingå i kostnadskalkylen. I annat fall skulle nämligen den föreslagna beräkningen icke överensstämja med de för priskontrollen gällande normerna. — Vidare har nämnden uppmärksammat, att uttrycket »återförsäljning» i gällande förfogandelag utbytt mot uttrycket »återanskaffning». Den föreslagna ordalydelsen för emellertid tanken närmast på ersättning i producentledet. Större klarhet skulle uppnås, om även i lagtexten utsades att vad som sagts om kostnader vid produktion i tillämpliga delar skall gälla jämväl distribution.

Priskontrollnämndens vice ordförande, herr Dahlin, har på anförda skäl stannat för att begreppet »återförsäljning» är riktigare än »återanskaffning». Han förordar därför, att stadgandet får följande avfattning: »— — — skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader jämte vinst vid produktion eller återförsäljning av sådan förnödenhet eller vid utförande av sådan tjänst.»

Tre av priskontrollnämndens ledamöter anser i likhet med herr Dahlin, att uttrycket »återförsäljning» bör behållas, då skäl icke anförts för en ändring av gällande bestämmelser.

Industriförbundet berör utredningens uttalande, att till produktionskostnader bör hänföras bl. a. avskrivning på byggnader och inventarier. Enligt förbundets uppfattning behöver uttalandet förtydligas, ty enligt de principer som gäller för s. k. lönsamhetsberäkningar i prisärenden skall som skälig avskrivning å byggnad godkännas det av taxeringsmyndigheterna fastställda värdeminskningssavdraget. Om man däremot utgår från principen om återanskaffningspriset, kan avskrivningsbeloppet komma att betydligt avvika från nämnda avdrag.

Riksvärderingsnämnden framhåller, att tvekan kan råda om betydelsen av det utav utredningen använda uttrycket »skälig förräntning». Enligt nämndens mening bör uttrycket tolkas såsom motsvarande vanlig bankränta (diskonto).

Skånes handelskammare erinrar i detta sammanhang om ett ersättningsfall, som enligt handelskammarens åsikt väckte uppmärksamhet och irritation under senaste världskriget. Då fick nämligen bilägare, som ålades att till vederbörande myndighet inlämna sina bilringar, nöja sig med en ersättning, motsvarande dåvarande värdet. När de sedermera skulle inköpa nya bilringar, hade priserna stigit och de led därigenom en påtaglig förlust. Ersättningen motsvarade alltså icke återanskaffningskostnaden. Enligt har-

delskammarens åsikt vore det riktigaste i sådana fall, att ersättningen fastställdes i två etapper, dels preliminärt vid avståendet och dels slutgiltigt, då förnödenheten kan återanskaffas och den verkliga kostnaden fastslås.

Civilbefälhavaren i femte civilområdet behandlar frågan om ersättning i sådant fall då förnödenheten icke kan återanskaffas. Enligt civilbefälhavarens mening är det icke riktigt att tillämpa återanskaffningsvärdet vid den tidpunkt, då förnödenheten senast anskaffats. Lång tid kan ha förflutit mellan denna tidpunkt och förfogandet, och under denna tidrymd kan prisnivån ha ändrats så att nämnda värde framstår som orimligt eller obilligt både i ena eller andra riktningen. Med hänsyn härtill bör ersättningen i detta fall bestämmas efter rena skälighetssynpunkter.

En del av remissinstanserna uppehåller sig vid utredningens uttalande, att med nödvändiga kostnader bör förstås kostnader hos rationellt arbetande företag.

Enligt *riksvärderingsnämndens* mening är det vanskligt att bedöma, när ett företag kan anses vara rationellt arbetande. I begreppet inryms företag av olika rationaliseringsgrad. Det är svårt att bestämma vilket av dessa företag som skall vara måttstocken. Det kan enligt nämndens åsikt icke vara rimligt, att de företag som nått längst i fråga om rationalisering alltid skall tagas som norm. Man bör icke kräva mera än att företaget skall ha nått en rimlig grad av rationalisering. Därför bör hänvisningen »till rationellt arbetande företag» icke vara mer än vägledande. I så fall nås ett bättre resultat än som eljest skulle bli förhållandet.

Lantbruksstyrelsen ansluter sig helt till de av riksvärderingsnämnden anförda synpunkterna. Enligt styrelsens mening är det för jordbrukets del redan med hänsyn till innebörden av 1947 års riksdagsbeslut angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken naturligt, att en så att säga rimlig rationaliseringsgrad blir avgörande.

Stockholms handelskammare anför — med instämmande av *Smålands och Blekinge handelskammare* samt *handelskammaren i Karlstad* — att det bl. a. är utomordentligt vanskligt att objektivt bedöma vad som i varje särskilt fall avses med rationellt arbetande företag. Graden av effektivitet beror ofta icke endast på företaget. Svårighet att erhålla valutor för inköp av arbetskraftsbesparande maskiner eller att få arbetstillstånd för nödvändiga nybyggnader kan i hög grad ha försenat rationalisering av driften. Men även om en dylik princip skulle kunna godtagas på prisområdet, kan den icke godkännas då det gäller tvångsvis förfogande över enskild egendom. Enligt handelskammarens mening måste grundsatsen här vara, att den enskilde skall ha full ersättning för den egendom som avhänds honom.

Handelskammaren i Gävle anför liknande synpunkter och tillägger att även investeringsskatten kan menligt inverka på ett företags möjlighet att rationalisera driften.

Även *industriförbundet*, *handelskammaren för Örebro och Västmanlands län* samt *Norrbottnens och Västerbottnens läns handelskammare* förklarar sig

icke kunna instämma i utredningens uttalande om rationellt arbetande företag.

Mot förslaget att ersättningen om möjligt skall motsvara ett i särskild taxa angivet pris har anmärkning ej framställts från remissinstansernas sida.

Östergötlands och Södermanlands handelskammare finner förslaget vara fördelaktigt ur beredskapssynpunkt. Handelskammaren framhåller emellertid, att taxorna kan bli missvisande om penningvärdet faller. Taxorna bör därför enligt handelskammarens mening då och då överses.

Åtskilliga remissinstanser behandlar förslaget att alla enligt prisregleringslagen gällande priser skall betraktas som *taxepriser*.

Priskontrollnämnden framhåller endast, att förnödenheter i många fall kan komma att avstås under andra betingelser än dem, som gällde eller förutsattes då priset bestämdes genom prisreglering. Med hänsyn härtill synes det nämnden erforderligt, att i särskilda fall jämkning av taxepriiset kan ske.

Bränslekommissionen har intet att erinra mot förslaget. Kommissionen har därvid beaktat, att så gott som samtliga stoppriser prövats av priskontrollnämnden samt att ersättningen, om obillighet skulle föreligga, enligt särskild föreskrift kan bestämmas till högre belopp än taxepriiset.

Handels- och industrikommissionen, som icke heller har något att invända mot förslaget, framhåller att svårigheter dock kan uppkomma vid tillämpningen av individuella stoppriser som taxepriis. Beträffande ett sådant — av priskontrollnämnden ej prövat stoppris — kan det vara vanskligt att avgöra antingen vad priset är eller om det gäller för en bestämd vara.

Kommerskollegium hyser vissa betänkligheter mot förslaget att även individuella, av priskontrollnämnden ej prövade stoppriser skall betraktas som taxepriis. Under hänvisning till de av bränslekommissionen anförda synpunkterna har emellertid kollegiet funnit sig ej böra framställa någon erinran mot dessa ersättningsregler.

Även *köpmannaförbundet* ifrågasätter lämpligheten av den utav utredningen föreslagna utvidgningen. Förbundet erinrar därvid om att priskontrollnämnden enligt sina direktiv kan avslå företags framställning om höjning av ett förlustbringande individuellt stoppris, blott företagets lönsamhet i övrigt är tillfredsställande.

Enligt *industrieförbundets* mening måste beaktas att den som finner ett av priskontrollnämnden fastställt pris vara för lågt i åtskilliga fall kan skydda sig mot onödig förlust genom att inställa eller minska tillverkningen eller försäljningen av varan. Den som drabbas av ett förfogandebeslut har däremot icke motsvarande möjlighet. Det bör särskilt uppmärksammas att rätten till högre ersättning än taxepriiset vid obillighet icke är ovillkorlig. Det heter nämligen i förslaget, att sådan ersättning »må» utgå.

Stockholms handelskammare, Smålands och Blekinge handelskammare, handelskammaren i Karlstad samt *Gotlands handelskammare* delar industri- och köpmannaförbundens betänkligheter.

Skånes handelskammare anser det vara orimligt, att ett individuellt ej prövat stoppris skall gälla såsom taxepreis. Visserligen upptager förslaget en bestämmelse om högre ersättning vid obillighet, men enligt handelskammarens uppfattning är bestämmelsen mindre tilltalande ur principiell synpunkt. Den ogynnsamma innebörden skärps ytterligare genom tillägget, att obillighet alltid skall anses föreligga om den drabbade i vissa fall icke genom taxepriset erhållit ersättning för sina »nödvändiga» kostnader. Hithörande bestämmelser bör därför enligt handelskammarens åsikt omformas så att de bättre överensstämmer med rättsgrundsatsen om full ersättning till den, som nödgats avstå sin egendom till det allmänna.

Handelskammaren i Gävle motsätter sig helt förslaget att alla enligt prisregleringslagen gällande priser skall betraktas som taxepreis, när dessa ofta är förlustbringande.

Den särskilda frågan om ersättning vid produktions-, lagrings- och försälgningsålägganden har föranlett uttalanden från *Svea hovrätt*, *riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap* och *priskontrollnämnden*.

Hovrätten anser, att ersättningen bör bestämmas efter samma grunder som gäller vid avstående av förnödenhet.

Riksnämnden betonar inkonsekvensen i att skilda ersättningsregler förordas för det fallet att en vara tillverkas efter föregående produktionsåläggande och det fall att förfogandebeslutet kommer först efter det varan tillverkats. Frågan kan bli aktuell, om t. ex. ett prisregleringspris sänks efter tillverkningens avslutande. Riksnämnden förutsätter, att bestämmelsen om att taxepreis alltid skall anses innefatta obillighet, därest den som drabbas av förfogandet icke får ersättning för sina nödvändiga kostnader, ger möjlighet för den bestämmande myndigheten att taga erforderlig hänsyn till nu angivna synpunkter.

Priskontrollnämnden finner berörda bestämmelse vara mindre lämplig och anser därför att den bör utgå. Bestämmelsen synes nämligen kunna inbjuda företag till att i spekulativt syfte nedlägga tillverkningen av förnödenheter, som är betydelsefulla för folkförsörjningen. Nämnden erinrar därvid om den allmänna regeln, att ersättningen må bestämmas till högre belopp än taxepriset, om tillämpningen av detta pris på grund av särskilda omständigheter skulle anses innefatta obillighet. Vidare framhåller nämnden, att en ändring i de kalkyleringsnormer, som vid en viss tidrymd gäller för prisregleringen, bör föranleda motsvarande ändring i reglerna för beräkning av ersättning vid ålägganden. Sålunda bör t. ex., därest återanskaffningsprisprincipen tillfälligt åsidosätts vid beräkning av priser vid frivillig försäljning eller prestation, motsvarande inskränkning göras vid beräkning av ersättning för tvångsförsäljning och tvångsprestation. Enligt nämndens uppfattning är det överhuvudtaget önskvärt, att ersättningen vid produktionsålägganden ej beräknas så att den förpliktade kommer i gynnsammare läge än den, som får ersättningen beräknad enligt prisregleringspriser. I detta sammanhang framhåller nämnden slutligen, att ett pro-

duktionsåläggande kan leda till sänkta kostnader för ett företag. Om exempelvis en tvålfabrik åläggs att för krigsmaktens räkning tillverka tvål, kommer fabriken kostnader för reklam och försäljning sannolikt att avsevärt nedgå.

Jordbruksnämnden anser utformningen av de föreslagna allmänna ersättningsreglerna icke utesluta gottgörelse jämväl för sådan förlust, som består i att ineliggande lager av råvaror och halvfabrikat till följd av förfogandet icke kan användas. I sak framhåller nämnden, att ett produktionsåläggande vanligen icke omöjliggör ett färdigställande av ineliggande halvfabrikat på samma avgörande sätt som vid upplåtelse av nyttjanderätt till fabriksanläggning. Oavsett denna synpunkt kan emellertid en sträng tillämpning av den utav utredningen angivna normen komma att te sig mindre rättvis, framförallt mot bakgrunden av att jämningsmöjligheter vid ersättning enligt taxepreis föreligger vid varje grad av obillighet.

Utredningens förslag till utformning av ersättningsreglerna vid sådant förfogande, som innebär att egendom tages i anspråk med nyttjanderätt, har behandlats av några remissinstanser.

Redareföreningen kan icke finna, att uttrycket »skälig ersättning» är det rätta. Begreppet är mycket tänjbart. En vidsträckt befogenhet har enligt lagtexten lämnats åt de myndigheter, som skall bestämma ersättningsbeloppens storlek. För den enskilde medför detta oklarhet och oro. Stadgandet bör därför enligt föreningens mening givas en fylligare utformning. Det bör klart utsägas att erforderlig ersättning skall utgå för reparation av uppkommen skada samt för sådan skada, som icke kan avhjälpas, varjämte gottgörelse bör erhållas för förlust, som förnödenhetens ägare eller innehavare lidit till följd av att han genom skadan å egendomen varit förhindrad att under viss tid bruka denna.

Skånes handelskammare ifrågasätter om ersättningsreglerna är tillämpliga, icke blott då egendom upplåtits till begagnande av kronan utan även då ägaren genom myndigheternas åtgärder faktiskt förhindrats att förfoga över egendomen och därigenom lidit skada. Huruvida reglerna har denna innebörd framgår icke med önskvärd tydlighet. Enligt handelskammarens mening bör dock ett förtydligande av angiven innebörd göras. Vidare vänder sig handelskammaren mot att ersättningen för försämring, som egendomen genom begagnandet kan ha lidit, förordas skola utgå endast om försämringen är avsevärd. En sådan ersättningsregel är alltför snäv. Enligt handelskammarens mening bör ordet »avsevärd» utbytas mot »onormal», vilket torde bättre täcka vad som i detta fall kan anses skäligt.

Kommerskollegium ansluter sig till sist berörda förslag.

Mot den föreslagna regeln om ersättning för skada å förnödenhet till följd av förfogandeförbud som hävs eller eljest upphör att gälla har invändningar rests från en del remissinstanser.

Sålunda finner *överståthållarämbetet* det icke vara riktigt, att endast skada å själva förnödenheten skall ersättas. Även andra skador bör ersättas. Det läge, varom här är fråga, synes i allmänhet vara så påtagligt, att

frågor om ersättning efter ett upphävt förfogandeförbud torde kunna handläggas i samma ordning som övriga ersättningsfrågor, även när det gäller gottgörelse för andra verkningar av ett förfogandeförbud än skada å förnödenheten.

Köpmannaförbundet ansluter sig helt till överståthållarämbetets uppfattning.

Stockholms handelskammare, Smålands och Blekinge handelskammare samt *handelskammaren i Karlstad* är medvetna om svårigheten att införa en generell rätt till skadestånd för allmänna förluster, som uppkommer genom ett förfogandeingrepp. Enligt handelskamrarnas uppfattning bör dock i detta fall en klar ersättningsrätt föreligga även för andra skador än skada å förnödenheten — i allt fall då krig eller krigsfara ej är för handen.

Gotlands handelskammare anser det vara självklart, att även ränteförluster, utebliven vinst och dylikt skall ersättas, då ett förfogandeförbud hävs. Enligt handelskammarens mening är detta desto mer befogat som ett upphävt förbud kan bero på att beslutet från början grundats på ett felaktigt bedömande av statsmakterna.

Kommerskollegium anser sig icke kunna biträda handelskamrarnas förslag om ersättning för alla skador till följd av ett förfogandeförbud som upphävs. Andra såväl direkta som indirekta skador än skada å själva förnödenheten kan vara av så mångahanda slag och så svårbedömda, att en allmän ersättningsrätt icke går att genomföra. Härtill kommer att vederbörande enligt förslaget till ny ransoneringslag kan begära inlösen av förnödenheten.

Departementschefen.

Av allmänna rättsgrundsatser följer att den som tvingas avstå eller upplåta förnödenhet till kronan eller utföra tjänst för kronans räkning skall ha ersättning för detta. Stadgande härom har också funnits i de allmänna förfogandelagar, som utfärdats alltsedan tiden för första världskriget. De regler som tillämpats i fråga om grunderna för ersättningens bestämmande har emellertid varit skiftande. Ursprungligen stadgades att förnödenhet, som avstods till kronan, skulle ersättas till fulla värdet. Under förarbetena till gällande allmänna förfogandelag framhölls emellertid att ett dylikt stadgande kunde leda till att ersättningarna fastställdes utan hänsynstagande till objektivt bestämda beräkningsgrunder. Tillämpning av stadgandet kunde också, särskilt i fråga om prissättning vid omfattande varuregleringar, hindra det allmänna att föra en målmedveten prispolitik under krisförhållanden. Efterhand trädde den uppfattningen i förgrunden att — eftersom en allmän förfogandelag hade till huvudsaklig uppgift att under kristider tillgodose hela befolkningens och försvarets behov av viktiga förnödenheter — enligt lagen utgående ersättningar i princip borde bestämmas efter grunder, som var förenliga med den rådande allmänna prispolitiken. Det låg därvid närmast till hands att söka samordna prissättningen på förnödenheter, som avstås till kronan jämlikt förfogandelagen, med den prissätt-

ning som sker med stöd av gällande författningar på prisregleringens område. Alltsedan andra världskrigets utbrott har denna princip mer eller mindre klart påverkat utformningen av förfogandelagens ersättningsbestämmelser.

I prisregleringslagen stadgas för närvarande att visst pris, som prövas skäligt, må i angiven ordning fastställas att gälla såsom normalpris vid frivillig försäljning av viss förnödenhet eller vid frivilligt utförande av viss tjänst. De beräkningsgrunder som härvid bör tillämpas är närmare angivna i de för priskontrollen utfärdade direktiven. Enligt dem är huvudregeln att normalpriset skall täcka produktions- och anskaffningskostnaderna — beräknade med tillämpning av återanskaffningsprisprincipen — jämte skälig handelsvinst. Grunddragen i denna regel återfinns i nu gällande förfogandelag, enligt vilken ersättningen för avstådd förnödenhet eller utförd tjänst i princip skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. Det i prishänsende nära sambandet mellan de båda lagarna framträder ännu tydligare genom de i förfogandelagen upptagna bestämmelserna om taxepreis och tillämpningen härav. Lagen förutsätter nämligen, att riksvärderingsnämnden på förhand skall upprätta taxor, vari vissa priser å förnödenheter och tjänster skall upptagas. I anslutning härtill föreskrivs att ett enligt prisregleringslagen fastställt pris — normalpris eller av priskontrollnämnden prövat stoppris — alltid skall betraktas som taxepreis. Eftersom en enligt förfogandelagen utgående ersättning endast undantagsvis får överstiga gällande taxepreis, blir följden att prisregleringslagens priser i väsentlig mån blir normerande för prissättningen enligt förfogandelagen.

Också utredningens förslag till ersättningsbestämmelser i den blivande förfogandelagen bygger på principen, att ersättningarna skall utgå efter de grunder som gäller för den prisreglerande verksamheten. Häremot har remissinstanserna ej haft något i och för sig att erinra. Bl. a. grossistförbundet anser dock, att de för priskontrollen gällande direktiven icke är så utformade att de kan fylla kravet på ekonomisk rättssäkerhet, enär de enligt förbundets åsikt avser att tillgodose även allmänna politiska intressen, för vilka en lagstiftning av detta slag bör stå främmande. Förbundet kan därför icke tillstyrka de av utredningen föreslagna ersättningsgrunderna.

Enligt min mening råder ingen tvekan om att staten under kristider måste ha ett avgörande inflytande på prispolitiken inom alla viktigare områden och därmed även på den prissättning som sker enligt allmänna förfogandelagen. Det är därför naturligt, att denna prissättning samordnas med den allmänna prissättning som genomförs med stöd av prisregleringslagstiftningen. I princip bör gälla att ersättningen enligt förfogandelagen skall motsvara vad som kan erhållas vid frivillig försäljning inom ramen för sistnämnda prissättning. En tillämpning av denna grundsats innebär, att den ersättningsberättigade får samma ekonomiska utbyte som han eljest skulle erhållit. Det kan vid sådant förhållande icke med skäl göras gällande att

den som tvingas avstå förnödenhet till kronan och härför erhåller ersättning enligt nu angivna grunder kommer i sämre ekonomiskt läge än den vars tillgångar av samma slag icke tagits i anspråk. Såsom föredragande departementschefen betonat i propositionen nr 210/1949 med förslag till vissa ändringar i gällande förfogandelag kan emellertid icke bortses från att prissättningen enligt prisregleringslagen kan bestämmas av intressen, som — i och för sig fullt berättigade — icke bör få inverka på de enligt förfogandelagen utgående ersättningarna. Som närmare framgår av den följande framställningen torde denna synpunkt i erforderlig utsträckning ha beaktats vid utformningen av ersättningsbestämmelserna. I anledning av vad grossistförbundet i förevarande sammanhang anfört om reglerna för den priskontrollerande verksamheten kan erinras om att direktiven för denna under senare tid delgivits riksdagen.

Utredningen har understrukit behovet av en bestämmelse, som utan hänvisning till prisregleringslagen klarlägger de grunder efter vilka ersättning bör utgå för avstådd förnödenhet eller utförd tjänst. Behovet sammanhänges därmed, att fall av förfogande kan tänkas uppkomma, där prissättning enligt prisregleringslagen saknas. Emellertid avvisas tanken på att en dylik bestämmelse skulle avfattas på motsvarande sätt som i nämnda lag eller m. a. o. icke innehålla annat än att ersättningen skall fastställas till belopp, som prövas skäligt, och att i övrigt de för priskontrollen gällande direktiven skulle tillämpas vid prövningen. Av praktiska skäl finner utredningen önskvärt, att i stället grunderna för ersättning enligt förfogandelagen mera utförligt anges i lagtexten. Häremot har remissinstanserna icke haft något att invända. Också enligt min mening bör förslaget, som överensstämmer med nuvarande ordning, godtagas.

I utredningens förslag har den grundläggande bestämmelsen om ersättning vid förfogande avfattats något annorlunda än i nuvarande förfogandelag. Avsikten har dock ej varit att genomföra någon saklig ändring. Enligt utredningens mening bör av lagtexten framgå, att återanskaffningsprisprincipen är tillämplig. Vidare förordas att det i gällande lag använda uttrycket »normal handelsvinst» skall utgå, uppenbarligen därför att handelsvinst rent språkligt syftar endast på mellanhandens vinst. Slutligen har utredningen funnit orden »eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden» otydliga och överflödiga. På grund härav föreslås den avfattningen, att ersättning för avstådd förnödenhet och utförd tjänst skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återanskaffning av sådan förnödenhet eller vid utförande av sådan tjänst. Till förtydligande av lagtexten anförs utredningen, att med nödvändiga kostnader förstås kostnaderna hos rationellt arbetande företag samt att i kostnaderna vid produktion av förnödenhet ingår utgifter för råvaror, ersättning åt företagaren och anställda för deras arbetsinsats, avskrivning på byggnader och inventarier enligt återanskaffningsprisprincipen, allmänna förvaltningskostnader och andra omkostnader, skälig ränta på nedlagt kapital, värderat efter nämnda princip, samt

»handelsvinst». Utredningen tillägger att vad sålunda anförts om kostnader vid produktion i tillämpliga delar bör gälla också distribution. Kan förnödenheten icke återanskaffas, bör enligt utredningens mening återanskaffningsvärdet vid den tidpunkt den senast kunnat anskaffas ligga till grund för ersättningen.

I sakligt hänseende torde i stort sett icke något vara att erinra mot utredningens förslag. I likhet med priskontrollnämnden anser jag mig böra understryka, att i »nödvändiga kostnader» väl ingår ersättning för företagarens egen arbetsinsats samt förräntning av det utav företagaren investerade kapitalet men icke vad i dagligt tal benämns företagarens vinst eller handelsvinst. Denna post bör nämligen, liksom då fråga är om prissättning enligt prisregleringslagen, helt föras under förräntningsposten, som inbegriper ersättning bl. a. för den risk företagaren står. Härav följer å andra sidan att räntefoten icke, såsom riksvärderingsnämnden ifrågasatt, kan sättas så lågt som diskontot. — Härjämte bör betonas att utgående ersättningar omfattar endast nödvändiga kostnader och alltså ej inbegriper gottgörelse för indirekta skador eller förluster. Skulle t. ex. en förfogandeåtgärd medföra att en fabriksägare måste inskränka driften, kan han icke i denna ordning erhålla vederlag för den förlust som därigenom kan tillfogas honom. — Beträffande det av utredningen och några remissinstanser berörda sambandet mellan begreppen »nödvändiga kostnader» och »kostnader hos rationellt arbetande företag» biträder jag riksvärderingsnämndens och lantbruksstyrelsens ståndpunkt, att måttstocken bör vara företag som nått en rimlig grad av rationalisering och sålunda icke sådana företag som hunnit allra längst i detta avseende. I övrigt må i anslutning till vissa uttalanden från en del handelskammare framhållas att den av statsmakterna förda allmänna ekonomiska politiken får anses verka i stort sett likformigt och därför icke bör tillmätas avgörande vikt i förevarande sammanhang.

Såsom utredningen framhållit bör, liksom gäller beträffande den statliga priskontrollen, de nödvändiga kostnaderna beräknas med ledning av återanskaffningsprisprincipen. I samband härmed må anmärkas att en varas återanskaffningsvärde här motsvarar — under hänsynstagande till slitage och dylikt — nuanskaffningsvärdet eller vad det skulle kosta den, mot vilken förfogandeåtgärden är riktad, att anskaffa samma slags vara inom rimlig tid. Den av Skånes handelskammare föreslagna ordningen, att ersättningen i vissa fall för att förebygga ekonomisk förlust för den enskilde skulle fastställas dels preliminärt, då förnödenheten avstås, och dels slutgiltigt, då förnödenheten kan anskaffas och den verkliga kostnaden fastslås, är uppenbarligen förenad med stora praktiska olägenheter i det att ersättningsfrågorna skulle hållas svävande för obestämd tid. För övrigt kan ifrågasättas om det angivna syftet skulle bli bättre tillgodosett genom en sådan ordning än genom den av utredningen förordade, eftersom priserna kan vara lägre vid den senare tidpunkten, då varutillgången regelmässigt kan antagas vara rikligare än när varan avstods. — Såsom en civilbefälhavare framhållit måste den av utredningen förordade principen i fråga om grunderna för ersätt-

ningens bestämmande i de fall, då förnödenheten icke kan återanskaffas, tillämpas med en viss försiktighet. Skulle det sålunda med hänsyn till den allmänna prisutvecklingen framstå som obilligt att använda återanskaffningsvärdet vid den tidpunkt, när förnödenheten senast återanskaffats, bör ersättningen jämkas efter vad prövas skäligt.

I formellt hänseende har från åtskilliga håll anmärkts att den grundläggande ersättningsregeln i utredningens förslag icke avfattats så, att den i alla avseenden ger uttryck åt vad enligt motiven varit avsett. Denna anmärkning torde vara riktig. Avfattningen lär visserligen icke kunna missförstås, såvitt angår ersättning vid utförande av tjänst eller ersättning för förnödenhet som avstås av tillverkare eller förbrukare, men ordalydelsen är icke lika tydlig då fråga är om ersättning till återförsäljare. Det kan nämligen göras gällande att begreppet »nödvändiga kostnader vid återanskaffning» icke avser annat än återanskaffningspriset eller m. a. o. i detta sammanhang vad det enligt skäliga beräkningsgrunder skulle kosta återförsäljaren att inom en snar framtid köpa och hemtaga samma slags förnödenhet, som han tvingats avstå. Avsikten är emellertid, att återförsäljaren härutöver skall ha ersättning för de nödvändiga kostnaderna i den egna rörelsen, d. v. s. i princip för den del av hans kostnader för arbetslöner — däri inräknat vederlag för egen arbetsinsats — omkostnader och skälig förräntning av nedlagt kapital, som enligt allmänna kalkyleringsgrunder kan anses belöpa på det avstådda partiet. Tillämpligheten av denna grundsats bör tydligt framgå av lagen och jag förordar därför, att den av utredningen föreslagna lagtexten jämkas i enlighet härmed.

Vidare föreslår utredningen att den nuvarande ordningen med i förväg upprättade *t a x o r*, enligt vilka ersättning bör utgå, skall behållas. Härefter synes icke vara något att erinra och förslaget tillstyrks därför. I anslutning till vad en handelskammare anfört i denna sak må framhållas att fastställda taxor givetvis avses bli omprövade, när däri upptagna pris icke längre motsvarar skälig ersättning enligt nyss angivna grunder. För övrigt må i detta sammanhang hänvisas till den i det följande närmare berörda regeln, att ersättning under vissa förutsättningar kan bestämmas till högre belopp än taxepriiset.

För närvarande stadgar förfogandelagen, såsom förut anmärkts, att enligt prisregleringslagen fastställda priser, d. v. s. normalpriser och av priskontrollnämnden prövade individuella stoppriser, skall betraktas som taxepris. Stadgandet gäller alltså icke stoppriser, som allenast grundar sig på Kungl. Maj:ts beslut om allmänt prisstopp. Utredningen förordar emellertid, att samtliga enligt prisregleringslagen gällande priser skall anses som taxepriser. Avgörande för detta ståndpunktstagande är främst det tidigare berörda kravet, att ersättning enligt förfogandelagen om möjligt bör motsvara vad som kan erhållas vid frivillig försäljning. Därvid framhålls att stoppriser — även om de icke är prövade — vanligen torde bättre än normalpriser anpassa sig till det verkliga kostnadsläget, och att den möjligheten alltid står öppen att hos priskontrollnämnden påkalla prövning av ett indi-

viduellt stoppris. Allmänt understryker utredningen att, i den mån invändningar kan göras mot att betrakta stoppriser som taxepriiser, detta i samma grad gäller normalpriserna. Slutligen betonas de praktiska fördelar som följer med ett enhetligt system.

Flera av de remissinstanser som företräder det enskilda näringslivet har mer eller mindre bestämt motsatt sig utredningens förslag. Framst gäller detta utvidgningen beträffande sådana stoppriser, som ej prövats. Den avvísande hållningen sammanhänger med farhågan för att de enligt prisregleringslagen gällande priserna icke ger skäliga ersättningar vid förfoganden.

Enligt min mening är den nuvarande ordningen ändamålsenlig ur de synpunkter som enligt vad förut sagts bör vara bestämmande för utformningen av förfogandelagens ersättningsregler. Genom vad utredningen anfört har jag vidare blivit övertygad om att samma synpunkter talar för att jämväl ej prövade stoppriser bör betraktas som taxepriiser. Utredningens förslag tillstyrks därför. I anledning av handels- och industrikommissionens uttalande må tilläggas att, därest det är ovisst huruvida stoppris finns eller vad detta är, ersättningen bör bestämmas efter förut angivna allmänna beräkningsgrunder.

Då jag sålunda ansett mig böra tillstyrka utredningens förslag har jag fäst avgörande vikt vid den tidigare omnämnda möjligheten till jämkning av taxepriis. Sålunda har utredningen behållit det nuvarande stadgandet, att riksvärderingsnämnden må bestämma ersättningen till högre belopp än taxepriiset, då tillämpningen av detta på grund av särskilda omständigheter skulle innefatta obillighet. Skulle det alltså visa sig att ett enligt prisregleringslagen gällande pris är så lågt, att den enskilde icke får skälig ersättning enligt de grunder som ansetts böra gälla vid förfoganden, kan han erhålla rättelse genom en av riksvärderingsnämnden verkställd prövning av ersättningsfrågan. Industriförbundets anmärkning mot stadgandets avfattning torde ej böra föranleda någon omarbetning. Avfattningen har varit densamma sedan stadgandets tillkomst och den överensstämmer med det språkbruk som plägar användas, då fråga är om en skälighetsprövning.

I likhet med utredningen finner jag emellertid, att den nuvarande jämningsregeln bör utbyggas, såvitt angår förfoganden som innebär produktions-, lagrings- eller forslingsålägganden. Det bör uppmärksammas att enligt de för priskontrollen gällande direktiven en i och för sig skälig prishöjning ofta icke medges, därför att utförd lönsamhetsberäkning visar att verksamheten inom företaget eller branschen i dess helhet ändock lämnar skälig avkastning. Vidare må erinras att utgångspunkten för en sådan beräkning är rationellt arbetande företag. Till följd härav kan fall inträffa där taxepriiset icke täcker företagarens nödvändiga kostnader. Under i övrigt fria förhållanden kan företagaren förebygga onödigt förlust t. ex. genom att nedlägga tillverkningen, men denna möjlighet står honom icke till buds vid ålägganden enligt förfogandelagen. Såsom utredningen anfört måste det anses strida mot vedertagna rättsgrundsatser att tvinga någon

att frambringa förnödenheter eller utföra tjänster utan att ersätta honom för de kostnader han åsamkas i samband därmed. Enligt min mening föreligger här skäl för att avvika från de för prisregleringen gällande normerna. Visserligen har priskontrollnämnden motsatt uppfattning, men detta får ses i belysning av nämndens principiella inställning, att förfogandelagen skall tjäna också rent prispolitiska ändamål. Farhågan för att en särbestämmelse i antydd riktning skulle inbjuda företag att i spekulativt syfte nedlägga tillverkningen av viktiga förnödenheter synes mig överdriven.

I utredningens förslag har denna särbestämmelse fått formen av ett tillägg till nu gällande jämningsregel av innehåll, att vid produktionsålägganden och därmed likställda förfoganden tillämpning av taxepreis alltid skall anses innefatta obillighet, därest den som drabbats av åläggandet icke får ersättning för sina nödvändiga kostnader. Utformningen synes ändamålsenlig och tillstyrks därför. I anledning av priskontrollnämndens yttrande må framhållas att vid ett dylikt åläggande reklam- och försäljningskostnader vanligen torde bli onödiga och sålunda icke omfattas av begreppet »nödvändiga kostnader». — Slutligen bör i anslutning till vad riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap anfört betonas att den nya bestämmelsen icke blir tillämplig i det fall att tillverkningen av en vara är avslutad, då beslut om dess avstående meddelas, eftersom tillverkningen här skett utan att produktionsåläggande förelegat.

Beträffande sådant förfogande som innebär att kronan tager egendom i anspråk med nyttjanderätt föreslår utredningen, att nuvarande beräkningsgrunder skall gälla. Upplåtaren bör sålunda ha skälig ersättning för förlorad avkastning eller nytta samt för skada eller avsevärd försämring, som den upplåtne egendomen lidit. Skäl synes ej föreligga att frånga detta förslag. Uppenbarligen är det ogörligt att finna en avfattning, som uttömmande anger alla de omständigheter vilka bör inverka på ersättningens storlek. Det må dock understrykas, att ersättningen icke heller i här avsedda fall inbegriper gottgörelse för annat än den enskildes nödvändiga kostnader — d. v. s. förlorad avkastning eller nytta samt i förekommande fall skada å själva förnödenheten — och alltså ej vederlag för indirekta skador eller förluster. Ersättning i denna ordning kan sålunda icke utgå för förlust, som uppkommer t. ex. därigenom att företagaren till följd av upplåtelsen icke kan använda ineliggande lager av råvaror eller halvfabrikat. I anslutning till redareföreningens utlåtande kan framhållas att, därest av kronan nyttjad egendom vid återställandet är skadad, ägaren bör ha skälig ersättning icke endast för reparationskostnaderna utan även för förlorad avkastning eller nytta under reparationstiden. Med anledning av Skånes handelskammars yttrande kan anmärkas att ersättning självfallet utgår endast under förutsättning, att enskild efter därom meddelat beslut upplåtit egendom till kronan. Skulle den enskilde genom annan statlig åtgärd bli förhindrad att förfoga över sin egendom, exempelvis till följd av avspärrning för militära ändamål utan att egendomen tages i anspråk, har han alltså icke rätt till ersättning i denna ordning. — Slutligen saknas enligt min

mening anledning att utbyta det hittills använda ordet »avsevärd» mot »onormal».

Likaså tillstyrks utredningens förslag om att behålla den nuvarande ersättningsregeln beträffande skada som åsamkats förnödenhet till följd av förfogandeförbud. Icke heller i detta sammanhang bör utgående ersättningar innefatta gottgörelse även för indirekta skador och förluster. Samma principer torde nämligen böra gälla här som vid andra former av förfoganden.

Till sist finner jag i likhet med utredningen, att ersättningsreglerna i rekvisitionslagen bör ändras så att de också i fortsättningen kommer att överensstämma med förfogandelagens bestämmelser i detta hänseende.

VIII. Om beaktande av enskilds intresse vid försörjningsregleringar m. m.

Utredningen.

Inledningsvis framhålls att avsevärda förluster kan tillfogas enskilda genom krisregleringar. Detta gäller främst dem, som direkt drabbas av en reglering. Sålunda kan en fabriksidkare genom bestämmelser om användningsreglering av viss förnödenhet nödgas inställa driften och bli urständsat att ekonomiskt utnyttja råvaror, halvfabrikat och det i fabriken nedlagda kapitalet. Vidare nämns att användningsreglering av bensin kan omöjliggöra för motorfordonsägare att använda sina fordon. En handelsreglering kan sänka handlandenas omsättning, och bestämmelser om auktorisation av slakt kan medföra att vissa slakteriidkare måste upphöra med sin verksamhet o. s. v. Utredningen framhåller emellertid, att även andra än de som direkt berörs av en krisreglering kan åsamkas förluster genom denna. T. ex. kan ett förbud att använda tenn för tillverkning av tuber medföra förlust icke endast för tillverkaren av tuberna utan även för producenten av den vara, för vilken tuberna skulle tjäna som förpackning. Även i distributionsledet kan förluster uppstå både för återförsäljare av tuber och för återförsäljare av den förpackade varan. Även konsumenter kan bli lidande på regleringen, vilket särskilt gäller då varan används i näringsverksamhet. Vidare kan i verksamheten anställda bli arbetslösa därför att driften måste inskränkas.

I fortsättningen framhåller utredningen, att det icke torde föreligga någon rättslig skyldighet — av sådant slag som kan göras gällande vid domstol — för staten att ersätta enskilda för skador som uppkommer till följd av handels-, produktions- eller användningsregleringar, import- eller exportförbud eller begränsning i rätten att bedriva handel eller annan inskränkning av yrkesutövning. Utredningen anser sig därför böra taga ställning till frågan, huruvida en allmän ersättningsrätt för förluster vid krisregleringar bör tillskapas.

Enligt utredningens mening kan med visst fog göras gällande att, därest staten i det allmännas intresse företager ingrepp som medför skada för

någon medborgare, skadeverkningarna bör bäras av samtliga medborgare. Det framhålls emellertid att genomförandet av en sådan princip stöter på oöverstigliga svårigheter och leder till oöverskådliga ekonomiska följder för staten. Sålunda understryker utredningen svårigheten att avgöra, om en krisreglering är till skada eller ej. Vid bedömningen härav måste hänsyn tagas till en mängd olika omständigheter. Mången gång kan ekonomiska förluster på grund av statliga krisregleringar i viss utsträckning kompenseras av andra statliga åtgärder. I andra fall är det omöjligt att bestämma något ekonomiskt värde för den förlust eller skada som uppstår. Utredningen lämnar i detta sammanhang ett flertal exempel, varom må hänvisas till betänkandet s. 123—125.

Sammanfattningsvis anför utredningen, att ett system med fullständig ersättning för statliga ingrepp under kristider skulle möjliggöra ersättningstalan mot staten i en omfattning, varom hittills varje erfarenhet saknas. I extrema kristider skulle praktiskt taget varje medborgare kunna resa ersättningsanspråk mot staten. Ett bedömande av anspråken skulle kräva en omfattande och dyrbar apparat och det skulle visa sig omöjligt att ens tillnärmelsevis åstadkomma full rättvisa.

Med beaktande av de anförda synpunkterna finner utredningen det ofrånkomligt, att de enskilda medborgarna i regel själva måste bära de ekonomiska förluster som krisregleringarna kan föra med sig. Att skapa en rätt till ersättning för sådana förluster kan därför icke komma i fråga.

Utredningen behandlar också frågan om ersättning i särskilda fall. Därvid framhålls att förhållandena vid krisregleringar undantagsvis kan vara sådana, att det framstår som orimligt att begära att den som drabbats av viss förlust genom ett statligt ingripande av kriskaraktär ensam skall bära förlusten. Utredningen tänker därvid på sådana fall, då enstaka medborgare drabbas särskilt hårt i förhållande till andra medborgare. I dessa fall anser utredningen, att Kungl. Maj:t bör kunna efter ansökan medge ersättning efter vad billigheten anses kräva. Därför förordas att ett stadgande av denna innebörd skall upptagas i fullmaktslagstiftningen. Utredningen understryker därvid, att frågan om och i vilken mån ersättning skall utgå måste bedömas efter omständigheterna i det särskilda fallet. Det torde icke vara lämpligt eller möjligt att i förväg närmare ange de riktlinjer efter vilka dessa ersättningsfrågor skall lösas. Utredningen finner emellertid uppenbart, att ersättning enligt denna bestämmelse icke kan komma i fråga vid generella konsumtionsregleringar.

Utredningen framhåller därefter, att ersättningsfrågor av likartat slag som de nu behandlade kan uppkomma i samband med förfoganden. Så kan t. ex. en näringsidkares rörelse lamslås lika väl därför att kronan förfogar över hans lager av viss förnödenhet som på grund av att användningsförbud utfärdas beträffande förnödenheten. Dessa ersättningsfrågor vid förfoganden — som alltså icke avser gottgörelse för förnödenhet som tagits i anspråk, tjänst som utförts, egendom som upplåtits eller skada på sådan egendom — måste enligt utredningens mening lösas efter samma linjer som

nyss angivits i fråga om förluster vid krisregleringar. Detta leder till att, om kronan t. ex. förfogar över en fabrik och till följd därav vissa halvfabrikat blir värdelösa, ägaren icke har någon lagligt skyddad rätt till ersättning för halvfabrikaten utan blir hänvisad till Kungl. Maj:ts bedömande av ersättningsfrågan. Ett sådant resultat kan te sig obilligt, men enligt utredningens mening är det icke möjligt att utan oöverskådliga ekonomiska följder lösa frågan efter andra än förut angivna linjer. Skulle en ovillkorlig ersättningsrätt tillerkännas ägaren av halvfabrikaten, måste för likformighetens skull motsvarande ersättningsrätt tillerkännas t. ex. ägare av motorfordon, som blivit oanvändbara därför att kronan tagit däckan i anspråk eller därför att restriktioner utfärdats beträffande rätten att använda flytande drivmedel o. s. v. Detta kommer enligt utredningens åsikt att leda till orimliga konsekvenser för statsverket.

Herr Andersson anser i likhet med utredningen, att fall kan uppstå, som rimligen bör föranleda viss ersättning av statsmedel och som icke täcks av lagstiftningens övriga ersättningsregler, men dessa fall måste bli så fåtaliga att de icke motiverar särskilda lagbestämmelser. De föreslagna speciella ersättningsreglerna kan enligt herr Anderssons mening befaras i onödan ge upphov till grusade förhoppningar hos enskilda medborgare samt en omfattande pappersexercis för dem och statliga myndigheter. Härtill kommer att de närmare riktlinjerna icke kunnat uppdragas och det synes därför icke tillfredsställande att, även om reglerna skall tillämpas restriktivt, helt överlämna avgörandet till Kungl. Maj:t. Liksom hittills bör i de sällsynta fall, då ersättning kan ifrågakomma, avgörandet träffas av Kungl. Maj:t och riksdag gemensamt.

Sedan utredningen sålunda avvisat tanken på att skapa en allmän rätt till ersättning av statsmedel för förluster till följd av krisregleringar, har utredningen undersökt huruvida enskilda medborgares intressen vid ingrepp av nu nämnt slag kan tillgodoses på annat sätt. Enligt utredningens åsikt ligger därvid närmast till hands att pröva, om det är möjligt att utsträcka den princip om inlösenrätt, som nu gäller enligt förfogandelagen. Detta innebär, att varans ägare vid varje krisreglering skulle kunna påkalla att varan inlöstes av kronan och att han, om inlösen vägrades, skulle få överlåta eller använda varan utan hinder av regleringsföreskrifterna. Utredningen finner motiven för en sådan inlösenrätt vara särskilt starka, när en reglering medför att förväntningarna i fråga om möjligheten att utnyttja varan icke alls eller endast i begränsad omfattning kan uppfyllas. Med utgångspunkt härifrån förordar utredningen, att i lagstiftningen inför en begränsad rätt till inlösen av varor som är föremål för krisreglering. Det framhålls därvid att inlösenrätten icke får äventyra regleringarnas genomförande och att inlösningen måste vara försvarbar ur statsfinansiell synpunkt.

Utredningen betonar, att sistnämnda krav omöjliggör inlösenrätt beträffande alla förnödenheter som blir föremål för regleringar. Det kan sålunda enligt utredningens mening icke komma i fråga att föreskriva inlösenrätt

dighet för kronan, om regleringen icke har sin grund i brist eller befarad brist på förnödenheten. Vid handelsregleringar av exempelvis levande djur eller mjölkskunningsmaskiner kan det alltså icke bli tal om inlösenrätt i de fall, där regleringarna tillkommit endast såsom ett nödvändigt komplement till bristregleringar och, om myndigheterna för att spara bränsle och elektrisk kraft förbjuder användandet av centrala varmvattenberedare och elektriska uppvärmningsapparater, kan ej heller ifrågakomma att föreskriva rätt att få sådana föremål inlösta av kronan. Vidare är det otänkbart att medge inlösen av bilar, därför att förbud mot att använda bilar på söndagar utfärdats i bensinbesparande syfte. En inlösen skulle i dessa och liknande fall få ren ersättningskaraktär och tanken på att skapa en allmän ersättningsrätt för förluster vid krisregleringar har av utredningen tidigare avvisats.

Sedan utredningen sålunda stannat för att inlösenrätt vid krisregleringar måste begränsas till förnödenheter på vilka det råder knapphet eller på vilka knapphet kan befaras, behandlar utredningen frågan huruvida ytterligare förutsättningar för rätt att påkalla inlösen bör uppställas. Därvid framhålls att en varuinnehavares behov och intresse av en inlösenrätt är starkare ju större intrånget är. Det kan därför synas mest följdriktigt att medge inlösen endast vid svåra intrång. Sålunda kan det tänkas att begränsa inlösenrätten till sådana fall, då den fria förfoganderätten helt omintetgörs genom att ägaren till följd av ingreppet varken kan använda eller överlåta egendomen. Enligt utredningens mening skulle emellertid detta vara en alltför snäv begränsning av inlösenrätten. För att denna skall få praktisk betydelse, måste den finnas även vid sådana ingrepp som icke innebär totalt användnings- eller överlåtelseförbud.

Som förutsättning för inlösenrätt skulle — anför utredningen vidare — kunna föreskrivas att regleringen i betydande mån begränsat ägarens möjlighet att tillgodogöra sig värdet av förnödenheten och att det men regleringen medför icke är ringa. Utredningen betonar å andra sidan att en på detta sätt uppdragen gräns är flytande och att det därför måste överlämnas åt myndighet att pröva och avgöra huruvida inlösenrätt föreligger eller ej. Med hänsyn till de praktiska olägenheterna av ett sådant förfarande ligger det nära till hands att slopa kravet på att ingreppet skall vara betydande och alltså medge inlösenrätt vid alla regleringar angående förnödenheter, på vilka knapphet råder eller kan befaras. Detta skulle dock i vissa lägen kunna leda till icke önskvärda resultat. Man måste nämligen räkna med att näringsidkare och andra varuinnehavare med stöd av sina organisationer kan uppträda enhetligt och samtidigt begära statsinlösen av stora partier av viss förnödenhet. De statliga myndigheterna skulle då kunna ställas inför valet att antingen slopa en nödvändig men jämförelsevis föga ingripande reglering eller att för kronans räkning inlösa stora kvantiteter av förnödenheter. Härigenom skulle genomförandet av nödvändiga regleringar kunna äventyras eller försvåras.

På grund av det anförda har utredningen ansett sig böra förorda, att in-

lösenrätten görs beroende av ingreppets svårighetsgrad och det men ingreppet förorsakar förnödenhetens ägare. Som förut nämnts måste då frågan, huruvida inlösenrätt föreligger eller ej, prövas av myndighet. Denna bör ha viss tid att fatta ståndpunkt till begäran om inlösen. I likhet med vad som gäller enligt förfogandelagen torde denna tid kunna bestämmas till 30 dagar.

Härefter tager utredningen ställning till frågan huruvida rätten att påkalla inlösen bör begränsas till viss tid efter regleringens genomförande. Utredningen stannar därvid för att tidsbegränsning icke är erforderlig (betänkandet s. 129—130).

Enligt utredningens uppfattning medför vidare de förut förordade begränsningarna i inlösenrätten, att behov saknas att från sådan rätt undantaga varupartier som förvärvats efter regleringens tillkomst.

Slutligen behandlar utredningen frågan om ersättning vid ett inlösenförfarande. Därvid betonas att omständigheterna i sådant fall ej är desamma som då egendom avstås enligt förfogandelagen. Ett inlösenförfarande innebär icke att varuinnnehavaren mot sin vilja berövas en förnödenhet genom att det allmänna förfogar över denna utan avser endast att förhindra att en ekonomisk förlust tillfogas honom på grund av varuinnehavet; det står honom fritt att påkalla inlösen eller ej. Det synes därför utredningen rimligt, att ersättning för förnödenhet vid inlösen bestäms efter snävare grunder än som föreslagits vid förfoganden. Ersättningen bör sålunda enligt utredningens mening icke innefatta utebliven vinst för ägaren utan enbart avse dennes självkostnader, d. v. s. de faktiska kostnader ägaren haft för produktion eller inköp av det inlösta partiet. Ersättning för ägarens eget arbete bör dock inräknas. För undvikande av spekulationsmöjligheter bör såsom en subsidiär regel stadgas, att ersättning vid inlösen icke i något fall får överstiga den ersättning som skulle utgått om kronan med stöd av förfogandelagen exproprierat förnödenheten. Om grunderna för ersättningen vid inlösen bestäms på angivna sätt, uppmuntras förnödenhetens ägare att själv söka avsätta eller använda förnödenheten inom regleringens ram i den mån han därigenom kan tillgodoföra sig vinst.

Remissinstanserna.

Åtskilliga av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna har uttalat sig i anledning av utredningens förslag att Kungl. Maj:t i undantagsfall skall kunna besluta om särskild ersättning för förlust, som uppkommit till följd av krisreglering eller förfogande.

Riksvärderingsnämnden, jordbruksnämnden, bränslekommissionen, handels- och industrikommissionen, länsstyrelserna i Hallands och Norrbottens län, köpmannaförbundet, Stockholms handelskammare — med instämmande av *Smålands och Blekinge handelskammare* och *handelskammaren i Karlstad* — samt *Östergötlands och Södermanlands handelskammare* tillstyrker förslaget.

Riksvärderingsnämnden finner det under vissa förhållanden vara obilligt, om ersättning icke lämnas för halvfabrikat i det fall att kronan tager äga-

rens fabrik i anspråk med nyttjanderätt. Fabrikaten är visserligen icke föremål för förfogandet, men de kan minska i värde och möjligen bli helt värdelösa. Såsom utredningen framhållit skulle emellertid en ovillkorlig ersättningsrätt i dessa fall medföra för statsverket orimliga konsekvenser. Nämnden delar därför utredningens uppfattning, att ersättning bör utgå endast där Kungl. Maj:t efter särskild prövning så funnit skäligt. Nämnden vill dock förorda, att denna prövning icke sker alltför snävt.

Jordbruksnämnden, som anknyter till samma exempel, förutsätter att i här avsedda skadefall Kungl. Maj:t verkligen utnyttjar sin rätt att besluta om särskild ersättning.

Stockholms handelskammare betonar de utomordentliga svårigheter, som möter då det gäller att införa en generell rätt till skadestånd för allmänna förluster, uppkommande till följd av ingrepp enligt förfogande- och ransoneringslagstiftningen. Fall där ersättning är både principiellt och sakligt befogad torde svårligen kunna i lagtexten klart avgränsas från fall, där gottgörelse rimligen icke kan komma i fråga. Enligt handelskammarens mening lär det icke vara möjligt att i detta hänseende komma längre än vad utredningen gjort.

Handels- och industrikommissionen framhåller i detta sammanhang, att alltför hårda ersättningsbestämmelser torde avskräcka från sådan import av försörjningsviktig vara, som till följd av ett krisläge måste ske till höga priser. Vid ersättningens bestämmande bör i viss mån hänsyn kunna tagas även till den risk importören löpt. Det är därför önskvärt, att lagarna lämnar möjlighet för ersättning också i sådant fall.

Civilbefälhavaren i femte civilområdet däremot ansluter sig till de av herr Andersson anförda synpunkterna och anser följaktligen att nu förevarande stadgande skall utgå. Civilbefälhavaren tillägger att, om stadgandet anses böra upptagas i den nya lagstiftningen, detsamma bör kompletteras med skyldighet för Kungl. Maj:t att årligen inför riksdagen redogöra för de fall då stadgandet tillämpats. Enligt civilbefälhavarens mening bör ej heller Kungl. Maj:t ha rätt att utan riksdagens hörande besluta om ersättning överstigande visst belopp.

Icke heller *grossistförbundet* vill godtaga utredningens förslag. Enligt förbundets mening är Kungl. Maj:t i statsrådet med hänsyn till kravet på rätts-säkerhet för den enskilde icke någon lämplig instans för att avgöra dessa ersättningsärenden. Detta är desto påtagligare som detta stadgande kan komma att tillämpas när krig eller krigsfara ej föreligger och då också i samband med auktorisation av handeln.

Förslaget att vid krisregleringar öppna möjlighet för inlösen av förnödenhet som drabbas av regleringen har föranlett några remissinstanser att dryfta frågan om huru ersättningen skall bestämmas vid sådan inlösen.

Bränslekommissionen, handels- och industrikommissionen, priskontrollnämnden samt *Kooperativa förbundet* ansluter sig till utredningens förslag, att ersättningen icke skall bestämmas till högre belopp än som motsvarar ägarens självkostnader.

Enligt *priskontrollnämndens* mening är emellertid utredningens uttalanden på denna punkt icke fullt klara. Uppenbarligen har utredningen avsett, att självkostnaderna skall beräknas efter anskaffningsvärdet och icke återanskaffningsvärdet. Mot en sådan beräkningsgrund har nämnden intet att erinra. För att betona detta bör det av utredningen förordade uttrycket »kostnader för produktion eller inköp» utbytas mot »faktiska kostnader för produktion och inköp».

Riksvärderingsnämnden kan icke helt ansluta sig till utredningens förslag. Nämnden delar visserligen utredningens uppfattning, att ersättningen vid inlösen icke skall inbegripa utebliven vinst, men enligt nämndens uppfattning bör sakägaren likväl icke åsamkas förlust. I så fall bör i ersättningen inräknas — utöver de faktiska kostnaderna för produktion och återinköp samt gottgörelse för eget arbete — lagringskostnader och i förekommande fall transportkostnader. Nämnden utgår därvid från att i lagringskostnaden inräknas även normal ränta. Väljs denna utväg, kommer handelsvinst i bemärkelsen företagavinst icke att utgå vid inlösen enligt allmänna ransoneringslagen men väl enligt allmänna förfogandelagen.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap finner tillräckliga skäl ej föreligga att bestämma ersättningen vid inlösen enligt ransoneringslagen till lägre belopp än vid avstående enligt förfogandelagen. Nämnden framhåller att, även om inlösen formellt sker efter framställning från varuägaren, denne likväl i verkligheten kan befinna sig i ett tvångsläge t. ex. på grund av brist på medel.

Grossistförbundet samt *flertalet handelskammare* ansluter sig till riksnämndens uppfattning, att ersättningen vid inlösen enligt ransoneringslagen skall bestämmas efter samma normer som ersättningen vid avstående enligt förfogandelagen och att alltså full gottgörelse, innefattande även utebliven handelsvinst, skall utgå. *Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län* anmärker därvid, att inlösen i verkligheten är att jämställa med ett tvångsvis gjort ingripande från statens sida.

Departementschefen.

I föregående avsnitt har betonats, att förfogandelagens ersättningsbestämmelser i princip tillkommit för att bereda den mot vilken ett förfogandebe- slut riktas rätt till ersättning för nödvändiga kostnader i samband med beslutets fullgörande, men att han icke kan åberopa dessa regler för att få gottgörelse för de indirekta förluster han lider genom beslutet. Ännu mindre kan andra enskilda, som i ett eller annat avseende ekonomiskt förlorar till följd av beslutet, få vederlag härför.

Under detta avsnitt behandlar utredningen frågan huruvida den blivande fullmaktslagstiftningen genom särskild bestämmelse bör skapa en allmän rätt till ersättning för enskilda, som i nyss nämnda fall eller eljest till följd av ingrepp enligt lagstiftningen lider skada eller förlust. Därvid redovisas för en mängd olika situationer, där en förfogande- eller regleringsåtgärd kan förorsaka förluster för tillverkare, mellanhänder eller

förbrukare utan att dessa har någon möjlighet att domstolsvägen kräva skadestånd av staten. Enligt utredningens mening kan med visst fog göras gällande att samtliga medborgare bör bära de skadeverkningar som ett i det allmännas intresse företaget ingrepp medför för någon medborgare. Vid ett närmare överbäggande finner emellertid utredningen denna tankegång vara ogenomförbar i praktiken. Sålunda skulle det ofta vara omöjligt att avgöra, om och i vilken mån ett ingrepp är till skada eller ej, och vidare skulle en ordning med fullständig ersättning för alla ingrepp möjliggöra skadeståndsanspråk i hittills okänd utsträckning. I utpräglade kristider skulle så gott som varje medborgare kunna kräva ersättning av staten, och en prövning av alla anspråk skulle nödvändiggöra en omfattande och dyrbar apparat. Dessutom skulle de ekonomiska följderna för staten bli överskådliga. Utredningen anser det därför ofrånkomligt, att de enskilda i regel själva får bära de ekonomiska förluster, som kan uppstå till följd av förfoganden eller krisregleringar. Enligt utredningens uppfattning bör dock denna grundsats icke gälla helt utan undantag. Fall kan nämligen inträffa där en med stöd av den förordade lagstiftningen vidtagen åtgärd drabbar enstaka medborgare så avsevärt mycket hårdare än andra, att det skulle framstå som orimligt att låta honom ensam svara för förlusten. Utredningen föreslår därför ett stadgande om ersättning i särskilda fall av innebörd, att Kungl. Maj:t i sådana fall skall kunna bevilja ersättning efter vad som prövas skäligt. Därvid understryks svårigheten att i förväg närmare uppdraga de riktlinjer som bör tillämpas vid prövningen av dessa ersättningsfrågor; omständigheterna i det särskilda fallet måste bli avgörande.

I likhet med utredningen finner jag det uteslutet, att de föreslagna lagarna skulle upptaga en bestämmelse av innehåll att envar, vilken åsamkas förlust eller skada genom en krisåtgärd, skulle vara berättigad till ersättning härför av staten. Emellertid kan jag ej heller förorda ett stadgande, vilket skulle möjliggöra ersättning av statsmedel åt enskild medborgare som drabbats särskilt hårt av en krisåtgärd. Jag anser mig därvid kunna i huvudsak instämma i vad herr Andersson i sin reservation anført i detta hänseende. Visserligen kan fall tänkas uppkomma, då särskild ersättning är rimlig, men några allmänna riktlinjer kan svårigen uppdragas för bedömande av ersättningsfrågor av detta slag utan dessa måste avgöras efter skälighetsprövning i varje särskilt fall. Det kan också förutses, att ersättning kommer att kunna beviljas endast i mycket liten omfattning. Det torde därför icke vara lämpligt att i lagstiftningen intaga ett allmänt stadgande om ersättningsrätt. Mot en sådan anordning synes med skäl kunna invändas att den är ägnad att väcka falska förhoppningar hos den enskilde. I de fåtaliga fall där en ersättning av denna natur framstår såsom rimlig, bör frågan prövas av Kungl. Maj:t och riksdagen. Det kan framhållas, att även ett bifall till utredningens förslag förutsätter en viss riksdagsbehandling av uppkomna ersättningsfrågor, eftersom det ankommer på riksdagen att bevilja anslag för ändamålet. Slutligen vill jag erinra, att utredningen i sitt förslag till allmän förfogandelag medtagit vissa bestämmelser i gällande förfogan-

delag till skydd för den enskilde. Det föreslås sålunda en föreskrift om att det vid ingrepp enligt lagen skall tillses, att den vars rätt berörs icke lider större förfång än omständigheterna föranleder. Vidare innehåller förslaget ett stadgande av innehåll, att den som anser att en förfogandeföreskrift på grund av särskilda förhållanden medför synnerlig skada eller olägenhet kan ansöka om att få föreskriften upphävd eller ändrad. Jag anser därför att det av utredningen föreslagna stadgandet om särskild ersättning för förlust vid krisregleringar bör utgå ur lagstiftningen.

Utredningen har också sökt tillgodose de enskildas intressen vid försörjningsregleringar genom ett inlösenförfarande. Sålunda har utredningen i syfte att mildra de ogynnsamma verkningarna av krisregleringar föreslagit, att det i nuvarande förfogandelag upptagna stadgandet om rätt för sakägaren att inom angiven tid påkalla prövning av frågan, huruvida beslagtagna förnödenheter skall inlösas av kronan eller ej, i viss mån ges motsvarande tillämpning såvitt angår med stöd av ransoneringslagen genomförda regleringar. Grundtanken i förslaget är att ägaren av en ransonerad vara skall kunna begära att kronan inlöser varan samt att, om hans begäran icke bifalls inom 30 dagar, han därefter skall äga förfoga över varan utan hinder av gällande ransoneringsföreskrifter. Det betonas emellertid att en på detta sätt uppbyggd inlösenrätt av flera skäl icke kan göras ovillkorlig. Sålunda finner utredningen det vara ur statsfinansiell synpunkt ofrånkomligt, att inlösenrätten begränsas till förnödenheter, på vilka knapphet råder eller kan befaras. Har ransonering av en vara tillkommit endast såsom ett komplement till en bristreglering, kan det alltså icke bli tal om inlösen av varan. Härjämte har utredningen ansett, att inlösenrätten bör inskränkas till sådana fall, där regleringen medfört en betydande begränsning i ägarens möjlighet att tillgodogöra sig värdet av förnödenheten och ej förorsakat ägaren endast ringa men. Med hänsyn till att en på detta sätt uppdragen gräns för inlösenrätten är ganska obestämd förordar utredningen, att hithörande frågor i princip skall prövas av Kungl. Maj:t.

Ingen av remissinstanserna har haft något att erinra mot en inlösenrätt av den innebörd utredningen förordat.

Enligt min mening innebär det av utredningen föreslagna inlösenförfarandet en skälig avvägning mellan å ena sidan intresset att i görligaste mån begränsa de enskildas ekonomiska förluster och å andra sidan angelägenheten av att staten icke ställs inför omfattande och till följderna oöverskådliga ersättningsanspråk.

I fråga om grunderna för bestämmande av ersättning vid inlösen har olika meningar gjort sig gällande. Utredningen anser, att ersättningen i princip bör motsvara allenast ägarens faktiska kostnader för produktion eller inköp jämte gottgörelse för ägarens eget arbete. Dessa grunder är snävare än de som gäller vid förfoganden och enligt utredningens mening är detta naturligt med hänsyn till att ett inlösenförfarande icke innebär, att ägaren mot sin vilja avstår från en förnödenhet. Utredningens förslag upptager även den bestämmelsen, att ersättningen vid inlösen aldrig

får överstiga vad som skulle utgått om förnödenheten avståtts till kronan enligt förfogandelagen. Flertalet remissinstanser har lämnat utredningens förslag utan erinran och en del av dem, däribland priskontrollnämnden, har uttryckligen biträtt utredningens synpunkter. Åtskilliga företrädare för det enskilda näringslivet ävensom riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap hyser däremot den åsikten, att ersättningen såväl vid förfogande som inlösen bör bestämmas efter enahanda grunder, nämligen efter de i förfogandelagen angivna. Såsom skäl anförs att ett inlösenförfarande i själva verket är att betrakta som ett tvångsvis gjort ingripande från statens sida. Riksvärderingsnämnden intager en mellanställning och förordar, att ersättningen vid inlösen skall inbegripa — utöver faktiska kostnader för produktion och inköp samt vederlag för ägarens eget arbete — uppkomna transportkostnader samt kostnader för lagring, inberäknat normal ränta, men däremot icke företagarvinst.

Även i denna fråga anser jag mig böra biträda grundtanken i utredningens förslag. Det torde icke vara tillrådligt att låta de beräkningsgrunder, som avses skola gälla vid bestämmande av ersättning för en enligt förfogandelagen avstådd förnödenhet, bli tillfullo tillämpliga vid ett inlösenförfarande. Enligt min mening kan icke med rätta påstås att ett sådant förfarande är att jämföra med ett tvångsingripande från statens sida. Principen bör vara, att ersättningen åt den som själv begärt att få en honom tillhörig förnödenhet inlöst av kronan icke skall fastställas till högre belopp än som motsvarar hans verkliga kostnader och alltså icke inbegripa företagarvinst. Såsom utredningen antytt skulle en på detta sätt utformad ersättningsregel icke uppmuntra ägare av ransonerade varor att försöka bli av med sina lager genom att hembjuda dem till kronan. Tvärtom kommer det att ligga i deras intresse att själva söka avsätta eller använda lagren för att icke gå miste om sin vinst. Härigenom minskas avsevärt risken för att staten plötsligt skulle försättas i det läget att behöva antingen inlösa stora varupartier eller helt eller delvis häva en påbjuden ransonerings. I anslutning till priskontrollnämndens och riksvärderingsnämndens yttranden finner jag mig dock böra förordna, att lagtexten får en något annorlunda avfattning. Det bör tydligt framgå, att ägarens kostnader skall beräknas efter anskaffningsvärdet och att i dem ingår även de lagrings- och transportkostnader som ägaren kan ha haft.

IX. Om formerna för bestämmande av ersättning enligt en fullmaktslagstiftning.

Utredningen.

Till en början redogörs för handläggningen av ersättningsfrågor enligt de förfogandelagar, som gällde under första världskriget, samt för de ändringsförslag som därefter framkommit (betänkandet s. 132—135). Härefter lämnar utredningen en översikt över gällande ordning för bestämmande av

ersättning enligt förfogandelagen. I detta sammanhang erinras om att under en kristid viss betalningsspärr i fråga om ersättningsbelopp för avstådda förnödenheter kan vara erforderlig ur penningpolitisk synpunkt ävensom att sådan spärr förekommit under den senaste kristiden (betänkandet s. 136—137). Utredningen redogör också för den ordning vid bestämmande av ersättning som gäller enligt rekvisitionslagen, beredskapsförfogandelagen och civilförsvarslagen. Bl. a. framhålls att anspråk på ersättning för rekvisition enligt någon av dessa tre lagar prövas i en och samma ordning, nämligen genom lokala nämnder och riksvärderingsnämnden, och att närmare bestämmelser om prövningen återfinns i rekvisitionslagen (betänkandet s. 138—141).

I fortsättningen dryftar utredningen den lämpligaste formen för bestämmande av sådan ersättning enligt den föreslagna förfogandelagen, som icke skall utgå efter taxa. Därvid erinras om att ersättningen i dylika fall enligt gällande förfogandelag fastställs av riksvärderingsnämnden såsom enda instans. Ehuru denna ordning under den senaste kristiden fungerat i stort sett tillfredsställande, kan enligt utredningens mening starka skäl åberopas för att överföra dessa ersättningsfrågor till lokala organ med möjlighet att få meddelade beslut prövade av en central överinstans. Från olika håll har också, omnämner utredningen, önskemål framförts att parterna i ett ersättningsärende skall kunna överklaga ett i ärendet meddelat beslut och därigenom få tillfälle att i överinstansen förebringa ny utredning beträffande anspråk som icke till fullo styrkts i första instans. Enligt utredningens uppfattning är dessa önskemål berättigade och de kan svårigen tillgodoses i annan ordning.

I detta sammanhang kommer utredningen in på frågan huruvida det är lämpligt att — såsom ifrågasatts från flera håll — låta de allmänna domstolarna pröva dessa ersättningsfrågor. Enligt utredningens åsikt skulle dock ett domstolsförfarande bli alltför omständligt och tidsödande. Erfarenheten visar, att domstolarna under kristider är mycket arbetstyngda, och de ordinarie domstolarnas personalorganisationer kan icke utan svårighet utbyggas för den ytterligare belastning som ersättningsfrågor av detta slag skulle innebära. Härtill kommer att dessa frågor vanligen icke är av juridisk natur utan rena värderingsfrågor, varom de allmänna domstolarna saknar särskild erfarenhet.

Nu anförda skäl kan enligt utredningens mening även åberopas mot den stundom framförda tanken att skapa ett två-instanssystem genom att låta riksvärderingsnämndens beslut bli föremål för prövning av högsta domstolen. Något missnöje har icke försports med riksvärderingsnämndens sätt att handha sin uppgift. Med hänsyn härtill och till den ändrade sammansättning av nämnden, som utredningen avser att föreslå, anser utredningen något behov av en instans över nämnden icke föreligga.

Som ytterligare skäl för att låta ersättningsfrågorna bli prövade av lokala organ anför utredningen, att i sådant fall lokalt betingade omständigheter lättare kan beaktas än om frågorna direkt skall avgöras av en central värderingsnämnd.

Vidare framhåller utredningen att, eftersom de förfoganden som kan ske med stöd av rekvisitionslagen, beredskapsförfogandelagen och civilförsvarslagen, i allt väsentligt avser samma slags förnödenheter och tjänstbarheter som kan tagas i anspråk jämlikt allmänna förfogandelagen, det torde kunna förutsättas, att de i rekvisitionslagen omnämnda lokala värderingsnämnderna är skickade att pröva även ersättningsanspråk enligt allmänna förfogandelagen. Vidare erinras om att det icke finns någon bestämd gräns mellan förfogandelagstiftningen och rekvisitionslagstiftningen. Sålunda kan en byggnad vid en viss tidpunkt tagas i anspråk med stöd av rekvisitionslagen och vid en annan tidpunkt jämlikt förfogandelagen. Olikheten i förfarandet vid bestämmande av ersättning kan medföra, att ersättningsfrågan i de båda fallen behandlas på skilda sätt. Enligt utredningens mening är detta föga rationellt. Uppenbarligen bör förfarandet göras så lika som möjligt.

Slutligen erinrar utredningen om risken för att förbindelserna med den centrala värderingsnämnden vid ett krigsfall blir så försvårade att systemet icke fungerar, varför det då blir nödvändigt att överflytta avgörandet till lokala organ. För närvarande har Kungl. Maj:t möjlighet härtill enligt lagen med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheter och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. Därest utredningens förslag genomförs, kommer detta intresse att tillgodoses redan genom förfogandelagen.

På grund av det anförda förordar utredningen att sådan ersättning vid förfoganden, som icke skall utgå efter taxa, i första instans bestäms av de i rekvisitionslagen omförmälda lokala värderingsnämnderna med rätt för parterna att överklaga meddelat beslut hos riksvärderingsnämnden. Därvid bör reglerna om de olika lokala värderingsnämndernas kompetensområden utformas i så nära anslutning till rekvisitionslagen som möjligt.

Beträffande sådan ersättning enligt förfogandelagen som skall utgå efter taxa anför utredningen, att den i rekvisitionslagen för motsvarande fall gällande ordningen icke lämpligen kan användas. Anledningen härtill är att rekvisition alltid verkställs av underordnade myndigheter under det att beslut om förfoganden i princip är förbehållna Kungl. Maj:t. Enligt rekvisitionslagen bestäms ersättning för taxesatt nyttighet av den rekvirerande myndigheten, vars beslut kan prövas av lokal värderingsnämnd och riksvärderingsnämnden. Samma förfarande kan självfallet icke användas, om Kungl. Maj:t förfogat över taxesatt förnödenhet. Utredningen anser därför att, då ersättning skall utgå efter taxa, det enligt nuvarande förfogandelag gällande systemet bör behållas. Ersättningen bör alltså bestämmas av myndighet, som Kungl. Maj:t därtill utsett, med rätt för enskild sakägare att söka ändring i beslutet hos riksvärderingsnämnden.

Utredningen behandlar härefter frågan om formerna för bestämmande av ersättning vid inlösen av sådan förnödenhet, beträffande vilken försörjningsreglering införts och som enligt utredningens förslag under vissa förutsättningar kan inlösas av kronan på framställning av förnödenhe-

tens ägare. Enligt utredningens mening bör förfarandet vara detsamma som förordats i fråga om ersättning enligt förfogandelagen för icke taxesatt förnödenhet. Detta innebär att lokal värderingsnämnd skall vara första och riksvärderingsnämnden andra instans. Det framhålls emellertid, att de ersättningsgrunder som föreslås bli tillämpade vid inlösen avviker från dem som förordats gälla vid förfoganden. Med hänsyn härtill och då det endast undantagsvis torde bli tal om inlösen av hästar, motorfordon eller fartyg, saknas tillräckliga skäl för att koppla in de speciella lokala värderingsnämnderna. I stället bör samtliga värderingsfrågor vid inlösen handhas av de allmänna lokala värderingsnämnderna.

Utredningen har icke funnit anledning föreslå ändrad sammansättning av de lokala värderingsnämnderna.

I fråga om riksvärderingsnämnden, som f. n. består av fem ledamöter, har utredningen icke föreslagit någon ändring av antalet ledamöter. Däremot behandlas frågan huruvida ledamöterna bör utses i annan ordning än den som nu gäller. Sålunda ifrågasätts om icke det nära sambandet mellan prisregleringslagen och de föreslagna bestämmelserna vid förfoganden utgör skäl för att någon av priskontrollnämndens ledamöter bör ingå i riksvärderingsnämnden. Utredningen avvisar emellertid denna tanke, enär det kan framstå som mindre välbetänkt att låta statliga prisintressen på detta omedelbara sätt bli företrädna i riksvärderingsnämnden. Av motsvarande skäl finner utredningen det icke tillrådligt att låta några av ledamöterna utses av försörjningskommissioner. Enligt utredningens mening är det lämpligast, att samtliga ledamöter utses av Kungl. Maj:t. Därför bör den nuvarande bestämmelsen, att en ledamot skall utses av kommerskollegium och en ledamot av lantbruksstyrelsen, slopas. Vidare förordar utredningen, att nämndens ordförande skall ha förvaltats något av rikets högsta domarämbeten och att en av de övriga ledamöterna skall ha förvaltats domarämbete. I övrigt bör Kungl. Maj:t ha fria händer vid valet av ledamöter.

Enligt herr Anderssons mening bör garantier skapas för att det nära sambandet mellan prisregleringslagen och de av utredningen föreslagna ersättningsbestämmelserna kommer att upprätthållas. Detta torde lämpligast ske genom ett uttryckligt stadgande, att någon av riksvärderingsnämndens ledamöter skall ha ingående erfarenhet om den statliga priskontrollen.

Remissinstanserna.

Förslaget att ersättning som icke utgår efter taxa skall bestämmas av lokal värderingsnämnd såsom första instans och av riksvärderingsnämnden såsom andra och sista instans har lämnats utan erinran eller tillstyrkts av övervägande antalet remissinstanser.

Endast *Kooperativa förbundet* och *telegrafstyrelsen* har några invändningar att göra.

Förbundet vill icke bestrida, att de av utredningen anförda skälen för den föreslagna ordningen är delvis beaktansvärda och bärkraftiga. Förbundet

betonar emellertid att ersättningsärendena enligt förfogandelagen berör så stora värden att det icke kan vara riktigt att lägga avgörandet hos de lokala värderingsnämnderna, även om överklagande hos riksvärderingsnämnden är medgivet. Därest t. ex. ett tekniskt sett mångsidigt miljonföretag skall avstås till kronan, kan man icke med säkerhet räkna med att den lokala värderingsnämnden har den sakkunskap, som garanterar ett för båda parter rättvist avgörande. Enligt förbundets mening är det därför ändamålsenligt och rättvist, om ersättningssökande vars anspråk överstiger ett visst belopp, förslagsvis 20 000 kronor, medges rätt att framlägga sina anspråk direkt inför riksvärderingsnämnden.

Telegrafstyrelsen framhåller, att den materiel som telegrafverket upphandlar till allra största delen är av så speciell natur att någon taxesättning för densamma icke kan ifrågakomma. Priserna skulle följaktligen enligt förslaget komma att bestämmas av de lokala värderingsnämnderna. Den av telegrafverket upphandlade materielen är ofta av sådan omfattning, att den icke kan inköpas från endast en tillverkare. Detta medför att samma materiellag kommer att tillverkas på olika orter. Den situationen kan alltså inträffa att flera lokala nämnder skall bestämma priser på en och samma materiel. Då nämnderna icke gärna kan besitta fackkänedom i fråga om telegrafverkets specialmateriel, kan samma vara komma att åsättas helt olika pris. Det skulle därför för telegrafverkets del vara avgjort bättre att i prisfrågor kunna förhandla med en enda central myndighet utan omvägen över de lokala värderingsnämnderna.

Mot förslaget att ersättning som utgår efter taxa skall bestämmas av den myndighet Konungen därtill bemyndigat har endast *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* haft något att invända. Enligt länsstyrelsens mening är det eftersträfvansvärt, att formerna vid ersättnings fastställande görs så lika som möjligt oavsett vilken lag som tillämpas. Länsstyrelsen ifrågasätter därför, om icke den i rekvisitionslagen stadgade ordningen bör gälla vid bestämmande av ersättning enligt förfogandelagen för taxesatt egendom. I allt fall förutsätter länsstyrelsen att vid krig en vidsträckt delegation sker till de lokala organen och då närmast till de lokala värderingsnämnderna.

De av utredningen förordade formerna för bestämmande av ersättning vid inlösen enligt ransoneringslagen har icke särskilt berörts av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna.

Spörsmålet om riksvärderingsnämndens sammansättning har behandlats av åtskilliga remissinstanser.

Flertalet av dem, däribland *kommerskollegium* och *priskontrollnämnden* har tillstyrkt förslaget. Från enskilt håll betonas därvid angelägenheten av att statliga prisintressen icke blir företrädade i riksvärderingsnämnden. *Priskontrollnämnden* finner det önskvärt att riksvärderingsnämnden samråder med den myndighet, som handhar den prisreglerande verksamheten. *Jordbruksnämnden* förutsätter, att en eller flera av ledamöterna skall äga allmän erfarenhet i ekonomiska ting.

Riksvärderingsnämnden, lantbruksstyrelsen, länsstyrelsen i Kopparbergs

län, Stockholms handelskammare, Smålands och Blekinge handelskammare, handelskammaren i Karlstad samt Kooperativa förbundet kan icke helt ansluta sig till utredningens förslag.

Länsstyrelsen biträder herr Anderssons uppfattning, att uttrycklig föreskrift bör införas om att åtminstone en av riksvärderingsnämndens ledamöter skall ha ingående erfarenhet angående den statliga priskontrollen.

Riksvärderingsnämnden avstyrker förslaget, att Kungl. Maj:t skulle utse samtliga ledamöter. Nämnden framhåller, att under de båda världskrigen flertalet av nämnden handlagda ärenden varit av sådan beskaffenhet att sakkunskap i industri-, handels- och jordbruksfrågor behövt. Enligt hittills gällande ordning har sådan sakkunskap tillförsäkrats nämnden genom de ledamöter, som utses av kommerskollegium och lantbruksstyrelsen. Behölls denna ordning, skulle det finnas säkerhet för att sakkunskap inom nyssnämnda områden blev ständigt representerad i nämnden. Det framhålls även att utredningen icke angivit något skäl för sitt ändringsförslag.

Lantbruksstyrelsen delar till fullo riksvärderingsnämndens synpunkter.

Kooperativa förbundet ansluter sig till utredningens uppfattning, att juridisk sakkunskap bör vara företrädd i riksvärderingsnämnden. Såsom utredningen framhållit är emellertid de flesta frågorna icke av juridisk utan affärsmässig natur. Då utredningen icke angivit andra riktlinjer för nämndens sammansättning än att två av ledamöterna skall ha viss domarerfarenhet, skulle detta kunna leda till att det praktiska industri- och affärlivet icke blev representerat i nämnden. För att tillföra nämnden ytterligare sakkunskap och förebygga klagomål över ensidiga avgöranden synes det förbundet lämpligt, att antalet ledamöter ökas från fem till sju. Härjämte bör stadgas att två av ledamöterna, därav ordföranden, skall företräda den juridiska sakkunskapen och äga domarerfarenhet i enlighet med utredningens förslag samt två företräda det praktiska industri- och affärlivet.

Stockholms handelskammare ifrågasätter, om icke riksvärderingsnämnden borde ha den sammansättning som föreskrevs i 1938 års rekvisitionslag. Enligt denna lag skulle kommerskollegium och lantbruksstyrelsen, för utseende av två ledamöter, var för sig årligen upprätta förslag å personer med sakkunskap inom särskilda näringsområden. Av de föreslagna skulle ordföranden för varje ärende utse två att inträda i nämnden som ledamöter. Därvid skulle iakttagas att den sakkunskap, som kunde erfordras för ärendet, blev tillgodosedd. Enligt handelskammarens mening är den nuvarande ordningen ägnad att beröva nämnden den sakkunskap som är nödvändig för att garantera materiellt riktiga avgöranden i de ofta invecklade ersättningsfrågorna. Skulle handelskammarens förslag härutinnan icke bifallas är i allt fall den nuvarande sammansättningen att föredraga framför den av utredningen förordade.

Departementschefen.

Vid prövning av ersättningsärenden enligt de under närmast föregående båda avsnitt behandlade reglerna kommer säkerligen ofta både skiftande

och svårbedömda frågor att uppstå. Det är därför angeläget, att handläggningen av dessa ärenden sker under betryggande former. Det ligger då nära till hands att förordna en ordning, enligt vilken prövningen handhas av de allmänna domstolarna. Ett närmare övervägande av spörsmålet leder emellertid till att denna väg knappast är framkomlig. Såsom utredningen framhållit är domstolsförfarandet i ett sammanhang som detta alltför omständligt och tidsödande. Dessutom skulle handläggningen av dessa ärenden medföra en avsevärt ökad arbetsbörda för domstolarna, och det skulle därför bli nödvändigt att utöka deras personal för att undvika ytterligare tidsutdräkt. Slutligen är det av vikt att prövningen sker under medverkan av ekonomisk sakkunskap och sådan torde i allmänhet vara föga företrädd i våra domstolar. På grund av det anförda biträder jag utredningens ståndpunkt att prövningen av ersättningsfrågorna, såsom för närvarande gäller enligt allmänna förfogandelagen, bör handhas av andra organ än de allmänna domstolarna.

Ur rättssäkerhetens synpunkt är det emellertid önskvärt att den enskilde sakägaren — liksom annars vanligen är fallet i ärenden av detta slag — alltid har möjlighet att få sina ersättningsanspråk prövade av två instanser. En sådan ordning tillämpas enligt nu gällande förfogandelag endast såvitt avser ersättningar, som utgår efter taxa. I dylikt fall skall nämligen myndighet, som Kungl. Maj:t därtill utsett, i första hand fastställa ersättningsbeloppet, varefter den enskilde sakägaren kan besvära sig över myndighetens beslut hos riksvärderingsnämnden. Är däremot fråga om ersättning, som icke utgår efter taxa, skall beloppet fastställas av riksvärderingsnämnden såsom enda instans.

Enligt utredningens mening bör två-instanssystem göras tillämpligt för samtliga fall, där ersättning skall bestämmas enligt den blivande fullmaktslagstiftningens regler. I anslutning härtill erinras om att enligt rekvisitionslagens bestämmelser ersättning, som icke utgår efter taxa, skall bestämmas av lokal värderingsnämnd (hästvärderingsnämnd, bilvärderingsnämnd, fartygsvärderingsnämnd eller allmän lokal värderingsnämnd) såsom första instans, med rätt för parterna att överklaga meddelade beslut hos riksvärderingsnämnden. Vidare framhålls att samma ordning stadfästs i beredskapsförfogandelagen och civilförsvarslagen. Utredningen förordar nu, att denna ordning skall gälla också såvitt angår den allmänna förfogandelagen. Därvid betonas att de lokala nämnderna bör vara väl lämpade att handlägga ersättningsärenden enligt sistnämnda lag, eftersom de förfogandeåtgärder som kan genomföras med stöd av de fyra lagarna avser i huvudsak samma slags förnödenheter och tjänster. Förslaget har bl. a. den fördelen, att lagbestämmelserna på detta område blir mer enhetliga, varjämte lokalt belingade omständigheter lättare kan beaktas vid tillämpningen av förfogandelagens ersättningsregler.

Utredningens förslag, som lämnats utan erinran av övervägande antalet remissinstanser, synes mig väl ägnat att tillgodose rättssäkerhetens krav och då även dess praktiska fördelar är påtagliga, finner jag mig i princip böra biträda detsamma. Vad Kooperativa förbundet och telegrafstyrelsen anfört

därom, att en del ersättningsfrågor kan komma att avse så betydande värden eller speciella förhållanden eller vara så invecklade att de icke lämpligen bör anförtros åt de lokala värderingsnämnderna, har emellertid föranlett mig att förorda en mindre jämkning i förslaget. Denna innebär, att ersättning som icke utgår efter taxa skall bestämmas av riksvärderingsnämnden som första och enda instans, därest parterna gemensamt hemställer därom.

Beträffande sådan i förslaget till allmän förfogandelag omnämnd ersättning som utgår efter taxa föreslår utredningen, att den nuvarande ordningen skall behållas. Utredningen har därvid avvisat tanken på att efterbilda det i rekvisitionslagen föreskrivna förfarandet, som innebär att ersättningsbeloppet skall fastställas av den rekviderande myndigheten. Såsom skäl åberopas att förfoganden till skillnad från rekvisitioner i princip beslutes av Kungl. Maj:t och att det är naturligt att Kungl. Maj:t också utser den myndighet som skall bestämma ersättningens storlek. Ingen av remissinstanserna har motsatt sig utredningens förslag och icke heller enligt min mening är anledning att frångå detsamma.

I fråga om sådan ersättning vid inlösen av förnödenhet som kan utgå enligt förslaget till allmän ransoneringslag förordar utredningen, att beloppet skall bestämmas av allmän lokal värderingsnämnd som första och riksvärderingsnämnden som andra instans. Förslaget, som godtagits av remissinstanserna, synes ändamålsenligt och tillstyrks därför.

Icke heller torde något vara att invända mot utredningens förslag, att de lokala värderingsnämnderna skall behålla sin nuvarande sammansättning.

Vad beträffar riksvärderingsnämndens sammansättning innebär utredningens förslag ett par mindre ändringar i gällande bestämmelser. Sålunda förordas att samtliga ledamöter skall utses av Kungl. Maj:t och att alltså kommerskollegium och lantbruksstyrelsen icke längre skall utse var sin ledamot. Med hänsyn till det nära sambandet mellan prisregleringslagen och den föreslagna förfogandelagens ersättningsbestämmelser har emellertid utredningen också övervägt att låta någon ledamot av priskontrollnämnden ingå i riksvärderingsnämnden, vilket dock avvisas av principiella skäl. Utredningen finner det nämligen vara mindre välbetänkt, att statliga prisintressen på ett så påtagligt sätt blir företrädda i riksvärderingsnämnden. Samma skäl åberopas mot tanken att låta försörjningskommissionerna bli representerade i nämnden. — Den andra ändringen innebär, att i lagen uttryckligen anges att till riksvärderingsnämndens ordförande skall utses person som förvaltats något av rikets högsta domarämbeten, varjämte en av de övriga ledamöterna skall ha utövat domarämbete.

Även i denna fråga biträder jag utredningens förslag. Utredningens standpunkt att nämndens sammansättning i princip icke får bestämmas av särskilda intressen — t. ex. prispolitiska eller försörjningspolitiska — synes mig riktig. Det är nämligen av vikt att den enskilde sakägaren icke bibringas den uppfattningen, att nämnden har till huvudsaklig uppgift att till-

varataga det allmännas intressen vid bestämmandet av den ersättning, som skall utgå i samband med en mot honom riktad tvångsåtgärd. Nämnden fullgör på detta område en domstols uppgifter, och dit hänskjutna frågor skall prövas sakligt och objektivt inom ramen för de i lagen lämnade ersättningsreglerna. Enligt min mening är utredningens förslag väl ägnat att tillgodose dessa synpunkter. Vidare finner jag det naturligt att Kungl. Maj:t — såsom eljest är vanligt vid tillsättandet av viktigare befattningar inom den centrala förvaltningen — utser samtliga ledamöter i nämnden. Uppenbarligen har Kungl. Maj:t samma möjligheter som kommerskollegium och lantbruksstyrelsen eller annan myndighet att tillse, att erforderlig sakkunskap blir företrädd i nämnden. En sådan ordning synes mig innebära garantier för att nämnden i sin helhet får en lämpligt avvägd sammansättning. Icke heller anser jag det behövt att, utöver vad utredningen förordat, i lagtexten angiva de kvalifikationer som ledamöterna i nämnden bör äga. Vidare synes enligt min uppfattning tillräckliga skäl ej föreligga att utöka det nuvarande antalet ledamöter.

Slutligen vill jag framhålla att vad tidigare sagts om det nära samband som bör råda mellan den statliga priskontrollen och ersättningsbestämmelserna i nu förevarande lagstiftning givetvis förutsätter att de olika värderingsnämnderna vid utövningen av sin verksamhet förskaffar sig ingående kännedom om de föreskrifter och riktlinjer som vid varje tillfälle gäller för den statliga priskontrollen.

X. Delegation av Kungl. Maj:ts befogenheter.

Utredningen.

Inledningsvis erinras om att gällande förfogandelag innehåller endast få bestämmelser angående rätt för Kungl. Maj:t att delegera beslutanderätt till underordnad myndighet. Utredningen finner detta förhållande vara i och för sig ganska märkligt, särskilt som Kungl. Maj:t i andra fullmaktslagar, t. ex. rekvisitionslagen och beredskapsförfogandelagen, tillagts rätt att på underordnade myndigheter överlåta vittgående befogenheter.

Utredningen framhåller emellertid, att Kungl. Maj:t i praktiken delegerat sina befogenheter enligt allmänna förfogandelagen i större utsträckning än ordalagen synes ge vid handen. Sålunda har i kungörelser angående beslag i allmänhet stadgats att innehavare av beslagtagen vara, vilken vägrade att på villkor som bestämdes av vederbörande försörjningskommission sälja varan till anvisad köpare, skulle vara pliktig att i den mån kommissionen så föreskrev avstå förnödenheten enligt förfogandelagen. Motsvarande bestämmelser har någon gång också meddelats utan samband med beslag. Utredningen betonar dock, att betänkligheter framförts mot att Kungl. Maj:t delegerat frågor av grundläggande betydelse till försörjningskommissioner. Så har bl. a. skett i en reservationsvis framförd anmärkning vid konstitutionsutskottets granskning vid 1941 års riksdag av de i statsrådet förda protokollen.

I fortsättningen nämner utredningen, att Kungl. Maj:t i kungörelser om reglering av handeln eller förbrukningen av förnödenheter — vare sig kungörelserna grundat sig på allmänna förfogandelagen eller ej — regelmässigt överlämnat åt vederbörande försörjningskommission att bestämma den ordning och de villkor, under vilka förnödenheter skulle få avyttras, förvärfvas eller användas. Huvudgrunderna har dock i allmänhet bestämts av Kungl. Maj:t, sedan försörjningskommissionen framlagt en plan. Utredningen framhåller vidare, att beslut om införande av nya regleringar vanligen meddelats av Kungl. Maj:t, även om det i ett fåtal fall förekommit att Kungl. Maj:t delegerat sina befogenheter även i detta avseende.

I detta sammanhang erinrar utredningen om lagen den 13 mars 1942 med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. (administrativa fullmaktslagen). I denna lag stadgas bl. a. att Kungl. Maj:t, då det är påkallat till följd av krig eller krigsfara vari riket befinner sig eller utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, äger förordna att uppgift som tillkommer Kungl. Maj:t skall i fråga om visst slag av ärenden övertagas av underordnad myndighet och att de uppgifter som tillkommer viss statsmyndighet helt eller delvis skall övertagas av annan statsmyndighet eller kommunalmyndighet.

Enligt utredningens åsikt är det av praktiska skäl nödvändigt att Kungl. Maj:t på underordnade myndigheter — i första hand de centrala försörjningskommissionerna — överlåter att meddela flertalet av de beslut, som grundar sig på förfogande- och ransoneringslagstiftningen. Sker icke detta, blir arbetsanhopningen hos Kungl. Maj:t så stor att ärendena icke övervägs tillräckligt noggrant eller att avgörandena i verkligheten kommer att ligga hos underordnade departementstjänstemän. Härtill kommer att kommissionerna inom sina områden ofta har en mera ingående kännedom om försörjningsläget än Kungl. Maj:t. I den mån delegation sker till lokala myndigheter kan också lokalt betingade förhållanden samt omständigheterna i det särskilda fallet lättare beaktas.

Utredningen understryker emellertid, att en delegation till lokala myndigheter medför en viss risk för att gällande bestämmelser icke tillämpas enhetligt. Denna risk kan dock minskas genom att en central myndighet utfärdar råd och anvisningar till de lokala myndigheterna och meddelar vägledande beslut i ärenden som dragits under dess prövning. Vid krigstillfällen, när landets kommunikationer lätt kan bli avbrutna och snabba beslut i lokala frågor ofta är nödvändiga, är det ofrånkomligt att i mycket stor utsträckning överlämna avgörandena till lokala myndigheter.

Enligt utredningens uppfattning måste det finnas en viss rätt för Kungl. Maj:t att till underordnad myndighet delegera sina befogenheter enligt de föreslagna fullmaktslagarna. Omfattningen av denna rätt bör dock enligt utredningens mening uttryckligen regleras i lagarna. Därvid bör uppmärksammas att vissa avgöranden innebär ett så starkt ingrepp i befolkningens livsföring och kräver så allmänpolitiska ställningstaganden, att bestämmanderätten icke gärna bör tillkomma annan än Kungl. Maj:t. Vidare be-

tonar utredningen, att i övriga fall delegation bör ske endast då så är erforderligt. Det förutsätts att Kungl. Maj:t i samband med delegationen fastställer huvudlinjerna för de underordnade myndigheternas arbete. Detta fastställande bör ske genom ett formellt beslut av Kungl. Maj:t. Tillämpningen bör däremot ankomma helt på myndigheterna.

Utredningen anser, att bestämmelser om delegationsrätt krävs i både förfogandelagen och ransoneringslagen. Beträffande rättens omfattning synes som huvudregel böra gälla, att de stora avgörandena och de principiella ställningstagandena — exempelvis införandet av nya ransoneringsåtgärder — bör tillkomma Kungl. Maj:t ensam, under det att Kungl. Maj:t bör ha rätt att i betydande utsträckning på underordnade myndigheter överföra detaljregleringar. Utredningens ståndpunkt innebär, att Kungl. Maj:t skulle få rätt att delegera sina befogenheter då det gäller att vidtaga förfogandeåtgärder samt mindre betydelsefulla ransoneringsåtgärder. Däremot skulle lagstiftningen icke inrymma möjlighet för Kungl. Maj:t att på underordnad myndighet överlåta avgörandet av sådana frågor som att införa handels- eller användningsregleringar eller att meddela bestämmelser om auktorisation eller att föreskriva grunder för uttagande av clearing- eller prisutjämningsavgifter.

Slutligen framhåller utredningen, att behov av en mera omfattande delegationsrätt kan föreligga då riket befinner sig i krig eller krigsfara. Enligt utredningens mening kan detta särskilda behov tillgodoses med stöd av den administrativa fullmaktslagen.

Remissinstanserna.

Ingen av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna har något att erinra mot att Kungl. Maj:t får delegera sina befogenheter enligt fullmaktslagstiftningen i den omfattning utredningen förordat.

Handels- och industrikommissionen, som understryker nödvändigheten av att Kungl. Maj:ts delegationsrätt blir tillräckligt vidsträckt, ifrågasätter emellertid om det icke skulle behövas en mer omfattande delegation när riket befinner sig i krig eller krigsfara.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har samma uppfattning. Enligt länsstyrelsens mening hade det varit av värde, om utredningen angivit hur långt rätten skulle sträcka sig vid krig eller krigsfara. Ur planläggningsynpunkt är det angeläget att detta blir fastslaget. Härigenom skulle också underordnade myndigheters skyldighet att ingripa bli fastslagen. Länsstyrelsen förutsätter, att sådana frågor som lokalt införande av handels- och användningsregleringar skall kunna avgöras av länsstyrelse.

Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare anför i detta sammanhang, att av Kungl. Maj:t utfärdade tillämpningsföreskrifter bör utformas i samråd med representanter för berörda näringsgrenar. Enligt handelskammarens mening bör detta komma till uttryck i lagtexten.

Departementschefen.

I olika sammanhang har framhållits att de fullmakter som enligt de blivande allmänna förfogande- och ransoneringslagarna skall kunna lämnas åt Kungl. Maj:t möjliggör betydande ingrepp i det enskilda näringslivet. Med hänsyn härtill skulle det vara önskvärt, om Kungl. Maj:t fattar beslut om alla åtgärder som bör genomföras med stöd av lämnade fullmakter och icke överlåter avgörandet härutinnan på underordnade myndigheter. Erfarenheten från de båda världskrigen visar emellertid, att denna princip ej kan upprätthållas i praktiken. Ärendena blir nämligen så många och av så skiftande natur, att de medför en arbetsbelastning som säkerligen icke kan bemästras vid en central handläggning. En sådan ordning kan också befaras leda till att prövningen av de olika frågorna icke blir tillräckligt noggrann och omsorgsfull. På grund härav finner jag i likhet med utredningen, att Kungl. Maj:t måste medges rätt att i viss utsträckning delegera sina befogenheter enligt de båda lagarna på underordnade myndigheter och då i främsta rummet på försörjningskommissioner och dem underställda lokalt betonade organ.

Utredningens ståndpunkt, att omfattningen av Kungl. Maj:ts delegationsrätt bör uttryckligen anges i de båda lagarna, synes riktig. Såsom utredningen framhållit bör den ledande grundsatsen härvid vara den att sådana åtgärder, som berör befolkningen i dess helhet eller mera påtagligt ingriper i enskild rätt, icke får beslutas av annan än Kungl. Maj:t, under det att andra mindre ingripande åtgärder, när så prövas erforderligt, enligt Kungl. Maj:ts bestämmande kan få genomföras efter beslut av underordnad myndighet. Enligt min mening är intet att erinra mot de riktlinjer, som utredningen härutinnan uppdragit. Sålunda bör Kungl. Maj:t fatta beslut i alla frågor, som avser införande av handels-, användnings- eller transportreglering, meddelande av bestämmelser om auktorisation, införande av clearingförfarande eller påläggande av prisutjämningsavgifter. Är fråga om förfogandeåtgärder eller detaljregleringar bör hinder däremot ej möta för Kungl. Maj:t att delegera sina befogenheter. I likhet med utredningen förutsätter jag, att Kungl. Maj:t vid beslut om delegation också i största möjliga utsträckning fastställer huvudlinjerna för de underordnade myndigheternas arbete. Däremot kan jag icke biträda det av en handelskammare väckta förslaget om att införa ett stadgande av innehåll, att dessa tillämpningsföreskrifter bör utformas i samråd med företrädare för näringslivet. Enligt min mening bör det ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida ett sådant samråd är lämpligt i ett visst läge eller ej.

Hittills anförda synpunkter hänför sig väsentligen till förhållandena under tid, då riket icke befinner sig i krig eller överhängande krigsfara. Skulle något av dessa båda fall inträffa, torde det — såsom utredningen och ett par remissmyndigheter framhållit — bli ofrånkomligt med en mera vidsträckt delegationsrätt än som förut förordats. Enligt min mening är det emellertid icke nödvändigt att införa särskilda bestämmelser härom i de blivande förfogande- och ransoneringslagarna. Den av utredningen omnämnda administrativa fullmaktslagen torde nämligen väl fylla detta behov.

XI. Uppgiftsskyldighet m. m.

Utredningen.

Inledningsvis framhålls att det för genomförandet av erforderlig krishushållning är nödvändigt, att framför allt näringsidkare i jämförelsevis stor utsträckning lämnar uppgifter av olika slag. Myndigheterna måste nämligen ha möjlighet att beräkna landets förråd av försörjningsviktiga varor och få veta var varorna finns för att planlägga och utforma nödvändiga konsumtionsregleringar. Uppgiftsskyldighet är erforderlig även för att kunna kontrollera hur utfärdade regleringsbestämmelser efterlevs. Även andra kontrollåtgärder måste kunna företagas från myndigheternas sida.

Enligt utredningens uppfattning bör det därför enligt såväl förfogandelagen som ransoneringslagen åligga envar att, i den mån så föreskrivs, lämna uppgift om huruvida och i vilken myckenhet han innehar försörjningsviktig förnödenhet. Såvitt angår förfogande synes uppgiftsskyldighet böra föreligga även beträffande den myckenhet av förnödenheten som frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts. Har en ej försörjningsviktig förnödenhet blivit föremål för reglering, måste sådan skyldighet kunna föreskrivas även beträffande detta slags förnödenhet.

Utredningen förordar vidare, att den föreslagna lagstiftningen skall upptaga bestämmelser om plikt för uppgiftsskyldig att för kontroll av riktigheten och fullständigheten av lämnade uppgifter på anfordran tillhandahålla handelsböcker och andra affärshandlingar.

Därjämte finner utredningen det vara ur kontrollsynpunkt erforderligt, att myndighet i samband med föreskrifter om ransonerung av förnödenhet, om auktorisation eller om uttagande av clearing- eller prisutjämningsavgifter skall kunna ålägga näringsidkare att föra anteckningar angående rörelsen samt att på anfordran tillhandahålla anteckningarna. Även beträffande dessa fall föreslås att myndigheten skall ha rätt att undersöka lokaler och dylikt samt att näringsidkaren skall kunna bli ålagd att tillhandahålla handelsböcker och andra affärshandlingar. Därvid betonas vikten av att undersökning som nu sagts sker på sådant sätt, att den ej i onödan väcker irritation hos den som blir föremål därför. Utredningen utgår emellertid från att detta önskemål utan särskild lagföreskrift kommer att beaktas i instruktion eller dylikt för undersökningspersonalen.

Slutligen förordar utredningen att, om någon underlåter att fullgöra deklara-tions- eller uppgiftsskyldighet eller vägrar att lämna myndighet eller dess ombud tillträde för kontroll, möjlighet bör finnas att förelägga vite.

Remissinstanserna.

Detta spørsmål har närmare berörts endast av två remissinstanser.

Flygförvaltningen erinrar, att enligt gällande förfogandelag undersökning av kontor m. m. samt granskning av handelsböcker och affärshandlingar icke får ske under annan förutsättning än att vederbörande vägrar lämna begärd upplysning eller det finns skälig anledning antaga att han söker vil-

seleda myndighet rörande förhållanden, varom upplysning begärts. Enligt flygförvaltningens mening borde denna begränsning behållas i den nya lagstiftningen.

Överståthållarämbetet framhåller, att föreskrifter om skyldighet att för kontroll tillhandahålla handelsböcker och affärshandlingar återfinns i taxerings- och uppborrdsförordningarna. Där stadgas emellertid att granskning av handlingarna såvitt möjligt skall ske så att den ej hindrar vederbörande i hans näringsutövning. I första hand skall granskningen göras hos honom. Omhändertagna handlingar skall återställas till vederbörande så fort ske kan. Slutligen skall denne snarast få besked om resultatet av granskningen. Ämbetet vill ifrågasätta om icke motsvarande föreskrifter om skydd för den enskilde bör införas även i förfogande- och ransoneringslagstiftningen.

Departementschefen.

Sedan länge har den allmänna förfogandelagstiftningen upptagit bestämmelser om skyldighet för envar att på anmodan av närmare angiven myndighet uppge sitt innehav av viss vara m. m. ävensom angående rätt för myndighet att — därest den uppgiftsskyldige vägrar att lämna begärd upplysning eller det kan misstänkas att han försöker vilseleda myndigheten — undersöka hans kontor o. dyl. samt granska hans handelsböcker och andra affärshandlingar. Liknande bestämmelser har vanligen återfunnits i de ransoneringsförfattningar, som gällt under andra världskriget och tiden därefter. I dem har ofta dessutom föreskrivits att näringsidkare skall vara pliktig föra de anteckningar, som kan finnas erforderliga för kontroll av regleringen.

Erfarenheten har visat, att bestämmelser av detta slag icke kan undvaras. De behövs främst för att myndigheterna i kristider skall kunna planlägga lämpliga åtgärder på folkförsörjningens område samt övervaka efterlevnaden av meddelade regleringsföreskrifter. Utredningen har också förordat, att de blivande allmänna förfogande- och ransoneringslagarna skall upptaga stadganden, vilka i huvudsak har den innebörd som inledningsvis angivits. Ingen av remissinstanserna har haft något att erinra mot grundtanken i utredningens förslag och även enligt min mening är den riktig, varför jag biträder förslaget. I anledning av vad flygförvaltningen anfört vill jag framhålla, att undersökning av kontor och andra affärslokaler samt granskning av affärshandlingar får anses ingå som normala åtgärder i ett kontrollförfarande av denna art. Med hänsyn härtill bör icke såsom förutsättning stadgas att den uppgiftsskyldige vägrar lämna begärd uppgift eller att det skäliga kan misstänkas att han söker vilseleda myndigheten. Kontrollåtgärderna bör givetvis — såsom utredningen uttalat — i görligaste mån ske så att de icke väcker onödig irritation. Vid utövningen av kontrollen bör också tillses att den enskilde näringsidkaren lider minsta möjliga avbräck i sin rörelse. Det synes emellertid knappast erforderligt att, såsom överståthållarämbetet ifrågasatt, i lagtexten intaga särskilda bestämmelser härom utan bör sådana inflyta i de instruktioner och anvisningar som vederbörande myndighet kan komma att utfärda.

XII. Straff och andra påföljder m. m.

Utredningen.

Till en början understryks önskvärdheten av att vid utformningen av den nya lagstiftningen söka sammanföra de för närvarande på flera lagar och författningar spridda bestämmelserna om straff och andra påföljder för överträdelser av sådana föreskrifter, som anses böra straffsanktioneras. Enligt utredningens mening skulle — även om straffbestämmelser måste införas i såväl förfogandelagen som ransoneringslagen — genom ett dylikt sammanförande vinnas, att bestämmelserna kan göras mera översiktliga. Utredningen anser, att de blivande straffbestämmelserna i stort sett kan ansluta sig till nu gällande föreskrifter. Det bör emellertid eftersträvas att göra dem enklare och överskådligare. I utredningens förslag har därför de olika brotten indelats i vissa huvudgrupper. Sålunda har med några undantag genomförts en indelning av brotten dels efter brottsfallets svårighetsgrad och dels efter huruvida brottet begåtts uppsåtligt eller av oaktsamhet.

Utredningens förslag till **straffbestämmelser** upptager i likhet med den nyare strafflagstiftningen tre svårighetsgrader, nämligen **den normala brottsgraden, ringa brott och grovt brott.**

I anslutning till begreppet **ringa brott** erinrar utredningen om reglerna i 20 kap. 7 § rättegångsbalken angående åtalseftergift. Enligt utredningens mening bör dessa regler kunna tillämpas beträffande bagatellartade överträdelser av ransoneringsbestämmelserna. För att åtalseftergift skall kunna meddelas fordras att å brottet icke kan följa svårare straff än dagsböter. Enligt utredningens förslag är straffet för oaktsamhetsbrott, som ej är grovt, allenast böter, varav följer att åtalseftergift kan komma i fråga vid dessa brott. Även ett uppsåtligt brott kan emellertid stundom vara så ringa, att det förefaller onödigt att väcka åtal för brottet. Det har därför av utredningen ansetts lämpligt att för sådana brottsfall införa en särskild brottsgrad, där straffet icke överstiger dagsböter. Enligt utredningens mening bör emellertid ett uppsåtligt brott icke kunna bedömas såsom ringa, om det förövats vid utövning av yrkesmässig verksamhet eller utförts i vinningssyfte. Vidare framhålls att införandet av en särskild bötesstraffskala för vissa ransoneringsbrott också skulle medföra den fördelen, att sådana brott kan beivras genom strafföreläggande.

I fråga om de **grova brotten** har utredningen funnit lämpligt, att i lagen närmare anges vad som normalt bör krävas för att en gärning skall bedömas såsom grov. Sålunda upptager förslaget ett stadgande, enligt vilket vid denna bedömning särskilt skall beaktas, om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet eller av ransoneringsbevis eller om gärningsmannen missbrukat ansvarsfull ställning eller begagnat vilseledande bokföring eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

Såsom förut nämnts har utredningen även uppdelat brotten efter den skillnad i fråga om straffbarhet som regelmässigt bör råda mellan uppsåtliga brott och gärningar som begåtts av oaktsamhet.

Framhållas kan att skilda bestämmelser om uppsåtliga brott i utredningens förslag i visst avseende utformats på ett något olika sätt. Enligt 31 § förslaget till allmän förfogandelag straffas sålunda envar, som med *vetskap* om att föreskrift meddelats med stöd av lagen *uppsåtligen* förfogar över, undansticker, skadar eller förstör förnödenhet eller annat som föreskriften avser. I 29 § förslaget till ransoneringslag stadgas straff för den som, sedan för honom utfärdad ransoneringsbevis återkallats, med *vetskap* om återkallelsen förfar på närmare angivet sätt. Under 24 § sistnämnda förslag har utredningen infört ett stadgande, enligt vilket straff ådöms den som *uppsåtligen* saluhåller, mot vederlag utbjuder, överlåter, förvärvar, använder eller ur sin rörelse uttager förnödenhet i strid mot föreskrift eller villkor som meddelats i enlighet med lagen. I detta fall krävs sålunda icke att den felande har *vetskap* om föreskriften eller villkoret.

Vidkommande oaktshetsbrotten förordar utredningen, att — med visst undantag — gärningar som begås av grov oaktsamhet skall bestraffas, medan vanlig oaktsamhet bör straffbeläggas endast i ett särskilt fall, nämligen då näringsidkare åsidosätter den omsorg som skäligen kan påfordras vid omhänderhavande av ransonerade varor eller ransoneringsbevis i rörelsen.

Utredningen övergår härefter till utformningen av straffskalorna för de olika brottstyperna. Beträffande normalfallen av uppsåtliga brott föreslås att straffet bestäms till dagsböter eller fängelse i högst sex månader. För grov oaktsamhet förordar utredningen, såsom förut omtalats, dagsböter. Samma straff uppställs för sådana uppsåtliga brott, vilka är att anse som ringa. I fråga om de grova brotten föreslår utredningen, då gärningen är uppsåtlig, en straffskala bestående av fängelse eller straffarbete i högst två år och för de grova fallen av oaktsamhetsbrott fängelsestraff.

Vidare förordar utredningen, att det nuvarande stadgandet i straffkungörelsen om husbondeansvar skall inflyta i såväl förfogandelagen som ransoneringslagen. Enligt förslaget skall sålunda husbonde ansvara för brott, vilket begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person liksom brottet vore begånget av honom själv, därest ej omständigheterna gör sannolikt att brottet skett utan hans *vetskap* och vilja. I enlighet med nu gällande grundsatser förordas emellertid den begränsningen, att stadgandet ej får tillämpas, om brottet är att bedöma som grovt.

Utredningen föreslår också, att såväl den nya förfogandelagen som ransoneringslagen, i likhet med gällande författningar på detta område, skall upptaga bestämmelser om förverkande i vissa fall av egendom m. m. Därvid framhålls att bestämmelserna utformats med ledning av motsvarande stadganden i straffkungörelsen och handelsförbudslagen ävensom 2 kap. 16 § strafflagen.

Enligt utredningens mening bör slutligen den blivande ransoneringslagen upptaga en bestämmelse om att förbud kan meddelas för näringsidkare att i sin rörelse saluhålla, överlåta eller använda förnödenhet, som reglerats med stöd av lagen (handels- och användningsförbud). Ut-

redningen anser, att erforderliga föreskrifter i detta ämne kan utformas i nära anslutning till de stadganden, som nu gäller beträffande handelsförbud. Dock bör åsidosättande av prisbestämmelse såsom förutsättning för meddelande av förbud bortfalla. Stadgande av detta slag bör enligt utredningens uppfattning, om så anses erforderligt, införas i prisregleringslagen.

Å andra sidan har utredningen funnit, att nuvarande föreskrifter om handelsförbud i ett avseende bör utvidgas. För närvarande kan sådant förbud icke riktas mot annan än den som idkar handel. Med den innebörd som givits åt detta begrepp har handelsförbud icke ansetts kunna meddelas för en jordbrukare. Ej heller har handelsförbudslagen ansetts vara tillämplig å person eller företag, som driver restaurant-, pensionats- eller kafé- rörelse. Vidare framhåller utredningen, att nämnda lag avser förbud för näringsidkare att saluhålla, avyttra eller annorledes överlåta vara som reglerats. Däremot är det icke möjligt att med stöd av lagen avstänga näringsidkaren från att i sin rörelse använda ransonerade varor. Denne är sålunda oförhindrad att idka handel med ej reglerade varor, vartill den ransonerade varan utgör råvara. Exempelvis kan en tillverkare av konfityrer, även om han grovt åsidosatt gällande bestämmelser om reglering av sockerförbrukningen, icke förbjudas handla med sådana varor under annan förutsättning än att också handeln med konfityrer är reglerad. Utredningen nämner i detta sammanhang att myndigheterna i annan ordning sökt tillgodose syftet med lagen i fall som nu berörs. Sålunda medgav livsmedelskommissionen enligt tillämpad praxis icke tilldelning av ransonerade varor, då sådana omständigheter förelåg att handelsförbud skulle kunnat meddelas om vederbörande varit handlande. I mindre allvarliga fall uppställdes såsom villkor för fortsatt tilldelning, att näringsidkaren skulle låta särskild kontrollant övervaka rörelsen. Ingripanden av dessa slag har endast i undantagsfall varit reglerade genom författningsbestämmelser.

Utredningen framhåller därefter att ett beslut, varigenom näringsidkare avstängs från fortsatt tilldelning av reglerad vara, för näringsidkaren får samma verkan som om han förbjudits använda varan. Såväl ett avstängningsbeslut som ett beslut om handelsförbud kan överklagas hos Kungl. Maj:t. Den skillnaden föreligger emellertid, att besvär över avstängningsbeslut avgörs av Konungen i statsrådet, medan besvär över beslut om handelsförbud upptages i regeringsrätten. En annan olikhet föreligger också i det att en näringsidkare, för vilken handelsförbud meddelas, äger rätt att få de varor förbudet omfattar inlösta, medan motsvarande rätt icke finns för den som vägras fortsatt tilldelning av varor.

Ytterligare må nämnas att enligt utredningens förslag handels- eller användningsförbud skall beslutas av myndighet som Konungen bestämmer. Förbud får icke meddelas, förrän åtal väckts för brott varom förmäles i närmare angivna lagrum.

På grund av det anförda har utredningen stannat för det förslaget, att i ransoneringslagen bestämmelser skall införas icke blott om förbud att driva handel med reglerad vara utan även om förbud att i rörelse använda sådan

vara. Utredningen förutsätter att — ehuru de nya bestämmelserna blir tillämpliga på alla näringsidkare, bl. a. jordbrukare — förbud endast sällan kommer att meddelas, om det skulle leda till minskad produktion av en ur försörjningssynpunkt viktig vara. Vidare betonas att handelsförbud eller användningsförbud medför fullständig avstängning från tilldelning av den förnödenhet förbudet avser, ävensom att sådan avstängning icke får ske, med mindre näringsidkaren meddelas förbud att driva handel med varan eller använda denna.

Remissinstanserna.

Beträffande straffbestämmelserna har ingen av remissinstanserna haft något att erinra mot den föreslagna indelningen av de olika brotts typerna i vissa huvudgrupper.

Däremot har en del anmärkningar framställts mot utformningen av straffbestämmelserna. Sålunda behandlar *riksåklagarämbetet* ingående reglerna om uppsåtliga brott. Till en början betonas att stadgandet i 31 § förslaget till förfogandelag i subjektivt hänseende innebär att uppsåt fordras både beträffande förefintligheten av den föreskrift varom fråga är och angående det olovliga förfogandet. Skulle endast culpa föreligga i något av dessa hänseenden, kan endast straff för oaktsamt brott ifrågakomma. Ämbetet framhåller att det vid första påseendet kan förefalla som om det skulle innebära en onödig upprepning att vid sidan av rekvisitet »uppsåtligen» uppställa en fordran på vetskap om föreskriftens existens. Detta lär dock icke vara fallet, eftersom inom specialstraffrätten (särskilt i fråga om överträdelse av ransoneringsföreskrifter och liknande) okunnighet om meddelade föreskrifter torde leda till frihet från straff om den är ursäktlig. Detta innebär å andra sidan, att vid uppsåtligt brott — därest annat ej är särskilt stadgat — icke fordras dolus utan i vart fall endast culpa i förhållande till straffbudets förefintlighet. Av det anförda framgår att rekvisitet »vetskap om att föreskrift meddelats» icke torde vara överflödigt. Ämbetet ifrågasätter slutligen, om icke detta rekvisit bör inflyta också i ransoneringslagen.

Göta hovrätt däremot ifrågasätter huruvida det över huvud taget är erforderligt att uppställa krav på vetskap om meddelad föreskrift, eftersom för straffbarhet krävs att gärningen förövats uppsåtligen. Hovrätten hänvisar därvid till att beträffande övriga i förslagen upptagna uppsåtliga brott lagtexten icke upptager rekvisitet »med vetskap», utan att därmed torde ha åsyftats att i subjektivt hänseende kräva annat än i 31 § förfogandelagen. I enlighet härmed kan ifrågasättas, om icke de i 29 § förslaget till ransoneringslag begagnade orden »med vetskap om återkallelsen» bör ersättas med ordet »uppsåtligen».

Handelskammaren i Göteborg vänder sig mot utredningens förslag, att brottsgraden ringa brott skall vara utsluten då gärningen begåtts vid utövning av yrkesmässig verksamhet. Härav följer att företagare, som gör sig skyldig till förseelse mot förfogande- eller ransoneringslagen, skulle ställas utanför möjligheten att erhålla åttelseftergift. Detta synes handels-

kammaren knappast skäligt. I många fall kan förseelser av denna art — även om de begås av yrkesutövare — vara av så föga allvarlig beskaffenhet att åtalseftergift vore naturlig. Handelskammaren hemställer därför att lagarna ändras i enlighet härmed.

Stockholms handelskammare och *handelskammaren i Gävle* biträder denna hemställan. Stockholms handelskammare ifrågasätter dessutom, om icke åtalseftergift vid krisförseelser bör ifrågakomma även då strängare straff än böter ingår i straffskalan och det framstår som uppenbart, att brottet i det särskilda fallet icke bör förskylla högre straff.

I fråga om utformningen av bestämmelser om oaktshetsbrotten hänvisar *riksåklagarämbetet* till vad ämbetet anfört i anslutning till de uppsåtliga brotten. Därvid framhålls att bestämmelserna i subjektivt hänseende torde innebära, att beträffande förefintligheten av den föreskrift varom fråga är endast vanlig culpa torde fordras. Det förefaller emellertid ämbetet sannolikt, att det varit utredningens mening att culpan skulle vara grov även i nu angivna hänseende. Ämbetet framhåller att — åtminstone när det gäller olovliga förfoganden — den culpa som angår föreskriftens existens torde vara den praktiskt sett ojämförligt mest betydelsefulla. Bortsett från att dessa bestämmelser sålunda kan föranleda tveksamhet vid tillämpningen, ifrågasätter ämbetet, med hänsyn bl. a. till svårigheterna vid gränsdragningen mellan grov och vanlig culpa, huruvida icke det sakligt riktiga vore att låta straffbuden avse oaktsamhet över huvud och alltså icke endast grov sådan. Enligt ämbetets mening torde möjligheten till åtalseftergift innebära tillräcklig garanti mot stötande följder vid tillämpningen av dylika straffstadganden.

Beträffande de grova brotten anser *Göta hovrätt*, att man måste undvika en brottsbeteckning varigenom vissa brott begångna av grov oaktsamhet betecknas som grova och andra som icke grova.

Enligt *riksåklagarämbetets* mening kan det vara tveksamt, om och i vilken mån graden av culpa skall beaktas vid avgörandet av frågan huruvida en viss gärning är att hänföra till sådan grov oaktsamhet som är grov och sålunda förskyller fängelse. Även ur andra synpunkter synes det ämbetet mindre lyckligt att använda termen grovt brott för att därigenom särskilja vissa fall av grov oaktsamhet. Enligt ämbetets uppfattning kan svårigheten lösas på det sättet, att såsom förutsättning för tillämpning av fängelsestraff stadgas att gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet eller eljest varit av särskilt farlig art. En sådan bestämmelse torde lämpligen kunna sammanföras med stadgandet om straff för de okvalificerade fallen till en paragraf, placerad efter straffbestämmelserna för olika grader av uppsåtliga brott. Därest — såsom ämbetet förut ifrågasatt — straffbarheten icke begränsas till grov culpa, synes en strängare straffskala för svårare fall böra anknyta jämväl till graden av culpa. Vidare anser ämbetet, att även för de svårare oaktsamhetsfallen möjlighet bör finnas att döma till böter. Det kan även ifrågasättas, om icke straffmaximum bör bestämmas till ett års

fängelse. Man torde nämligen kunna räkna med att vid införande av ett enhetligt frihetsstraff detta blir maximum i en straffskala av denna typ.

I anslutning till utredningens förslag, att domstolen vid bedömandet huruvida ett brott är grovt skall taga särskild hänsyn bl. a. till om gärningsmannen missbrukat ansvarsfull ställning, anför ämbetet att innebörden av detta uttryck icke är fullt klar. Uppenbarligen skall därunder icke falla vilken ansvarsfull ställning i samhället som helst, t. ex. en åklagares. Mera tveksamt är, om en nyckelposition inom näringslivet beträffande den förnödenhet varom fråga är skall anses som ansvarsfull ställning. Mot en sådan tolkning kan anföras, att samma uttryck i strafflagen (t. ex. 22 kap. 3 §) används om ställning som grundar sig på tjänste- eller uppdragsförhållande och att en näringsidkares förhållande till det allmänna är av annan art. Slutligen är det tänkbart att under uttrycket hänföra endast ställning inom kristidsbyråkratin, men då torde bestämmelsen icke få något större utrymme. På grund av det anförda ifrågasätter ämbetet, om icke bestämmelsen bör utgå.

Slutligen anser *Göta hovrätt*, att bestämmelserna om uppsåtliga brott — den normala brottsgraden, ringa brott och grova brott — bör upptagas efter varandra i nämnd ordning samt att först därefter bestämmelsen om straff för samma brott begångna av grov oaktsamhet bör inflyta.

Det föreslagna stadgandet om *husbondeansvar* har berörts av flera remissinstanser.

Riksåklagarämbetet finner det vara föga tillfredsställande, att husbonden skall vara bättre ställd om ett av hans underordnade begånget brott är grovt än om brottet är av normal svårighetsgrad. Å andra sidan synes det ämbetet naturligt, att husbondeansvaret på grund av sin egenartade karaktär icke skall kunna medföra alltför strängt straff. Ämbetet föreslår därför, att husbonde skall ansvara för jämväl sådana av underordnade begångna brott som är grova, dock att straffet för husbonden i dylikt fall begränsas till böter eller fängelse i högst sex månader. Enligt ämbetets mening kan vägande invändningar icke göras mot att husbondens och den underordnades ansvar bedöms enligt två skilda straffskalor. Motsvarande situation torde för övrigt kunna inträffa enligt nu gällande rätt vid tillämpning av husbondestadgandet i straffkungörelsen.

Hos åtskilliga remissinstanser har stadgandet om husbondeansvar väckt betänkligheter.

Sålunda finner *civilbefälhavaren i första civilområdet* det vara tveksamt huruvida ett husbondeansvar är berättigat i vår tid, då företagen i stor utsträckning är av sådan storleksordning att en chef omöjligen kan i detalj överblicka verksamheten. Det synes emellertid civilbefälhavaren ej tillrådligt att låta stadgandet utgå. Med riktig tillämpning av den undantagsbestämmelse från ansvar, som förslaget upptager, torde stadgandet ej behöva leda till obilligheter.

Överståthållarämbetet, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län samt *grossistförbundet* anser att bestämmelserna om husbondes straff-

ansvar bör mildras till att avse endast de fall, där omständigheterna gör det sannolikt att brottet skett med husbondens vetskap och vilja.

Stockholms handelskammare — med instämmande av *Smålands och Blekinge handelskammare* samt *handelskammaren i Karlstad* — erinrar om innehållet i en år 1943 till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse, vari ett flertal enskilda organisationer hemställde om åtgärder i denna fråga. I skrivelsen hävdades bl. a. att det speciella husbondeansvaret uppenbarligen härstammade från en tid, då mera patriarkaliska förhållanden rådde mellan handelsidkare och deras anställda och då företagen icke var större än att företagaren själv kunde övervaka verksamheten i detalj. Vidare framhölls att utformningen av bevisreglerna kunde leda till orimliga konsekvenser. Straffansvar bör föreskrivas endast då det är bevisat, att företagsledaren brustit i den övervakningsskyldighet i fråga om anställda, som kan anses påkallad. Handelskamrarna är alltjämt icke övertygade om att det för efterlevnaden av krisförfattningar är oundgängligen nödvändigt att frångå allmänna straffprocessuella regler och att utkräva ansvar av företagare, som icke bevisligen gjort sig skyldig till förseelse. Sådana straffbestämmelser hör icke hemma i en modern lag. Enligt handelskamrarnas mening är det för det svenska näringslivet i hög grad önskvärt, att en allmän översyn av de författningar, där dylika lagregler alltjämt förekommer, kommer till stånd. Därest bestämmelserna om husbondeansvar anses icke kunna utgå, bör i allt fall sannolikhetsbevisningen omkastas på sätt överståthållarämbetet förordat.

Handelskammaren i Göteborg, Skånes handelskammare, Gotlands handelskammare, handelskammaren i Gävle och köpmannaförbundet ansluter sig till vad Stockholms handelskammare sålunda anfört.

Kommerskollegium hemställer under hänvisning till de av handelskamrarna anförda synpunkterna, att en allmän översyn av bestämmelserna om husbondeansvar måtte upptagas till prövning.

Industriförbundet understryker, att det under nutida förhållanden är omöjligt för en företagare att effektivt övervaka varje anställd, och att därför bestämmelserna om husbondeansvar bör utgå ur den föreslagna lagstiftningen.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att benämningen »husbonde» icke bör förekomma i lagstiftningen. Uttrycket torde mera sällan användas i modernt språk. Länsstyrelsen föreslår därför, att i stället benämningen »företagare» eller dylikt brukas.

I fråga om straffbestämmelserna i frågasätter *Göta hovrätt* slutligen, om de icke bör kompletteras med ett uttryckligt stadgande av innehåll att till straff enligt förfogandelagen eller ransoneringslagen icke får dömas, då gärningen är belagd med strängare straff enligt strafflagen. Hovrätten hänvisar därvid till 24 § straffkungörelsen, där ett sådant stadgande återfinns.

Principiell erinran mot de föreslagna reglerna om förverkande på följd har icke framställts från något håll.

Jordbruksnämnden anför emellertid i anslutning till ransoneringslagen

att erfarenheten under senaste kristid torde ha visat, att bestämmelserna om förverkande och vederlag leder till ekonomiskt långt kännbarare följder än bestämmelserna om bötesstraff. Vederlag kunde emellertid förut icke utdömas i de fall, då inköpsbevis ej kunde redovisas samt utredning om straffbart förfarande med motsvarande vara icke förelåg. Det blev också efterhand vanligt vid fall av redovisningsbrist att det från vederbörandes sida åberopades, att bristen uppstått icke på varusidan utan genom att inköpsbevis försvunnit. Nu föreslagna bestämmelser löser icke denna svårighet. Nämnden kan ej heller föreslå någon lösning men ifrågasätter, om icke en bättre effekt av påföljdsbestämmelserna möjligen skulle kunna ernås genom en omläggning av bevisbördan, exempelvis i form av uppställandet av en presumtion av varusvinn vid redovisningsbrist.

Göta hovrätt framhåller, att lagförslagen bör upptaga bestämmelser om att förverkad egendom eller värdet av sådan egendom skall tillfalla kronan.

Åtskilliga remissinstanser har yttrat sig över de av utredningen förordade bestämmelserna om *handels- och användningsförbud*.

Priskontrollnämnden tillstyrker förslaget med det tillägget, att ett åsidosättande av prisbestämmelse även i fortsättningen bör medföra handelsförbud. Enligt nämndens mening är det mindre välbetänkt att införa ett stadgande härom i prisregleringslagen. Handelsförbud avser varor, vilkas användning regleras genom ransoneringslagen, och stadgandet hör därför hemma där.

Hos övriga remissinstanser har förslaget ingivit vissa betänkligheter.

Handelskammaren i Gävle förordar sålunda, att i lagtexten utsägs att förbud icke får meddelas annat än i flagranta fall. *Handelskammaren* framhåller därvid, att mången gång bristande kännedom om ransoneringsbestämmelserna eller otillräcklig övervakning av anställd personal kan leda till överträdelser, ehuru affärsinnehavaren haft de bästa avsikter att efterkomma föreskrifterna.

Skånes handelskammare anför liknande synpunkter.

Även *Stockholms handelskammare* — med instämmande av *Smålands och Blekinge handelskammare* samt *handelskammaren i Karlstad* — anser, att ett förbud icke bör tillgripas i annat än sällsynta undantagsfall, såsom då näringsidkare genom upprepade förseelser visar sig ovillig att respektera gällande lagstiftning eller då eljest fortsatta överträdelser kan befaras. Detta bör komma till tydligare uttryck i lagtexten. Ett avstängningsbeslut kan få förödande verkningar för den drabbade, hans familj och anställda. Handelskamrarna är icke övertygade om att myndigheterna under den gångna krisperioden alltid varit tillräckligt återhållsamma i detta hänseende. Sålunda har handelsförbud använts även om förseelsen berott på misstolkning av uppenbart svårtolkade ransoneringsbestämmelser. Under inga förhållanden bör enligt handelskamrarnas mening handelsförbud förekomma i andra fall än då riket befinner sig i krig eller krigsfara.

Köpmannaförbundet, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län samt *Gotlands handelskammare* biträder detta förslag.

Industriförbundet ifrågasätter, om det överensstämmer med moderna principer inom strafflagstiftningen att vid sidan av ett vanligt straff behålla sådana påföljder som ett handelsförbud.

Enligt *Kooperativa förbundets* mening bör bestämmelsen om handels- och användningsförbud som straffpåföljd bortfalla ur lagen. En avstängning från ransonerade varor i krissituationer kan visserligen, framhåller förbundet, vara ett verksamt korrektiv mot grova ransoneringsbrott, men avstängningen bör ske genom administrativa förfoganden efter överväganden av vederbörande försörjningsmyndighet. Framförallt med hänsyn till dess prejudicerande betydelse är det ej lämpligt att i lagstiftningen införa avstängning såsom en judiciell straffåtgärd. I allmänhet torde också de i lagförslaget stadgade bötes- och frihetsstraffen i förening med möjligheten att förklara en vara förverkad vara tillräckliga som påföljd även vid mycket grova brott. Slutligen framhåller förbundet, att en avstängning från ransonerade varor icke får gå ut över konsumenterna. Så kan bli fallet om en ensam varuförmedlare i en avlägsen landsdel avstås från ransonerade varor. För den händelse administrativ myndighet beslutar om avstängning, kan lättare sådana hänsyn tagas än om handelsförbud vore stadgat i allmän lag.

Mot förslaget att handels- och användningsförbud skall meddelas av myndighet som Konungen bestämmer har *Stockholms handelskammare*, *Skånes handelskammare*, *Smålands och Blekinge handelskammare*, *handelskammaren för Örebro och Västmanlands län*, *handelskammaren i Karlstad* samt *industriförbundet* invänt, att sådant förbud är ett så allvarligt ingripande mot den enskilde, att det bör meddelas av domstol. *Stockholms handelskammare* framhåller därvid, att i brådskande fall, då risk föreligger för att ransonerade förnödenheter skingras, skulle i samband med åtals väckande interimistiska förordnanden kunna meddelas.

Industriförbundet, *Skånes handelskammare* samt *handelskammaren för Örebro och Västmanlands län* kan icke biträda utredningens ståndpunkt, att handelsförbud bör få meddelas då åtal väckts för brottet. Dessa samman slutningar anser nämligen, att fällande dom måste föreligga.

Kooperativa förbundet finner det vara mindre tillfredsställande, att handelsförbud kan träda i kraft redan då åtal väckts för att upphävas, om domen skulle bli frikännande. En sådan straffåtgärd synes leda till följder, som ter sig stötande för den allmänna rättskänslan, nämligen om den tilltalade frikänns och hans rörelse under tiden lidit bestående skada.

Departementschefen.

Det i tidigare sammanhang berörda förslaget att vid sidan av en allmän förfogandelag tillskapa en särskild ransoneringslag har bl. a. den fördelen att den splittring på olika författningar av de bestämmelser om straff och andra påföljder för överträdelse av meddelade ransoneringsföreskrifter, som nu finns, kan undanröjas. Genom att alla de stadganden som anses erforderliga i detta hänseende upptages i den blivande ransoneringslagen kan ernås att dessa bli mera överskådliga än för närvarande.

De av utredningen förordade straffbestämmelserna i de ifrågasatta förfogande- och ransoneringslagarna anknyter till nu gällande föreskrifter. Utredningen har emellertid eftersträvat att utforma de nya bestämmelserna i enlighet med principer som under senare tid antagits inom strafflagstiftningen. Sålunda har brotten uppdelats icke endast i uppsåtliga brott och brott begångna av oaktsamhet utan också efter brottfallets svårhetsgrad. Brottsgraderna är i princip tre, nämligen den normala brottsgraden, ringa brott och grovt brott. Såvitt angår ringa brott och oaktsamhetsbrott som ej är grovt ingår enligt utredningens förslag icke strängare straff än böter i straffskalan. Avsikten är att i dessa fall möjliggöra sådan åttelseftergift varom stadgas i 20 kap. 7 § rättegångsbalken samt beivrande genom strafföreläggande. Ingen av remissinstanserna har haft någon erinran mot de sålunda uppdragna riktlinjerna. Också enligt min mening är dessa väl avvägda och jag har därför funnit mig böra tillstyrka, att de läggs till grund för straffbestämmelserna i den föreslagna fullmaktslagstiftningen.

I anslutning till de av utredningen föreslagna bestämmelserna angående straff för uppsåtliga brott kan erinras om den inom svensk straffrätt gällande grundsatsen, att okunnighet om viss handling straffbarhet (rättsvillfarelse) icke friar den som begår dylik handling från straff. Denna grundsats är emellertid icke helt utan undantag. Sålunda har i rättspraxis fall förekommit, där en rättsvillfarelse bedömts som så ursäktlig att handlingen kunnat lämnas straffri. Det finns ock inom specialstraffrätten enstaka exempel på att lagstiftaren såsom förutsättning för straffbarhet ansett sig böra uttryckligen kräva vetskap om att närmare angivet förfarande är otillåtet. Straffbestämmelserna i allmänna förfogandelagen har utformats på detta sätt. Enligt denna lag inträder nämligen straffskyldighet endast i det fall att vetskap föreligger om den föreskrift som överträtts. Stadgandet härleder sig från 1914 års förfogandelag, där straffbestämmelserna dock huvudsakligen avsåg ansvar för den som saluhöll förnödenhet till högre pris än det av myndigheterna fastställda maximipriset. Däremot saknar de under andra världskriget utfärdade ransoneringsförfattningarna, straffkungörelsen och straffskärpningslagen regelmässigt stadganden av denna innebörd. Här gäller alltså i princip att obekantskap om meddelade föreskrifter eller stadgade villkor icke kan lända till straffrihet. I utredningens förslag till förfogandelag och ransoneringslag har den nuvarande skillnaden i detta hänseende i stort sett behållits. Det kan emellertid ifrågasättas, om det finns tillräcklig anledning att bestämma förutsättningarna för straffbarhet olika för brott mot förfogandelagen och för brott mot ransoneringslagen. Enligt min mening är de förfaranden som straffbeläggs i de båda lagarna så närbesläktade, att hithörande bestämmelser bör vara enhetliga. Då det gäller att avgöra vilken linje som bör följas, synes övervägande skäl tala för att straffbestämmelserna utformas i enlighet med den förut omnämnda grundsatsen inom straffrätten. Ingen av lagarna skulle m. a. o. upplaga något uttalande av innebörd, att vetskap om meddelade föreskrifter eller villkor erfordras för att straffbarhet skall inträda. Det torde icke behöva befaras, att rättssäkerheten härigenom skulle äventyras.

Förordnanden enligt den blivande lagstiftningen eller med stöd därav meddelade föreskrifter, vilka riktar sig till befolkningen i dess helhet eller till vissa befolkningsgrupper, lär nu för tiden i regel kunna kungöras på sådant sätt att de snabbt kommer till allmän kännedom. Det väsentliga innehållet kan sålunda spridas genom dagspressen, medelst anslag på offentliga platser eller genom tillkännagivande i radio. Det förutsätts att utförliga bestämmelser om sättet för kungörande av dylika allmängiltiga föreskrifter kommer att lämnas i de tillämpningsförfattningar som avses skola komplettera fullmaktslagstiftningen. Skulle en föreskrift åter avse egendom, som tillhör eller innehas av viss person, måste ägaren eller innehavaren delges föreskriften, som därmed träder i kraft, och i sådant fall kan det alltså knappast uppkomma fråga om rättsvillfarelse. Slutligen må hänvisas till att domstolarna i fall av rättsvillfarelse liksom hittills har möjlighet att, om eljest för den allmänna rättskänslan stötande följder skulle uppstå, befria tilltalad från straff. Det kan sålunda ifrågakomma att icke utdöma straffansvar för den som uppenbarligen i god tro förvärvat en förnödenhet, beträffande vilken meddelats en förfogandeföreskrift som delgivits ägaren eller innehavaren särskilt.

I fråga om de uppsåtliga brotten har utredningen ansett att gärningar, som begåtts vid utövning av yrkesmässig förvärvsverksamhet, aldrig bör bedömas såsom ringa brott. Tre handelskammare finner detta ställningstagande otillfredsställande, eftersom därigenom åtalsetfergift är utesluten för yrkesutövare även i sådana fall där eftergift vore naturlig. Enligt min åsikt är utredningens ståndpunkt riktig. Det måste nämligen fordras, att de som under kristider bär huvudansvaret för genomförandet av anbefallda regleringsåtgärder icke uppsåtligen bryter mot de föreskrifter som meddelats för att säkerställa syftet med åtgärderna. Har däremot brottet begåtts av oaktsamhet kan omständigheterna stundom vara sådana att åtalsetfergift bör meddelas och utredningens förslag öppnar också möjligheter härför. — I detta sammanhang kan framhållas att jag icke anser mig böra biträda den av en handelskammare väckta tanken, att åtalsetfergift under närmare angiven förutsättning skulle kunna ifrågakomma vid krisförseelser, även då strängare straff än böter ingår i straffskalan. Det synes mig nämligen icke tillrådligt att beträffande brott av detta slag avvika från vad i rättegångsbalken stadgas om åtalsetfergift, vilket stadgande avses skola tillämpas över hela rättsområdet.

Slutligen kan i fråga om de uppsåtliga brotten anmärkas att utredningen — med strafflagen som förebild — i lagtexten angivit vissa hållpunkter för bedömandet av frågan, huruvida ett brott skall föras under brottsgraden grovt brott eller ej. Sålunda bör enligt utredningens mening därvid särskilt beaktas, om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet m. m. eller om gärningsmannen missbrukat ansvarsfull ställning eller begagnat vilseledande bokföring eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art. Mot förslaget i denna del har från remissinstansernas sida icke gjorts annan invändning än att riksåklagarämbetet hemställt, att orden

»eller om gärningsmannen missbrukat ansvarsfull ställning» måtte utgå. Enligt ämbetets åsikt är begreppet »ansvarsfull ställning» så tänjbart och obestämt, att det kan föranleda svårigheter vid rättstillämpningen. Visserligen synes mig av sammanhanget framgå att utredningen avsett sådana fall, där någon inom krisförvaltningen anställd person utnyttjat sin ställning för att tillskansa sig eller annan obehöriga fördelar. Med hänsyn till att begreppet kan ges en annan innebörd än den avsedda och då nyss angivna fall uppenbarligen inryms under uttrycket »eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art», finner jag mig böra tillstyrka riksåklagarämbetets hemställan.

Ifråga om o a k t s a m h e t s b r o t t e n synes grundtanken i utredningens förslag vara att de grövre fallen av oaktsamhet skall straffbeläggas medan ringare grad av oaktsamhet icke skall föranleda straff. Vidare har utredningen förordat en uppdelning av de straffbara fallen i brott, som begås av grov oaktsamhet, samt dylikt brott, som med hänsyn till omständigheterna är att betrakta som grovt. Ur saklig synpunkt torde någon erinran icke kunna riktas mot utredningens tankegång, men bestämmelserna torde böra utformas annorlunda än utredningen förordat. Såsom riksåklagarämbetet framhållit kan nämligen gränsdragningen mellan vanlig och grov oaktsamhet vålla svårigheter vid rättstillämpningen. Vidare bör såsom riksåklagarämbetet och Göta hovrätt anmärkt brottsbeteckningen grov oaktsamhet som är grov undvikas. Den förekommer varken i strafflagen eller i det förslag till brottsbalk (SOU 1953: 14) som framlagts av straffrättskommittén. I likhet med riksåklagarämbetet finner jag den bästa lösningen vara att låta straffansvar i princip inträda för den som begår närmare angiven handling av oaktsamhet. För att icke det straffbara området skall bli alltför vidsträckt synes emellertid undantag böra göras för sådana fall, där oaktsamheten är ringa. En sådan ordning överensstämmer med numera antagna principer inom straffrätten. Sålunda upptager 1951 års lag om trafikbrott ett stadgande av denna innebörd, och i förutnämnda förslag till brottsbalk återfinns samma regel bland de bestämmelser, som avhandlar de allmänna grunderna för straffbarhet och strafffrihet.

I anledning av vad Göta hovrätt anmärkt förordas att bestämmelserna om straff för oaktsamhet sammanförs i en paragraf, vilken får sin plats efter de lagrum som behandlar de uppsåtliga brotten.

De av utredningen föreslagna s t r a f f s k a l o r n a vid uppsåtliga brott — nämligen böter eller fängelse i högst sex månader såvitt angår den normala brottsgraden, böter för ringa brott samt fängelse eller straffarbete i högst två år för grovt brott — synes mig väl avvägda och jag biträder därför utredningens förslag härutinnan. Vad härefter angår den för oaktsamhetsbrotten tillämpliga straffskalan bör denna enligt min mening i princip icke upplaga strängare straff än böter. Härav följer bl. a. att bestämmelserna om åtalsetergift skulle bli tillämpliga vid dessa brott. Emellertid kan också vid oaktsamhetsbrott omständigheterna vara sådana, att bötesstraff framstår som en alltför ringa påföljd. I de grova fallen måste möjlighet finnas att

ådöma frihetsstraff och detta krav tillgodoses bäst genom en särskild straffskala. Sålunda bör lämpligen stadgas att, om ett oaktsambhetsbrott är grovt, straffet är fängelse i högst ett år eller böter. Det förtjänar framhållas att straffmaximum bestämts under hänsynstagande till vad strafflagberedningen i sitt betänkande »Enhetligt frihetsstraff m. m.» (SOU 1953: 17) anfört om straffskalor i specialstraffrätt.

I den av utredningen föreslagna och närmast från straffkungörelsen hämtade bestämmelsen om *h u s b o n d e a n s v a r* stadgas, att husbonde svarar för brott, som begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore brottet begånget av honom själv, därest ej omständigheterna gör sannolikt att brottet begåtts utan hans vetskap och vilja. Bestämmelsen bör dock enligt utredningens mening icke vara tillämplig på grova brott. Förslaget om husbondeansvar har rönt gensaga från olika remissinstanser och då främst från företrädarna för det enskilda näringslivet. Sålunda har gjorts gällande bl. a. att stadgandet skulle strida mot allmänt gällande straffprocessuella grundsatser, enligt vilka bevisbördan åvilade åklagaren och icke den tilltalade. Denna anmärkning kan väl vara riktig, såvitt angår större delen av straffrättsområdet, men det finns dock en rad författningar — exempelvis inom rusedryckslagstiftningen — där regeln om husbondeansvar är intagen bland straffbestämmelserna. Erfarenheter från tiden för andra världskriget visar, att motsvarande bestämmelse icke kan undvaras i förevarande lagstiftning. En sådan bestämmelse får här också anses som mera naturlig än eljest, eftersom det vid överträdelse av detta slag ofta är husbonden som drar fördel av denna och därför framstår som den för vars räkning överträdelsen begåtts. Jag anser mig därför böra tillstyrka utredningens förslag att i lagstiftningen intaga ett dylikt stadgande, som bl. a. är ägnat att hos företagarna inskräpa vikten av att övervaka de anställda, så att dessa icke bryter mot meddelade föreskrifter. Förslaget bör emellertid jämkas i vad gäller husbondens ansvar, då någon av hans anställda begått ett grovt brott. Såsom riksåklagaren framhållit måste det anses otillfredsställande, att husbonden i sådant fall skall vara helt straffri medan han kan ådraga sig straffansvar om den anställda begår ett lindrigare brott. Det kan emellertid icke anses påkallat att stadga lika strängt straff för husbonden som för den anställda i det fall att denne begått ett grovt brott. Jag vill därför i likhet med riksåklagaren förorda, att husbondeansvaret skall omfattas också sådana av anställda begångna brott som är grova, men att straffet vid husbondeansvar ej må överstiga fängelse i sex månader. I detta sammanhang bör framhållas att, i den mån medverkansreglerna i 3 kap. strafflagen blir tillämpliga beträffande brott mot straffbestämmelserna i den blivande fullmaktslagstiftningen, husbonde på grund av vanlig delaktighet i anställds grova brott kan komma att ådömas strängare straff än nyss sagts. Slutligen kan i frågan om husbondeansvar erinras om att riksdagen i skrivelse den 9 maj 1953 begärt utredning angående de allmänstraffrättsliga problemen inom specialstraffrätten och om en översyn av gällande specialrättsliga stadganden i förtydligande och enhetligande syfte. Det kan förut-

sättas, att vid en dylik utredning frågan om husbondeansvaret och därmed sammanhängande spörsmål kommer att närmare övervägas.

Ytterligare bör nämnas att jag icke, såsom Göta hovrätt ifrågasatt, kan tillstyrka ett stadgande av innehåll att straff enligt förfogandelagen eller ransoneringslagen icke får ådömas, då gärningen är belagd med strängare straff i strafflagen. Dylika fall av brottskonkurrens bör bedömas jämlikt allmänna regler.

I likhet med nuvarande förfogandelag och straffkungörelsen upptager utredningens förslag — närmast med denna kungörelse som förebild — bestämmelser om förverkandepåföljd. Ingen av remissinstanserna har haft något i och för sig att erinra mot förslaget. För egen del vill jag förorda, att reglerna om förverkandepåföljd i den blivande fullmaktslagstiftningen utformas i enlighet med utredningens förslag. Härav följer att jag icke kan biträda jordbruksnämndens tanke att i närmare angivet fall vidga möjligheterna att ådöma sådan påföljd genom en omkastning av bevisbördan. Såsom Göta hovrätt framhållit bör emellertid bestämmelserna kompletteras med ett stadgande om att förverkad egendom eller värdet därav skall tillfalla kronan.

Slutligen har utredningen förordat, att bestämmelser om handels- och användningsförbud upptages i den blivande ransoneringslagen. Den huvudsakliga innebörden av nu gällande bestämmelser om handelsförbud är, att vederbörande centrala kristidsmyndighet äger förbjuda den som idkar handel med ransonerad vara att saluhålla, försälja eller annorledes överlåta sådan vara om han i väsentlig mån åsidosatt meddelad ransonerings- eller prisbestämmelse. Talan mot myndighetens beslut kan föras hos regeringsrätten. Förutsättning för förbud är att åtal väckts för den gärning, å vilken förbudet grundas. Ogillas åtalet eller upphävs fällande dom av högre rätt, skall förbudet omedelbart hävas av kristidsmyndigheten.

Det skall ingalunda förnekas, att en åtgärd av detta slag innebär ett betydande och kännbart ingrepp för den mot vilken åtgärden riktas och att tvekan kan råda huruvida den bör vara tillåtlig. Förhållandena kan emellertid vara sådana, framför allt i ett skärpt krisläge, att en dylik åtgärd framstår som nödvändig för att komma till rätta med den som vägrar att lojalt följa meddelade ransoneringsföreskrifter. Det kan förutses att redan vetenskapen, att en så hård påföljd kan följa vid ransoneringsbrott, är i hög grad ägnad att avhålla den enskilde från att bryta mot gällande föreskrifter. Också kan antagas att tillvaron av en dylik föreskrift innebär ett skydd för alla de näringsidkare som ställer sig meddelade föreskrifter till efterrättelse. Av förarbetena till handelsförbudslagen framgår att vid tillkomsten av den nuvarande ordningen eftersträvades att avväga bestämmelserna så att kravet på rättssäkerhet kunde upprätthållas utan att lagens syfte äventyrades. Bl. a. ifrågasattes därvid att handelsförbud skulle få meddelas endast av domstol eller ock att lagakraftvunnen fällande straffdom skulle föreligga, innan kristidsmyndighet fick besluta dylikt förbud. Vidare dryftades att begränsa rätten att meddela förbud till sådana fall, där den brottsliga gärningen

var att bedöma som grov. Det ansågs emellertid, att uppmjukningar av detta slag kunde motverka ändamålet med lagstiftningen. Det kan nämnas att första lagutskottet i sitt utlåtande över den blivande handelsförbudslagen sammanfattningsvis uttalade, att enligt utskottets mening tillräckliga garantier skapats för ett allsidigt och objektivt bedömande av frågor om meddelande eller hävande av förbud.

De skäl som sålunda förestavat utformningen av den nuvarande lagstiftningen på detta område har enligt min åsikt icke förlorat i styrka sedan lagstiftningens tillkomst. På grund härav finner jag mig — trots de invändningar som framkommit från en del remissinstansers sida — böra förordna bifall till utredningens förslag, att bestämmelser om handelsförbud införas i den blivande ransoneringslagen.

I utredningens förslag har emellertid nuvarande regler jämkats i några hänseenden. Sålunda förordas att ett åsidosättande av meddelad prisbestämelse icke längre skall kunna föranleda handelsförbud. Visserligen har priskontrollnämnden motsatt sig denna begränsning, men med hänsyn till den av mig intagna ståndpunkten att den blivande fullmaktslagstiftningen icke bör tillgodose prispolitiska intressen tillstyrker jag utredningens förslag.

Å andra sidan förordas ett par utvidgningar. Sålunda kan enligt förslaget icke endast sådan näringsidkare som driver handel med ransonerad vara utan också den som i sin rörelse använder dylik vara förbjudas att saluhålla eller överlåta förnödenhet som brottet avser. Detta betyder att hädanefter t. ex. en jordbrukare, som i strid med gällande ransoneringsföreskrifter avyttrat på sin fastighet utvunna produkter, skall kunna drabbas av sådant förbud. Dessutom föreslås att näringsidkare, som bryter mot meddelade ransoneringsbestämmelser skall kunna förbjudas att i rörelsen använda förnödenhet som är föremål för brottet. Härav följer att t. ex. en pensionatsinnehavare, som serverar kupongbelagda maträtter utan att avkräva kupong, kan komma att förbjudas att använda ransonerade förnödenheter i sin rörelse. Ytterligare skulle det bli möjligt att — därest exempelvis handeln med skor är fri men förbrukningen av läder är reglerad — förbjuda den skotillverkare som bryter mot läderransonereringen att i fortsättningen använda läder i sin rörelse. Enligt min uppfattning ligger de sålunda förordade utvidgningarna helt i linje med grundtanken i gällande bestämmelser och jag får därför tillstyrka dem. I likhet med utredningen anser jag mig emellertid böra framhålla, att handels- eller användningsförbud icke bör tillgripas, när menliga följder för folkförsörjningen kan uppstå, t. ex. genom att produktionen av en livsviktig förnödenhet avsevärt minskas. Ej heller bör förbud ifrågakomma i sådant fall, där allvarliga svårigheter för konsumenterna på en viss ort skulle uppstå genom förbudet.

Till sist bör nämnas att ett bifall till nu föreslagna bestämmelser förutsätter en jämkning av stadgandet i regeringsrättslagens 2 § 14:o). Förslag härom kommer att i annat sammanhang framläggas för riksdagen.

Jag övergår härefter till en redogörelse för särskilda stadganden i den föreslagna lagstiftningen.

Specialmotivering.

Förslaget till allmän förfogandelag.

1 §.

I denna paragraf anges de faktiska betingelser som fordras för att den blivande förfogandelagen skall kunna träda i kraft. Betingelserna är av tre olika slag, nämligen 1) krig, vari riket befinner sig (första stycket), 2) krigsfara, vari riket befinner sig (andra stycket), och 3) krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse till följd varav inom riket uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet på förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som i övrigt är av vikt för befolkningen eller produktionen (tredje stycket). Kommer riket i krig, träder lagen i automatisk tillämpning. För att lagen skall få tillämpas vid krigsfara krävs förordnande av Kungl. Maj:t, vilket inom en månad skall underställas riksdagen för prövning. Blir förordnandet icke av riksdagen godkänt inom två månader från underställningen, är det förfallet. Särskilt förordnande fordras också för att lagen skall få sättas i kraft vid ett knapphetsläge. Sådant förordnande får icke meddelas utan riksdagens samtycke. Närmare redogörelse för dessa frågor har lämnats i den allmänna motiveringen under rubriken »Faktiska betingelser för lagstiftningens tillämpning».

Såsom utredningen framhållit ligger det i sakens natur, att ett förordnande som meddelats med stöd av andra stycket icke skall bestå, när krigsfaran upphört. Det kan emellertid förutses, att ett sådant förordnande under en kanske lång övergångstid måste ersättas med ett förordnande enligt tredje stycket. Av praktiska skäl och för att ett förordnande av sistnämnda slag icke skall behöva forceras bör ett förordnande enligt andra stycket kunna bestå någon tid efter det krigsfaran upphört. Stadgande härom har upptagits i detta stycke.

2 §.

Av detta lagrum framgår för vilka ändamål förfoganden får ske. Hithörande frågor har utförligt behandlats i den allmänna motiveringen under rubriken »Intressen som skall tillgodoses genom lagstiftningen». Det synes dock erforderligt att här beröra ytterligare ett par spörsmål.

I *utredningens förslag* upptager lagrummet till en början huvudregeln, nämligen att föreskrift om förfogande får meddelas, då det finnes erforderligt för att tillgodose behovet av sådan förnödenhet, varom förmäles i 1 §, d. v. s. förnödenhet som är behövlig för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som i övrigt är av vikt för befolkningen eller produktionen. Utredningen förordar emellertid en begränsning av huvudregeln, såvitt angår föreskrift som utfärdas med stöd av 1 § tredje stycket. Enligt utredningens mening bör nämligen i detta fall gälla, att förfogandeföreskrift

får meddelas endast om den är erforderlig för att tillgodose behovet av förnödenhet, på vilken knapphet eller betydande fara för knapphet uppstått till följd av händelse varom i samma stycke förmäles. Detta har angivits i lagtexten.

Utredningen har också — efter samråd med riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap — förordat ett par utvidgningar av huvudregeln. Sålunda föreslås att föreskrift om transportåläggande enligt 8 § skall kunna meddelas för att tillgodose även andra ändamål av betydelse för det allmänna än rent försörjningsmässiga. Härmed avses t. ex. transporter för att undanföra värdefull egendom, som kan beräknas ej komma till användning under krig, transporter i samband med utrymning och rent militära transporter. Enligt förslaget kan vidare föreskrift om nyttjanderättsupplåtelse jämlikt 4 § meddelas för att bereda tillgång till tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål. Det bör anmärkas, att enligt 1 § kan dessa båda undantag från huvudregeln bli tillämpliga endast under tid, då riket är i krig eller krigsfara.

I yttrande av *fortifikationsförvaltningen* görs gällande, att utformningen av 2 § är otillfredsställande ur försvarets synpunkt. Sålunda framhåller förvaltningen, att försvarets behov av viss fastighet sällan torde grunda sig på knapphet utan på fastighetens särskilda lämplighet för visst försvarsändamål. Härav följer att detta behov icke skulle kunna tillgodoses med stöd av förfogandelagen för det fall att förordnande meddelats jämlikt 1 § tredje stycket. Därvid anmärks att ett vanligt expropriationsförfarande är för omständligt och tidsödande, då det gäller att snabbt kunna förfoga över en fastighet t. ex. för befästhingsändamål. Enligt förvaltningens uppfattning bör därför 2 § avfattas så, att försvaret får möjlighet att förfoga över fastighet även i nyss angivna fall.

Departementschefen. Såsom framhållits i den allmänna motiveringen finner jag det naturligt, att förfogandeföreskrift som grundas på förordnande enligt 1 § tredje stycket icke bör meddelas i annat syfte än att tillgodose behovet av förnödenhet, beträffande vilken knapphet eller betydande fara för knapphet uppkommit av anledning som där sägs. Att — såsom fortifikationsförvaltningen föreslagit — göra undantag beträffande försvarets behov av fastighet synes mig varken behöfligt eller tillrådligt. För övrigt kan i detta sammanhang betonas att försvaret icke ens under tid, då riket befinner sig i krig eller krigsfara, kan åberopa den föreslagna förfogandelagen för att förfoga över fastighet för befästhingsändamål. Den blivande lagens huvudsyfte är nämligen att tillgodose behovet av viktiga förnödenheter, och uppförandet av befästhingsanläggningar — em än så nödvändigt ur försvarssynpunkt — är knappast ägnat att tillgodose ett dylikt behov. Ej heller lär begreppet förnödenhet omfatta fast egendom. Är riket i krig, gäller rekvisitionslagen och befinner sig riket i krigsfara, torde beredskapsförfogandelagen vara i tillämpning och, eftersom jämlikt dessa mark kan tagas i anspråk för bl. a. befästhingsändamål, behöver ej befaras att militära intressen i detta hänseende blir eftersatta. Under fredliga förhållanden bör

enligt min mening militärt betingade behov av fastigheter kunna tillgodoses genom köp i vanlig ordning eller genom expropriationsförfaranden vid allmän domstol. — Skulle däremot försvaret behöva mark för att t. ex. uppföra en fabrik för tillverkning av gevär, kommer kronan att med stöd av den föreslagna förfogandelagen kunna tvinga ägaren att upplåta sin mark för detta ändamål. Beaktas här emellertid att, därest lagen trätt i tillämpning genom förordnande enligt 1 § tredje stycket, sådan tvångsupplåtelse kan ifrågakomma endast om det råder knapphet eller betydande fara för knapphet på gevär.

På grund av det anförda och då även vad utredningen i övrigt föreslagit synes ändamålsenligt får jag tillstyrka bifall till de av utredningen angivna riktlinjerna.

3 §.

Lagrummet upplager närmare regler för det fall, att ägare eller innehavare av förnödenhet åläggs att avstå förnödenhet till kronan. Det motsvarar i huvudsak 2 § i nuvarande förfogandelag.

4 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om den egendom, som kronan får taga i anspråk med nyttjanderätt. I gällande förfogandelag återfinns motsvarande stadganden i 4 och 7 §§.

Enligt 4 § första stycket första punkten i *utredningens förslag* är — liksom för närvarande — ägare eller innehavare av fastighet, byggnad, järnväg, starkströmsanläggning eller annan anläggning, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel skyldig att till kronan upplåta egendomen eller del därav. Såsom i den allmänna motiveringen under rubriken »Lagstiftningens omfattning» anmärkts förordar utredningen, att vad nu sagts skall gälla också ägare eller innehavare av lageranläggning. Härmed avses tankanläggning, lagerhus och annan för lagringsändamål avsedd byggnad eller del av byggnad samt sådana lagerutrymmen som utan att utgöra byggnad är inrättade för lagring och utrustade med tekniska anordningar för lastning, lossning eller dylikt, t. ex. kolgårdar med lastkranar. Vidare har utredningen, för att undanröja all tvekan, i lagtexten angivit, att gruva hör till sådan egendom som får tagas i anspråk med nyttjanderätt. Av vad anförts under nyssnämnda rubrik framgår också att kretsen av den lösa egendom, beträffande vilken tvångsupplåtelse förutsätts kunna ske, i förslaget utvidgats att omfatta gräv- eller lastmaskiner eller andra större arbetsmaskiner, som är avsedda att förflyttas. — Under andra punkten i första stycket återfinns den nuvarande bestämmelsen, att föreskrift må meddelas om upplåtelse av byggnad, som erfordras till bostad för driftspersonal. Utredningen förordar emellertid den begränsningen, att sådan föreskrift får lämnas endast om föreskrift meddelats enligt första punkten.

Lagrummets andra stycke upplager den från gällande förfogandelag hämtade bestämmelsen, att ägare eller innehavare av upplåten fastighet eller

byggnad är berättigad att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme på fastigheten eller i byggnaden, såframt han ej annorstädes förfogar över bostad.

Under *remissbehandlingen* har *marinförvaltningen* ifrågasatt, om icke för tydlighetens skull »industrieanläggning» bör medtagas bland den i första stycket uppräknade egendomen. Därvid framhålls att industriella anläggningar och verkstäder särskilt omnämnas i rekvisitionslagen.

Arméförvaltningen förordar under hänvisning till vägtrafikförordningen, att ordet »motorfordon» utbyts mot uttrycket »motordrivet fordon, efterfordon». Vidare anser förvaltningen, att orden »som äro avsedda att förflyttas» bör ersättas med »flyttbara». — I anslutning till första stycket andra punkten framhåller förvaltningen att, då knapphet eller betydande fara för knapphet uppkommit på förnödenhet som är behövlig för krigsbruk, det kan vara nödvändigt att omlägga och rationalisera den industriella driften vid försvarets verkstäder och anstalter för att öka produktionen av sådan förnödenhet. Eftersom därvid avsevärda personalförflyttningar kan bli nödvändiga, är det av vikt för försvaret att även under tid, då rekvisitionslagen icke är tillämplig, ha möjlighet att taga fastighet i anspråk för inkvartering av personal m. m. Det är sålunda angeläget att förfogandelagen kan utnyttjas för dylikt ändamål.

Beträffande andra stycket anför *marinförvaltningen* att det ur sekretesssynpunkt ibland kan vara nödvändigt att för militärt ändamål helt avspärra ianspråktagen byggnad från tillträde av obehörig och att det i sådant fall måste finnas möjlighet att förhindra ägaren att bo kvar, även om han icke förfogar över bostad på annat håll. Ägaren bör enligt förvaltningens mening då vara skyldig att flytta till annan godtagbar bostad, som anvisas av myndigheten.

Jordbruksnämnden är av den uppfattningen, att orden »såframt han ej annorstädes förfogar över bostad» kan utgå. Ägaren bör nämligen ha rätt att kräva »nödigt» bostadsutrymme på sin fastighet, även om han på annan ort förfogar över bostad t. ex. en avläggset belägen sommarvilla.

Departementschefen. Utredningens förslag synes i stort sett vara väl avvägt. Med anledning av vad remissinstanserna anfört finner jag mig dock böra förorda några smärre jämkningar i förslaget. Sålunda torde vara lämpligt att i förtydligande syfte införa ordet »industriell anläggning» bland den egendom som får tagas i anspråk. Till denna egendom bör också, såsom under den allmänna motiveringen förordats, lyftkranar och flytdockor föras. — Vidare bör ordet »motorfordon» utbytas mot »motordrivet fordon». Däremot synes onödigt att uttryckligen upptaga s. k. efterfordon bland nämnda egendom. Sådant fordon faller nämligen under begreppet »annat transportmedel». Likaså synes lämpligt att ersätta orden »avsedda att förflyttas» med »flyttbara». — Med anledning av vad arméförvaltningen anfört föreslås att stadgandet i första stycket andra punkten angående Kungl. Maj:ts eller myndighets rätt att meddela föreskrift om upplåtelse av byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, skall utgå. Sådant föreskrift bör näm-

ligen kunna meddelas utan samband med föreskrift enligt första punkten nämnda stycke. Enligt min mening saknas anledning att i detta hänseende inskränka tillämpligheten av huvudregeln i 2 § första stycket. Också här bör det avgörande vara, om åtgärden erfordras för att tillgodose behovet av viktig förnödenhet. Är sålunda tillgången på t. ex. gevär begränsad och anses det nödvändigt att av militära skäl öka tillverkningen härav vid försvarets fabriker, bör kronan ha möjlighet att anskaffa bostad åt erforderlig extra arbetskraft genom att med nytljanderätt förfoga över närbelägna byggnader.

Beträffande 4 § andra stycket må i anslutning till vad marinförvaltningen anfört erinras om lagen den 17 maj 1940 med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. Enligt denna lag må Kungl. Maj:t eller efter Kungl. Maj:ts bemyndigande vederbörande militära befälhavare bl. a. förbjuda obehöriga att beträda försvarsväsendet tillhöriga anläggningar, områden m. m. Under närmare angivna förutsättningar må förbud som nu sagts utfärdas även beträffande anläggning m. m. som eljest är av betydelse för försvarsväsendet eller för folkförsörjningen. Enligt min mening är dessa bestämmelser tillfyllest för att den av marinförvaltningen anförda synpunkten skall kunna beaktas. Ett med stöd av nämnda lag utfärdat förbud att beträda visst område måste självfallet kunna avse också inom området boende personer. Det synes mig därför icke lämpligt att i den blivande förfogandelagen intaga ett särskilt stadgande om att ägaren eller innehavaren skall vara skyldig avflytta, när så är påkallat av militära skäl. Dock bör i lagtexten erinras om att denne icke är berättigad kvarbo, då särskilda skäl till annat föranleder. Det får förutsättas att vederbörande myndighet i sådant fall anvisar annan bostad, som icke är olämplig för sitt ändamål och ej heller är så avlägset belägen att allvarliga olägenheter uppstår. Detsamma bör gälla om fråga uppkommer att ägaren eller innehavaren skall flytta till annan bostad, varöver han förfogar, och en sådan flyttning får anses medföra avsevärda olägenheter.

5 §.

Enligt 5 § i *utredningens förslag* må ägare eller innehavare av jordbruks- eller skogsfastighet eller av annan fastighet, från vilken kan utvinnas förnödenhet varom förmåles i 2 § första stycket, åläggas ombesörja att sådan förnödenhet frambringas och i visst fall beredes för kronans räkning. Motsvarande stadgande återfinns i 5 § gällande förfogandelag, dock med en något annorlunda utformning. Utredningen har avsett utmärka, att ägare av fastighet kan åläggas att frambringa även sådan förnödenhet som han vid tidpunkten för åläggandet icke producerar. Det betonas att icke endast jordbruks- och skogsfastigheter avses utan också andra fastigheter såsom trädgårdar, grustag, stenbrott, torvmossor och dylikt. Enligt utredningens mening bör stadgandet tillämpas med stor varsamhet. Således bör en torvmosseägare, som vanligen icke producerar torv, ej åläggas att göra detta under annan förutsättning än att kronan tillhandahåller nödig teknisk utrustning och sakkunskap eller han själv har möjlighet att skaffa sig sådan.

Innehavare av jordbruksfastighet bör som regel icke tvingas frambringa andra alster än som normalt brukar produceras på jord av det slag fastigheten innehåller.

I sitt yttrande anknäyer *lantbruksförbundet* till sistnämnda uttalande. Med hänsyn till risken för missbruk bör enligt förbundets mening av lagtexten framgå, att ett produktionsåläggande får ifrågakomma endast om så med hänsyn till fastighetens naturliga och tekniska förutsättningar kan vara motiverat. Vidare bör i lagen utsägas att, då fastighetsägare åläggs att frambringa produkt som normalt icke utvinns ur fastigheten, kronan på begäran skall tillhandahålla nödig teknisk utrustning och sakkunskap.

Departementschefen. Såsom en allmän regel bör gälla, att myndigheterna vid utövningen av sina befogenheter enligt den blivande förfogandelagen skall eftersträva att icke göra allvarigare ingrepp i enskild rätt än som är påkallat av omständigheterna. Erinran härom har intagits i 12 §. Det torde emellertid icke vara möjligt att i lagtexten uttömmande ange på vad sätt och i vilken omfattning denna grundsats skall iakttagas i ett visst läge. Detta måste bedömas med utgångspunkt från förhållandena i det särskilda fallet. På grund härav kan jag icke tillstyrka bifall till *lantbruksförbundets* yrkande om ett förtydligande tillägg till 5 §.

6 §.

Utredningen föreslår under denna paragraf, att ägare eller innehavare av fabrik, starkströmsanläggning eller annan anläggning skall kunna åläggas ombesörja, att förnödenhet som avses i 2 § första stycket frambringas, bereds eller iståndsätts för kronans räkning. Därvid erinras om att 7 § gällande förfogandelag innehåller en särskild bestämmelse om elektrisk kraft och elektriska anläggningar med särskilda regler beträffande förfarandet vid ianspråktagandet. Vidare framhålls att förslaget visserligen saknar direkt motsvarighet till denna bestämmelse, men eftersom med »förnödenhet» avses icke endast lösöre utan även t. ex. elektrisk kraft innebär förslaget icke någon ändring. Utredningen betonar dock, att en viss skillnad uppkommer därigenom, att enligt gällande lag Kungl. Maj:t äger delegera sina befogenheter till andra än myndigheter medan enligt förslaget delegation avses kunna ske endast till myndighet. Enligt utredningens mening kan detta ej medföra någon olägenhet. En sådan organisation som den centrala driftledningen, vilken grundats genom överenskommelse mellan de större kraftföretagen i landet och som upptagit samarbete mellan dessa företag, kan exempelvis utan svårighet ges ställning av myndighet.

Vid *remissbehandlingen* har *flygförvaltningen* såsom sin mening uttalat, att av lagen alltjämt bör klart framgå att produktionsåläggande kan avse alstrande av elektrisk kraft.

Vattenfallsstyrelsen understryker, att Kungl. Maj:t måste ha möjlighet att delegera sina befogenheter i detta avseende och att vad utredningen anfört härom bör beaktas.

Länsstyrelsen i Malmöhus län finner det vara mindre tillfredsställande, att t. ex. centrala driftledningen skulle ges ställning av myndighet.

Departementschefen. Tvekan torde icke råda därom, att elektrisk kraft är en förnödenhet i förfogandelagens mening. Enligt min uppfattning är det därför icke behövt att förtydliga lagtexten i detta hänseende. — I sak må understrykas att förslaget beträffande möjligheten att ålägga någon att producera elektrisk kraft icke innebär ändring i förhållande till vad nu gäller. Emellertid förtjänar framhållas att förslaget, lika litet som gällande förfogandelag, ej torde vara tillfyllest för att i alla avseenden tillgodose landets behov av elektrisk kraft. Sålunda kan det tänkas bli nödvändigt att även under andra betingelser än de i förslaget till förfogandelag angivna vidtaga förfogandeåtgärder för att trygga nämnda behov. Ett knapphetsläge kan t. ex. uppkomma efter en längre period av torra inom landet. Vidare fordras ibland särskilda åtgärder — exempelvis förbud för ägaren av en kraftverksanläggning att under viss tid utnyttja ett vattenmagasin — för att på längre sikt säkerställa behovet av elektrisk kraft. Eftersom det icke synes lämpligt att just i detta hänseende skapa särskilda regler i förfogandelagen, lär det bli ofrånkomligt med kompletterande lagstiftning. Förarbeten härtil pågår också. För att åstadkomma en ändamålsenlig samordning på den elektriska krafthushållningens område torde det emellertid vara lämpligt att uppdraga handläggningen av alla hithörande frågor på ett organ. I likhet med utredningen finner jag den centrala driftledningen kunna anförtros denna uppgift, och enligt min mening föreligger ur principiell synpunkt icke något hinder mot att förläna denna sammanslutning ställning av myndighet.

7 §.

Enligt detta lagrum kan ägare eller innehavare av lageranläggning åläggas att lagra förnödenhet för kronans räkning. Bestämmelsen är ny.

8 §.

I denna paragraf återfinns det i gällande förfogandelag under 5 § införda stadgandet om forslingsåläggande.

9 §.

Lagrummet, som behandlar beslagsinstitutet, motsvarar 3 § gällande förfogandelag. Frågan har berörts i den allmänna motiveringen under rubriken »Lagstiftningens omfattning».

Såsom av nämnda motivering framgår har *utredningen* föreslagit bl. a. att benämningen »beslag» skall utbytas mot »förfogandeförbud». Utredningen har velat undvika förväxling och sammanblandning med det beslag, som regleras i 27 kap. rättegångsbalken. Där har beslag en helt annan innebörd och beslutas av andra myndigheter än beslag enligt förfogandelagen. Efter att ha vägt för- och nackdelar mot varandra har utredningen stannat för

uttrycket »förfogandeförbud», som bättre än ordet beslag täcker bestämmelsens verkliga innehåll och därjämte antyder det ändrade användningsområde som beslagsinstitutet avses skola ha i fortsättningen.

Vid *remissbehandlingen* har *Stockholms handelskammare* framhållit, att uttrycket »förfogandeförbud» i viss mån är oegentligt. Lagens rubrik »Förfogandelag» syftar på det allmännas rätt att förfoga över enskild egendom, men i lagtexten används icke ordet »förfoga» i denna mening utan endast i samband med den enskildes möjlighet att förfoga över sin egendom. Detta blir särskilt iögonfallande, om begreppet »förfogandeförbud» införs. Enligt handelskammarens mening är det riktigare att behålla ordet »beslag», vilket får anses ha vunnit hävd på detta område.

Även *överståthållarämbetet* ifrågasätter om den föreslagna termen är lämplig.

Departementschefen. Såsom förut anförts anser jag, att ordet »beslag» bör utbytas mot det av utredningen föreslagna ordet »förfogandeförbud». Benämningen är visserligen icke helt tillfredsställande, men det torde vara svårt att finna något annat uttryck som bättre täcker vad som avses.

10 §.

Paragrafen motsvarar nuvarande 3 § första stycket sista punkten, 5 § andra stycket samt 10 § första och andra styckena. — Med uttrycket »oundgängligt behov» förstås liksom nu förbrukarens enskilda husbehov men ej t. ex. en fabriks behov av råvaror. I vissa fall måste dock exempelvis en fabriksägare få använda bränsle för att icke hans maskiner skall frysa sönder eller en lantbrukare foder för att kreaturen icke skall behöva nedslaktas etc. Vederbörlig hänsyn till dylika och med dem likartade behov får tagas i samband med att föreskrift meddelas om förfogandeåtgärd.

11 §.

Motsvarande bestämmelser lämnas i 13 § gällande lag. Under tiden för andra världskriget har dessa bestämmelser använts i stor utsträckning. Av praktiska skäl synes nödvändigt att behålla dem i den nya lagen.

12 §.

Paragrafen motsvarar nuvarande 8 § första stycket.

Utredningen erinrar, att gällande förfogandelag under 8 § andra stycket upptager en bestämmelse av innehåll att, om växande skog tages i anspråk genom förfogande, avverkning må bedrivas av kronan eller åläggas ägaren eller innehavaren utan hinder av de inskränkningar i rätten därtill som kan finnas stadgade i lag, dock att avvikelse från vad som är förenligt med god skogshushållning ej må ske utan tvingande skäl. Enligt utredningens mening bör denna bestämmelse utgå. Undantagsbestämmelser av likartat slag kan för förfogandelagens del bli behövligen på ett flertal andra områden än skogsvårdslagstiftningens. Detta spörsmål har emellertid betydelse långt ut-

över förfogandelagens område och det bör därför tagas upp i ett större sammanhang. Spörsmålet är också under utredning.

Vid *remissbehandlingen* har *riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap* förutsatt, att ett förfogandebeslut skall fullgöras av den enskilde även om andra författningsbestämmelser skulle hindra honom att frivilligt vidtaga åtgärden. Som exempel nämner riksnämnden, att den som åläggs att verkställa forsling för kronans räkning icke skall vara skyldig att söka tillstånd enligt förordningen om yrkesmässig biltrafik eller att den som får sig förelagt att upplåta en fastighet med nyttjanderätt icke skall vara bunden av hyresregleringsbestämmelser. Enligt riksnämndens mening är det dock tveksamt, om t. ex. den som med anledning av ett produktionsåläggande tillverkar viss förnödenhet är berättigad att åsidosätta säkerhetsföreskrifter rörande tillverkningen, därest det skulle avsevärt underlätta för honom att fullgöra åläggandet. Vidare frågar sig nämnden, om en skogsägare som ålagts avverka ved kan åsidosätta skogsvårdslagens bestämmelser.

Biltrafiknämnden anknyter till exemplet om den som åläggs att verkställa forsling för kronans räkning. Enligt nämndens uppfattning bör icke krävas, att den enskilde skall inhämta trafiktillstånd för forslingens utförande. Det synes därför nämnden erforderligt att vid den tidpunkt, när forslingsåläggande kan ifrågakomma, genom tillägg eller ändring av förordningen angående yrkesmässig trafik möjliggöra att forslingen sker utan överträdelse av där lämnade bestämmelser.

Gotlands handelskammare framställer en anmärkning av närmast redaktionell natur. Handelskammaren framhåller, att det självfallet står den fritt som finner en föreskrift för honom medföra synnerlig skada eller olägenhet att göra ansökan om föreskriftens hävande eller ändring. Den i lagrummet intagna bestämmelsen härom bör i stället utformas så, att myndigheten som meddelat föreskriften har att på därom gjord ansökan pröva, huruvida föreskriften kan upphävas eller ändras.

Departementschefen. Allmänt måste gälla, att den som i anledning av ett förfogandebeslut har att vidtaga vissa åtgärder därvid bör eftersträva att ställa sig gällande lagar och författningar till efterrättelse. Det ligger emellertid i sakens natur att en anbefalld åtgärd ibland kan komma att strida mot någon i annat sammanhang utfärdad föreskrift. Såsom utredningen framhållit torde det vara omöjligt att i förfogandelagen lösa frågan, huruvida och i vilken mån den enskilde är berättigad att åsidosätta sådan föreskrift, därest detta är nödvändigt för att han skall kunna fullgöra sin skyldighet på ett tillfredsställande sätt. Eftersom denna fråga har betydelse långt utöver förfogandelagens ram, bör den lösas i större sammanhang. Resultatet av den undersökning som pågår i frågan bör avvaktas. I likhet med utredningen finner jag vidare, att den nuvarande bestämmelsen angående vad som bör iakttagas då växande skog tages i anspråk genom förfogande bör utgå. Anledning att reglera just detta område torde saknas. —

I anslutning till vad Gotlands handelskammare anfört må anmärkas att spörsmålet, huruvida vederbörande myndighet kan upphäva eller ändra en meddelad förfogandeföreskrift, måste bedömas med beaktande av bl. a. allmänna förvaltningsrättsliga regler. Det är icke möjligt att i förfogandelagen ange de fall, där dessa regler ej hindrar myndigheten att upphäva eller ändra en meddelad föreskrift. Den av handelskammaren berörda bestämmelsen torde ha tillkommit för att erinra den enskilde om hans rätt att påkalla omprövning och den bör enligt min mening lämnas oförändrad.

13 §.

Lagrummet motsvarar 9 § i gällande förfogandelag.

14 §.

Motsvarande bestämmelser återfinns i nuvarande 11 § första stycket. Den utvidgningen föreslås dock, att vårdnadsplikten skall omfatta icke endast egendom som skall avstås till kronan och som lagts under förfogandeförbud utan även förnödenhet som frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts för kronans räkning.

15 §.

Denna paragraf motsvarar 11 § andra stycket nuvarande lag.

Utredningens förslag överensstämmer dock icke helt med vad nu gäller. För närvarande kan ägaren eller innehavaren av en avstådd förnödenhet icke förpliktas avlämna förnödenheten på ort som är belägen utom länet eller angränsande län, men enligt utredningens mening är denna inskränkning obehövlig. På grund av kommunikationsväsendets utveckling är det nämligen numera i stort sett likgiltigt för avlämnaren å vilken ort inom landet han levererar förnödenheten. Visserligen innebär den nuvarande inskränkningen en viss fördel beträffande skyldigheten att förskjuta fraktkostnader, men denna fördel torde icke vara så stor att den motiverar att inskränkningen kvarstår.

I sitt *yltrande* framhåller riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, att förhållandena kan vara sådana att avlämnaren icke har möjlighet att fullgöra leveransskyldigheten på föreskrivet sätt, t. ex. på grund av transportsvårigheter eller brist på medel att bekosta transporten. Enligt riksnämndens uppfattning bör därför — i likhet med vad stadgas i 14 § — avlämnaren vara skyldig att anmäla sådant hinder till myndighet som meddelat föreskriften.

Departementschefen. Mot utredningens ändringsförslag synes icke vara något att erinra. I likhet med riksnämnden finner jag emellertid lämpligt, att stadgandet kompletteras med en föreskrift att ägaren eller innehavaren genast skall anmäla hos länsstyrelsen eller den myndighet som meddelat bestämmelserna om avlämnandet, därest han ej kan fullgöra åläggandet.

16 §.

Paragrafen motsvarar nuvarande 12 §.

17 §.

Det i detta lagrum upptagna stadgandet är delvis nytt. En i viss mån motsvarande bestämmelse återfinns dock i 10 § sista stycket gällande lag. Med hänsyn till önskvärdheten av att förfogandeärenden avgörs snabbt synes lämpligt, att den enskilde får möjlighet att underställa beslut av underordnad myndighet Kungl. Maj:ts prövning med förbigående av mellaninstanser. Den i 10 § gällande lag angivna klagotiden tjugo dagar har utbytts mot den numera vanligare besvärstiden tre veckor.

18 §.

Första stycket, som upptager den grundläggande regeln om storleken av utgående ersättningar, motsvarar 14 § första stycket gällande lag.

I andra och tredje styckena lämnas regler om bestämmande av ersättning i de fall, då egendom upplåtes med nyttjanderätt. De har samma innebörd som reglerna i nuvarande 14 § andra stycket samt 18 § andra och fjärde styckena.

Fjärde stycket upptager stadganden om fastställande av ersättning åt den som utför tjänst för kronans räkning.

Femte stycket motsvarar nuvarande 17 §.

Närmare redogörelse för hithörande bestämmelser har lämnats i den allmänna motiveringen under rubriken »Ersättningsgrunder vid förfoganden enligt en allmän förfogandelag». Ännu ett par frågor bör dock beröras.

Jämlikt 18 § sista stycket i nuvarande förfogandelag skall — därest egendom varöver kronan förfogat med nyttjanderätt lidit skada eller avsevärd försämring — skäligen ersättning utgå härför.

I *utredningens förslag* stadgas emellertid att skäligen ersättning skall lämnas för skada eller avsevärd försämring, som egendomen lidit *genom* begagnandet.

I *yttrande* anför *Svea hovrätt* att, såvitt av motiven framgår, utredningen icke avsett att med den nya lydelsen göra någon saklig ändring i förhållande till gällande lag. Enligt hovrättens mening bör alltså, liksom hittills, ersättning kunna utgå även för skada eller försämring som uppkommit på annat sätt än genom egendomens begagnande; stadgandet torde böra avfattas så att möjligheten härtill icke utesluts.

Departementschefen. Beträffande stadgandet i 18 § andra stycket utredningens förslag må framhållas, att orden »genom begagnandet» icke återfinns vare sig i gällande förfogandelag eller i motsvarande bestämmelse i rekvisitionslagen. Av förarbetena till dessa båda lagar framgår att ersättning för skada eller försämring skall gäldas oberoende av huruvida den kan anses ha uppkommit genom själva begagnandet. Inträffar skada t. ex. av våda, skall sålunda ersättning likväl utgå och det torde t. o. m. kunna förekomma fall, där ägaren får gottgörelse även om någon ringare grad av vållande ligger honom till last. Såsom *Svea hovrätt* anmärkt framgår icke av motiven, att utredningen avsett att göra någon ändring i gällande ord-

ning. Enligt min mening är det icke anledning att nu frångå hittills tillämpade principer. Jag får därför förorda att nyss angivna båda ord utgår ur den av utredningen föreslagna lagtexten.

I fråga om tredje stycket bör nämnas att enligt uttryckligt stadgande i rekvisitionslagen ersättning i fall, som avses med detta stycke, utgår jämväl för skada eller försämring, som förnödenheten kan ha åsamkats genom den påfordrade åtgärden. Motsvarande stadgande återfinns däremot icke i utredningens förslag. Enligt min mening bör dock av lagtexten tydligt framgå, att berörda i samband med rekvisitioner gällande princip också skall gälla vid förfoganden enligt den nya förfogandelagen.

19 §.

I första stycket, som motsvaras av 15 § första stycket gällande förfogandelag, lämnas bestämmelser om upprättande av taxor enligt vilka ersättning bör utgå.

Andra stycket motsvarar nuvarande 15 § andra stycket. Här stadgas bl. a. att taxor skall upprättas av riksvärderingsnämnden samt att enligt prisregleringslag gällande priser skall betraktas som taxepriiser.

I tredje stycket — som i huvudsak motsvarar 15 § tredje stycket i 1939 års förfogandelag — stadgas att, om taxepris gäller för förnödenhet eller tjänst m. m., ersättningen härför skall utgå efter taxepriiset. Härtill har fogats ett par stadganden, vilka i vissa fall möjliggör jämkning av ersättning som skall utgå efter sådant pris.

Enligt fjärde stycket gäller liksom för närvarande, att klagan över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf icke må föras.

För närmare kännedom om nu berörda stadganden må hänvisas till vad anförts under rubriken »Ersättningsgrunder vid förfoganden enligt en allmän förfogandelag». Därutöver kan framhållas att utredningen förutsatt att bestämmelserna i tredje stycket om jämkning kommer att få ökad betydelse om, såsom föreslås, samtliga enligt prisregleringslagen gällande priser likställs med taxepris. Såsom exempel på fall då jämkning bör ske nämner utredningen, att ett företag, som tillämpat ett lågt pris på grund av särskilt förmånliga inköp eller i konkurrens- eller reklamsyfte, vilket pris sedan låsts genom prisstopp, åläggs att avstå förnödenheten till detta låga pris.

20—22 §§.

Dessa paragrafer har samma innebörd som 16 §, 18 § första stycket respektive 18 § tredje stycket gällande lag.

23 §.

Lagrummet, som motsvarar 19 § i nuvarande lag, har berörts i den allmänna motiveringen under rubriken »Om formerna för bestämmande av ersättning enligt en fullmaktslagstiftning». Ytterligare några frågor bör dock här behandlas.

Utredningen framhåller, att bestämmelserna om de lokala värderingsnämndernas kompetensområden utformats i så nära anslutning som möjligt till motsvarande regler i rekvisitionslagen. Bl. a. förordas att ersättning för motorfordon, släpfordon och motorredskap skall bestämmas av bilvärderingsnämnd. — Enligt förslaget kan lokal värderingsnämnds beslut överklagas både av kronan och enskild sakägare, medan beslut av myndighet som omnämns i första stycket får överklagas endast av enskild sakägare. Med sådan avses även den som enligt 11 § satts i kronans ställe.

I sitt *yttrande* föreslår *arméförvaltningen* att de förnödenheter, beträffande vilka ersättning skall fastställas av bilvärderingsnämnd, anges såsom »motordrivna fordon, släpfordon och efterfordon».

Departementschefen. Utredningens förslag tillstyrks med den av arméförvaltningen förordade ändringen, vilken anknyter till 1951 års vägtrafikförordning.

24 §.

Lagrummet upptager bestämmelser om sättet för utbetalande av ersättning.

Utredningen erinrar om att enligt förslaget lokal värderingsnämnd skall bestämma ersättning som icke utgår efter taxa samt att beslut, meddelat av sådan nämnd, kan överklagas hos riksvärderingsnämnden även av kronan. För att icke den ersättningsberättigade skall behöva vänta alltför länge på ersättningen är det enligt utredningens mening rimligt att, då besvärstiden utgått men kronan överklagat den lokala nämndens beslut, den del av ersättningen som icke omfattas av besvären genast utanordnas till den ersättningsberättigade. Motsvarande bör gälla när ersättning skall utgå efter taxa i sådant fall där kronan satt annan i sitt ställe. Beträffande övriga fall förordar utredningen, att ersättningen gäldas genast efter det den blivit till beloppet bestämd. Utredningens förslag upptager också den nuvarande bestämmelsen att — därest den som satts i kronans ställe ej fullgör honom åliggande skyldighet att gälda ersättning — kronan skall vara pliktig att på ansökan av den ersättningsberättigade gälda ersättningen.

I *yttrande* av *länsstyrelsen i Norrbottens län* förordas ett uttryckligt stadgande av innehåll, att i sistnämnda fall ersättningen skall utbetalas av kronan så skyndsamt som omständigheterna medger.

Departementschefen. Enligt min mening kan med skäl göras gällande, att den ersättningsberättigade även i det av länsstyrelsen berörda fallet bör kunna kräva att erhålla honom tillkommande ersättning utan dröjsmål. Kronan bör sålunda vara skyldig att utbetala ersättningen genast efter det ansökan härom gjorts.

25 §.

Paragrafen, som motsvarar nuvarande 21 §, upptager under första styc-

ket bestämmelser om rätt för den, som har panträtt i avstådd förnödenhet, att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Andra stycket lämnar regler för det fall, att ersättning skall utgå för förnödenhet som är utmätt eller satts i kvarstad eller under skingringsförbud.

För närvarande finns i förfogandelagen inga andra bestämmelser än nu nämnda om tredje mans rätt att erhålla betalning ur utgående ersättningar. Vidare saknas stadganden som reglerar förhållandet mellan ägare och nyttjanderättshavare i det fall, att kronan förfogar över egendom som upplåtits med nyttjanderätt. Såsom utredningen framhållit uppkommer spörsmålet om tredje mans rätt vid betydligt flera tillfällen än då egendom tages i anspråk jämlikt förfogandelagen. Sålunda kan erinras om rekvisitionslagen, 1949 års lag om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. och 1950 års lag om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhäm tats. Spörsmålet torde böra lösas i ett större sammanhang, och därför saknar även förslaget till ny förfogandelag andra regler om tredje mans rätt än nyss sagts.

Tredje stycket upptager ett nytt stadgande. Enligt detta skall utgående ersättningsbelopp nedsättas hos överexekutor jämlikt 1927 års lag om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar, därest oviss het skulle råda om vem som är berättigad att uppbära ersättningsbeloppet. Den na regel förutsätter emellertid att tredje man får tillfälle att före beloppets utbetalande göra sin rätt gällande. I förfogandeförordningen bör därför meddelas föreskrift om förebringande av särskild utredning, huruvida ersättningsberättigad tredje man finns.

26—28 §§.

Lagrummen upptager bestämmelser om skyldighet för envar att på anmodan lämna uppgifter om sitt innehav av viss förnödenhet m. m. (26 §), om uppgiftsskyldigs plikt att under närmare angiven förutsättning på anfordran tillhandahålla myndighet handelsböcker eller andra affärshandling ar (27 §) samt om rätt för myndighet att undersöka uppgiftsskyldigs kontor m. m. (28 §). Bestämmelserna har behandlats i den allmänna motive ringen under rubriken »Uppgiftsskyldighet m. m.».

Om straff för den som underlåter att fullgöra uppgiftsskyldighet enligt 26 § eller att efterkomma anfordran enligt 27 § stadgas i respektive 32 § och 37 §.

29 §.

Paragrafen motsvarar nuvarande 24 §. Den i sistnämnda lagrum upp tagna straffbestämmelsen återfinns i förslaget under 38 §.

30 §.

Enligt den i *utredningens förslag* under rubriken »Om straff m. m.» upp tagna 43 § må länsstyrelse eller annan myndighet som Kungl. Maj:t be stämmer förelägga den lämpligt vite som underlåter att fullgöra uppgifts-

skyldighet jämlikt 26 § eller att efterkomma anfordran enligt 27 § eller vägrar myndighet att verkställa undersökning jämlikt 28 §. I anslutning härtill stadgas att länsstyrelse äger utdöma förelagt vite. Utredningen framhåller, att nuvarande förfogandelag saknar stadganden om vitesföreläggande men att motsvarande bestämmelser är upptagna i straffkungörelsen.

I sitt *yttrande* framhåller *Göta hovrätt* att enligt förslaget underlåtenhet att avlämna begärda uppgifter eller tillhandahålla infordrade handelsböcker kan komma att medföra såväl straffansvar som vitesföreläggande. Förhållandet mellan straffsanktionen och vitesföreläggandet har emellertid icke reglerats i förslaget. Tvekan kan därför uppkomma, huruvida straff får ådömas den försumlige, ehuru denne förelagt vite utdömts. Hovrätten hänvisar därvid till rättsfallet i SvJT 1943:67. Enligt hovrättens mening är bestämmelser i frågan påkallade.

Departementschefen. Det lär icke kunna bestridas, att bestämmelser om vitesföreläggande i den omfattning utredningen föreslagit är erforderliga för att förfogandelagen skall kunna verksamt fylla sitt syfte.

Det av *Göta hovrätt* gjorda uttalandet angående förhållandet mellan straff och vite torde kräva ett klarläggande. Till en början må därvid betonas att enligt förslaget straffbarhet i princip föreligger i och med att den enskilde underlåtit att inom föreskriven tid fullgöra honom med stöd av lagen ålagd skyldighet, medan myndighets rätt att förelägga vite avses inträda först sedan sådan försummelse konstaterats eller m. a. o. först efter det ett fullbordat brott är begånget. Ett vitesföreläggande får alltså självständig betydelse såsom ett effektivt och snabbt verkande påtryckningsmedel, när straffhotet befunnits icke vara tillfyllest för att tvinga fram den önskade effekten. Denna självständiga betydelse av ett vitesföreläggande framträder särskilt tydligt därigenom att sådant föreläggande kan ske, även om den föregående underlåtenheten på grund av omständigheterna icke är straffbar. Av det sagda följer att länsstyrelse synes vara oförhindrad att — därest förutsättningarna härför eljest är uppfyllda — utdöma förelagt vite, oaktat domstol utmätt straff för den förseelse som föregått vitesföreläggandet. Däremot torde det icke vara förenligt med allmänna rättsgrundsatser att utdöma både straff och vite exempelvis i sådant fall, där ett brott uppkommer i och med att den, som fått sig vid vite förelagt att fullgöra viss prestation, underlåter detta. Emellertid synes det icke lämpligt att i lagtexten ange de regler som bör följas i olika fall utan hithörande frågor får lösas vid rättstillämpningen. För att betona vitets karaktär av tvångsmedel finner jag mig dock böra förorda, att stadgandet om vite införs i omedelbar anslutning till de paragrafer som avhandlar uppgiftsskyldigheten m. m.

31—33 §§.

Lagrummen, som i nuvarande lag närmast motsvaras av bestämmelserna i 23 § första stycket första punkten, upptager stadgande om straff för närmare angivna uppsåtliga brott av den normala brottsgraden. Hithörande

frågor har närmare behandlats i allmänna motiveringen under rubriken »Straff och andra påföljder m. m.».

34 §.

I paragrafen lämnas bestämmelser om straff i det fall, att brott varom förmåles i 31—33 §§ med hänsyn till omständigheterna är att anse som ringa.

35 §.

Detta lagrum, som motsvarar 23 § första stycket andra punkten i 1939 års förfogandelag, upptager stadganden om straff, då brott varom sägs i 31—33 §§ är att anse som grovt. Utöver vad som anförts under den allmänna motiveringen må här nämnas följande av utredningen anförda synpunkter.

Vid bedömande huruvida en gärning avsett betydande myckenhet av förnödenhet eller ej bör självfallet hänsyn tagas till den normala omsättningen av förnödenheten. Sålunda torde i fråga om t. ex. kryddor betydande myckenhet föreligga redan när mängden uppgår till några kilogram, medan beträffande varor som socker och vetemjöl bör fordras att gärningen avsett väsentligt större mängder. Vid prövningen bör också det aktuella försörjningsläget beaktas. I ett skärpt läge kan sålunda tänkas att även en gärning, som avser förhållandevis små kvantiteter, bör bedömas som grov. — En gärning av särskilt farlig art kan föreligga t. ex. om en för folkförsörjningen synnerligen viktig produktion lidit avbräck till följd av att en vara olovligt använts för otillåtet ändamål eller eljest undanhållits.

36 §.

I lagrummet, som saknar motsvarighet i gällande lag, stadgas straff för den som av oaktsamhet begår gärning varom förmåles i 31—33 §§.

37 §.

Detta lagrum stadgar straff för den som underlåter att efterkomma anfordran att tillhandahålla myndighet handelsböcker (jfr 27 §). Motsvarande stadgande återfinns icke i 1939 års förfogandelag men väl i 13 § första stycket straffkungörelsen.

I detta sammanhang kan nämnas att förslaget ej — lika litet som gällande förfogandelag — upptager någon bestämmelse om straff för den som vägrar myndighet att undersöka kontor m. m. (jfr 28 §). Straff härför kan utdömas jämligt 10 kap. 12 § andra stycket strafflagen.

38 §.

Enligt denna paragraf straffas den som bryter mot vad i 29 § föreskrivits. Bestämmelsen återfinns i nuvarande 24 §.

39 §.

Lagrummet upptager det i den allmänna motiveringen omnämnda stadgandet om husbondeansvar.

40 §.

Denna paragraf, som motsvaras av 25 § i nuvarande lag, upptager bestämmelser om förverkandepåföljd. Bestämmelserna har omnämnts i den allmänna motiveringen under rubriken »Straff och andra påföljder m. m.». Det synes emellertid erforderligt att i detta sammanhang behandla dem mera utförligt.

Utredningen framhåller, att förverkandebestämmelserna utformats närmast med 2 kap. 16 § strafflagen samt straffkungörelsen som förebild. Detta innebär bl. a., att förverkandebestämmelserna i nuvarande förfogandelag i vissa hänseenden påbyggts. Den viktigaste nyheten är, att det för ådömande av förverkandepåföljd icke förutsätts att gärningsmannen fälls till straff, utan sådan påföljd kan i princip följa, när någon förövat gärning som enligt närmare angivna paragrafer i den föreslagna lagstiftningen är straffbelagd. Domstolen avses sålunda hädanefter kunna meddela beslut om förverkande, även om gärningsmannen till följd av minderårighet eller psykisk abnormitet icke kan fällas till straff. Sådant beslut anser utredningen vidare skola kunna meddelas i fall, där straff för gärningen är förfallet på grund av preskription. Utredningen förutsätter emellertid, att i dylikt fall den i 2 kap. 18 § strafflagen stadgade begränsningen i talerätten skulle inträda d. v. s. att, om straff är förfallet, talan angående förverkandepåföljd skulle få väckas av åklagare endast då statsåklagaren finner det vara ur allmän synpunkt påkallat.

Ifråga om utformningen av 40 § anför utredningen i anslutning till första stycket första och andra punkterna, att förverkandepåföljd avses skola ådömas så snart de formella förutsättningarna är för handen. Dessutom förutsätts att jämkning vanligen icke skall förekomma vare sig beträffande mängden av den förnödenhet som skall förklaras förverkad eller beträffande storleken av det belopp som skall utges.

Beträffande tredje och fjärde punkterna i första stycket uttalar utredningen att förverkande bör ske efter skälighetsprövning i det särskilda fallet. Dessa bestämmelser bör förekomma främst i sådana fall, där det måste antagas att svaranden haft för avsikt att undandraga sitt förråd av reglerade förnödenheter, t. ex. genom olovlig överlåtelse eller genom att använda det för en ej tillåten tillverkning. Detsamma bör gälla där vederbörande grovt förbrutit sig mot gällande föreskrifter.

Ytterligare betonar utredningen, att — därest en brottslig handling innebär överträdelse både av förfogandelagen och t. ex. prisregleringslagen — dubbel påföljd icke får ådömas. I det fall åter att såväl säljare som köpare av förnödenhet olovligen förfogat över förnödenhet bör dels säljaren förpliktas utgiva den mottagna köpeskillingen, dels förnödenheten förklaras förverkad eller, om den icke finns i behåll, köparen förpliktas utgiva dess värde. — Är flera brottsliga, bör förverkandepåföljd ådömas solidariskt. I särskilda fall kan dock enligt utredningens mening undantag göras från denna regel. Har sålunda t. ex. både husbonde och anställd fällts till ansvar för en av den senare begången förseelse, kan ibland anses skäligt att endast

husbonden ådöms förverkandepåföljd. — Med begreppet »värde» avser utredningen här marknadsvärdet eller, om prisregleringspris gäller, detta pris.

Slutligen framhåller utredningen, att vad som skall förklaras förverkat är den förnödenhet gärningen avser men icke förnödenhet som trätt i den förras ställe. Har exempelvis ett parti hudar, beträffande vilka förfogandeförbud meddelats, olovligen beretts till läder, kan den sålunda tillverkade varan icke förklaras förverkad. I sådant fall skall förverkandepåföljden i stället avse hudpartiets värde.

Vid *remissbehandlingen* har de av utredningen förordade förverkandereglererna berörts av *riksåklagarämbetet*, som biträder utredningens ståndpunkt att förverkandepåföljd bör följa, även om gärningsmannen ej kan straffas på grund av minderårighet eller psykisk abnormitet eller till följd av åtalpreskription. Ämbetet är också benäget att biträda ståndpunkten, att den i 2 kap. 18 § strafflagen stadgade begränsningen i talerätten bör tillämpas. Enligt ämbetets uppfattning är det emellertid nödvändigt, att uttrycklig bestämmelse härom intages i lagtexten.

Vidare anser ämbetet, att förfogandelagen bör upptaga bestämmelsen i 2 kap. 16 § strafflagen, att förverkande icke gäller mot den som är i god tro. I anslutning härtill framhåller ämbetet att en analogisk tillämpning av strafflagens förverkandebestämmelser icke är alldeles självklar med hänsyn till den detaljreglering, som i detta avseende givits i den föreslagna lagstiftningen.

Slutligen förordar ämbetet ett par redaktionella ändringar i lagtexten.

Grossistförbundet vänder sig mot den föreslagna bestämmelsen att — därast särskild anledning föreligger därtill — även förråd av andra förnödenheter, beträffande vilka förfogandeföreskrift meddelats och som ägs eller innehas av den tilltalade, må förklaras förverkade. Enligt förbundets mening är bestämmelsen högst tvivelaktig ur rättssäkerhetssynpunkt. Förverkandet bör icke avse annan förnödenhet än den som är föremål för brottet.

Departementschefen. I utredningens förslag har bestämmelserna om förverkandepåföljd utformats på något annorlunda sätt än motsvarande stadganden i gällande förfogandelag, straffkungörelsen och prisregleringslagen. Enligt ordalydelsen av dessa stadganden måste fällande straffdom föreligga för att gärningsmannen skall kunna ådömas förverkandepåföljd. Jämlikt utredningens förslag förutsätts för dylik påföljd icke att gärningsmannen fälls till ansvar utan det räcker med att han begått viss straffbar handling. Härmed har utredningen velat ernå, att förverkandepåföljd kan ådömas t. ex. om gärningsmannen på grund av sin sinnesbeskaffenhet är straffri eller om straff förfallit på grund av åtalpreskription. Förslaget överensstämmer i detta avseende med vad som enligt 5 kap. 19 a § strafflagen gäller om förverkandepåföljd som i 2 kap. 16 § samma lag sägs. Det anknyter även till den rättspraxis som tidigare utbildat sig på detta område. Sålunda hade högsta domstolen i en år 1950 meddelad dom — under hänvisning till strafflagens nysnämnda stadganden — förklarat den omständigheten, att

åtalspreskription förelåg beträffande en mot prisregleringslagen begången förseelse, ej utgöra hinder för att gärningsmannen ådömdes förverkandepåföljd (se NJA 1950: 477). I ett år 1952 avgjort plenimål, där samma fråga var till bedömande, har emellertid högsta domstolen funnit uteslutet att, till men för gärningsmannen, analogiskt tillämpa strafflagens bestämmelser på sådan påföljd varom förmåles i prisregleringslagen och därför ansett påföljden ha förfallit samtidigt med straffet (se NJA 1952: 240). En stark minoritet ansåg emellertid att förverkandepåföljd kunde ådömas.

Såsom framgår av vad anförts under den allmänna motiveringen har jag förordat, att reglerna om förverkandepåföljd i den blivande förfogandelagen utformas i enlighet med utredningens förslag. Härav följer att själva avfattningen av reglerna hädanefter icke, såvitt angår förfogandelagen, kan åberopas som hinder för att gärningsmannen ådöms förverkandepåföljd också i sådant fall där han icke kan fällas till straff t. ex. därför att han är sinnessjuk eller åtalspreskription inträtt. Frågan, huruvida en dylik påföljd är utesluten på grund av allmänna rättsgrundsatser eller ej, får liksom hittills lösas i rättspraxis. I detta sammanhang kan nämnas att strafflagberedningen i sitt förut omtalade betänkande (SOU 1953: 17) förbehållit sig att återkomma till förhållandet mellan böter och andra ekonomiska brottsstraff. Det kan antagas att spörsmålet om förverkandebestämmelsernas framtida gestaltning provas antingen av beredningen eller i samband med den förut omnämnda utredningen av specialstraffrätten, varom riksdagen hemställt.

Enligt min åsikt saknas anledning att komplettera de av utredningen förordade förverkandebestämmelserna med ett särskilt stadgande av samma innebörd som 2 kap. 18 § strafflagen. Av vedertagna principer på straffrättens område följer nämligen, att bestämmelserna i strafflagens allmänna del merendels är analogiskt tillämpliga beträffande specialstraffrätten, i den mån ej annat framgår av vederbörande specialförfattning.

Den omständigheten att detaljerade regler om förverkandepåföljd är upptagna i förslaget till allmän förfogandelag medför å andra sidan, att de i 2 kap. 16 § strafflagen lämnade bestämmelserna ej blir analogiskt tillämpliga. Det i nämnda lagrum upptagna stadgandet, att förverkande ej gäller mot den som är i god tro, kommer sålunda icke att få någon tillämpning såvitt angår förfogandelagen. Riksåklagarämbetet har emellertid ifrågasatt om icke förslaget borde kompletteras med ett motsvarande stadgande. Enligt min mening saknas dock behov härav. Förverkandepåföljd enligt såväl 1939 års lag som förslaget till ny förfogandelag är nämligen — såsom torde framgå av ordalydelsen och bekräftas av förarbetena till förstnämnda lag — knuten till den brottsliga gärningen. Härutinnan skiljer sig bestämmelserna från de i 2 kap. 16 § strafflagen och t. ex. 1923 års lag om straff för olovlig varuinförsel lämnade förverkanderegler, enligt vilka påföljden anknyter till egendomen. Förverkandepåföljd enligt den blivande förfogandelagen kan sålunda ifrågakomma endast för den som begått den brottsliga gärningen eller medverkat däri på sådant sätt att straffbarhet kan inträda

jämlikt strafflagens medverkansregler. Däremot kommer dylik påföljd icke att kunna ådömas den som exempelvis i enlighet med gällande ransoneringsföreskrifter köper en förnödenhet, vilken av fångesmannen förvärvat i strid mot meddelad ransoneringsföreskrift. Föreligger åter det fallet att någon i och med förvärvet av förnödenhet bryter mot sådan föreskrift, bör enligt min mening spørsmålet, huruvida förverkandepåföljd skall ådömas honom eller ej, i stort sett lösas efter samma grunder som frågan, huruvida han bör straffas eller icke. Är det uppenbart att ursäktlig rättsvillfarelse föreligger, kan sålunda ifrågakomma att ej ådöma sådan påföljd. Här kan sägas att »särskilda förhållanden» bör föranleda befrielse från påföljden.

I anledning av grossistförbundets yttrande må betonas att enligt förslaget endast särskilda skäl kan föranleda förverkande av andra förnödenheter än dem som den brottsliga gärningen avsett. Såsom utredningen framhållit kan ett sådant skäl vara att gärningsmannen grovt förbrutit sig mot gällande föreskrifter. Vidare synes det mig naturligt att tillämpa detta stadgande t. ex. mot en icke näringsidkare, som i samband med en överträdelse av meddelad föreskrift ertappas med att inneha förråd av andra förnödenheter vilka är föremål för reglering, ehuru det icke kan till fullo styrkas att han olovligen förvärvat dessa förnödenheter, samt det framstår som uppenbart att han förvärvat dem för att handha dem i strid mot meddelade bestämmelser.

Slutligen ansluter jag mig till vad utredningen i övrigt uttalat i detta sammanhang. Med anledning av vad riksåklagarämbetet anfört har dock ett par jämkningar gjorts i ordalydelsen.

41 §.

Lagrummet, vari stadgas huru med förverkad förnödenhet skall förfaras, motsvarar 20 § straffkungörelsen och har utformats i anslutning till stadgandet i 7 § 2 mom. lagen den 18 juni 1949 om straff för olovlig varuutförsel.

42 §.

Denna paragraf motsvaras av 26 § första stycket gällande förfogandelag.

43 §.

I lagrummet stadgas att värdet av förverkad egendom skall tillfalla kronan.

44 §.

Paragrafen är ny. Motsvarande stadgande upptages emellertid under 23 § i rekvisitionslagen.

45—49 §§.

Lagrummen motsvarar 27—31 §§ gällande förfogandelag.

Förslaget till allmän ransoneringslag.

1 §.

Denna paragraf motsvarar 1 §, 2 § tredje stycket och 12 § förslaget till allmän förfogandelag.

2 §.

Bestämmelserna i detta lagrum har i viss mån berörts i den allmänna motiveringen under rubriken »Lagstiftningens omfattning». Hithörande frågor torde dock böra behandlas mera utförligt.

Beträffande första stycket 1) framhåller *utredningen* att här intagna stadgande avser både tillfälliga, kortfristiga förbud i syfte att möjliggöra förberedelser, som är nödvändiga för en kommande ransonering, och förbud av längre varaktighet i rent hushållningssyfte. Som exempel på det första slaget nämner *utredningen* försäljningsförbud under kortare tid för inventering av viss förnödenhet. Ett sådant förbud var det försäljningsstopp som föreskrevs under andra världskriget vid införandet av textilransoneringen. I hushållningssyfte åter kan ett förbud av här omnämnt slag ifrågakomma, då tillgången på en vara för tillfället är så ringa, att varan icke lämpligen kan fördelas mellan förbrukarna. I samma syfte kan ett försäljningsförbud komma att meddelas beträffande viss lagringsduglig förnödenhet för att leda förbrukningen mot en annan förnödenhet, som är mindre lämplig att lagra, t. ex. försäljningsförbud för margarin för att tillfälligt öka förbrukningen av smör.

I fråga om första stycket 2) anför *utredningen* att bestämmelsen är avsedd att utgöra grundval för vanliga ransoneringar, som genomförs genom kort- eller licenssystem. *Utredningen* betonar, att huvudgrunderna för en fördelning av tillgängliga förnödenheter är behov och angelägenhetsgrad. Vid bestämmande av behovet måste ofta särskilda grunder tillgripas. Som mått kan därvid, såvitt angår näringsidkare, användas t. ex. den aktuella omsättningen eller också förbrukningen eller försäljningen under en tidigare basperiod. Angelägenhetsgraden får bedömas efter förhållandena vid den aktuella tidpunkten och allmänna riktlinjer kan ej lämnas.

Vad angår första stycket 3) anmärker *utredningen*, att användningsförbud och användningsregleringar av olika slag avses kunna meddelas med stöd därav. Det framhålls att även här behov och angelägenhetsgrad blir av grundläggande betydelse. Som exempel på användningsregleringar nämner *utredningen* följande förbud: att inkavla matfett vid yrkesmässig tillverkning av bröd, att använda ospaltat fett vid framställning av tvättmedel, att nyttja torvströ som bränsle och att använda ved för framställning av träkol.

Vidare understryker *utredningen*, att i princip föreskrift enligt 2 § första stycket får meddelas endast beträffande förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som i övrigt är av vikt för befolkningen eller produktionen. Grundas föreskriften på förordnande enligt 1 § tredje stycket krävs dessutom — vilket framgår av samma para-

grafs fjärde stycke — att knapphet eller betydande fara för knapphet uppkommit på förnödenheten av anledning som i förstnämnda stycke sägs. Jämlikt förslagets 2 § andra stycket får dock föreskrift enligt paragrafens första stycke meddelas också beträffande annan förnödenhet, nämligen om så är erforderligt för att kunna tillfredsställande övervaka en reglering som genomförts med stöd av första stycket. Som exempel nämner utredningen att det vid ransonering av nötkött och fläsk kan bli nödvändigt att ransonera även hästkött, varå brist icke råder, för att t. ex. charkuterister icke skall kunna använda kupongfritt hästkött i sina varor och sälja dessa mot inköpsbevis för nötkött eller fläsk, och att det vid ransonering av ost kan vara nödvändigt att handelsreglera ostlöpe för att kunna kontrollera osttillverkningen.

Ytterligare betonar utredningen att — såsom lagtexten utvisar — villkor kan föreskrivas med stöd av 2 § 2) och 3). Dessa villkor kan ha till syfte att åstadkomma en önskad användning av förnödenheten. De kan också nyttjas för produktionsdirigerande ändamål eller i kontrollsyfte eller i syfte att motverka olämpliga följdverkningar av en reglering. Utredningen framhåller emellertid, att villkoren skall vara generella, d. v. s. gälla lika för alla, och de får icke ha personlig eller individuell anknytning. De får alltså icke innebära en förprovning av en persons lämplighet att distribuera eller använda viss förnödenhet. Ej heller får de begränsa rätten att köpa, sälja eller använda förnödenheten på ett sådant sätt att dylik rätt tillkommer endast viss person, viss sammanslutning eller medlemmar av viss sammanslutning. Är en sådan förprovning eller begränsning erforderlig, bör den — understryker utredningen — ske på grundval av bestämmelserna i 3 §. Vidare bör som villkor enligt 2 § icke uppställas krav på att vederbörande skall ställa sig till efterrättelse vissa prisbestämmelser. Ransoneringslagen är nämligen icke avsedd att användas i prisregleringssyfte. Självfallet får ej heller som villkor uppställas krav på att vederbörande inbetalar viss avgift. Erfordras exempelvis prisclearing, skall den vidtagas med stöd av 4 §. — Vad utredningen här sagt om villkor enligt 2 § gäller i tillämpliga delar även de normer, efter vilka fördelning av förnödenhet skall ske.

Utredningen framhåller därefter det omöjliga i att ens tillnärmelsevis ge en fullständig förteckning över de villkor, som kan komma att föreskrivas med stöd av 2 §. Utredningen lämnar emellertid några exempel härpå. Sålunda kan som villkor för rätt att i en restaurationsrörelse använda vissa förnödenheter uppställas, att maträtter får serveras endast mot avlämnande av föreskrivet antal kuponger för varje rätt, att vid servering av framdukat smörgåsbord antalet assietter skall begränsas på visst sätt, att antalet huvudrätter av kött eller fläsk skall inskränkas i särskilt angiven utsträckning, att på matsedeln skall angivas det antal kuponger, som skall avlämnas för de på matsedeln upptagna rätterna, att vid servering av kupongfria köttträtter skall anges det slag av kött, som ingår i rätterna, o. s. v. Som villkor för användande av fettråvaror kan föreskrivas, att raffinering eller annan förädling av vissa fettvaror icke skall få ske utan särskilt tillstånd av försörj-

ningskommission, att tillverkare av margarin eller tvätt- och rengöringsmedel ställer sig till efterrättelse de föreskrifter angående proportionerna av i varan ingående fettämnen av olika slag, som försörjningskommissionen meddelat eller kan komma att meddela, o. s. v. Som villkor för rätt att använda fisk till konservering kan föreskrivas, att allt fiskavfall skall levereras till person med tillstånd att tillverka tran eller fiskmjöl till avsalu.

Enligt 2 § sista stycket i utredningens förslag skall föreskrift, som jämlikt första stycket 1) och 2) meddelats rörande överlåtelse av viss förnödenhet, äga motsvarande tillämpning på uttag som näringsidkare gör ur sin rörelse. Utredningen betonar i anslutning härtill att med näringsidkare avses t. ex. lantbrukare.

I detta sammanhang må erinras om bestämmelserna i betänkandets 18 och 19 §§, vilka i departementsförslaget motsvaras av 13 och 14 §§. I 13 § stadgas förbud att utbjuda ransoneringsbevis till avyttring eller att överlåta detta mot vederlag. Ej heller får sådant bevis mot vederlag i penningar utlämnas till annan än den, för vilken beviset är utfärdat, för att användas såsom ransoneringsbevis. Jämlikt 14 § må ransoneringsbevis icke heller utan vederlag överlåtas eller mot annat vederlag än penningar utlämnas att användas av annan än den, för vilken beviset är utfärdat, i andra fall eller på andra villkor än som bestämts av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t förordnar. Däremot ges inga föreskrifter för utlämnande av ransoneringsbevis utan vederlag, då fråga ej är om näringsidkare.

I *yttrandena* har utredningens uttalanden lämnats utan erinran. *Jordbruksnämnden* framhåller i anslutning till 2 § första stycket 3), att stadgandet också kan begagnas som grundval för utfodringsförbud beträffande exempelvis brödsäd eller potatis.

Göta hovrätt framhåller, att bestämmelserna i 2 § första stycket 2) icke i allo har samma innebörd som stadgandena i 13 och 14 §§. Sålunda äger Kungl. Maj:t under angivna förutsättningar föreskriva, att förnödenhet må saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlåtas eller förvärvas endast i den ordning och på de villkor som Kungl. Maj:t eller av Kungl. Maj:t förordnad myndighet bestämmer. Detta innebär bl. a. fullmakt att helt förbjuda överlåtelse av ransonerad förnödenhet, oavsett om överlåtelsen sker mot vederlag eller ej. Ett utlämnande utan vederlag av ransoneringsbevis att användas av annan än den, för vilken beviset är utfärdat, får emellertid — anför hovrätten — i verkligheten anses innebära, att mottagaren av beviset kan skaffa sig ransonerad förnödenhet utöver honom tilldelad ranson, d. v. s. detsamma som om mottagaren mot gällande pris men utan lämnande av föreskrivet ransoneringsbevis förvärvar ransonerad förnödenhet. Ett sådant utlämnande är sålunda alltid tillåtet, medan motsvarande förfogande över den ransonerade förnödenheten kan vara förbjudet. Hovrätten ifrågasätter, om icke dessa olika bestämmelser bör utformas i överensstämmelse med varandra, så att den Kungl. Maj:t lämnade fullmakten blir lika omfattande i båda avseendena.

Departementschefen. De av utredningen under denna paragraf föreslagna bestämmelserna synes väl avvägda och de bör enligt min mening godtagas. Ej heller torde något vara att erinra mot de uttalanden utredningen och jordbruksnämnden gjort i anslutning till de olika bestämmelserna.

Med anledning av vad Göta hovrätt anfört om stadgandet i 2 § första stycket 2) må framhållas följande. Det är riktigt, att viss skillnad föreligger mellan detta stadgande och de föreslagna bestämmelserna i 13 och 14 §§. Enligt förstnämnda stadgande har Kungl. Maj:t befogenhet föreskriva, att förnödenhet över huvud icke får överlätas utanför ramen av en genomförd ransonering. Detta innebär, att även vederlagsfria överlåtelser kan förbjudas. Möjlighet att meddela sådant förbud måste finnas. Sålunda kan det vara angeläget att förhindra gåvor mellan producenter och konsumenter. I ett skarpt krisläge skulle nämligen genomförandet av en påbjuden ransonering kunna allvarligt försvåras, om t. ex. jordbrukare hade rätt att fritt skänka sina produkter till släktingar och bekanta. Härigenom skulle avsevärda mängder av den ransonerade varan bli förbrukade utanför ransoneringens ram, med påföljd att de allmänna ransonerna måste minskas. Vidare skulle en sådan ordning i hög grad vara ägnad att fresta de enskilda att söka kringgå ransoneringsbestämmelserna, eftersom det i regel torde vara svårt för myndigheterna att vederlägga ett sanningslöst påstående om att en överlåtelse haft karaktären av gåva. Nu anförda synpunkter gäller väl vanligen icke vederlagsfria överlåtelser mellan konsumenter, och gåvor dem emellan torde i flertalet fall kunna tillåtas. Vad åter angår ransoneringsbevis reglerar de i 13 och 14 §§ meddelade bestämmelserna icke utlämnande av sådant bevis utan vederlag. Det förutsätts sålunda, att enskild förbrukare skall kunna utlämna bevis till annan att användas för förvärv av förnödenhet som avses med beviset, om vederlag icke utgår. Något mera påtagligt behov av att förbjuda utlämnande i dylika fall synes icke föreligga. Visserligen öppnas möjlighet för den enskilde att förvärva ransonerad förnödenhet utöver den honom tillmätta ransonen, men eftersom förvärvet ändock faller inom ransoneringens ram kan det knappast anses vara till förfång för regleringen i stort.

3 §.

Lagrummet, som innehåller bestämmelser om auktorisation, har behandlats i den allmänna motiveringen under rubriken »Lagstiftningens omfattning».

4—7 §§.

I dessa paragrafer finns bestämmelser om clearingförfarande i form av clearingbidrag och clearingavgifter samt om prisutjämningsavgifter.

För krisåtgärder av nyss angivna slag har redogörelse lämnats i den allmänna motiveringen under rubriken »Lagstiftningens omfattning». Ytterligare ett par frågor torde dock böra behandlas här.

Beträffande prisutjämningsavgift stadgas i 6 § sista stycket utredningens

förslag, att influtna medel skall användas på sätt som Konungen och riksdagen bestämmer. Anledning till erinran mot detta stadgande torde icke föreligga.

I fråga om clearingavgift har utredningen förordnat en bestämmelse i 6 § andra stycket av innebörd, att sådan avgift icke får användas för annat ändamål än det för vilket den uttagits. Bestämmelsen — som står i samklang med stadgandet i första stycket att avgift icke får uttagas i större omfattning än som prövas erforderligt för att syftet med avgiften skall uppnås — är naturlig och bör inflyta i lagtexten. Det må dock beaktas att det ofta torde visa sig omöjligt att ordna ett clearingförfarande så, att clearingbidrag och clearingavgifter helt motsvarar varandra. Uppstår underskott ankommer det på Kungl. Maj:t och riksdagen att gemensamt bestämma huru underskottet skall täckas. Särskild bestämmelse härom synes icke erforderlig i nu förevarande sammanhang. Däremot bör det i lagen intagna stadgandet rörande användning av clearingavgifter kompletteras med en föreskrift om att, därest överskott uppkommer, Kungl. Maj:t och riksdag gemensamt skall bestämma angående användningen därav.

Slutligen förtjänar framhållas att clearing- och prisutjämningsavgifter icke bör uttagas beträffande andra förnödenheter än sådana varom förmåles i 2 § första stycket.

8 §.

Lagrummet, som reglerar rätten till inlösen av förnödenhet beträffande vilken föreskrift meddelats jämlikt 2 eller 3 §, har utförligt behandlats i den allmänna motiveringen under rubriken »Om beaktande av enskilds intresse vid försörjningsregleringar m. m.». Det synes mig dock lämpligt att i detta sammanhang ytterligare beröra bestämmelserna i detta lagrum.

Utredningens förslag innehåller i 8 § första stycket en bestämmelse om att — därest Kungl. Maj:t på grund av knapphet eller väntad knapphet på viss förnödenhet beträffande denna meddelat föreskrift enligt 2 eller 3 § — ägaren av sådan förnödenhet må ansöka om inlösen av de förråd av förnödenheten, som han innehar. I andra stycket föreskrivs att Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer inom trettio dagar från det ansökningen ingavs skall besluta, huruvida förnödenheten skall av kronan inlösas. Sker ej inlösen och har föreskrift som meddelats jämlikt 2 eller 3 § medfört betydande begränsning i ägarens möjlighet att tillgodogöra sig värdet av förnödenheten, skall förordnas att ägaren må överlåta eller använda förnödenheten utan hinder av meddelade ransoneringsbestämmelser, såvida icke föreskriften för honom medför allenast ringa men.

I sitt *yttrande* framhåller *Svea hovrätt*, att enligt vad utredningen uttalat i motiven förutsättning för inlösenrätt är att föreskriften *dels* avser förnödenhet på vilken det råder knapphet eller på vilken knapphet kan befaras *och dels* i betydande mån begränsar ägarens möjlighet att tillgodogöra sig förnödenhetens värde och att det men regleringen medfört icke är ringa. Förstnämnda förutsättning har emellertid angivits endast i lagrummets

första stycke vilket reglerar formerna för ansökan i ämnet. Enligt hovrättens mening är en förtydligande omredigering av ifrågavarande stadgande önskvärd.

Departementschefen. Enligt min uppfattning saknas tillräckliga skäl att ändra lagrummets uppställning. Vad hovrätten anfört synes dock kräva ett klarläggande i fråga om tolkningen av lagrummet. Såsom torde framgå av lagtextens utformning och av vad i den allmänna motiveringen anförts avses de enskilda medborgarna icke i något fall skola erhålla en ovillkorlig rätt att få sina förråd av förnödenheter inlösta av kronan. I vissa fall skall dock en vägran från kronans sida att bifalla en ansökan om inlösen kunna medföra, att den enskilde äger förfoga över sitt förråd utan hinder av gällande ransoneringsföreskrifter.

För att ett inlösenförfarande över huvud skall kunna ifrågakomma fordras att föreskrift meddelats jämlikt 2 eller 3 § rörande viss förnödenhet samt att föreskriften tillkommit därför att knapphet föreligger eller kan väntas beträffande förnödenheten. Denna grundförutsättning har angivits i 8 § första stycket i anslutning till stadgandet angående den enskildes rätt att ansöka om inlösen. I andra stycket regleras de rättsverkningar som en dylik ansökan kan få. Saknas nyss angivna förutsättning, skall inlösen icke medges. Är förutsättningen däremot uppfylld, skall beaktas i vilken mån meddelade regleringsföreskrifter begränsat ägarens möjlighet att tillgodogöra sig förnödenhetens värde och vidare storleken av det men ägaren lider genom regleringen. Skulle en dylik prövning ge vid handen, att de i 8 § andra stycket angivna betingelserna icke är för handen, bör inlösen vägras. Sökandens förråd av förnödenheten kommer då i fortsättningen att vara underkastat de regleringsföreskrifter som allmänt gäller beträffande denna. Skulle det däremot visa sig att nämnda betingelser föreligger, kan förnödenheten inlösas eller kan meddelade föreskrifter uppmjukas så att betingelserna eller endera av dem icke längre är tillfinnandes. Begagnas icke någon av nämnda möjligheter, skall förordnande ges därom att ägaren i fortsättningen får förfoga över sitt förråd utan hinder av meddelade ransoneringsföreskrifter. Såsom exempel på ändrade regleringsföreskrifter av nyss angivet slag må nämnas att vissa särskilda sortiment av någon vara, vilka vid en konsumtionsreglering kan antagas bli svåra att avsätta, under en övergångstid kan få överlätas till lägre poängvärde.

9 §.

Denna paragraf motsvarar 11 § förslaget till förfogandelag.

10 §.

Lagrummet, som innehåller föreskrifter om grunderna för bestämmande av ersättning vid inlösen samt om formerna för ersättningens bestämmande, har behandlats i den allmänna motiveringen under rubrikerna »Om beaktande av enskilds intresse vid försörjningsregleringar m. m.» samt »Om formerna för bestämmande av ersättning enligt en fullmaktslagstiftning».

11 §.

Paragrafen motsvaras av 24 § i förslaget till förfogandelag.

12 §.

Motsvarande bestämmelser återfinns under 25 § förslaget till förfogandelag.

13—15 §§.

Lagrummen (18—20 §§ utredningens förslag) motsvarar 9 § straffkungörelsen och 5 § kungörelsen den 21 mars 1941 angående särskilda legitimationskort för erhållande av inköpskort för ransonerade varor, m. m. i dess lydelse enligt kungörelsen den 25 februari 1944 (nr 63). Utöver vad som anförts vid 2 § må följande anmärkas.

Bestämmelserna i 13—15 §§ avser främst ransoneringsbevis som möjliggör förvärv av ransonerad vara (inköpskort eller inköpslicens). Även lösa kuponger till sådana är att anse som ransoneringsbevis, om kupongerna enligt meddelade bestämmelser gäller som bevis om rätt till inköp eller som redovisning för försäljning av ransonerad vara. Som ransoneringsbevis räknas även bevis om rätt till användning av ransonerad vara, exempelvis förmalningskort. Inköpskort och inköpskuponger, vilka myndighet utfärdat som förberedelse till en blivande ransoneringsbevis eller för att hållas i beredskap och vilka alltså ännu icke gäller för inköp av viss vara, är också att betrakta som ransoneringsbevis.

Överlåtelse av ransoneringsbevis föreligger, då den som överlämnar beviset till annan avser att därmed definitivt frångå sig detta. Med utlämning av ransoneringsbevis för användning åter avses sådana fall, då den som överlämnar beviset vill låta mottagaren använda det för egen räkning (för visst uttag eller tills vidare). Bestämmelserna om utlämnande av ransoneringsbevis och användande av för annan utfärdat inköpsbevis är givetvis icke tillämpliga, då någon gör inköp för egen räkning genom bud eller dylikt. De åsyftar ej heller sådana fall, då inköp för ett enskilt hushåll eller för någon hushållsmedlem sker på en av hushållsmedlemmarnas inköpskort. Ej heller är bestämmelserna tillämpliga om någon, som allenast tillfälligt tillhör ett hushåll, i samband med vistelsen låter hushållet förfoga över hans inköpskort.

Lagtexten utgår från att ransoneringsbevis knyts till viss person, fysisk eller juridisk. Om en rörelse byter innehavare, övergår bevis som mottagits i eller för rörelsen alltså icke till den nye innehavaren i andra fall än då vederbörande myndighet i enlighet med 14 eller 15 § — genom generellt beslut eller i det särskilda fallet — så medgivit.

16—18 §§.

Bestämmelserna i dessa paragrafer (21—23 §§ utredningens förslag) motsvarar 4 § kungörelsen den 21 mars 1941 och 1—3 §§ kungörelsen den 16 januari 1942 angående återkallande av inköpskort m. m.

19—22 §§.

Lagrummen (14—17 §§ utredningens förslag) motsvarar i huvudsak 26—29 §§ förslaget till förfogandelag.

23 §.

Paragrafen (45 § utredningens förslag) motsvarar 30 § förslaget till förfogandelag.

24 §.

Innehållet i denna paragraf motsvarar bestämmelserna i 5 och 6 §§, 7 § andra stycket samt 8 § straffkungörelsen.

I 24 § straffbeläggs bl. a. olovligt saluhållande av ransonerad vara och olovligt utbudande av ransonerad vara till avyttring mot vederlag. I anslutning härtill anför *utredningen*, att saluhållande av vara får anses föreligga, då någon som är i tillfälle att avyttra varan på något sätt tillkänner en vilja att avyttra varan till vem som helst. Denna vilja kan framträda på olika sätt, exempelvis genom att varan förvaras i en försäljningslokal, genom förklaring, som på förfrågan avges till obekant person, att man är villig att försälja varan, genom försäljningsanbud till obekanta personer o. s. v. Utbudande av vara — anmärker utredningen vidare — föreligger vid varje av eget initiativ till en annan riktat anbud om överlåtelse av varan mot vederlag. I sådant fall är det likgiltigt, huruvida den utbudande kan anses ha varit beredd att till vem som helst avyttra varan. I utredningens förslag straffbeläggs ytterligare olovlig överlåtelse. Beträffande detta begrepp kan anmärkas att med överlåtelse här icke avses äganderättsövergång till följd av arv, testamente, bodelning eller skifte. Däremot föreligger enligt utredningens mening överlåtelse i det fall att någon till annan utlämnar en viss mängd ransonerad vara mot löfte att sedermera återbekomma en lika stor kvantitet av samma vara. Vidare stadgar 24 § straff bl. a. för den som i strid mot föreskrift, meddelad enligt 3 §, yrkesmässigt säljer eller köper förnödenhet.

Slutligen framhåller utredningen att ansvar enligt 24 § kan inträda endast om gärningen förövats i strid mot meddelade föreskrifter och villkor. Huruvida så är fallet får bedömas med ledning av de föreskrifter och villkor, som vid varje särskilt fall gäller för den vara gärningen avsett. Därvid skall exempelvis som överlåtelse av ransonerad vara i strid mot ransoneringsbestämmelserna räknas ej blott de fall, då överlåtelsen över huvud taget ej är tillåten, utan även sådana fall, då överlåtaren åsidosätter gällande bestämmelser angående ordningen för överlåtelse av varan i fråga. Som ytterligare exempel nämner utredningen att, om viss ransonerad vara tills vidare eller under viss tid icke får försäljas i allmänna handeln, straffbarhet för olovligt saluhållande torde inträda om en detaljhandlare det oaktat förvarar varan på en försäljningsdisk eller eljest på sådan tydligt synlig plats i butiken, där saluhållna varor brukar förvaras,

och ej medelst anslag å varan eller eljest på lämpligt sätt anger för kunderna, att varan ej är till salu.

I sitt *yttrande* erinrar *jordbruksnämnden* om att straffkungörelsen för straffbarhet vid olovlig överlåtelse av ransonerad vara förutsätter, att överlåtelsen skett yrkesmässigt eller i vinningssyfte, såvida det icke är fråga om vissa överlåtelser från producenter. De av utredningen förordade bestämmelserna straffbelägger emellertid i princip även de talrika överlåtelser av ransonerade varor som i form av gåvor eller försträckning sker mellan olika hushåll. Eftersom en sådan utvidgning av det straffbelagda området troligen icke åsyftats, förutsätter nämnden att i de särskilda ransoneringsbestämmelserna positivt anges, i vilka fall överlåtelse av ransonerad vara skall vara tillåten.

Departementschefen. Anledning till erinran mot de av utredningen förordade bestämmelserna synes icke föreligga. Jag kan även ansluta mig till de uttalanden som utredningen gjort i anslutning till bestämmelserna. Med anledning av vad jordbruksnämnden anfört må ytterligare betonas att straff icke kan utdömas i andra fall än där gärningen begåtts i strid mot meddelade föreskrifter och villkor. Såsom framhållits vid 2 § kan det understundom anses påkallat att reglera varje form av överlåtelse. Har det exempelvis befunnits nödvändigt att förbjuda överlåtelser av ransonerade varor i form av gåvor mellan olika hushåll, måste också straff kunna utmätas för överträdelse av förbudet. Utan straffsanktion blir nämligen meddelade föreskrifter eller villkor mer eller mindre verkningslösa. Det må i detta sammanhang tilläggas att, om överträdelsen är ringa eller om den skett av oaktsamhet, möjlighet till åtal eftergift föreligger.

25 §.

I lagrummet (27 § i utredningens förslag), som motsvarar 11 § straffkungörelsen, 5 § kungörelsen den 21 mars 1941 och 5 § kungörelsen den 16 januari 1942, stadgas straff för den som lämnar osann uppgift i ärende om utfående eller återkallande av ransoneringsbevis. På föranledande av Göta hovrätt har i departementsförslaget tillkommit ett stadgande om straff för den som i ärende avseende tillstånd, varom i 3 § förmåles, lämnar osann uppgift.

26—27 §§.

I paragraferna (28—29 §§ utredningens förslag) straffbeläggs obehöriga förfaranden med ransoneringsbevis. Motsvarande bestämmelser återfinns i 9, 10 och 12 §§ straffkungörelsen, 5 § kungörelsen den 21 mars 1941 samt 5 § kungörelsen den 16 januari 1942.

I 26 § stadgas straff även för den som på annat sätt än i 13—15 §§ sägs obehörigen förfogar över ransoneringsbevis. Härmed avses bl. a. att straffbelägga de fall då någon, som mottagit ransoneringsbevis till förvaring, vägrar att återlämna beviset till den för vilken det utfärdats. Begagnar innehavaren beviset för det ändamål beviset avser, är han straffbar enligt 27 §.

Enligt 27 § straffas bl. a. den som obehörigen begagnar för annan utfärdat ransoneringsbevis. Såsom olovligt begagnande räknas varje fall, då någon använder ransoneringsbevis, som överlåtits eller utlämnats till honom, i strid mot av myndighet meddelade föreskrifter. Huruvida överlåtaren eller utlämnaren samtyckt till användandet eller ej, saknar i detta sammanhang betydelse. Till olovligt användande hänförs vidare de fall, då någon behörigen utlämnat ett för honom utfärdat ransoneringsbevis till annan för användande, men mottagaren begagnar beviset i större utsträckning än utlämnaren medgivit eller i strid mot särskilda villkor, som uppställts av myndighet. Straff för olovligt användande inträder vidare för den, som på annat sätt än genom överlåtelse eller utlämnande obehörigen kommit i besittning av ett för annan utfärdat ransoneringsbevis och därefter nyttjar detta.

I vissa fall kan straff för olovligt användande följa även då överlåtelse eller utlämnande eller obehörigt förskaffande av ransoneringsbeviset ej förekommit. Som exempel härpå kan nämnas att dödsbodelägare, som jämlikt bestämmelserna i 18 § skulle ha överlämnat beviset, använder beviset efter den tidpunkt, då det skulle skett.

28 §.

Bestämmelserna i denna paragraf (25 § utredningens förslag), vilka återfinns i 13 § första stycket straffkungörelsen, stadgar straff såväl för den som uppsåtligen underlåter fullgöra uppgiftsskyldighet enligt 19 § förslaget till ransoneringslag som för den som underlåter att i anteckningar, varom i sistnämnda paragraf förmäles, införa uppgift som bort där införas. I senare fallet gäller som förutsättning för straffbarhet jämväl att underlåtenheten innebär fara i bevishänseende.

29 §.

Också de i denna paragraf (26 § utredningens förslag) lämnade bestämmelserna återfinns i 13 § första stycket straffkungörelsen. Enligt dessa straffas den som lämnar osann uppgift, som innebär fara i bevishänseende, antingen vid fullgörande av uppgiftsskyldighet enligt 19 § eller i sådana anteckningar varom i samma paragraf sägs.

Det må framhållas att bestämmelserna i 29 § liksom även de i 25 § upptagna fyller en självständig uppgift vid sidan av 13 kap. 10 § strafflagen.

30 §.

Lagrummet — vilket upptager bestämmelser om straff, då brott varom förmäles i 24—29 §§ är att anse som ringa — motsvaras av 34 § förslaget till förfogandelag.

I detta sammanhang må följande av utredningen anförda synpunkter återges.

Såsom i den allmänna motiveringen under rubriken »Straff och andra påföljder m. m.» anmärkts får det anses önskvärt att rättegångsbalkens

bestämmelser om åtalseftergift blir tillämpliga på överträdelser av ransoneringsföreskrifter. Huruvida åtalseftergift skall meddelas eller icke, bör givetvis främst bedömas ur de synpunkter som vanligen tillämpas vid prövning av sådana frågor. Blir det under en kristid aktuellt att mera allmänt tillämpa de föreslagna straffbestämmelserna, torde det vara önskvärt att allmänna riktlinjer till ledning för bedömningen av frågor om åtalseftergift utfärdas av riksåklagarämbetet i samråd med vederbörande centrala försörjningsmyndigheter. Som exempel på fall då åtalseftergift för förvärvaren vanligen synes kunna ifrågakomma kan nämnas, att enskild förbrukare vid något enstaka tillfälle hos handlande förvärvat ransonerad vara mot avlämnande av inköpskuponger för varan, vilkas giltighetstid dock utgått någon eller några dagar före förvärvet eller börjat först någon eller några dagar därefter. Åtalseftergift synes ock kunna meddelas, då gärningen består i att den enskilde vid något tillfälle hos handlande förvärvat viss ransonerad vara, exempelvis smör, och därvid avlämnat i och för sig giltig kupong, som dock gällt endast för inköp av margarin. Ett annat exempel är, att enskild förbrukare i strid mot meddelade bestämmelser förvärvat ransonerade jordbruksprodukter men det kan antagas, att tillstånd till överlåtelse skulle ha beviljats om ansökan gjorts. Eftergift torde också böra meddelas om förvärv som nyss sagts skett utan vederlag och avsett allena en ringa mängd samt förvärvaren är släkting till eller bekant med överlåtaren. — Åtalseftergift torde däremot endast rent undantagsvis böra meddelas om omständigheterna gör det sannolikt att förvärvaren förlett överlåtaren till gärningen.

31 §.

Denna paragraf, som väsentligen motsvarar de i straffskärpningslagen lämnade straffbestämmelserna och 35 § förslaget till förfogandelag, upptager stadganden om straff, då brott varom sägs i 24—29 §§ är att bedöma som grovt.

32 §.

Lagrummet stadgar straff för den som av oaktsamhet begår gärning varom förmäles i 24—29 §§ och har samma innebörd som 36 § förslaget till förfogandelag.

33—34 §§.

Lagrummen motsvarar 37 och 38 §§ förslaget till förfogandelag.

35 §.

Denna paragraf motsvarar i huvudsak 16 § straffkungörelsen. En viss utvidgning har dock skett därigenom att bestämmelsen gjorts tillämplig på alla näringsidkare, sålunda även på jordbrukare.

Genom bestämmelsen avses främst att möjliggöra straffansvar i sådana fall, där storleken av förefintlig brist i lagret visserligen gör det i hög grad sannolikt, att olovlig avyttring skett av varor eller av ransoneringsbevis, men

full bevisning härom icke kan förebringas. Stadgandet är härjämte ägnat att inskräpa angelägenheten av att i ett knapphetsläge väl vårda ur försörjningssynpunkt viktiga förnödenheter. Som exempel på fall, där bristande omsorg bör anses föreligga, kan nämnas att en näringsidkare icke vidtager normala försiktighetsmått för att skydda sitt förråd av ransonerade varor och ransoneringsbevis från stöld eller åsidosätter den kontroll över anställ- das förfarande med förrådet, som skäligen kan påfordras av honom.

För att straff skall kunna inträda fordras ej blott, att näringsidkaren vid omhänderhavandet av rörelsens förråd av ransonerade varor och ransoneringsbevis åsidosatt den omsorg, som av honom skäligen kan påfordras, utan även att denna vårdslöshet föranlett, att han ej kan redovisa varuför- rådet eller ransoneringsbevisen i den ordning vederbörande centrala kris- tidsmyndighet bestämt. En handlande, som låter ett förråd av ransonerade varor ligga på en för tjuvar lätt åtkomlig plats, exempelvis i ett olåst skjul, är sålunda icke i och med denna vårdslöshet förvunnen till straff enligt den- na paragraf, utan för att sådant straff skall kunna inträda fordras även, att varor förkommit till följd av vårdslösheten.

Brott mot 35 § får jämlikt 43 § andra stycket åtalas endast efter anmälan eller medgivande av myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer.

36—39 §§.

Lagrummen behandlar handels- och användningsförbud samt därmed sammanhängande frågor. Innebörden av dem framgår av vad förut an- förts i den allmänna motiveringen under rubriken »Straff och andra på- följder m. m.».

Bestämmelserna har väsentligen samma innehåll som stadgandena i den nu gällande handelsförbudslagen.

40 §.

Denna paragraf motsvarar 39 § förslaget till förfogandelag.

41 §.

Bestämmelserna i detta lagrum motsvaras av stadgandena i 40 § förslaget till förfogandelag och för närmare kännedom om bestämmelsernas innebörd må hänvisas till specialmotiveringen till nämnda paragraf. Här skall dock ytterligare beröras ett par frågor.

Tillämpning av bestämmelserna i 41 § första stycket tredje och fjärde punkterna kan vara påkallad i fall, då varuförrådet utgörs av varor som enligt gällande föreskrifter över huvud ej får saluhållas eller försäljas eller icke får saluhållas eller försäljas i det skick, vari de befinner sig. Som exempel kan nämnas, att svaranden innehar förråd av ransonerade ersätt- ningsmedel, som ej alls får saluhållas eller ej må säljas i de förpackningar svaranden använt för varan. Ett annat exempel är, att svaranden innehar charkuterivaror, som till följd av utfärdade bestämmelser om sortiments- begränsning ej får saluhållas.

Bestämmelsen i första punkten är tillämplig även på ransoneringsbevis. I detta sammanhang kan erinras att ransoneringsbevis, som är falskt, kan förklaras förverkat med stöd av 2 kap. 17 § strafflagen, även om det icke använts vid brott.

Slutligen kan framhållas att i departementsförslaget ordalagen i första punkten något jämkats. Denna formella jämkning har tillkommit med anledning av ett uttalande av riksåklagarämbetet.

42 §.

Paragrafen motsvarar 41 § förslaget till förfogandelag.

43 §.

Lagrummets första stycke motsvarar 42 § förslaget till förfogandelag. Andra stycket har hämtats från 22 § andra stycket straffkungörelsen.

44 §.

I lagrummet lämnas bestämmelser angående sättet för överklagande av myndighets beslut.

45 §.

Denna paragraf motsvarar 43 § förslaget till förfogandelag.

46 §.

Lagrummet motsvaras av 48 § förslaget till förfogandelag.

Avslutningsvis må här anmärkas att den av utredningen föreslagna lagtexten i de blivande förfogande- och ransoneringslagarna — utöver vad av den tidigare framställningen framgått — på en del punkter jämkats i redaktionellt hänseende.

Förslaget om tillägg till krigssjukvårdslagen.

7 a §.

Såsom framgår av vad i den allmänna motiveringen under rubriken »Lagstiftningens omfattning» anförts har jag förordat, att de i gällande förfogandelag lämnade bestämmelserna om förfogande för sjukvårdsändamål icke skall inflyta i den blivande förfogandelagen utan att i stället erforderliga stadganden härom skall upptagas i krigssjukvårdslagen. Fråga uppkommer då huru dessa stadganden lämpligen bör utformas. I betänkandet angående hälso- och sjukvården vid krig och andra utomordentliga förhållanden (SOU 1952: 22) anfördes i denna fråga, att det givetvis var tänkbart att ingående regler om ianspråktagande av de lokaler och förnödenheter, som erfordrades för att tillgodose sjukvårdens behov, upptogs i krigssjukvårdslagen. Å andra sidan framhölls att en sådan ordning skulle innebära

en tyngande utvidgning, som icke var motiverad med hänsyn till de ingående förfogandebestämmelser som meddelats i gällande förfogandelag och som kunde väntas inflyta i den blivande förfogandelagen. Det borde därför räcka med ett stadgande i krigssjukvårdslagen av innebörd att, oavsett vad allmänna förfogandelagen innehåller om förutsättningarna för dess tillämpning, förfogandelagen skall i erforderliga delar gälla för att tillgodose det allmänt civila medicinalväsendets behov, då 3 § krigssjukvårdslagen tillämpas.

Icke heller enligt min uppfattning är det tillrådligt att belasta krigssjukvårdslagen med utförliga bestämmelser angående huru erforderliga förfogandeåtgärder må genomföras, efter vilka grunder ersättning skall utgå och i vilken ordning ersättningen skall bestämmas m. m. Den lösning av frågan, som förordats i nämnda betänkande, synes mig ändamålsenlig och jag får därför tillstyrka densamma.

Förslaget till vissa ändringar i rekvisitionslagen.

9 §.

Lagrummet, som lämnar föreskrifter om riksvärderingsnämndens sammansättning, har behandlats i den allmänna motiveringen under rubriken »Om formerna för bestämmande av ersättning enligt en fullmaktslagstiftning».

11 §.

Paragrafen upptager regler angående grunderna för bestämmande av ersättning för förnödenhet, som övertages med äganderätt. Huvudregeln i paragrafens första punkt har samma innebörd som ersättningsregeln i 18 § första stycket förslaget till förfogandelag.

12 §.

Lagrummet motsvarar i stort sett 18 § andra och tredje styckena förslaget till förfogandelag.

14 §.

Nu gällande bestämmelser har — med förebild från 19 § förslaget till förfogandelag — kompletterats med ett stadgande av innebörd att, därest enligt prisregleringslag visst pris gäller, skall så anses som om priset är upptaget i taxa. I detta sammanhang kan erinras om ett uttalande av föredragande departementschefen i proposition nr 231/1941 med förslag till lag om fortsatt giltighet av 1939 års förfogandelag. I propositionen — som även upptog ett förslag till ändring av då gällande bestämmelser om taxepreis av innebörd, att enligt prisregleringslagen fastställda priser skulle anses som taxepreis — underströks nämligen angelägenheten av att hithörande regler hade samma lydelse i allmänna förfogandelagen och rekvisitionslagen.

15 §.

Paragrafen har utformats i anslutning till stadgandena i 19 § tredje stycket första och andra punkterna i förslaget till förfogandelag.

I enlighet med vad i det föregående anförts har inom handelsdepartementet upprättats förslag till

1. *allmän förfogandelag*;
2. *allmän ransoneringslag*;
3. *lag angående tillägg till lagen om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen)*; samt
4. *lag om ändring i rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583)*.

Hemställan.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över förslagen till *allmän förfogandelag*, *allmän ransoneringslag* och *lag angående tillägg till lagen om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen)*, av den lydelse bihang till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller hans Kungl. Höghet Regenten.

Ur protokollet:

Carl Gustaf Gyllenhaal.

Förslag
till
Allmän förfogandelag.

Häriigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser.

1 §.

Befinner sig riket i krig, skola bestämmelserna i 2—9 §§ äga tillämpning. Vid krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas. Sådant förordnande skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan, huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, är detsamma förfallet. Upphör krigsfaran, skall meddelat förordnande av Konungen upphävas senast före nästkommande riksdagssessions avslutande.

Har till följd av krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2 § första och tredje styckena samt 3—9 §§ stadgas helt eller delvis skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning.

Under tid, då bestämmelse i 2—9 §§ äger tillämpning, skola även 10—49 §§ gälla.

2 §.

För att tillgodose behov av förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, må föreskrift meddelas i enlighet med vad i 3—9 §§ stadgas.

Därjämte må föreskrift enligt 4 § meddelas för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål samt föreskrift enligt 8 § meddelas för annat ändamål av betydelse för det allmänna än att tillgodose behov som i första stycket avses.

Föreskrift, som i första stycket sägs, grundad på förordnande enligt 1 § tredje stycket, må dock meddelas allenast för att tillgodose behovet av förnödenhet, beträffande vilken knapphet eller betydande fara för knapphet uppstått till följd av händelse som i sistnämnda lagrum anges.

Om förfogande.

3 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva, att ägare eller innehavare av förnödenhet, som i 2 § första stycket avses, skall avstå förnödenheten till kronan.

Är förnödenhet, som enligt föreskrift skall avstås till kronan, ej i så berett skick som erfordras för dess användande till det avsedda ändamålet, äger Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer ålägga ägaren eller innehavaren av förnödenheten att, innan den avstås eller därefter, ombesörja att den undergår nödig beredning i den mån sådan enligt gängse förfarande och ortens sed skulle hava verkställts av ägaren eller innehavaren, om den ej tagits i anspråk av kronan.

Föreskrift enligt denna paragraf må avse jämväl förnödenhet, som efter föreskriftens meddelande frambringas eller tillverkas eller ock införes till riket eller inom riket införes till visst område.

4 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva, att ägare eller innehavare av fastighet, gruva, byggnad, järnväg, industriell anläggning, starkströmsanläggning, lageranläggning eller annan anläggning eller av fartyg, motordrivet fordon eller annat transportmedel eller av flytdockor eller lyftkranar eller av gräv- eller lastmaskiner eller andra större arbetsmaskiner, som äro flyttbara, skall ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen.

Har föreskrift meddelats jämlikt föregående stycke om upplåtelse av fastighet eller byggnad, är ägaren eller innehavaren berättigad att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme på fastigheten eller byggnaden, såframt han ej annorstädes förfogar över bostad eller eljest icke särskilda skäl till annat föranleda.

5 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger ålägga ägare eller innehavare av jordbruks- eller skogsfastighet eller av annan fastighet, från vilken i 2 § första stycket omförmäld förnödenhet kan utvinnas, ombesörja, att sådan förnödenhet frambringas och, om så erfordras och lämpligen kan ske, beredes för kronans räkning.

6 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger ålägga ägare eller innehavare av fabrik, starkströmsanläggning eller annan anläggning ombesörja, att förnödenhet som avses i 2 § första stycket frambringas, tillverkas, beredes eller iståndsättes för kronans räkning.

7 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger ålägga ägare eller innehavare av lageranläggning ombesörja, att förnödenhet som i 2 § första stycket avses lagras för kronans räkning.

8 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger ålägga ägare eller innehavare av järnväg, fartyg, motordrivet fordon eller annat transportmedel ombesörja, att forsling verkställles för kronans räkning.

9 §.

Kan föreskrift varom förmåles i 3 § första eller tredje stycket antagas bliva påkallad rörande viss förnödenhet, äger Konungen eller myndighet som

Konungen bestämmer, i avbidan på att sådan föreskrift meddelas, förbjuda ägare eller innehavare av förnödenheten att förfoga över densamma (*förfogandeförbud*).

Har ej inom trettio dagar från det förfogandeförbud blev gällande, ägaren eller innehavaren förpliktats avstå förnödenheten till kronan, och ingiver han till den som meddelat förbudet ansökan om dess hävande, skall förbudet upphöra att gälla där ej sådant förpliktande sker inom lika tid från utgången av nämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs.

10 §.

Har föreskrift meddelats enligt 3, 5, 6 eller 9 §, må ägare eller innehavare av förnödenhet som avses med föreskriften icke förfoga över förnödenheten.

Utän hinder av vad i föregående stycke stadgas må dock ägaren eller innehavaren behålla eller använda så mycket av förnödenheten, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom och den som av honom njuter kost eller stat. Där i särskilt fall synnerliga skäl därtill äro, äger dock Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer förbjuda ägare eller innehavare att i någon mån förfoga över förnödenhet, som förvärvats i uppenbart syfte att åter avyttra densamma.

I de fall, där föregående stycke första punkten vinner tillämpning, äger Konungen eller myndighet som Konungen därtill förordnar bestämma, huru mycket av förnödenheten som ägare eller innehavare må behålla eller använda. Beslut, varigenom sådan bestämmelse meddelas, skall icke vara avgörande för frågan om lagligheten av åtgärd, som ägaren eller innehavaren dessförinnan vidtagit.

11 §.

Meddelas föreskrift varom i 3—8 §§ sägs, äger Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer tillika förordna, att förnödenhet eller annan egendom skall avstås eller eljest ställas till förfogande eller tjänst utföras icke åt kronan utan åt annan, som därvid bestämmes. Har sådant förordnande meddelats, skall vad i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe.

12 §.

Vid meddelande och tillämpning av föreskrift enligt 3—9 §§ skall tillses, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes. Menar någon att föreskrift på grund av särskilda förhållanden för honom medför synnerlig skada eller olägenhet, må han till den som meddelat föreskriften ingiva ansökan om hävande eller ändring därav.

13 §.

Föreskrift varom i 3—9 §§ förmäles må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag. Föreskriften skall gälla mot ägare eller innehavare, när han fått del därav; dock skall föreskrift rörande förnödenhet, vilken frambringas, tillverkas eller införes efter föreskriftens delgivning, gälla från det förnödenheten frambringats, tillverkats eller införts.

14 §.

Ägare eller innehavare av förnödenhet, som enligt 3 § skall avstås till kronan eller jämlikt 5 eller 6 § frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts för kronans räkning eller beträffande vilken förfogandeförbud gäller,

är pliktig upplägga, förvara och vårda förnödenheten. Kan ägaren eller innehavaren ej tillfredsställande fullgöra vårdnadsplikten, skall han därom ofördröjligen göra anmälan hos länsstyrelsen eller den myndighet, som meddelat föreskriften.

15 §.

Förnödenhet, som enligt 3 § skall avstås eller enligt 4 § upplåtas till kronan eller som enligt 5 eller 6 § frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts för kronans räkning, skall av ägaren eller innehavaren avlämnas inom tid och på ort, som bestämmes av Konungen eller myndighet som Konungen förordnar. Kan ägaren eller innehavaren ej fullgöra vad sålunda ålagts honom, skall han därom ofördröjligen göra anmälan hos länsstyrelsen eller den myndighet, som meddelat bestämmelser om avlämnandet.

16 §.

Förnödenhet, som enligt 3 § skall avstås till kronan eller som enligt 5 eller 6 § frambringats eller tillverkats för kronans räkning, övergår i kronans ägo, när den avlämnats eller eljest tagits i besittning för kronans räkning.

17 §.

Har beslut i ärende som avses i 3—11 och 15 §§ meddelats av annan än Konungen, må besvär anföras hos Konungen inom tre veckor från det klaganden erhöll del av beslutet; dock skall beslutet lända till efterrättelse utan hinder av anförda besvär, om ej annorlunda förordnas.

Om ersättning m. m.

18 §.

För förnödenhet, som jämlikt 3, 5 eller 6 § ställes till kronans förfogande av annan än återförsäljare, utgår ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återanskaffning av sådan förnödenhet. Avstås förnödenheten av återförsäljare, lämnas ersättning med belopp som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid återanskaffning och återförsäljning av sådan förnödenhet.

Upplåtes egendom jämlikt 4 § till begagnande av kronan, lämnas skälig ersättning för den för upplåtaren förlorade avkastningen eller nyttan. Har egendomen lidit skada eller avsevärd försämring, utgår skälig ersättning jämväl härför.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom, som upplåtits enligt 4 §, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren till följd därav fått vidkännas samt för skada eller avsevärd försämring, som genom åtgärden kan hava åsamkats förnödenheten.

För tjänst, som enligt 6, 7 eller 8 § utföres för kronans räkning, utgives ersättning efter vad finnes skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid utförande av sådan tjänst.

Har ägare eller innehavare enligt 14 § upplagt, förvarat eller vårdat förnödenhet, må han därför åtnjuta ersättning; och skall i fråga om sådan ersättning i tillämpliga delar gälla vad i fjärde stycket är stadgat. Skall förnödenhet avlämnas på annan ort än den där förnödenheten finnes, må ägaren eller innehavaren för förnödenhetens forsling till orten för avlämnandet åtnjuta ersättning efter samma grund.

19 §.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning enligt 18 § bör utgå, skall taxa på nämnda pris upprättas. I taxa upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 18 § angivna grunderna och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tiden för taxans upprättande. Taxa skall gälla för riket eller för visst område av riket.

Taxa upprättas av riksvärderingsnämnden. Gäller enligt lag om prisreglering visst pris, skall så anses som om priset varit upptaget i taxa; dock skall priset icke gälla som taxepreis för annat område av riket eller i vidare mån än priset är gällande enligt lag som nyss sagts.

Gäller taxepreis för förnödenhet eller annat, som avses i 18 §, skall ersättningen därför utgå efter nämnda pris. Skulle tillämpningen av taxepriset på grund av särskilda omständigheter innefatta obillighet, må ersättningen dock av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp. Vid förfoganden enligt 5—8 §§ skall tillämpning av taxepreis alltid anses innefatta obillighet, därest den som drabbas av förfogandet icke genom taxepriset erhåller ersättning för sina nödvändiga kostnader.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

20 §.

Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid följande tidpunkter, nämligen

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 3 § första stycket, då föreskriften meddelades,

om förnödenheten på grund av föreskrift enligt 3 § andra stycket undergått beredning, då beredningen fullbordades,

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 3 § tredje stycket, då frambringandet, tillverkningen eller införandet skedde,

om förnödenheten frambringats på grund av åläggande enligt 5 §, då frambringandet skedde eller, om den jämlikt åläggandet därjämte undergått beredning, då beredningen fullbordades,

om förnödenheten frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts på grund av åläggande enligt 6 §, då frambringandet, tillverkningen, beredningen eller iståndsättandet skedde, samt

om ändring eller förflyttning vidtagits enligt 4 § eller forsling verkställdes enligt 8 eller 15 § eller annan tjänst utfördes enligt 7 eller 14 §, då tjänsten utfördes.

21 §.

Skall förnödenhet jämlikt 3, 5 eller 6 § ställas till kronans förfogande, och möter ej genom ägarens eller innehavarens förvållande hinder att förnödenheten tages i besittning för kronans räkning, står kronan risken för att förnödenheten av våda förstöres, försämras eller minskas.

22 §.

Häves förfogandeförbud eller upphör det eljest att gälla utan att förnödenheten avstås till kronan, och har förnödenheten lidit skada till följd av förfogandeförbudet, skall kronan lämna skälig ersättning för skadan.

23 §.

Ersättning, som skall utgå efter taxa, fastställes till beloppet av den myndighet, som Konungen därtill bemyndigar.

Ersättning, som icke skall utgå efter taxa, bestämmas av de lokala värderingsnämnder, som omförmälas i rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583), i följande ordning

1) ersättning för hästar och hästfordon, som avstås enligt 3 §, jämte tillbehör och foder bestämmas av hästvärderingsnämnd;

2) ersättning för motordrivna fordon, släpfordon och efterfordon, som avstås enligt 3 §, jämte tillbehör bestämmas av bilvärderingsnämnd; samt

3) ersättning för fartyg, som avstås enligt 3 § eller upplåtes enligt 4 §, jämte utrustning bestämmas av fartygsvärderingsnämnd eller, där fartyg skall avlämnas på ort utanför marindistrikt och Konungen ej för visst fall annorlunda förordnar, av allmän lokal värderingsnämnd.

Den värderingsnämnd, som enligt vad ovan sagts har att bestämma ersättning för viss egendom, bestämmer jämväl den särskilda ersättning enligt 18 § andra, tredje och femte styckena, som hänför sig till samma egendom.

Annan ersättning än nu sagts bestämmas av allmän lokal värderingsnämnd.

Utän hinder av vad sålunda stadgats må på båda parternas skriftliga begäran fråga om ersättning, som icke skall utgå efter taxa, upptagas omedelbart av riksvärderingsnämnden.

I lokal värderingsnämnds beslut må kronan eller enskild sakägare och i beslut av myndighet, som i första stycket sägs, enskild sakägare söka ändring hos riksvärderingsnämnden inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

24 §.

När ersättningsbelopp bestämts av lokal värderingsnämnd eller, då ersättning i fall som i 11 § avses skall utgå efter taxa, av myndighet varom förmäles i 23 § första stycket, skall, sedan tiden för överklagande gått till ända och annat icke följer av bestämmelserna i 25 §, det fastställda beloppet eller, om ersättningsbeslutet överklagats av kronan eller annan ersättningskyldig, den del av beloppet som icke omfattas av överklagandet genast utbetalas till den ersättningsberättigade.

Har myndighet som i 23 § första stycket sägs i annat fall än som avses i 11 § fastställt ersättning enligt taxa eller riksvärderingsnämnden avgjort ersättningsfråga, skall, om annat icke följer av bestämmelserna i 25 §, ersättningen till den del den icke tidigare guldits genast utbetalas till den ersättningsberättigade.

Ersättning skall gäldas kontant eller medelst anvisning, som är betalbar vid uppvisandet, eller ock, där så lämpligen kan ske, medelst check.

Fullgör ej den, som enligt 11 § satts i kronans ställe, honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som bestämts enligt 23 §, är kronan pliktig att på ansökan av den till ersättning berättigade genast gälda ersättningen.

25 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i förnödenhet, som avstås till kronan, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran.

Ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser ersättningsbeloppet förnö-

denhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det begär, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Är i fall som i första stycket sägs eller eljest ovisst vem som är berättigad att uppbära ersättningsbelopp, skall detta nedsättas hos överexekutor jämlikt 1 § andra stycket lagen den 24 mars 1927 (nr 56) om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar.

Om uppgiftsskyldighet m. m.

26 §.

Det åligger envar att, i den mån Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer det föreskriver, lämna uppgift om huruvida och i vilken myckenhet han innehar eller i vilken omfattning han frambringat, tillverkat, berett eller iståndsatt förnödenhet som i 2 § första stycket sägs.

27 §.

För kontroll av riktigheten och fullständigheten av jämlikt 26 § infordrade uppgifter är uppgiftsskyldig pliktig att på anfordran av länsstyrelse eller polismyndighet eller av annan myndighet som Konungen bestämmer tillhandahålla myndigheten eller dess ombud handelsböcker och andra affärshandlingar.

28 §.

Länsstyrelse, polismyndighet och annan myndighet som Konungen bestämmer eller ombud för sådan myndighet äger för det i 27 § angivna syftet undersöka kontor, fabrik, butik, serverings- eller lagerlokal, ladugård eller annan lägenhet, varöver den uppgiftsskyldige förfogar.

29 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i 26—28 §§ inhämtats må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet.

30 §.

Har någon underlåtit att fullgöra uppgiftsskyldighet, som åligger honom enligt 26 § eller att efterkomma anfordran enligt 27 § eller har någon vägrat att lämna myndighet eller dess ombud tillträde för verkställande av kontroll i fall varom i 28 § sägs, må länsstyrelse eller annan myndighet som Konungen bestämmer förelägga den försumlige lämpligt vite.

Länsstyrelse äger utdöma vite enligt denna paragraf.

Om straff m. m.

31 §.

Var som uppsåtligen i strid mot föreskrift, som meddelats med stöd av denna lag, förfogar över, undansticker, skadar eller förstör förnödenhet eller annat som föreskriften avser, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Till enahanda straff dömes den som uppsåtligen underlåter att fullgöra honom enligt 14 § åliggande skyldighet eller eljest uppsåtligen åsidosätter vad på honom ankommer för att fullgöra föreskrift eller bestämmelse, som meddelats med stöd av denna lag.

32 §.

Den som uppsåtligen underlåter att fullgöra uppgiftsskyldighet varom förmåles i 26 §, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

33 §.

Lämnar någon vid fullgörande av uppgiftsskyldighet enligt 26 § uppsåtligen osann uppgift, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

34 §.

Har brott varom förmåles i 31—33 §§ icke förövats i yrkesmässig förvärvsverksamhet eller eljest i vinningssyfte och är brottet med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som ringa, dömes till dagsböter.

35 §.

Är brott som i 31—33 §§ sägs med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall dömas till fängelse eller till straffarbete i högst två år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet eller om gärningsmannen begagnat vilseledande bokföring eller gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

36 §.

Förövas gärning som i 31—33 §§ sägs av oaktsamhet och är ej oaktsamheten med hänsyn till omständigheterna att anse som ringa, straffes med dagsböter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år eller dagsböter.

37 §.

Var som underlåter att efterkomma anfordran enligt 27 §, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

38 §.

Bryter någon mot vad i 29 § är stadgat, dömes, där han ej för brottet är underkastad ansvar enligt allmänna strafflagen, till dagsböter eller fängelse.

39 §.

Husbonde ansvarar för brott varom förmåles i 31—33 samt 35—37 §§, som begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore brottet begånget av honom själv, därest ej omständigheterna göra sannolikt att brottet skett utan hans vetskap och vilja. I fall som här avses må dock straffet ej sättas högre än fängelse i sex månader.

40 §.

Har någon förövat gärning, som enligt 31—36 §§ är belagd med straff, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, egendom, som i samband med gärningen mottagits eller genom gärningen undanhållits, förklaras förverkad till alla delar eller, om synnerliga skäl därtill giva anledning, till allenast viss del. Utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, skall i stället värdet förklaras förverkat. Äger eller innehar gärningsmannen ytterligare förråd av den förnödenhet gärningen avsett, må jämväl efter ty skäligt prövas sådana förråd förklaras förverka-

de. Föreligger särskild anledning därtill, må även förråd av andra förnödenheter, beträffande vilka föreskrift meddelats enligt 3—9 §§ och som ägas eller innehavas av gärningsmannen, förklaras förverkade.

Förklaras förnödenhet förverkad, skall jämväl emballage eller kärl, vari den förvaras, förklaras förverkat.

41 §.

Förverkat gods skall försäljas mot skälig betalning och under iakttagande av de föreskrifter, som må gälla för överlåtelse av förnödenhet av det slag varom fråga är.

Har beslag lagts på egendom och är den underkastad förskämning eller snar förstörelse eller annan nedgång i värdet, må den genast försäljas under iakttagande av bestämmelserna i första stycket, och skall så alltid ske om ägaren begär det. Uppskattas egendomens värde till etthundra kronor eller mera och har ej försäljning påkallats av ägaren, skall dock tillstånd till försäljningen sökas hos den domstol som har att upptaga frågan om egendomens förverkande. Domstolen må utan ägarens hörande meddela beslut om egendomens avyttring.

Köpeskilling, som influtit vid avyttring enligt föregående stycke, skall intill dess frågan om förverkande blivit slutligen avgjord mot ränta insättas i bank.

42 §.

Brott varom förmäles i 38 § må ej åtalas av allmän åklagare utan att målsägande angivit brottet till åtal. Skall brottet straffas efter allmänna strafflagen, gäller vad där stadgas i fråga om rätt till åtal.

43 §.

Värdet av förverkad egendom tillfaller kronan.

Särskilda bestämmelser.

44 §.

Vägrar eller försummar någon att behörigen eller i rätt tid avlämna förnödenhet, som jämlikt 3 § skall avstås eller jämlikt 4 § skall upplåtas till kronan eller som jämlikt 5 eller 6 § frambringats, tillverkats, beretts eller iståndsatts för kronans räkning, äger polismyndighet uttaga förnödenheten.

45 §.

Har föreskrift om avstående av förnödenhet jämlikt 3 § ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då tillämpning av paragrafens bestämmelser i det hänseende varom fråga är upphör, är föreskriften utan verkan. Föreskrift enligt någon av 4—9 §§ gäller ej längre än till tidpunkt, då tillämpningen av paragrafen i det hänseende varom fråga är upphör, där ej annat följer av vad i 46 eller 47 § stadgas. I fråga om ersättning, vartill någon enligt denna lag är berättigad vid nämnda tid eller för upplåtelse som därefter gäller, skola lagens bestämmelser fortfarande äga tillämpning.

46 §.

Då fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av föreskrift enligt 4 § upplåtits för drivande av jordbruk, skall upplåtelsen gälla under bestämd tid, dock högst tio år.

När fastigheten tillträdes eller avträdes, skall på kronans bekostnad hållas syn; och gäller om syneförrättningen och klander därav vad som stadgas med avseende på jordbruksarrende i allmänhet. Finnes fastigheten vid avträdet vara i bättre skick än vid tillträdet, äger kronan för det belopp, vartill den genom förbättringen uppkomna värdestegringen vid avträdessynen uppskattas, rätt till betalning ur fastigheten enligt vad nedan sägs, dock endast såvitt fråga är om nödig förbättring. Har avdrag för förbättring gjorts vid bestämmande av den ersättning, som tillkommer jordägaren i anledning av fastighetens ianspråktagande, skall anteckning därom göras i synehandlingen; och äger kronan icke rätt till betalning ur fastigheten för vad sålunda guldits. Vid tillämpning av vad i detta stycke stadgas skall byggnad eller annan anläggning, som för kronans räkning utförts under upplåtelse-tiden, räknas såsom tillbehör till fastigheten, om kronan till jordägaren avstår sin rätt till byggnaden eller anläggningen.

Vid avträdessynen skall förfallodag bestämmas för belopp, för vilket kronan enligt andra stycket äger njuta betalning. Beloppet skall utgå med samma förmånsrätt som avgäld av fast egendom varom i 17 kap. 6 § handelsbalken stadgas, där det ej stått inne längre än ett år efter förfallodagen. Om så finnes lämpligt, må beloppet fördelas på flera förfallodagar. Klandras synen av jordägaren, bestämmes förfallotiden för kronan tillkommande belopp av domstolen. Vinner synen laga kraft mot jordägaren, äger kronan på grund av synehandlingen för förfallet belopp erhålla utmätning av fastigheten.

Konungen äger, där det finnes skäligt, medgiva nedsättning av belopp, som enligt andra stycket tillkommer kronan.

Om fastighetens ianspråktagande samt angående avträdessynen skola anteckningar göras i in-tecknings- eller fastighetsboken enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

47 §.

Har fastighet enligt denna lag tagits i anspråk av annan orsak än i 46 § sägs, skall upplåtelsen, där det finnes påkallat av särskilda skäl, gälla under bestämd tid, dock högst fem år. Vad nu sagts om fastighet skall ock tillämpas på byggnad eller anläggning, som ej är tillbehör till fast egendom.

48 §.

Konungen äger meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, om verkställighet av föreskrift varom stadgas i 3—9 §§ samt om användande för det avsedda behovet av vad enligt denna lag tagits i anspråk så ock i övrigt meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

49 §.

Genom denna lag inskränkes ej den rätt att tvångsvis taga i anspråk förnödenheter eller tjänstbarheter, som enligt gällande författningar tillkommer militär myndighet eller ock civil myndighet för civildödsbetsbehov eller polismyndighet för ordningsmaktens behov.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Där i lag eller författning hänvisas till allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293), skall hänvisningen i stället avse motsvarande stadgande i denna lag.

F ö r s l a g

till

Allmän ransoneringslag.

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser.

1 §.

Befinner sig riket i krig, skola bestämmelserna i 2—5 §§ äga tillämpning.

Vid krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas. Sådant förordnande skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan, huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, är detsamma förfallet. Upphör krigsfaran, skall meddelat förordnande av Konungen upphävas senast före nästkommande riksdagssessions avslutande.

Har till följd av krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2—5 §§ stadgas, helt eller delvis, skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning.

Föreskrift enligt 2 § första stycket, 3 § andra stycket, 4 eller 5 § må dock, därest den grundas på förordnande enligt föregående stycke i denna paragraf, meddelas allenast i fråga om förnödenhet, beträffande vilken knapphet eller betydande fara för knapphet uppstått till följd av händelse som där sägs.

Vid meddelande och tillämpning av föreskrift enligt 2—5 §§ skall tillses, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes.

Under tid, då bestämmelse i 2—5 §§ äger tillämpning, skola även 6—46 §§ gälla.

Om reglering av handel, m. m.

2 §.

För att möjliggöra en av förhållandena påkallad hushållning med förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen föreskriva

1) att sådan förnödenhet under viss tid icke må saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlätas eller förvärfvas;

2) att sådan förnödenhet må saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlätas eller förvärfvas allenast i den ordning och på de villkor, som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer; eller

3) att sådan förnödenhet må användas allenast för de ändamål, på de villkor och med de begränsningar, som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Föreskrift som nu sagts må dock meddelas även beträffande annan förnödenhet, ifall den erfordras för att reglering, som genomförts med stöd av bestämmelserna i första stycket, skall kunna tillfredsställande kontrolleras.

Har föreskrift jämlikt första stycket 1) eller 2) meddelats rörande överlättelse av viss förnödenhet, skall, där ej Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer annorlunda förordnar, vad sålunda stadgats äga motsvarande tillämpning på uttag av förnödenhet, som näringsidkare verkställer ur sin rörelse.

3 §.

I den mån så finnes oundgängligen erforderligt för att ernå en tillfredsställande kontroll av reglering, som genomförts med stöd av 2 §, äger Konungen föreskriva, att rätt att frambringa, tillverka, bereda eller använda eller att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast

1) den som, efter prövning av myndighet som Konungen bestämmer, äger för yrket nödig erfarenhet och gjort sig känd för redbarhet och ordentlighet och i övrigt anses lämplig samt innehar ändamålsenlig utrustning; eller

2) den som av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer erhållit särskilt tillstånd.

Då synnerliga skäl därtill föranleda, må Konungen meddela föreskrift som i föregående stycke sägs jämväl när där angiven förutsättning icke föreligger men föreskriften är oundgängligen erforderlig för att åstadkomma en av förhållandena påkallad hushållning med förnödenhet, som i 2 § första stycket sägs.

Om särskilda avgifter m. m.

4 §.

För att utjämna priserna på förnödenheter av samma eller likartat slag, som införes till riket, eller på sådana förnödenheter och förnödenheter av samma eller likartat slag, som frambringas eller tillverkas inom riket, äger Konungen föreskriva att, enligt grunder som Konungen bestämmer, i vissa fall avgift (*clearingavgift*) skall erläggas och i andra fall bidrag (*clearingbidrag*) skall utgå för förnödenhet, som införes till riket eller som frambringas eller tillverkas inom riket.

När särskilda skäl därtill äro, må förordnande som i första stycket sägs avse jämväl förråd av förnödenhet, som finnas inom riket då förordnandet träder i kraft.

5 §.

När behov därav prövas föreligga ur försörjningspolitiska synpunkter, må Konungen föreskriva, att viss avgift (*prisutjämningsavgift*) skall erläggas för förnödenhet, som utföres ur riket, enligt grunder som Konungen bestämmer.

6 §.

Clearingavgift eller prisutjämningsavgift må icke uttagas i större omfattning än som prövas erforderligt för att syftet med avgiften skall uppnås.

Clearingavgift skall bestämmas så, att näringsidkare som importerar, frambringa eller tillverkar förnödenheten icke förlorar intresset för att import, frambringande eller tillverkning sker till lägsta möjliga kostnad. Sådan avgift må icke användas för annat ändamål än det för vilket den uttagits. Uppstår överskott vid clearingförfarande, bestämma Konungen och riksdagen huru överskottsmedlen skola användas.

Konungen och riksdagen bestämma jämväl om användningen av medel, som inflyta genom uttagande av prisutjämningsavgift.

7 §.

Konungen äger meddela föreskrifter om restitution av och befrielse från clearingavgift och prisutjämningsavgift.

Om inlösen.

8 §.

Har Konungen på grund av knapphet eller väntad knapphet på viss förnödenhet beträffande denna meddelat föreskrift jämlikt 2 eller 3 §, må ägare av sådan förnödenhet till länsstyrelsen ingiva en till Konungen ställd ansökan om inlösen av de förråd av förnödenheten, som han innehar.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer skall inom trettio dagar från det ansökningen ingavs besluta, huruvida förnödenheten skall av kronan inlösas. Sker ej inlösen och har föreskrift, som jämlikt 2 eller 3 § meddelats, i betydande mån begränsat ägarens möjlighet att tillgodogöra sig värdet av förnödenheten, skall, där ej föreskriften för ägaren medfört allenast ringa men, Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer förordna, att ägaren av förnödenheten må överlåta eller använda denna utan hinder av vad med stöd av 2 eller 3 § föreskrivits.

9 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger förordna, att inlösen av förnödenhet jämlikt 8 § skall verkställas icke av kronan utan av annan, som därtill samtyckt. Har sådant förordnande meddelats, skall vad i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe.

10 §.

För förnödenhet, som jämlikt 8 § inlöses av kronan, utgår ersättning med belopp motsvarande de kostnader ägaren haft för produktion eller inköp av det inlösta partiet; ävensom de utgifter han kan hava haft för forsling och lagring av partiet; dock må ersättning icke bestämmas till högre belopp än som skolat utgå, därest förnödenheten jämlikt allmänna förfogandelagen avståtts till kronan. Ersättning bestämmas av allmän lokal värderingsnämnd, som omförmäles i rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583). Ändring i lokal värderingsnämnds beslut må av kronan eller enskild sakägare sökas hos riksvärderingsnämnden inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet. Över riksvärderingsnämndens beslut må klagan ej föras.

11 §.

När ersättningsbelopp bestämts av lokal värderingsnämnd, skall, sedan tiden för överklagande gått till ända och annat icke följer av bestämmelserna i 12 §, det fastställda beloppet eller, om nämndens beslut överklagats av kronan, den del av beloppet som icke omfattas av kronans överklagande genast utbetalas till den ersättningsberättigade.

Har riksvärderingsnämnden avgjort ersättningsfråga skall, om annat icke följer av bestämmelserna i 12 §, ersättningen till den del den icke tidigare guldits genast utbetalas till den ersättningsberättigade.

Ersättning skall gäldas kontant eller medelst anvisning, som är betalbar vid uppvisandet, eller ock, där så lämpligen kan ske, medelst check.

Fullgör ej den, som enligt 9 § satts i kronans ställe, honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som enligt denna lag skall utgå, är kronan pliktig att på ansökan av den till ersättning berättigade genast gälda ersättningen.

12 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i förnödenhet, som inlöses av kronan, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran.

Ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser ersättningsbeloppet förnödenhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det begär, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Är i fall som i första stycket sägs eller eljest ovisst vem som är berättigad att uppbära ersättningsbelopp, skall detta nedsättas hos överexekutor jämlikt 1 § andra stycket lagen den 24 mars 1927 (nr 56) om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar.

Om ransoneringsbevis.

13 §.

Har vid förberedande eller genomförande av reglering som i 2 § sägs myndighet utfärdat bevis om rätt att förvärva eller använda förnödenhet (*ransoneringsbevis*), må sådant bevis icke utbjudas till avyttring mot vederlag eller mot vederlag överlåtas. Ej heller må sådant bevis mot vederlag i penningar utlämnas till annan än den, för vilken beviset är utfärdat, för att användas såsom ransoneringsbevis.

Har myndighet utställt legitimationskort avsett att användas vid utdelning av ransoneringsbevis, skall vad i denna lag sägs om ransoneringsbevis även gälla sådant kort.

14 §.

Ransoneringsbevis må icke heller utan vederlag överlåtas eller mot annat vederlag än penningar utlämnas att användas av annan än den, för vilken beviset är utfärdat, i andra fall eller på andra villkor än som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen förordnar.

15 §.

Näringsidkare må icke heller utan vederlag till begagnande av annan utlämna eller ur sin rörelse uttaga ransoneringsbevis, som han mottagit i eller för rörelsen, annorledes än i den ordning och på de villkor som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

16 §.

Ransoneringsbevis må av myndighet, som utfärdat beviset, eller av ombud för denna myndighet återkallas, om tilldelningen av beviset föranletts av osann uppgift, som inneburit fara i bevishänseende, eller om den, för vilken beviset utfärdats, enligt meddelade föreskrifter icke är berättigad att innehava eller begagna beviset eller om särskilda omständigheter eljest föranleda bevisets återkallande.

17 §.

Har ransoneringsbevis återkallats, skall bevisets innehavare ofördröjligen överlämna beviset till den myndighet som återkallat det eller, där annan myndighet angivits i beslutet om återkallandet, till denna myndighet.

18 §.

Har någon för vilken ransoneringsbevis utfärdats erhållit flyttningsbetyg till utlandet, skall han överlämna beviset till den myndighet, som utfärdat det, eller till ombud för denna myndighet. Avlider någon för vilken sådant bevis utfärdats, skall dödsbodellägare eller annan, vilken har den dödes egendom i sin vård, överlämna beviset till myndighet eller ombud som nu sagts.

Om uppgiftsskyldighet m. m.

19 §.

Det åligger envar att, i den mån Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer det föreskriver, lämna uppgift om huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, som i 2 § första stycket angives, eller, då föreskrift meddelats jämlikt 2 § andra stycket eller 3 § första stycket, sådan förnödenhet som avses med föreskriften.

Meddelas föreskrift jämlikt 2, 3, 4 eller 5 §, åligger det vidare en var som yrkesmässigt frambringar, tillverkar, köper eller säljer eller i yrkesmässigt bedriven verksamhet använder förnödenhet som avses med föreskriften att, i den mån myndighet som Konungen bestämmer det föreskriver och i enlighet med de närmare anvisningar myndigheten meddelar, föra de anteckningar angående sin rörelse som erfordras för kontroll av föreskriftens efterlevnad samt att till myndigheten eller dess ombud lämna skriftliga uppgifter angående rörelsen.

20 §.

För kontroll av riktigheten och fullständigheten av jämlikt 19 § infordrade uppgifter är uppgiftsskyldig pliktig att på anfordran av länsstyrelse eller polismyndighet eller av annan myndighet som Konungen bestämmer tillhandahålla myndigheten eller dess ombud handelsböcker och andra affärshandlingar ävensom sådana anteckningar varom i 19 § andra stycket förmåles.

21 §.

Länsstyrelse, polismyndighet och annan myndighet som Konungen bestämmer eller ombud för sådan myndighet äger för det i 20 § angivna syftet undersöka kontor, fabrik, butik, serverings- eller lagerlokal, ladugård eller annan lägenhet, varöver den uppgiftsskyldige förfogar.

22 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i 19—21 §§ inhämtats må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet.

23 §.

Har någon underlåtit att fullgöra vad enligt 17 eller 18 § åligger honom eller att fullgöra uppgiftsskyldighet, som åligger honom enligt 19 §, eller att efterkomma anfordran enligt 20 § eller har någon vägrat att lämna myndighet eller dess ombud tillträde för verkställande av kontroll i fall varom i 21 §

sågs, må länsstyrelse eller annan myndighet som Konungen bestämmer förelägga den försumlige lämpligt vite.

Länsstyrelse äger utdöma vite enligt denna paragraf.

Om straff m. m.

24 §.

Var som uppsåtligen saluhåller, mot vederlag utbjuder, överlåter, förvärvar, använder eller ur sin rörelse uttager förnödenhet i strid mot föreskrift eller villkor, som meddelats med stöd av 2 §, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Till enahanda straff dömes den som uppsåtligen frambringar, tillverkar, bereder eller använder eller yrkesmässigt köper eller säljer förnödenhet i strid mot föreskrift enligt 3 §.

25 §.

Lämnar någon uppsåtligen i ärende om utfående eller återkallande av ransoneringsbevis eller i ärende om tillstånd som i 3 § sägs till myndighet eller dess ombud osann uppgift, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

26 §.

Var som uppsåtligen bryter mot vad i 13 § sägs eller i strid mot föreskrift eller villkor, som i 14 eller 15 § avses, eller eljest obehörigen förfogar över ransoneringsbevis eller obehörigen förskaffar sig eller annan sådant bevis, dömes, även om beviset är falskt, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

27 §.

Den som, sedan för honom utfärdat ransoneringsbevis återkallats, uppsåtligen använder beviset för förvärv av förnödenhet eller som uppsåtligen obehörigen begagnar för annan utfärdat ransoneringsbevis för det ändamål beviset avser, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

28 §.

Den som uppsåtligen underlåter att fullgöra uppgiftsskyldighet varom förmåles i 19 §, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Till samma straff dömes den som uppsåtligen underlåter att i anteckningar som i 19 § sägs införa uppgift, som bort i sådana anteckningar införas, där underlåtenheten innebär fara i bevishänseende.

29 §.

Lämnar någon vid fullgörande av uppgiftsskyldighet enligt 19 § uppsåtligen osann uppgift eller inför någon uppsåtligen osann uppgift i sådana anteckningar som avses i 19 §, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

30 §.

Har brott varom förmåles i 24—29 §§ icke förövats i yrkesmässig förvärvsverksamhet eller eljest i vinningssyfte och är brottet med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som ringa, dömes till dagsböter.

31 §.

Är brott som i 24—29 §§ sägs med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall dömas till fängelse eller till straffarbete i högst två år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet eller av ransoneringsbevis eller om gärningsmannen begagnat vilseledande bokföring eller gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

32 §.

Förövas gärning som i 24—29 §§ sägs av oaktsamhet och är ej oaktsamheten med hänsyn till omständigheterna att anse som ringa, straffes med dagsböter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år eller dagsböter.

33 §.

Var som underlåter att efterkomma anfordran enligt 20 §, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

34 §.

Bryter någon mot vad i 22 § är stadgat, dömes, där han ej för brottet är underkastad ansvar enligt allmänna strafflagen, till dagsböter eller fängelse.

35 §.

Åsidosätter näringsidkare vid omhänderhavande utav rörelsens förråd av förnödenhet, beträffande vilken reglering genomförts med stöd av 2 eller 3 §, eller utav ransoneringsbevis, som i eller för rörelsen mottagits, den omsorg, som av honom skäligen kan påfordras, och kan han till följd därav icke redovisa förrådet eller bevisen i den ordning som må hava bestämts, dömes till dagsböter. Den som är anställd hos näringsidkare dömes ävenledes till dagsböter, därest han vid omhänderhavande som nyss sagts åsidosätter den omsorg som av honom skäligen kan påfordras och näringsidkaren till följd därav icke i vederbörlig ordning kan redovisa förrådet eller bevisen.

Vad i första stycket är stadgat i fråga om ransoneringsbevis skall ock gälla anteckningar som i 19 § omförmälas eller andra handlingar, vilka i samband med reglering som förut sagts skola upprättas enligt föreskrift av myndighet.

36 §.

Har mot näringsidkare som driver handel med eller i sin rörelse använder förnödenhet, beträffande vilken reglering genomförts med stöd av 2 eller 3 §, åtal väckts för brott varom i 24—29 §§, 31 § eller 32 § andra stycket förmäles och har han genom brottet i väsentlig mån åsidosatt föreskrift eller villkor, som meddelats enligt 2 eller 3 §, må myndighet som Konungen bestämmer meddela förbud för honom att i rörelsen saluhålla, överlåta eller använda förnödenhet som brottet avser och som är föremål för reglering enligt 2 §. I den mån särskilda förhållanden därtill föranleda må förbud som nyss sagts utsträckas att gälla jämväl andra förnödenheter, beträffande vilka reglering genomförts med stöd av 2 §.

Ogillas åtalet eller upphäves fällande dom av högre rätt, skall förbudet omedelbart hävas av den myndighet som meddelat förbudet.

37 §.

Förbud som i 36 § sägs består så länge med stöd av 2 § genomförd reglering gäller för den förnödenhet förbudet avser eller tills förbudet dessförinnan upphäves.

38 §.

Den som uppsåtligen saluhåller, överlåter eller använder förnödenhet i strid mot förbud varom förmåles i 36 §, dömes till dagsböter eller fängelse.

Är brott som i första stycket avses med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall dömas till fängelse eller straffarbete i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet.

Förövas gärning som i första stycket sägs av oaktsamhet och är ej oaktsamheten med hänsyn till omständigheterna att anse som ringa, straffes med dagsböter. Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år eller dagsböter.

39 §.

Den för vilken i 36 § omförmålt förbud meddelats är berättigad att få förnödenhet, som omfattas av förbudet och som han innehar vid delgivning- en av detta, inlost genom den myndighets försorg som meddelat förbudet. Härvid skola bestämmelserna i 9—12 §§ äga tillämpning.

40 §.

Husbonde ansvarar för brott varom förmåles i 24—29 §§, 31—33 §§ eller 38 §, som begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore brottet begånget av honom själv, därest ej omständigheterna göra sannolikt att brottet skett utan hans vetskap och vilja. I fall som här avses må dock straffet ej sättas högre än fängelse i sex månader.

41 §.

Har någon förövat gärning, som enligt 24—32 §§ eller 35 eller 38 § är belagd med straff, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, egendom eller ransoneringsbevis, som i samband med gärningen mottagits eller som olovligen saluhållits eller utbjudits till avyttring mot vederlag, eller förnödenhet, som genom gärningen undanhållits eller olovligen använts eller, där föreskrift meddelats enligt 3 §, olovligen frambringats, tillverkats, beretts eller använts, förklaras förverkad till alla delar eller, om synnerliga skäl därtill giva anledning, till allenast viss del. Utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, skall i stället värdet förklaras förverkat. Äger eller innehar gärningsmannen ytterligare förråd av förnödenhet som gärningen avsett, må jämväl efter ty skäligt prövas sådana förråd förklaras förverkade. Föreligger särskild anledning därtill, må även förråd av andra förnödenheter, beträffande vilka reglering genomförts med stöd av 2 eller 3 § och som ägas eller innehavas av gärningsmannen, förklaras förverkade.

Förklaras förnödenhet förverkad, skall jämväl emballage eller kärl, vari den förvaras, förklaras förverkat.

42 §.

Förverkat gods skall försäljas mot skälig betalning och under iakttagande av de föreskrifter, som må gälla för överlåtelse av förnödenhet av det slag varom fråga är.

Har beslag lagts på egendom och är den underkastad förskämning eller snar förstörelse eller annan nedgång i värdet, må den genast försäljas under iakttagande av bestämmelserna i första stycket, och skall så alltid ske om ägaren begär det. Uppskattas egendomens värde till etthundra kronor eller mera och har ej försäljning påkallats av ägaren, skall dock tillstånd till försäljningen sökas hos den domstol, som har att upptaga frågan om egendo-

mens förverkande. Domstolen må utan ägarens hörande meddela beslut om egendomens avyttring.

Köpeskilling, som influtit vid avyttring enligt föregående stycke, skall intill dess frågan om förverkande blivit slutligen avgjord mot ränta insättas i bank.

43 §.

Brott varom förmäles i 34 § må ej åtalas av allmän åklagare utan att målsägande angivit brottet till åtal. Skall brottet straffas efter allmänna strafflagen, gäller vad där stadgas i fråga om rätt till åtal.

Åtal för brott som avses i 35 § må väckas allenast efter anmälan eller medgivande av myndighet som Konungen bestämmer.

44 §.

Klagan över beslut, som annan myndighet än domstol meddelat i fråga om tillämpning av denna lag, skall föras genom besvär inom tre veckor från det klagandan erhöi del av beslutet och i den ordning som är bestämd för överklagande av myndighetens beslut; dock skall klagan över beslut, som meddelats beträffande tillämpning av 36 eller 37 §, föras hos Konungen. Utan hinder av däröver förd klagan skall myndighetens beslut lända till efterrättelse om ej annorlunda förordnas.

45 §.

Värdet av förverkad egendom tillfaller kronan.

Särskilda bestämmelser.

46 §.

Konungen äger meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, av föreskrift varom stadgas i 2—5 §§ så ock i övrigt meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Genom denna lag upphävas lagen den 5 juni 1942 (nr 298) om förbud i vissa fall mot handel med ransonerade varor, lagen den 5 juni 1942 (nr 302) om straff för överträdelser av vissa ransoneringsförfattningar, kungörelsen den 21 mars 1941 (nr 200) angående särskilda legitimationskort för erhållande av inköpskort för ransonerade varor, m. m., kungörelsen den 16 januari 1942 (nr 10) angående återkallande av inköpskort m. m. och kungörelsen den 17 juni 1943 (nr 405) med vissa bestämmelser angående handeln med ransonerade varor, m. m.; dock att vad i kungörelsen den 17 juni 1943 stadgas i fråga om tystnadsplikt samt vad i de upphävda författningarna i övrigt stadgas i fråga om brott begångna under författningarnas giltighetstid skall äga tillämpning även efter den 30 juni 1954.

F ö r s l a g
till
L a g
**angående tillägg till lagen om hälso- och sjukvård vid krig och
andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen).**

Härigenom förordnas — med giltighet från och med den 1 juli 1954 — att i krigssjukvårdslagen skall införas en ny paragraf, betecknad 7 a §, av följande lydelse.

7 a §.

Då 3 § tillämpas skall, utan hinder av vad i allmänna förfogandelagen finnes stadgat om förutsättningarna för lagens tillämpning, nämnda lag i erforderliga delar gälla för att tillgodose det allmänt civila medicinalväsendets behov.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 15 december 1953.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden NISSEN,
HELLQUIST,
KARLGREN,
regeringsrådet ECKERBERG.

Enligt lagrådet den 30 november 1953 tillhandakommet utdrag av protokoll över handelsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet den 13 november 1953, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) *allmän förfogandelag*;
- 2) *allmän ransoneringslag*; samt
- 3) *lag angående tillägg till lagen om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen)*.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av e. o. hovrättsassessorn Anders Lindstedt.

Förslagen föranledde följande yttranden.

Förslaget till allmän förfogandelag.

1 §.

Lagrådet:

Av stadgandena i denna paragraf synes följa att, om riket kommer i krig, lagens bestämmelser automatiskt skola äga tillämpning från krigsutbrottet till krigets slut men att de icke utan vidare skola vara och endast i händelse av krigsfara kunna göras tillämpliga under tiden efter kriget.

Helt annorlunda förhåller det sig om riket råkar i krigsfara. Då träda lagens bestämmelser icke automatiskt i tillämpning, men Konungen kan förordna om deras tillämplighet, och sker så samt upphör sedermera krigsfaran, medför icke sistnämnda förhållande att även tillämpligheten upphör. Konungen kan nämligen dröja med att upphäva det meddelade förordnandet till slutet av nästkommande riksdagssession. Och under tiden äger Konungen möjlighet att, om betingelser härför finnas, utverka riksdagens samtycke till ett nytt förordnande, grundat på att det till följd av krig mellan

främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på viss eller vissa förnödenheter.

Den nu påvisade skillnaden synes icke i allo berättigad. Om det kan antagas föreligga behov av att, sedan en krigsfara upphört, under någon tid låta lagens bestämmelser fortfarande vara tillämpliga, måste behovet härav befaras bliva än mer trängande under en måhända lång övergångstid efter ett av riket utståndet krig.

Skiljaktigheten i fråga förelåg icke så markerad i utredningens förslag, som helt likställde krig med krigsfara och därför måste anses vara att i nu förevarande hänseende förorda framför det remitterade förslaget. Emellertid var utredningsförslaget behäftat med den svagheten, att ett tillämpningsförordnande i anslutning till krig — till skillnad från ett i anslutning till krigsfara — knappast kunde tänkas bliva ersatt med ett annat tillämpningsförordnande och att därför lagens bestämmelser, sedan fred inträtt, före nästkommande riksdagssessions avslutande skulle upphöra att äga tillämpning.

Såsom departementschefen framhållit synes lagen — i likhet med vissa andra beredskapslagar — böra bliva automatiskt tillämplig om landet skulle råka i krig. Tillämpligheten bör emellertid, som ovan antytts, icke upphöra vid krigets slut utan bibehållas under viss tid därefter. Förslagsvis kan som förebild för bestämmelser härutinnan tjäna vad i det remitterade förslaget stadgas för det fall då krigsfara upphör, dock under beaktande av att, när det gäller krig, något särskilt förordnande om lagens trädande i tillämpning icke meddelats samt att, enligt vad lagrådet här nedan vill förorda, möjlighet må föreligga för Konungen att efter ett krig, vari riket befunnit sig, med riksdagens samtycke göra lagens bestämmelser helt eller delvis tillämpliga. I den mån så skett ävensom då förordnande enligt andra stycket meddelats, kan det knappast komma i fråga att uttryckligen upphäva den automatiska tillämplighet av lagen som grundats på kriget.

I anslutning till vad tidigare anförts rörande behovet av att göra lagen tillämplig under en övergångstid efter ett krig vill lagrådet vidare förorda, att till de faktiska betingelser, som enligt 1 § tredje stycket skola föreligga för ett av Konungen med riksdagens samtycke meddelat förordnande varom där sägs, hänföres även att knappheten eller faran för knapphet på förnödenhet orsakats av krig, vari riket befunnit sig.

4 §.

Lagrådet:

Enligt andra stycket av denna paragraf är ägare eller innehavare av fastighet eller byggnad, därest föreskrift om upplåtelse av denna meddelats jämlikt första stycket, berättigad att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme på fastigheten eller i byggnaden, såframt han ej annorstädes förfogar över bostad eller eljest icke särskilda skäl till annat föranleda. Sistnämnda förbehåll synes alltför obestämt när det gäller en så allvarlig åtgärd som att be-

taga ägaren eller innehavaren rätten att använda fastigheten eller byggnaden till egen bostad. Förbehållet saknar ock motsvarighet i gällande lag. Däremot bör naturligen vederbörandes intresse av att tillgodonjuta dylikt bostadsutrymme få vika i de fall, då kronan i förevarande hänseende kan åberopa särskilda lagregler, såsom stadgandena i den av departementschefen anmärkta lagen med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. Lagrådet förordar därför, att orden »eljest icke särskilda skäl till annat för-
anleda» utbytas mot »annat icke följer av särskilt stadgande».

5 §.

Lagrådet:

Till egendom, som kronan enligt 4 § kan taga i anspråk med nyttjanderätt, hör enligt uttryckligt stadgande därstädes även gruva. I förevarande paragraf åter omnämnas väl jordbruks- och skogsfastighet samt annan fastighet men icke gruva. Något bärande skäl för en sådan olikhet synes icke vara för handen. Lagrådet hemställer förty om en komplettering av paragrafen i detta hänseende, exempelvis i den formen att ifrågavarande åläggande får avse ägare eller innehavare av fastighet eller gruva, från vilken i 2 § första stycket omförmäld förnödenhet kan utvinnas.

10 §.

Lagrådet:

Eftersom redan av 9 § framgår, att då ett förfogandeförbud meddelats, ägaren eller innehavaren av den förnödenhet förbudet omfattar icke äger förfoga över densamma, innebär första stycket av 10 §, i vad däri avses föreskrift enligt 9 §, en upprepning. Lagrådet förordar därför, att regeln i första stycket av 10 § knytes till att föreskrift meddelats enligt 3, 5 eller 6 § samt att åt det i första punkten i andra stycket av 10 § upptagna undantagsstadgandet gives sådan lydelse, att det blir tillämpligt i fall som i första stycket sägs ävensom då förfogandeförbud meddelats. Någon erinran i 9 § om undantagsstadgandet synes ej erforderlig.

21 §.

Lagrådet:

Det i denna paragraf använda uttrycket, att kronan står risken för att förnödenheten av våda förstöres, försämras eller minskas, synes icke fullt klart. Vad som åsyftas lär vara, att kronan i här avsedda fall står faran för dylik förstörelse, försämring eller minskning, d. v. s. är pliktig att utgiva samma vederlag eller ersättning som om vådahändelsen icke inträffat (jfr 17 § köplagen). Ordet »risken» torde därför böra utbytas mot »faran», vilket sistnämnda ord ock förekommer i motsvarande bestämmelse i gällande lag.

23 §.

Lagrådet:

Med uttrycket »enskild sakägare» i sjätte stycket av förevarande paragraf avses, enligt vad remissprotokollet utvisar, jämväl den som enligt 11 § satts i kronans ställe. På grund av innehållet i andra punkten av sistnämnda paragraf synes det lämpligt att sagda stycke fullständigas med ett uttryckligt stadgande härom.

24 §.

Lagrådet:

Avfattningen av denna paragrafs två första stycken torde, särskilt om 23 § fullständigas på sätt lagrådet förordat, kunna förenklas därigenom att reglerna i de båda styckena hänföras till att ersättningsbelopp bestämts genom beslut, varöver den ersättningskyldige, i fråga om första stycket, äger och, beträffande andra stycket, ej äger klaga.

Tredje stycket synes såsom obehövt kunna utgå.

25 §.

Lagrådet:

Lagen om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar har tillkommit i vederbörande gäldenärs intresse; ändamålet är att han i sådana fall då borgenären vägrar sin medverkan därtill eller är hindrad mottaga prestationen eller det är ovisst vem som är rätt borgenär ändock skall kunna fullgöra sin prestation och därigenom undgå menliga följder av ett dröjsmål. Utan närmare motivering har denna rätt uti tredje stycket av förevarande paragraf föreslagits skola under vissa omständigheter övergå till en skyldighet. För en sådan utbyggnad är lagens utformning icke i allo tjänlig. I detta hänseende kan man peka på 4 §. Väl förekommer en dylik bestämmelse i rekvisitionsförordningen, men situationen är i där avsedda fall en annan. Ersättningskyldighet varom där är fråga kan icke åligga annan än kronan, och den — i administrativ ordning utfärdade — bestämmelsen kan närmast uppfattas som en instruktion för vederbörande myndighet att begagna sin rätt enligt nämnda lag. Tillräckliga skäl torde icke kunna anföras till stöd för att inom ramen för förevarande lagstiftning göra en specialreglering av angivna art. I detta sammanhang bör även observeras den till skydd för de ersättningsberättigade givna föreskriften i 24 § sista stycket i förslaget till allmän förfogandelag. Lagrådet hemställer att tredje stycket av 25 § får utgå.

30 §.

Lagrådet:

Ehuru straff och vite i viktiga hänseenden fullfölja skilda uppgifter, ha i lagstiftning och rättstillämpning framträtt vissa betänkligheter mot att kumulera dessa bägge sanktioner. Grunden härtill torde närmast ha varit, att om ett och samma beteende ådroge någon såväl straff som förpliktelse att

utgiva vite, detta i verkligheten måste, med hänsyn till den gemenskap med straffet som vitespåföljden dock i viss utsträckning kan anses äga, te sig som en stötande dubbelbesträffning, varjämte det väl understundom kunnat framstå såsom tveksamt, huruvida praktiskt behov av en dylik kumulering föreläge, enär blott endera sanktionen kunde vara tillfyllest för att, i det enskilda fallet eller hos samhällsmedlemmarna i allmänhet, genomdriva det handlande varom fråga är.

Enligt lagförslaget kan nu en sådan underlåtenhet som omförmäles i förevarande paragraf medföra såväl att den försumlige bestraffas som ock att myndighet förelägger honom vite och sedermera utdömer detta. I ett remissyttrande har i anledning därav anmärkts, att förhållandet mellan straffsanktionen och vitesföreläggandet icke reglerats i förslaget, att tvekan därför kunde uppkomma huruvida straff finge ådömas den försumlige, ehuru denne förelagt vite utdömts, samt att bestämmelser i frågan vore påkallade. På sätt departementschefen framhållit gäller emellertid enligt paragrafen som betingelse redan för föreläggande av vite, att en underlåtenhet förelupit av beskaffenhet att i princip föranleda straff. Det är således först när, efter straffbarhetens inträde, underlåtenheten fortsätter, som man reagerar genom vitespåföljd. Straff- och vitessanktionerna komma med andra ord att åtminstone delvis avse underlåtenhet icke under samma tid utan under olika tidsperioder. Det eventuellt stötande i kumuleringen av de båda påföljderna förringas därmed högst avsevärt. Att den som på grund av sin underlåtenhet förskyllt straff därjämte vid fortsatt tredska utsättes för vitespåföljd synes icke ingiva principiella betänkligheter. Detta gäller oavsett om underlåtenhetsbrottet som sådant kan sägas vara avslutat i och med att den tid gått till ända, före vars utgång vederbörande, om han skall undgå ansvar, har att handla, eller om brottet såsom perdurerande omfattar även underlåtenhet i tiden därefter, ett spörsmål som det alltså icke finnes anledning att här ingå på. Och ur praktiska synpunkter är, såsom departementschefen antytt, vitespåföljden just i nu avsedda situation av påtagligt värde, emedan den fortsatta underlåtenheten efter straffbarhetens inträde ger vid handen, att straffhotet icke varit tillräckligt verksamt för att tvinga fram den önskade effekten. Omvänt synes det kunna försvaras, att om under den förutsättning förevarande paragraf angiver vite ålägges och utdömes, detta icke utgör hinder för att den försumlige jämväl blir bestraffad. Ty såsom av det sagda följer har detta straff förskyllts redan under den tid som föregick föreläggandet och utdömandet av vite. Det ligger uppenbarligen icke i sakens natur, att den som en gång förskyllt straff skall befrias från detta genom att han sedermera gör sig skyldig till ytterligare dröjsmål och i anledning därav drabbas av annan påföljd. Av motsvarande skäl bör för övrigt den försumlige icke heller genom att ställa sig vitesföreläggandet till efterrättelse undgå ansvar för den förseelse, vartill han genom sin underlåtenhet redan gjort sig skyldig.

Med hänsyn till vad sålunda anförts synes lagförslaget i förevarande del kunna, utan ytterligare bestämmelser i ämnet, godtagas.

31 och 32 §§.

Lagrådet:

Den i 32 § straffbelagda underlåtenheten att fullgöra uppgiftsskyldighet varom förmåles i 26 § synes jämväl hänförlig under straffbestämmelsen i 31 § andra punkten. Då vidare innehållet i sistnämnda punkt med fördel torde kunna bilda en särskild paragraf, hemställer lagrådet att punkten i fråga får utgå ur 31 § samt att det i stället i 32 § stadgas straff av dagsböter eller fängelse i högst sex månader för den som uppsåtligen underlåter att fullgöra honom enligt 14 § åliggande skyldighet eller uppgiftsskyldighet varom förmåles i 26 § eller som eljest uppsåtligen åsidosätter vad på honom ankommer för att fullgöra föreskrift eller bestämmelse, som meddelats med stöd av denna lag.

37 och 38 §§.

Lagrådet:

Dessa paragrafer avvika redaktionellt från de föregående straffbestämmelserna såtillvida att de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet icke angivas. Meningen lär vara att såväl uppsåtliga som oaktsamma överträdelser skola omfattas av paragraferna; även ringa oaktsamhet skall falla under kriminaliseringen. För att detta skall framgå synes erforderligt att i båda paragraferna inskjuta orden »uppsåtligen eller av oaktsamhet».

39 §.

Lagrådet:

En regel om husbondeansvar sådan som den i första punkten av förevarande paragraf föreslagna torde beträffande husbondens ansvar utesluta tillämpning av strafflagens medverkansregler. Om man nu för detta fall begränsar strafflatituden, som enligt föreliggande lagförslag under vissa omständigheter omfattar upp till två års straffarbete, till fängelse i sex månader, skulle det medföra att exempelvis vid anstiftan från husbondens sida av grovt brott husbonden ej skulle kunna ådömas strängare straff än det sist angivna. Detta har emellertid, enligt vad remissprotokollet utvisar, ej varit förslaget mening. Till undvikande av sagda konsekvens kunde till andra punkten i förevarande paragraf göras ett tillägg av innebörd, att huvudregeln i nämnda punkt skall gälla endast där icke tillämpning av reglerna i 3 kap. 4 § strafflagen leder till strängare straff. Av ett dylikt tillägg skulle framgå, att strafflagens medverkansregler icke i allo satts ur tillämpning genom stadgandet i första punkten.

47 §.

Lagrådet:

I anslutning till vad lagrådet under 5 § anfört förordas, att i andra punkten av förevarande paragraf jämväl gruva omnämnas.

Förslaget till allmän ransoneringslag.

1 §.

Lagrådet:

Under hänvisning till vad lagrådet anfört vid behandlingen av 1 § i förslaget till allmän förfogandelag hemställer lagrådet om motsvarande ändringar av första och tredje styckena i förevarande paragraf.

4 och 5 §§.

Lagrådet:

I remissprotokollet framhålles, att clearing- och prisutjämningsavgifter icke böra uttagas beträffande andra förnödenheter än sådana varom förmäles i 2 § första stycket. Denna begränsning av ifrågavarande stadgandens tillämplighet synes böra komma till uttryck i lagtexten. Lagrådet hemställer alltså, att i 4 § efter orden »äger Konungen» införes satsen »om så erfordras för att tillgodose behov av förnödenhet som avses i 2 § första stycket» samt att i 5 § de inledande orden »när behov därav prövas föreligga ur försörjningspolitiska synpunkter» ersättas med en sats av nyss föreslagen lydelse.

6 §.

Lagrådet:

Stadgandet i första stycket, att clearingavgift eller prisutjämningsavgift icke må uttagas i större omfattning än som prövas erforderligt för att syftet med avgiften skall uppnås, utsäger icke något annat än som även utan bestämmelse härom måste anses gälla. Det kan knappast vara behöfligt att i lagtexten varna för det missbruk av lagstiftningen, som det skulle innebära, om en dylik avgift uttoges i större omfattning än syftet med densamma betingade.

Motsvarande kan sägas om den i visst samband med nämnda stadgande stående föreskriften i andra styckets andra punkt, att sådan avgift icke må användas för annat ändamål än det för vilket den uttagits. Även detta ligger i sakens natur, och regeln måste alltså anses äga tillämplighet, såvitt ej undantag därifrån stadgas. Så har för övrigt skett genom bestämmelsen i tredje punkten i samma stycke, dock utan att där kommit till uttryck, att bestämmelsen utgör ett undantag i förhållande till angivna huvudregel.

Innehållet i den — väl närmast instruktionella — föreskrift, som innefattas i andra styckets första punkt, synes likaledes alltför självfallet för att föreskriftens upptagande i lagen skall kunna anses motiverat.

Lagrådet hemställer följaktligen, att nu anmärkta tre bestämmelser få utgå.

11 §.

Lagrådet:

Tredje stycket i denna paragraf torde, som lagrådet beträffande motsvarande stadgande i förslaget till allmän förfogandelag anmärkt, kunna utgå.

12 §.

Lagrådet:

Under åberopande av det ovan under 25 § i förslaget till allmän förfogandelag anförda hemställas, att tredje stycket i förevarande paragraf får utgå.

16 §.

Lagrådet:

I denna paragraf angivas de fall, då utfärdat ransoneringsbevis må återkallas. Ett sådant fall föreligger, då tilldelningen av beviset föranletts av osann uppgift, som inneburit fara i bevishänseende. Att uppgiften varit av sist angiven beskaffenhet synes icke behöva utsägas, då detta torde framgå redan av att den skall ha föranlett tilldelningen av ransoneringsbeviset. Vidare bör det för återkallelse icke fordras, att den som lämnat uppgiften varit medveten om dess oriktighet. Det sist sagda skulle framträda klarare, om ordet »osann» ersättes med »oriktig».

23 §.

Lagrådet:

Vad lagrådet under 30 § i förslaget till allmän förfogandelag anført äger motsvarande tillämpning beträffande förevarande paragraf.

26 och 27 §§.

Lagrådet:

Enligt 26 § inträder straffansvar bland annat för den som uppsåtligen i strid mot föreskrift eller villkor, som i 14 eller 15 § avses, förfogar över ransoneringsbevis. Stadgandet förutsätter alltså, att Konungen eller myndighet som Konungen förordnat har begagnat sig av det bemyndigande som innefattas i dessa båda paragrafer och utfärdat särskilda föreskrifter, varigenom vissa enligt huvudreglerna i paragraferna förbjudna förfaranden blivit tillåtliga. Om emellertid sådana föreskrifter icke meddelats, komma överträdelser av 14 och 15 §§ såvitt gäller antydda huvudregler icke att inrymmas under den anmärkta straffbestämmelsen på sätt densamma enligt förslaget är avfattad. En rättelse av detta säkerligen icke åsyftade förhållande synes böra vidtagas. Detta kan lämpligen ske genom att i 26 § såsom betingelse för straffansvar i förevarande hänseende angives, att vederbörande bryter mot vad i 14 eller 15 § sägs. Att denna lydelse tillika täcker överträdelser av föreskrifter utfärdade med stöd av samma paragrafer är uppenbart. Lagrådet förordar förty, att i 26 § »vad i 13 § sägs eller i strid mot föreskrift eller villkor, som i 14 eller 15 § avses» utbytes mot »vad i 13, 14 eller 15 § sägs».

I fortsättningen av 26 § stadgas straff för den som eljest — d. v. s. utan att överträdelse av bestämmelserna i 13, 14 eller 15 § föreligger — uppsåtligen obehörigen förfogar över ransoneringsbevis. Vad som här skall anses obehörigt lär enligt förslaget icke vara att bestämma med ledning av reglerna i förevarande lag utan med utgångspunkt från allmänna civilrättsliga eller eljest gällande rättsregler. I remissprotokollet framhålles ock, att med stadgandet avses att straffbelägga bl. a. de fall då någon, som mottagit ransoneringsbevis

till förvaring, vägrar att återlämna beviset till den för vilken det utfärdats. Emellertid lär anledning saknas att i denna ordning införa en straffbestämelse beträffande sådana förfoganden över ransoneringsbevis, som ej stå i strid mot någon regel i allmänna ransoneringslagen. Om det över huvud kan anses erforderligt, exempelvis, att civilrättsligt obehöriga förfoganden av en depositarie, en låntagare eller en syssloman kriminaliseras i större utsträckning eller enligt andra normer när det gäller ransoneringsbevis än då fråga är om lös egendom i allmänhet, synes spörsmålet härom böra utredas och lösas i annat sammanhang. Vid sådant förhållande och då förfoganden i strid mot ransoneringslagens bestämmelser alltid torde — om lagrådets ovan gjorda hemställan vinner beaktande — falla in under övriga straffbud i hithörande avsnitt av lagen, kan nu dryftade regel om straff för obehörigt förfogande över ransoneringsbevis utan olägenhet utgå. Lagrådet förordar att så sker. Av skäl motsvarande de ovan anförda bör då även, vad angår det i 26 § ytterligare upptagna stadgandet om straff för den som uppsåtligen obehörigen förskaffar sig eller annan ransoneringsbevis, ett obehörigt handlande i stadgandets mening icke anses föreligga med mindre handlandet kommer i strid mot någon bestämmelse i allmänna ransoneringslagen.

Utgår ur 26 § förut anmärkta straffbestämelse, torde tillika ur 27 § kunna utmönstras orden »för det ändamål beviset avser». Det obehöriga begagnande av ett för annan utfärdat ransoneringsbevis, som är straffbart enligt sistnämnda paragraf, måste nämligen städse, om ovan utvecklade innebörd av begreppet obehörigt fasthålls, utgöra ett begagnande för det ändamål beviset avser.

33 och 34 §§.

Lagrådet:

I överensstämmelse med vad lagrådet under 37 och 38 §§ i förslaget till allmän förfogandelag förordat torde i förevarande paragrafer böra inskjutas orden »uppsåtligen eller av oaktsamhet».

36 §.

Lagrådet:

Att rätt uppfatta och bedöma innebörden av stadgandet i första punkten i denna paragrafs första stycke är, såvitt angår det fall att reglering genomförts med stöd av 3 § och näringsidkaren genom brottet åsidosatt föreskrifter enligt samma paragraf, förenat med vissa svårigheter. Tvekan kan sålunda i förstone uppkomma därom, huruvida stadgandet har någon egentlig uppgift att fylla. Är det en jämlikt 3 § auktoriserad näringsidkare, som överträtt de enligt paragrafen meddelade föreskrifterna, torde den närmast till hands liggande påföljden vara, icke förbud att i rörelsen saluhålla, överlåta eller använda sådan förnödenhet som brottet avsåg utan indragning eller begränsning av auktorisationen. Befogenhet till sådan åtgärd måste nämligen anses tillkomma Konungen — eller den i 3 § åsyftade myndighet som Konungen bestämmer — när helst vägande skäl härför föreligga. Och ha föreskrifterna åsidosatts av någon som icke tillgodonjuter

sagda auktorisation, kunde ett förbud av i stadgandet angiven beskaffenhet förefalla obehövt. En dylik näringsidkare är ju, kunde det synas, omedelbart på grund av innehållet i 3 §, jämfört med straffbestämmelsen i 24 § andra punkten, förpliktad att icke i strid mot föreskrifterna i förstnämnda paragraf saluhålla, överlåta eller använda ifrågavarande förnödenhet i sin rörelse.

Emellertid torde, även om det föreliggande stadgandets praktiska betydelse av nu berörda skäl är begränsad, fall kunna förekomma, då detsamma kan vara erforderligt. Detta gäller t. ex., om auktorisationen enligt 3 § blott omfattar försäljning av viss förnödenhet men icke användning därav. Åsidosätts i detta läge de rörande försäljningen utfärdade föreskrifterna — av annan än den auktoriserade näringsidkaren eller, där försäljningsrätten är på visst sätt inskränkt, av denne själv — är det måhända av vikt, att med stöd av 36 § förbud avseende användning av förnödenheten kan meddelas vederbörande. Ett annat exempel erbjuder det fall, att en auktoriserad näringsidkare, som brutit mot föreskrifter enligt 3 §, åtalats först sedan samma föreskrifter upphävts och alltså vid en tidpunkt då den ovannämnda påföljden, att auktorisationen indrages eller begränsas, icke längre står till buds. För övrigt kan det vara en fördel, att såsom grund för dylikt ingrepp mot en auktoriserad näringsidkare kan åberopas, att denne gjort sig skyldig till straffbart förfarande av beskaffenhet som i 36 § sägs; ingreppet framstår härigenom som berättigat i högre grad än eljest.

Om alltså några invändningar icke kunna resas mot att jämväl för nu åsyftade fall i sak bibehålla regeln i första punkten av förevarande paragraf, torde dock för ernående av större klarhet och lättfattlighet en huvudsakligen formell omredigering av paragrafen böra vidtagas på det sätt, att första punkten får hänföra sig endast till de lägen, där reglering genomförts med stöd av 2 § samt näringsidkaren genom brottet i väsentlig mån åsidosatt föreskrift eller villkor som meddelats enligt 2 §, samt att de fall, där reglering genomförts enligt 3 §, behandlas i ett särskilt stycke, som lämpligen kan införas mellan de föreslagna första och andra styckena i 36 §. I första punkten kunde därvid orden »och som är föremål för reglering enligt 2 §» såsom överflödiga utgå, helst en jämförelse med 37 § bestyrker, att fråga ej kan vara om annan förnödenhet än de citerade orden utmärka.

Ett bifall till vad här förordats föranleder ingen ändring av andra punkten i första stycket. Men när detta stadgande är avsett att tillämpas även i de fall, där reglering skett med stöd av 3 §, bör det nya andra stycket avfattas så, att det öppnar möjlighet att utsträcka förbudet till att gälla jämväl förnödenhet som omförmäles i denna punkt. Det må tilläggas att någon olägenhet icke synes uppkomma, om man helt allmänt som betingelse för ifrågavarande förbud, och alltså icke blott för sådant utsträckande därav som nu senast berörts, upptager att »särskilda förhållanden därtill föranleda».

Det nya andra stycket kunde förslagsvis få det innehållet, att om brottet avsåg förnödenhet, beträffande vilken reglering genomförts med stöd av

3 §, och näringsidkaren genom brottet i väsentlig mån åsidosatt föreskrift enligt samma paragraf, må, i den mån särskilda förhållanden därtill för-
anleda, förbud som i första stycket sägs meddelas honom med avseende å
förnödenhet, beträffande vilken reglering genomförts med stöd av 2 §.

40 §.

Lagrådet:

Till andra punkten i denna paragraf lärer böra göras samma tillägg som
det lagrådet under 39 § i förslaget till allmän förfogandelag förordat.

44 och 45 §§.

Lagrådet:

Den förra av dessa paragrafer synes med avseende å sitt innehåll lämpli-
gen böra flyttas till det avsnitt av lagen, vilket rubricerats som särskilda
bestämmelser, och där sättas först. Den föreslagna 45 § skulle, om så sker,
betecknas 44 §.

Förslaget till lag angående tillägg till krigssjukvårdslagen.

Justitieråden Nissen och Hellquist:

Enligt ingressen skall den nya 7 a § införas i krigssjukvårdslagen »med
giltighet från och med den 1 juli 1954». Bestämmelsen torde icke ha annan
innehörd än ett stadgande om den dag från och med vilken krigssjukvårdslagen
skall äga den ändrade lydelse som avses med tilläggslagen. Oavsett
om krigssjukvårdslagen kommer att träda i kraft tidigare eller senare än
den nu föreslagna allmänna förfogandelagen — beträffande vilken dagen
för ikraftträdandet i förslaget angives till den 1 juli 1954 — kan samma
dag lämpligen angivas i den nu ifrågavarande lagen. Detta synes dock en-
ligt vedertaget bruk böra ske i en slutbestämmelse. Det citerade stadgan-
det bör då utgå.

Justitierådet Karlgren och regeringsrådet Eckerberg:

När i ingressen till denna lag säges, att det förordnas — med »giltighet»
från och med den 1 juli 1954 — att i krigssjukvårdslagen skall införas ifrå-
gavarande nya paragraf, kan detta ge intryck av att paragrafen då blir gäl-
lande i den meningen, att de i densamma avsedda rättsverkningarna inträ-
da. Så kommer ju dock icke att ske med mindre krigssjukvårdslagen vid
nämnda tidpunkt genom Konungens förordnande satts i kraft. Den åsyfta-
de innehörden torde angivas bättre, om det får heta, att det förordnas att
krigssjukvårdslagen skall från och med den 1 juli 1954 innehålla jämväl
förevarande nya paragraf. Det hemställes att ingressen ändras i överens-
stämmelse härmed.

Ur protokollet:

Harriet Stangenberg.

*Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
18 december 1953.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, försvars-, inrikes- och finansdepartementen anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Ericsson, lagrådets den 15 december 1953 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 13 november 1953 remitterade förslagen till

1. *allmän förfogandelag*;
2. *allmän ransoneringslag*; samt
3. *lag angående tillägg till lagen om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen)*.

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden följande.

Lagrådet har i huvudsak godtagit den föreslagna lagstiftningen. De av lagrådet förordade ändringarna och jämkningarna avser väsentligen detaljfrågor.

Vad först angår förslaget till *allmän förfogandelag* bör vad lagrådet yttrat beträffande 1 och 4 §§ beaktas, och bestämmelserna har omarbetats i enlighet med vad lagrådet förordat.

De erinringar lagrådet framställt i fråga om avfattningen av 5, 10, 21, 23, 24, 25, 37, 38, 39 och 47 §§, vilka till övervägande del avser frågor av lagteknisk eller eljest formell art, har jag funnit mig böra beakta och bestämmelserna har därför omarbetats i enlighet med vad lagrådet anført. Jag utgår därvid från att erforderliga bestämmelser om sättet för gäldande av utgående ersättningar och om nedsättning av ersättningsbelopp i allmänt förvar kommer att inflyta i den tillämpningsförfattning, som avses skola komplettera den föreslagna lagstiftningen.

I anslutning till 31 och 32 §§ har lagrådet framhållit, att den i 32 § straffbelagda underlåtenheten att fullgöra uppgiftsskyldighet jämlikt 26 § synes hänförlig jämväl under straffbestämmelsen i 31 § andra punkten i det remitterade förslaget. Lagrådet har därför hemställt, att 31 och 32 §§ måtte omarbetas på närmare angivet sätt. Även enligt min mening bör den anmärkta oklarheten undanröjas. Detta torde dock böra ske genom att 31 §

omformuleras, så att däri uttömmande angives de fall då ett åsidosättande av föreskrift eller bestämmelse om förfogande, som meddelats med stöd av lagen, skall medföra straffansvar. Det synes nämligen önskvärt att behålla 32 § vid sin föreslagna lydelse. Den däri upptagna straffbestämmelsen avser ju ett brottsfall, som är artskilt från de i 31 § åsyftade brottstyperna, och det framstår därför ur systematisk synpunkt såsom motiverat att bestämmelsen — liksom gäller beträffande de närbesläktade straffbestämmelserna under 37 och 38 §§ — gives en självständig plats i lagen. Därigenom vinnes också den fördelen, att förslaget i detta hänseende kommer att överensstämma med förslaget till allmän ransoneringslag, där motsvarande straffbestämmelse återfinns under 28 §.

Beträffande förslaget till *allmän ransoneringslag* har på lagrådets hemställan i 1 § vidtagits ändringar svarande mot ändringarna i 1 § förslaget till allmän förfogandelag.

Vad lagrådet yttrat vid 4 och 5 §§ har föranlett att bestämmelserna jämkats i enlighet med lagrådets hemställan.

I fråga om 6 § har lagrådet ansett, att innehållet i första stycket samt andra stycket första och andra punkterna av det remitterade förslaget är självklart och att dessa bestämmelser därför bör utgå. Det må framhållas att bestämmelserna upptogs i förslaget för att inskräpa vikten av att systemet med clearing- och prisutjämningsavgifter icke får göras mera omfattande eller ingripande än som är oundgängligen nödvändigt för att inom ramen av fullmaktslagstiftningen uppnå syftet med sådan avgift. Med hänsyn till lagrådets ståndpunkt vill jag emellertid icke motsätta mig, att bestämmelserna utgår ur förslaget.

De av lagrådet beträffande 11, 12, 33, 34 och 40 §§ gjorda erinringarna, vilka i allt väsentligt har samma innebörd som lagrådets anmärkningar mot 24, 25, 37, 38 respektive 39 § i förslaget till allmän förfogandelag, har iakttagits.

Bestämmelserna i 16, 26, 27 och 36 §§ har omarbetats med beaktande av vad lagrådet anfört.

Jämväl har de av lagrådet i fråga om 44 och 45 §§ förordade ändringarna vidtagits.

Vad slutligen angår förslaget till *lag angående tillägg till krigssjukvårdslagen* har lagrådet funnit sig icke kunna tillstyrka den avfattning av ingressen till tilläggslagen, som förordats i det remitterade förslaget. Delade meningar har emellertid yppats angående den lämpligaste utformningen. För egen del anser jag mig böra biträda det av två ledamöter väckta förslaget, att i ingressen angives att krigssjukvårdslagen från och med den 1 juli 1954 skall innehålla en ny paragraf, betecknad 7 a §.

Utöver vad som framgår av det anförda har vissa redaktionella jämkningar skett i de till lagrådet remitterade lagförslagen.

Föredraganden hemställer härefter, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att antaga i enlighet med det föregående omarbetade förslag till

1. *allmän förfogandelag;*
2. *allmän ransoneringslag;*
3. *lag angående tillägg till lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigs-sjukvårdslagen); samt*
4. *lag om ändring i rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583).*

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

G. Ljungar.

Innehållsförteckning.

<i>Propositionen</i>	1
<i>Författningsförslag</i>	4
<i>Utdrag av protokoll över handelsärenden den 13 november 1953</i>	27
<i>Inledning</i>	27
<i>Gällande lagstiftning</i>	31
<i>Allmänna grunder för en ny lagstiftning.</i>	
I. Behovet av fullmaktslagar under krisförhållanden.	
Utredningen	38
Remissinstanserna	41
Departementschefen	41
II. Intressen som skall tillgodoses genom lagstiftningen.	
Utredningen.....	44
Remissinstanserna	46
Departementschefen	48
III. Lagstiftningens omfattning.	
Utredningen	51
Remissinstanserna	55
Departementschefen	62
IV. Faktiska betingelser för lagstiftningens tillämpning.	
Utredningen	69
Remissinstanserna	72
Departementschefen	77
V. Giltighetstid och formella förutsättningar för lagstiftningens tillämpning.	
Utredningen	82
Remissinstanserna	84
Departementschefen	85
VI. Riksdagens medverkan vid tillämpning av lämnade fullmakter.	
Utredningen.....	87
Remissinstanserna	89
Departementschefen	89
VII. Ersättningsgrunder vid förfoganden enligt en allmän förfogandelag.	
Utredningen.....	91
Remissinstanserna	94
Departementschefen	101
VIII. Om beaktande av enskilds intresse vid försörjningsregleringar m. m.	
Utredningen	108
Remissinstanserna	112
Departementschefen	114
IX. Om formerna för bestämmande av ersättning enligt en fullmaktslagstiftning.	

Utredningen	117
Remissinstanserna	120
Departementschefen	122
X. Delegation av Kungl. Maj:ts befogenheter.	
Utredningen	125
Remissinstanserna	127
Departementschefen	128
XI. Uppgiftsskyldighet m. m.	
Utredningen	129
Remissinstanserna	129
Departementschefen	130
XII. Straff och andra påföljder m. m.	
Utredningen	131
Remissinstanserna	134
Departementschefen	139
<i>Specialmotivering.</i>	
Förslaget till allmän förfogandelag	146
Förslaget till allmän ransoneringslag	166
Förslaget om tillägg till krigssjukvårdslagen	178
Förslaget till vissa ändringar i rekvisitionslagen	179
<i>Hemställen</i>	180
<i>Bihang</i>	181
<i>Lagrådets yttrande</i>	201
<i>Utdrag av protokollet över handelsärenden den 18 december 1953</i>	212